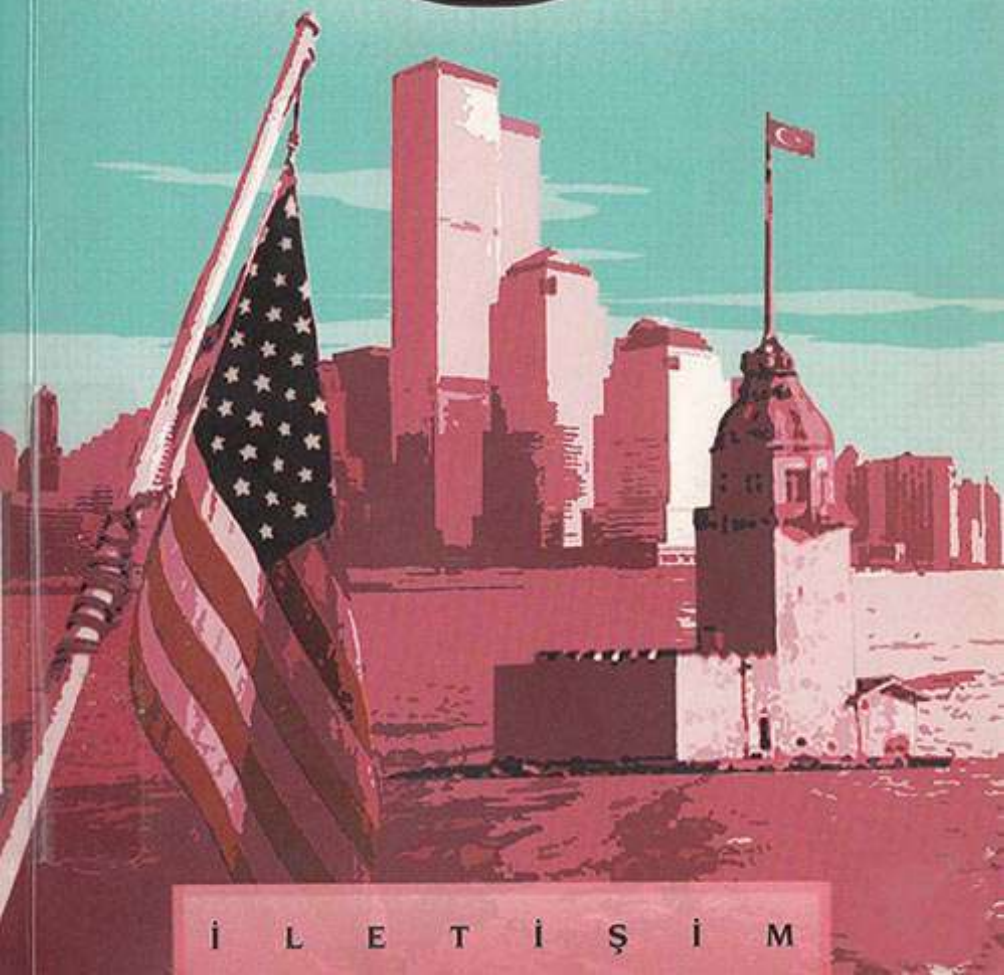
RIFAT N. BALİ

TARZ-I HAYAT'TAN LIFE STYLE'A

Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar

İLETİŞİM

RIFAT N. BALI 1948 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Musevi Birinci Karma İlkokulu'nda, orta ve lise öğrenimini Saint-Michel Fransız Ortaokulu ve Saint Benoit Fransız Lisesi'nde bitirdi. Sorbonne Üniversitesi, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Din Bilimleri Bölümü'nden mezun oldu. 1970 yılında özel sektörde memur olarak çalışmaya başladı. 1981 yılından itibaren de ticaret hayatına atıldı. İlk yazısı Express dergisinde yayınlandı. Daha sonra *Tarih ve Toplum*, *Birikim*, *Virgül*, *Mütefernika* başta olmak üzere muhtelif dergilerde yazmaya devam etti. Birçok ansiklopedi ve derlemeye makaleleriyle katkıda bulundu. Birçok kitabı yayına hazırladı ve editörlüğünü yaptı. Şimdiye kadar yayınlanmış kitapları şunlardır: *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri - Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)* (İletişim Yayınları, İstanbul, 1999), *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları* (İletişim Yayınları, İstanbul, 2001), *Les Relations Entre Turcs et Juifs dans La Turquie Moderne* (Isis Yayınları, İstanbul, 2001). Evli ve iki çocuk babasıdır.

İletişim Yayınları 814 • Bugünün Kitapları 81
ISBN 975-05-0049-0
© 2002 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2002, İstanbul (1000 adet)
2. BASKI 2002, İstanbul (500 adet)

EDİTÖR Asena Günal
KAPAK Utku Lomlu
KAPAK FİLMİ 4 Nokta Grafik
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Asude Ekinci
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cagaloglu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

RIFAT N. BALİ

Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a

Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar

iletişim

"Gazeteciler kendileri için Şöhretler Tapınağı da denen küçük ahşap bir mabet inşa ettiler. Gün boyunca portreleri asıp indirdikleri bu mabette, o kadar fazla gürültü yapıyorlardı ki, kendi söyledikleri bile duyulmuyordu."

Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799)
Susan Ratcliffe (Der.), *The Oxford Dictionary of Thematic Quotations*, Oxford University Press, Londra, 2000, s. 209.

Anne ve babamın anısına, Beti'ye, Nedim'e, Seza'ya...

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar 11

Önsöz 13

Giriş 17

BİRİNCİ BÖLÜM

12 Eylül Askerî Darbesinden Turgut Özal'ın Ölümüne 23

SERBEST PİYASA DÖNEMİ 27

İthalat Serbestleşiyor 27

İlk Hedef: Tüketici Yaratmak 31

Bir Diğer Hedef: Zengin Olmak 33

İŞADAMININ DEĞİŞEN ÇEHRESİ 35

Görünmezlikten Görünürlüğe Doğru 35

Eski ve Yeni Zenginler Çatışması 38

"Biraz Kenara Çekilin: Yuppiler ve Genç İşadamları Geliyor, Dünyayı Ele Geçirecekler" 40

Bir My Fair Lady Hikâyesi: Yeni Kuşak İşadamı ve Yöneticinin Yaratılışı 44

SEKSENLİ YILLARIN SONUNDA
YENİ TÜRK İNSANI PROFİLİ 50
"Çağdaş Erkek" ve "Çağdaş Kadın" Şartnamesi 50
Gençliğin Yeni Profili 51
İşadamı ve Yöneticinin Yeni Profili 53

ÖZAL'LI YILLAR SONA ERERKEN 56

İKİNCİ BÖLÜM
Turgut Özal'ın Ölümünden Yeni Binyıla 61

BABALAR VE OĞULLAR: İŞADAMLARININ EVRİMİ 62
Kıdemli İşadamları Kıyafet Değiştiriyor 62
Yeni Entelektüeller: İşadamları 62
Anadolu Kaplanlarının Öncüsü: Sakıp Sabancı 76
"Hepimiz İşadamıyız Ama Sosyalistiz!" 77
"Bizde Marifet Çok! Reklamlara Çıkarız,
Film Eleştirmenliği Yaparız!" 79
İşadamlarının Düşünce Üretme Kulüpleri 81
İşadamlarının Burjuvalaşması - Mesenlik 92
Babalarının İzinden Gidenler: Genç İşadamları 95
Genç İşadamları - Girişimciler - Yuppiler 95
Genç İşadamlarının Kurumlaşmaları:
TÜGİAD-GYİAD-Arı Hareketi 101
İşadamı İmajının Restorasyonu 106

MODERN MEKÂNLAR 110
Modern Sitelerde Yaşam: "Çılgın Kalabalıktan Uzak" 110
Yeni Bir Konut Modeli: Rezidanslar 122
Yeni Bir Binyılın Eşiğinde Geleceğin City'leri 123
İş Merkezleri 124
Yemek mekânları 127
Alışveriş Merkezleri 132

İSTANBUL'UN DEĞİŞEN YÜZÜ 134
"Bir zamanlar Pera vardı" 134
Seçkin ve Entelektüellerin Üç Gözde Mekânı: Ortaköy, Cihangir, Galata 140
"Yorgo, Kevork, Moiz! Bizleri Bırakıp Nerelere Gittiniz?" 141
LIFE STYLE: DEĞİŞEN HAYAT TARZI 146
"Yemeğimizi Afiyetle Yedik - Birer Puro Tüttürelim" 146
Soyluluğun Simgesi: Şarap 148
İşadamları ve İşkadınları Nasıl Giyinmeli? 154
Hızlı Yaşayanlar 155
"Müzik Ruhun Gıdasıdır" 158
Cep telefonsuz hayatın tadı yok! 175
SİYASETİN DEĞİŞEN YÜZÜ 181
Siyasetçiler, Bıyık ve "Sarışın Güzel Kadın" 181
Kentli Elitler Siyasete Atılıyorlar: Yeni Demokrasi Hareketi 190
"Eyvah Belediyeler Fethedildi!" 194
"Eyvah Hükümet de Fethedildi!" 198
BASININ EVRİMİ VE YENİ ARİSTOKRATLAR 202
Gazeteler 205
Dergiler 224
Yeni Aristokratlar: Köşe Yazarları 229
AMERİKA, AMERİKA! 256
Geleceğin Seçkinlerini Hazırlama Potası: Amerikan Üniversiteleri 259
New York! New York 267
"Amerikan Rüyası"nı Gerçekleştirmenin İki Yolu: Yeşil Kart ve Amerikan Vatandaşlığı 283
İstanbul'un New York'laşması 287
"Burası New York, Karşısı Üsküdar" 297

SEÇKİNLERİN SON ARZUSU:
"LÜZUMSUZ OLABİLMEK" 300

YENİ TÜRK İNSANI VE "ÖTEKİ TÜRKİYE" 306
Yeni Türk İnsanı İçin Şartname 308
Yeni Türk İnsanı'ndan Örnekler 317
Görüntüyü Bozan ve Kirletenler 321
Beyaz Türkler 324
Beyaz Türkler Evlerine Çekiliyor 326
Beyaz Türkler - Zenci Türkler gerilimi 329
Beyaz Türkler "Öteki Türkiye"yi Keşfediyor 334

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
"Eğlence Bitti mi?" -
Ekonomik Kriz ve Seçkinler 339

SONUÇ
Fırsat Eşitliği Hülyasının İflası 345

Önemli Olaylar Dizini 363
Kaynakça 367

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e. : Adı geçen eser
AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı
AKM : Atatürk Kültür Merkezi
AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
AKUT : Arama ve Kurtarma Derneği
ANAP : Anavatan Partisi
AP : Adalet Partisi
BBC : British Broadcasting Company
BÇG : Batı Çalışma Grubu
BJK : Beşiktaş Jimnastik Kulübü
Bkz. : Bakınız
BM : Birleşmiş Milletler
CD : Compact Disc
CNN : Cables National Network
Çev. : Çeviren
DCH : Demokratik Cumhuriyet Hareketi
Der. : Derleyen
DGM : Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü
DİSK : Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP : Demokrat Parti
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
DSP : Demokratik Sol Parti
DTP : Demokrat Türkiye Partisi
DVD : Digital Video Disc
DYP : Doğru Yol Partisi
FP : Fazilet Partisi
GİAD : Genç İşadamları Derneği
GYİAD : Genç Yönetici ve İşadamları Derneği
Haz. : Hazırlayan
IPI : International Press Institute (Uluslararası Basın Enstitüsü)
İDSO : İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası
İHD : İnsan Hakları Derneği
İKSV : İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı
İKV : İktisadi Kalkınma Vakfı
İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSO : İstanbul Sanayi Odası
İTÜ : İstanbul Teknik Üniversitesi
KALDER : Türkiye Kalite Derneği
KÜSAV : Kültür ve Sanat Vakfı
LAPD : Los Angeles Police Department (Los Angeles Polis Dairesi)
MESS : Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası
MGK : Milli Güvenlik Kurulu
MHP : Milliyetçi Hareket Partisi
MIT : Massachusetts Institute of Technology

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı)
NBA : National Basketball Association (Milli Basketbol Birliği)
NYBF : New York Bagel Factory
NYPD : New York Police Department (New York Polis Dairesi)
ODTÜ : Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Org. : Orgeneral
ÖDP : Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PKK : Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PR : Public Relations (Halkla İlişkiler)
RP : Refah Partisi
RTÜK : Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SHP : Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
STFA : Sezai Türkeş - Feyzi Akkaya A.Ş.
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEGEV : Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TEM : Trans European Motorway (Avrupa Otoyolu)
TEMA : Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TESEV : Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TEV : Türk Eğitim Vakfı
TGSD : Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği
THY : Türk Hava Yolları
TİP : Türkiye İşçi Partisi
TİSK : Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKF : Toplu Konut Fonu
TKP : Türkiye Komünist Partisi
TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPKK : Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun
TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
TTOK : Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜGİAD : Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜSİAD : Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TV : Televizyon
TWA : TransWorld Airlines
t.y. : Tarih yok
VIP : Very Important Person (Çok Önemli Kişi)
WASP : White, Anglo-Saxon, Protestant (Beyaz, Anglo-Sakson, Protestan)
WEF : World Economic Forum (Dünya Ekonomi Forumu)
YDH : Yeni Demokrasi Hareketi
YPO : Young Presidents' Organisation (Genç Başkanlar Örgütü)
YUPPIE : Young Urban Professional Individuals (Genç Kentli Profesyonel Bireyler)

ÖNSÖZ

1980 sonrası Türkiyesi'nin geçirdiği toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik değişimin boyutları Can Kozanoğlu[1] ve Hayri Kozanoğlu'nun[2] öncü incelemeleri ile benzeri birkaç çalışma dışında henüz tam anlamıyla değerlendirilmemiştir.[3] Bu kitabımla bu alandaki boşluğu bir nebze doldurmayı denedim. Bu kitapta yoğun bir şekilde işlenen ve âdeta bir meydan okuma-

1 Can Kozanoğlu, *Cilalı İmaj Devri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992 ve Can Kozanoğlu, *Pop Çağı Ateşi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

2 Hayri Kozanoğlu, *Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

3 Görebildiğim kadarıyla bu değişime eleştirel bakan nadir çalışmalar, dört yıllık bir aradan sonra 2001 yılında *Post Express* olarak tekrar yayına başlayan *Express* dergisinin 1994-1997 dönemi sayılarında yer alan yazılar, siyaset bilimci Nuray Mert'in yazıları (Nuray Mert, "Light adam(lar)", *Virgül*, Kasım 2000, sayı 35, s. 44-48 / Nuray Mert, "Kel başa *New York Times*'tan tarak", 12 Mart 2001, http://www.medyakronik.com/arsiv/nmert_arv_120301.htm / Nuray Mert, "Kartpostal insanları", *Radikal*, 22 Mart 2001 / Nuray Mert, "Öteki Serdar Turgut", 29 Mayıs 2001, http://www.medyakronik.com/arsiv/nmert_arv_290501.htm) / Ayşe Öncü (Ayşe Öncü, "İstanbullular ve ötekiler", s. 117-144, Çağlar Keyder (Der.), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul 2000 içinde) ile Arus Yumul'un (Arus Yumul, "Bitmemiş bir proje olarak beden", *Toplum ve Bilim*, Bahar 2000, sayı 84, s. 37-50) makaleleri ve Hezarfen Hezeyan Çelebi müstear adlı yazarın edebiyat ve entelektüel çevreleri hicveden *Aydın Muhiti* (Boyut Yayınevi, İstanbul, 1995) ve *Edebiyat Sosyetesi Aydın Muhiti I* (Stüdyo İmge, İstanbul, 2001) çalışmalarıdır.

ya dönüşen seçkincilik, Amerika hayranlığı, tüketimi methetme, halkı küçümseme gibi eğilimleri dışa vuran köşe yazıları ilk kez dört beş yıl önce dikkatimi çekti ve arşiv oluşturmama neden oldu. Arşivi oluştururken bu tür yazıların sadece bazı köşe yazarlarına has bir özellik olmayıp hem toplumsal yaşamda hem de basında geniş bir şekilde paylaşılan bir yeni eğilimin belirtileri olduğunun farkına vardım. Bu arşiv nüvesi zaman içinde *Birikim* ve *Virgül* dergilerinde yayınlanan bir dizi makaleye dönüştü. Daha sonra *Birikim* editörlerinden Abdullah Onay'ın ilhamıyla 1980-2000 dönemini kapsayan ve yaklaşık bir yıl süren bir basın arşivi taraması sonucunda derlenen malzemeyle de bu kitap ortaya çıktı.

Bu kitapta günümüz iş ve basın dünyasının kamuoyuna mal olan isimlerine bolca rastlanacaktır. Can Kozanoğlu'nun yazılarda özel isim kullanmanın yarattığı sakıncalarla ilgili, "Yirmi sayfalık yazıda iki insan ismi geçse, asıl sözümüz, asıl derdimiz geri plana düşüyor hemen. Kim, kime, kim hakkında, ne demiş, polemik mi?"[4] şeklindeki yerinde tespitine katılmakla birlikte bu hacimde bir araştırmayı özel isim kullanmadan hazırlamam da imkânsızdı. Bu nedenle basın ve iş dünyasının ünlü bazı isimlerine bu kitapta bolca rastlanmasının nedeni polemikler yaratmak ve dolayısıyla bu kitaba ilgiyi artırmak değildir. Tek nedeni bu kişilerin bir döneme damgasını vurmuş olmalarıdır. Bu kişiler benim çizmeye çalıştığım bir dönem panoramasında yer alan yüzlerce aktörden sadece birkaçıdır. Başka bir deyimle onlar hem bir dönemi temsil eden figürler, hem de bu kitabın hammaddesidir. Bir dönemi resmetmeye çalışırken her gün gördüğümüz ve yüzlerine aşina olduğumuz portreleri kullandım. Hepsi bu...

Araştırma safhasında İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, TBMM Kütüphanesi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi Kütüphanesi'nden faydalandım. Bana azami derecede yardım eden bu kütüphanelerin tüm çalışanlarına, İstanbul'da

4 Can Kozanoğlu, *Yeni Şehir Notları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 15.

erişemediğim bazı kaynakları temin etmemde yardımcı olan Ömer Türkoğlu'na, arşivlerinde bulunan bazı dosyalar ile *Pazar Postası* gazetesini incelememe izin veren *Milliyet* gazetesi Bilgi ve Belge Merkezi'nden Bülent Ağaoğlu ve çalışma arkadaşlarına, henüz yayınlamadığı Mesut Yılmaz'la ilgili biyografinin bir bölümünü gönderme nezaketinde bulunarak Turgut Özal'ın "Anayasa'yı bir kere delsek ne olur?" sözünü hangi tarihte söylediğini tespit etmeme yardımcı olan Faruk Bildirici'ye, istediğim yayınları gönderme nezaketini gösteren TÜSİAD Genel Sekreter Yardımcısı Dr. Ümit İzmen'e, zaman ayırıp benimle görüşmeyi kabul eden kişilere, *Birikim* dergisinin basın kesikleri arşivini cömert bir şekilde istifademe sunan, kitabın taslağını okuyup görüşlerini ileten Abdullah Onay'a, editörüm Asena Günal'a ve nihayet başta Nihat Tuna olmak üzere çalışmamı yayınlamayı kabul eden İletişim Yayınları ile kitaba emeği geçen tüm İletişim çalışanlarına candan teşekkür ederim. Yazım süreci içinde her zaman olduğu gibi desteğini esirgemeyen ve gergin anlarıma tahammül eden eşim Beti'ye ne kadar teşekkür etsem azdır.

Teşvikiye, Ocak 2002

Günümüzden geriye dönüp seksenli ve doksanlı yıllara baktığımızda, zihnimizde o yılları yeniden canlandırmaya çalıştığımızda gözler önünde beliren ilk görüntü yetmişli yılların puslu ve karamsar havasına kıyasla seksenli ve doksanlı yılların daha "dinamik" ve "renkli" oluşudur. Gözler önünde canlanan manzara Bedri Baykam'ın modern resimlerinden birini andırmaktadır. Resmin seksenli yıllar köşesinde "İcraatın İçinden" programlarında "sevgili vatandaşlar"ına seslenirken elinde tuttuğu altın Cross dolmakalemiyle Turgut Özal, onun yanıbaşında Semra Özal ve çevresinden eksilmeyen ünlü işadamlarının eşleri veya popüler kültüre mal olan deyimle "papatyalar", ithalatın serbestleşmesiyle birlikte vitrinlerde ve manav tezgâhlarında aniden beliren Nescafé, sigara, Çikita muz, ithal peynir ve oyuncakları önce hayran hayran seyreden, sonra da kanıksamış bir havayla satın alanlar görülüyor. Geri planda ANAP'ın "Arım, Balım, Peteğim" şarkısı çalmakta. Doksanlı yıllara gelince tablodaki aktörlerin hem fiziki görünümleri, hem de davranışları değişmiş durumda. "Papatyalar" yerlerini işkadınları, işadamları, iletişimciler, reklamcılar, yazarlar, dergi editörleri ve televizyon yapımcılarına bırakmış. Hepsi genç, enerji dolu ve ellerinde tanınmış markaların alışveriş poşetle-

riyle vitrinleri süzerek, hızlı hızlı yürümekteler... Büyük kentlerin seçkin semtleri lüks lokanta, bar, cafe ve "club"ler tarafından sarılmış durumda. Bu mekânların başta gelen müdavimleri toplumsal piramidin üst katmanlarında yer alan orta, üst düzey yöneticiler ve geleceğin yönetici adayları, yani üniversite gençliği. İstanbul başta olmak üzere kültürel ve toplumsal hayatın referans noktaları hep Amerika'dan alınmış durumda. İstanbul'da yaşayanların bir kesimi yaşamlarının bir dönemini geçirdikleri ve unutamadıkları New York özlemini New York'ta yaşadıklarını hayal ederek gideriyor. Resmin bir diğer köşesinde göze çarpan bıyıklı, kimi zaman sakallı, kimi zaman beyaz çoraplı ve tespihli kişiler kimseyi çok fazla ilgilendirmiyor. Zaten bu kesimin harcama gücü sosyo ekonomik endekslerin üst katmanlarında yer alanlara göre çok daha düşük olduğundan reklamverenlerin onlarla çok fazla ilgilenmelerini gerektirecek herhangi bir neden yok.

Türkiye'nin son yirmi yılını bir reklam filmi hızıyla özetlemeye çalışan bu manzara karşısında akla gelen ilk soru bir toplumun yirmi yıl gibi nisbeten kısa bir süre zarfında nasıl bu kadar derin bir değişikliğe uğradığıdır. Bu kitapta bu sorunun cevabı araştırılmaya, Türkiye'nin son yirmi yılını derin bir şekilde etkileyen liberal ekonomi uygulamasının toplumsal, kültürel ve entelektüel hayatımızda yarattığı değişim incelenmeye çalışıldı. Bu değişim sonucunda ortaya çıkan "yeni elitler" veya "Yeni Türk İnsanı" olarak tanımladığım sınıf, Türk toplumunda ve burjuvazisinde yaşanan kabuk değiştirmenin işaretidir. Dolayısıyla bu araştırma bir yerde son yirmi yılda yaşanan modernleşme ve burjuvalaşma serüveninin de hikâyesidir.

Türkiye'nin 1980 öncesi ile sonrası karşılaştırıldığında gece ile gündüz kadar büyük bir fark göze çarpar. İdeolojik çatışmaların egemen olduğu 1970-80 yıllarında işveren-işçi ilişkileri de son derece gergin ve gerilimliydi. İşçi sendikaları ile sol kesimin sermaye çevrelerine karşı çok sert bir muhalefet yürütmeleri nedeniyle işadamları ve sanayicilerin birincil kaygıları kamuoyunda fazla görünür olmamak, özel yaşamlarını basının gözünden uzak tutmak ve dikkatleri üstlerine çekme-

mekti. İşadamlarını kamuoyunda görünmemeye teşvik eden bir diğer neden yetmişli yıllarda terör örgütlerinin fidye elde etme amacıyla varlıklı işadamlarından haraç almaları veya onları kaçırıp rehin almalarıydı. 12 Eylül askerî darbesinden sonra sol ve sağ kesime mensup militan ve aydınların kitlesel bir şekilde tutuklanmaları, sendikal faaliyetlerin durdurulması, grev ve direnişlerle felce uğramış sanayi tesislerinin tekrar faaliyete geçmeleri istikrarı arayan iş dünyasında bir ferahlama yarattı. Askerî darbe sonrasında serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle birlikte Türkiye o ana kadar hayal dahi edemediği bir dinamizme ve dış dünyaya açılmaya tanık oldu. 1980 öncesinde karaborsadan, kaçakçılardan ve bavul ticareti yapanlardan temin edilebilen ithal sigara, içki, Nescafé, Levi's blucin gibi o dönemde lüks sayılan ithal ürünler serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle birlikte önce vitrinleri, sonra da vitrinleri seyre dalan sokaktaki insanların hayallerini süslemeye başladı. Seksen sonrası dönemde gelir düzeylerini artırabilmeyi başaranlar içinse hayaller çabucak gerçeğe dönüştü. Bu talihli kesim özlemini duyduğu ve hayallerinde kurguladığı bu yeni dünyanın önce eşiğinden içeri adım atmayı, daha sonra da içine yerleşip kendisine konforlu bir yer edinmeyi başardı. İthal ve lüks ürünlerin herkesin gündelik yaşamına girmesi, lüks sayılabilecek ürünlerin sıradanlaşması, TRT'nin renkli yayına geçmesi, Turgut Özal'ın sık sık Amerika'ya seyahat etmesini örnek alan bir zümrenin Amerika'ya gidip gelmeye başlaması, Amerikan pop kültürünün kıta Avrupası'nı istila etmesinin ardından Türkiye'yi de etkisi altına alması gibi muhtelif nedenlerden ötürü Türkiye'de de gündelik yaşam renklendi ve Amerikanlaştı. Buna paralel olarak serbest piyasa ekonomisi uygulaması sonucunda işadamı, yönetici ve teknokrat sınıfının geliri artmaya varlık düzeyi de yükselmeye başladı. Toplumsal muhalefetin başını çeken sol kesimin ve sendikaların neredeyse mevcut olmadığı bir ortamda iş dünyasının kayda değer bir kısmı yetmişli yıllardaki çekingenlik ve tedirginliklerini bir yana atıp kamuoyunda çok daha görünür olmakta herhangi bir sakınca görmedi. Bu tavır değişikliğinin ikinci adımı

1980 sonrasında değişen koşullardan cesaret ve güç alan işadamlarının imaj yenilenmesine gitmeye karar vermeleriydi. Bunun gerçekleşmesi için de "işadamı" dendiğinde akla hemen "saygınlık" kavramını getirecek ortak davranış kodlarını benimsediler. Bu kabuk değiştirmenin gerçekleşmesinde en önemli destek medyadan geldi. Uyumlu ve mükemmel bir şekilde işleyen medya-işadamları ilişkisi sayesinde işadamları akla gelebilecek her konuda fikirlerine danışılan birer "bilge insan" konumuna yükseldi, birer "toplumsal referans" haline geldi. Seksenli ve doksanlı yıllarda "bilge işadamları" kervanına sadece TÜSIAD üyesi kıdemli işadamları değil, bir sonraki kuşağı temsil eden genç işadamları da katıldı. Bunun sonucunda gerek sık sık verdikleri demeçlerden, gerekse televizyon programlarının vazgeçilmez konukları haline gelmelerinden ötürü birçok ünlü işadamı saygın birer toplumsal ve kamusal figür haline dönüştü.

Benzer bir değişim basın alanında da yaşandı. Teknolojik yenilenmenin büyük sermaye gerektirmesi nedeniyle geleneksel gazeteci-patron karışımı melez figür yerini gazeteciliğe bir "business" olarak bakan birçok sınai ve ticari yatırımlarının yanı sıra gazete sahibi de olan işadamlarına bıraktı. Bu yeni dönemde yayın yönetmenlerinin, sayfaları artan gazete sütunlarını doldurma ve her kesimden okura hitap etme kaygılarından ötürü köşe yazarlarının sayısı da arttı. Bu köşe yazarlarının yıldız konumunda olan bir kesimi gerek iş ve gerekse siyaset dünyasının önde gelenleriyle samimi ilişkiler kurdu. Bu yıldız gazeteciler gücü ve iktidarı temsil eden kişilere çok yakın olmanın kendilerinde yarattığı "en güçlü biziz" ruh halinden ötürü Türkiye'yi işadamları ve siyasetçilerle birlikte yönettikleri düşüncesine kapıldılar. Bu ruh halinin oluşmasında yıldız gazetecilerin âdeta birer "marka" ve kamusal figür haline gelmeleri, gelirlerinin olağanüstü artması, yaşam tarzlarının değişmesi, işadamları ve siyasetçilerle içli dışlı ilişkiler kurmaları da çok etkiliydi.

Seksenli ve doksanlı yıllarda Türkiye'nin ekonomik alanda yüksek enflasyona ve borçlanmaya dayalı bir büyüme modeli

seçmesi sonunda, alt sınıfların gelir kaybına uğraması pahasına, toplumsal piramidin orta ve üst katmanlarında yer alan kesimlerin gelirleri arttı. Kısa sürede yüksek gelir düzeyine erişen bu kişiler seksen sonrası Türkiyesi'nin yeni elitlerini teşkil etti. İş dünyası da reklamlarında önemli bir kısmı genç, kentli, iyi eğitimli ve yüksek gelir düzeyli bu yeni sınıfı hedefledi, bu kesimin beğenisine hitap edecek ve dikkatini çekecek mesajlar vermeye gayret etti. Pazarlama ve reklam dünyasının bu acımasız kuralları ister istemez toplum içinde bir "bizler" ve "ötekiler" saflaşması yarattı. "Bizler" kategorisine girenlerin, reklamverenlerin hedefi olan çoğunluğu, büyük kentlerde yaşayan iş ve medya dünyasının orta ve üst kademe yönetici ve çalışanları. Bir başka deyimle "Türkiye'nin geleceği". Reklamverenlerin hedef kitlesi arasında yer almayan "ötekiler" ise ya siyasal İslâm ile laik elitler arasındaki çatışmadan doğan, toplumsal hayata da sirayet eden "kenara terk edilmiş" duygusunu yaşayan Anadolu kökenli muhafazakâr kişiler. Veya kent kökenli olup piramidin tepesindekiler kadar talihli olamadıklarından kentli elitler arasında yer almalarını sağlayacak iyi eğitim, yabancı dil, güçlü siyasetçi, bürokrat, gazeteci ve işadamlarından oluşan ilişkiler ağı içinde yer almak gibi niteliklere sahip olmayıp "kenarda kalanlar".

Bu çalışma bir yerde medya-iş dünyası-siyasi iktidar sacayağında yer alanların güce sahip olmanın verdiği özgüvenle topluma önderlik etme ve toplumu yönlendirme duygularını nasıl teşhir ettiklerinin de bir manzarasıdır. "Yeni elitler" veya "Yeni Türk İnsanı" olarak tarif edilebilen bu kuşağın mensupları seksenli yılların başında başlayan bir sürecin sonucunda ortaya çıktılar. "Türkiye'yi bizler yönetiyoruz" veya "Her konuda tahlil yapabilecek bir entelektüel derinliğe sahibiz" şeklinde özetlenebilecek bir ruh yapısına sahip bu elitler son yirmi yıl boyunca Türk toplumunu "aydınlatma" ve "yol gösterme" görevini üstlendi. Bunu yaparken de son yıllarda "Öteki Türkiye" tanımıyla popüler bir şekilde atıfta bulunulan alt gelir katmanlarında yer alanları görmezlikten geldi, onlarla göz göze geldiğinde bakışlarını başka yere çevirdi. Ancak 2001 yı-

lında Türkiye'yi sarsan ekonomik kriz ve medya sektöründe yaşanan kitlesel işe son vermeler sonucunda "Öteki Türkiye" söylemi kamuoyunun gündemine iyice yerleşti. Bu gelişmeyle birlikte basının yıldız isimleri de aniden tavır değiştirerek "Öteki Türkiye" söylemine en fazla sahip çıkanlar arasında yerlerini aldılar. Ancak ironik bir şekilde "Öteki Türkiye"yle özdeşleşen ve iktidara muhalif gazetelerde köşe sahibi olan birçok ünlü gazeteci çok uzak bir geçmişte değil, sadece birkaç yıl önce sütunlarında gücü temsil eden siyaset ve iş dünyasının önemli isimleriyle nasıl samimi ilişkiler içinde olduklarını veya Broadway'de iken hangi gösterileri izlediklerini yazmakta herhangi bir sakınca görmüyorlardı. Yeni elitler Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle yakın geçmişteki davranışlarına göre daha sakin ve göze batmayan bir tavır sergiliyorlar; ancak bu, bir dönemin sona erdiği anlamını taşımıyor. Yeni elitlerin tohumları 12 Eylül darbesinden sonra atıldı, seksenli ve doksanlı yıllarda büyümeye devam etti, günümüzde ise olgunluk çağına erişti. Gelecekte de gelişmeye devam edecek. Bu yeni sınıfın nasıl doğup geliştiğini ve hangi safhalardan geçtiğini anlayabilmek için zaman içinde yolculuk yapıp 1980 yılına geri dönmek gerekiyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

12 Eylül Askerî Darbesinden Turgut Özal'ın Ölümüne

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından başlayan çok partili demokrasi döneminin Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında bir dönüm noktası olduğu kuşkusuzdur. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen DP ile başlayan bu yeni dönemde DP'nin siyasi kültürümüze hediye ettiği "her mahalleye bir milyoner" ve "küçük Amerika" sloganları bir yandan Tek Parti dönemine, diğer yandan İkinci Dünya Savaşı yıllarında tasarruf unsurunu ön plana çıkaran ve tüketimi kısıtlayan "harp ekonomisi"ne karşı halkta oluşan tepkinin dile getirilişiydi.[1] Bu sloganlar sadece seçim öncesinde meydanlarda cömertçe sarf edilen sözler değildi. Bu sloganlar sıradan vatandaşın zengin olma, uygarlığın ve modernizmin simgesi olan Amerika gibi gelişmiş bir ülkede yaşama arzusunun dile getirilişiydi. DP'nin uygulamaya koyduğu liberal ekonomi ve özel girişimciyi destekleme siyaseti de bu özleme cevap vermeye çalışıyordu.

Aynı dönemde Türkiye, NATO ve BM örgütlerine üye olarak hangi cephede yer alacağını da açıkça ilân ediyordu: Bu, eko-

1 Bu sloganların kısa birer tahlili için bkz. Alper Sedat Aslandaş ve Baskın Bıçakçı, *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 104-105 ve 143.

nomik model olarak kapitalizmi seçen hür ve demokratik Batı âlemi idi. Bu âlemin içinde Amerika özel bir yer işgal ediyordu. Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşını taşıyan *Missouri* zırhlısının 5 Nisan 1946 günü İstanbul'a gelmesinin simgesel anlamı Türkiye'nin uzun yıllar boyunca NATO ve Amerika'nın sadık bir müttefiki olacağıydı. İstanbul'u ziyaret eden Missouri'nin denizcilerine gösterilen sevinç aynı zamanda Amerika'ya ve onun temsil ettiği hayat tarzına duyulan hayranlığın da bir ifadesiydi. Bu ilgi yıllar içinde artmaya ve çeşitli şekillerde kendini belli etmeye başladı. NATO ortak savunma tesislerinin Türkiye'de kurulması ile birlikte sadece Amerikalı personelin alışveriş edebildiği mağazalardan tanıdıklar vasıtasıyla alışveriş yapabilmek bir ayrıcalık ve sosyal statü göstergesi haline geldi. Amerikalı bir albayın verdiği davete çağrılmak itibar görmenin bir işaretiydi. O günleri yaşayan bir kişi izlenimlerini şöyle nakletmekte:

> "Bu Amerikalı aileler ülkelerine dönerken mezat yaparlar ve bizim varlıklı hanımlar gidip oradan reçel kavanozlarına varana kadar ne bulurlarsa alırlardı!"[2]

DP iktidarı ile başlayan bu değişim sürecinde Adnan Menderes'in ünlü imar planlarıyla sadece İstanbul'un cadde ve meydanları değil, Türkiye'nin toplumsal profili de geniş ölçüde değişti. DP'nin uyguladığı liberal iktisat politikası sonucunda "yeni zenginler" türedi. Bu "yeni zenginler"in çoğunluğu İkinci Dünya Savaşı yıllarının karaborsa koşulları altında ve Varlık Vergisi Kanunu'nun uygulanması sırasında gösterdikleri ticari becerileri sayesinde zaten zenginleşmişlerdi. Bu "yeni zengin" tüccar ve esnaf sınıfının Anadolu kökenli ve de kentli elitlere göre daha düşük bir eğitim düzeyine sahip olması kentli elitlerin onları müstehzi ve küçümseyici bir ifadeyle "hacı ağa" olarak anmalarına ve uzun yıllar boyunca popüler mizah dergilerine bereketli bir malzeme teşkil etmelerine yol açacaktı.

DP iktidarının başlattığı bu toplumsal ve iktisadi değişime

2 "Yaşam/Türk Sosyetesi: Dışa açılan Türk sosyetesi", *Nokta*, 27 Ekim 1985, yıl 3, sayı 42, s. 48-55.

oldukça benzer bir diğer değişim 1980 yılında başlayıp günümüze dek süren dönemde gerçekleşmiştir. 1970'li yıllar, döviz darboğazı ve karaborsasının yaşandığı, yurtdışına üç yılda bir çıkış izninin verildiği, cüzdanında bir dolar bulundurmanın döviz kaçakçısı olmak için yeterli delil olduğu, kuyrukların ve yoklukların egemen olduğu yıllardı. İstanbul Sheraton Oteli Genel Müdürü William Bauer, İstanbul'un yetmişli yılların sonundaki durumunu şöyle özetliyordu:

> "Mesela, şu şimdi içtiğiniz şey var ya, (neskafe fincanını işaret ediyor) en lüks şeylerden biriydi. Personel balosunda en büyük ödül, bir kutu ampuldu. İkinci büyük ödül ise bir şişe zeytinyağı. Şimdi ise [ödül olarak] buzdolabı veriyoruz. Fuel oil sıkıntımız o denli büyüktü ki, resepsiyonistler palto ve eldivenle çalışıyorlardı. Oteli sadece 2-3 saatliğine, ancak sıcak su için ısıtabiliyorduk. Savaş gibiydi."[3]

Güneri Cıvaoğlu'nun şu satırları ise 12 Eylül darbesi öncesinde İstanbullu seçkinlerin içinde bulundukları ruh halini oldukça gerçekçi bir şekilde yansıtmakta:

> "12 Eylül'den önceki gecelerden biri. Rauf Tamer'in evinde onun doğum günü... Ama herkeste bir yılgınlık, bir bezginlik, dehşet ürpertileri. Suskunluk... Örgütlü şiddet eylemlerinin Türkiye'ye bir kan bataklığı görüntüsü verdiği günler. Bir şarkıyı mırıldanıyoruz salondaki birkaç kişi: 'havasına suyuna, taşına toprağına. Bir başkadır benim memleketim.' Gözler dolmuş. Kelimeler dudaklarımızdan duygu yüklü çıkıyor. Birçok tanıdık ismin, tası tarağı toplayıp, Türkiye'yi terkederek, Amerika'ya, İngiltere'ye yerleştiği günler... Nişantaş'ın, Levent'in apartman camları gazete kâğıtlarıyla kaplı. İçerde yaşam yok ki!...
>
> Taşra kentlerinde ve ilçelerindeki Koç'un, Sabancı'nın bayileri dükkânları kapatıp, İstanbul'da bir bayilik peşindeler. Öğretmenler, can korkusuyla, Almanya'ya kaçıyorlar. Yani bir göç yaşanıyor. Ve dudaklarda o gece 'Memleketim' şarkısı. O sırada

3 Zeynep Göğüş, "Beş yıldızlı dünya", *Hürriyet*, 14 Eylül 1988.

Feyyaz Tokar'ın sesi yankılanıyor. 'Ne oluyoruz yahu... Kendi memleketimizde Beyaz Türklere döndük... Silkelenin biraz."[4]

12 Eylül darbesi öncesindeki günlerde toplumun seçkin zümresine egemen olan bu ruh hali darbeden sonraki yıllarda yerini bolluk ve lüksün beraberinde getirdiği bir rahatlamaya bıraktı. Dönemin Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal tarafından 24 Ocak 1980 Kararları ile serbest piyasa ekonomisine giriş yolunda atılan ilk adım, Türk lirasının yabancı paralar karşısında tamamen konvertibl olmasına kadar gidecek bir sürecin ve bir dizi kararın ilk basamaklarıydı.[5] Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana iktisadi politika alanında en radikal kararların alındığı seksenli yıllar aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal ve siyasi alanda yaşadığı en çalkantılı dönem olarak tarihe geçti. Siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin kapatılması ve özgürlüklerin sınırlanması sonucunda 12 Eylül darbesini takip eden birkaç yıl boyunca toplum siyasetten soğudu ve uzaklaştı. Siyasetin yasaklandığı, siyasetçilerin de tutuklu oldukları bu ara dönemde askerî iktidarı en çok meşgul eden konu "ekonomiyi düzlüğe çıkarmak"tı. Bu programın baş sorumlusu da darbeden sonra Bülend Ulusu başbakanlığında kurulan yeni hükümette ekonomiden sorumlu devlet bakanı ve başbakan yardımcılığı görevine atanan 24 Ocak Kararları'nın mimarı Turgut Özal olacaktı. 7 Kasım 1982 günü yapılan halk oylamasında yeni Anayasa ezici bir çoğunlukla kabul edildi. 20 Mayıs 1983 tarihinde yeni siyasi partilerin kurulmasına izin verilmesiyle birlikte ilk kurulan partilerden biri ANAP'tı. MGK'nın onayına sahip olmadığı için kimsenin seçimleri kazanacağına inanmadığı ANAP 6 Kasım 1983 seçim-

4 Güneri Cıvaoğlu, "Beyaz Türkler'den Bugüne", *Sabah*, 10 Kasım 1988. "Bir başkadır benim memleketim" şarkısını Ayten Alpman söylüyordu.

5 24 Ocak 1980 Kararları'nın iki boyutu vardı: a) Çok kısa bir süre içinde fiyat istikrarını sağlayıp ihracata yönelik bir gelişme modeli yaratmak; b) Ekonomiyi serbestleştirmek ve ihracata yönelik gelişmeyi sürdürebilmek. TL'nin ABD dolarına karşı değeri %33 oranında düşürüldü. Kamu kesiminde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları önemli ölçüde artırıldı. ("Ekonomide yeniden yapılanma dönemi", s. 782-783. *Cumhuriyetin 75 Yılı, 1979-1997*, cilt 3, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 1999).

lerinde tek başına iktidara geldi, Turgut Özal da başbakan oldu. İşadamları seçim sonuçlarını sevinçle karşıladı.[6]

Artık Türkiye'de "Özal'lı yıllar" başlıyordu.

SERBEST PİYASA DÖNEMİ

İthalat Serbestleşiyor

Turgut Özal'ın başbakan seçilmesinden kısa bir süre sonraki ilk icraatı TPKK'nı değiştirip döviz alım satımını serbest bırakmak, bankalarda döviz tevdiat hesabı açılmasına izin veren düzenlemeleri hayata geçirmekti. Böylece Türk lirasının konvertibilitesine doğru önemli bir ilk adım atılıyordu. Buna paralel olarak yürürlüğe giren yeni ithalat ihracat rejimi ile de ithalat tamamıyla serbest bırakıldı. 1970'li yıllarda, Amerikan pazarlarında tezgâh altında kaçak satılan veya çantalı seyyar kaçakçıların ev ve işyerlerine yaptıkları gündelik ziyaretlerle pazarladıkları her tür gıda maddesi, sigara, çikolata, alkollü içki ve benzeri tüketim ürünlerine ve ünlü Levi's blucinlerine artık vitrinlerde rastlamak mümkündü. Bu Özal'ın popüler bir lisanla "orta direk" diye atıfta bulunduğu sıradan vatandaş için hayal edilmesi bile neredeyse imkânsız olan bir şeydi.

Bu alışılmadık yepyeni durumu tarif eden tek kelime *Güneş* gazetesi başyazarı Güneri Cıvaoğlu'nun bir başyazısının başlığıydı: "Geliyorlar."[7] Gelenler Avrupa ve Amerika'daki ileri teknolojilerin en son ürünleri ile tüketicinin aklından geçirebileceği her tür gıda, ihtiyaç maddesi ve lüks ürünlerdi. Artık Türk halkı Avrupalı orta sınıfın kullandığı ürünlerin aynılarını kullanma ve tüketme fırsatını yakalamıştı... tabiî ki, bu ürünleri satın alacak maddi imkânlara sahip ise. Ancak lüks ürünleri satın almaya gücü olmayanlar bile bu ithalat bolluğuna seviniyordu. İstanbul'da yazar ve aydınların müdavimi oldukları bir meyhanede geçen bir sohbet bunun bir örneğiydi:

---

6 "İş çevreleri için tek parti iktidarı olumlu", *Milliyet*, 8 Kasım 1983.

7 Güneri Cıvaoğlu, "Geliyorlar", *Güneş*, 2 Ocak 1984.

"Masa müdavimleri 'yahu, sen çulsuzun birisin. Yıllardır, sıkıntı içinde yaşıyorsun. Nasıl olur da Özal'a oy verirsin?' diyorlardı.

Orta yaşlı aydın kişi, eleştirileri uzun süre sessizce dinledi. Ama sonunda patladı. 'Tamam, yıllardır darlık içinde yaşıyoruz. Bırakın da, bir de bolluk görelim.' Karşı cephe, bu defa da 'bolluktan sana ne? Paran mı var, sigarasından, viskisinden, ithal peynirden, videodan yararlanasın' diye hücuma geçti.

Bu kez de cevap hazırdı: 'Özal'ın getireceği bolluğu, vitrinlerden izlemek de parayla değil ya."[8]

Bir süre sonra basında piyasanın bu yeni ve pahalı ürünlere doyduğu, gıda maddelerinin pahalı olmalarından dolayı sadece "sosyete"nin alışveriş yaptığı lüks şarküterilerde satıldıkları haberlerine rastlanmaya başlandı. Aynı zamanda ithalatçıların gitgide daha çok lüks markalı ürünleri ithal etmeye yöneldikleri de görüldü. Özel sektör kuruluşlarının hatırlı müşterilerine yıl sonlarında dağıttıkları alışılagelmiş takvim, ajanda ve anahtarlıklar yerlerini Cross, Christian Dior, Caran D'Ache dolmakalemler, Dupont çakmaklar, Pierre Cardin, Rolex, Cartier saatler, pırlantalı Pierre Cardin gözlüklere bırakmaya başladı. Yıl sonlarına doğru gazetelerde rastlanan ilânlar genellikle müşterilere dağıtılabilecek hediyelik yılbaşı ürünlerini tanıtır ilânlardı. Bu ilânların ortak özellikleri "klas" ve "seçkin"liğin vurgulanmasıydı.[9] Başbakan Özal da hem Amerika gezilerinde ünlü zenginlerin müdavimi oldukları Bijan mağazasından alışveriş ederek, hem de "İcraatın İçinden" programlarındaki konuşmalarında altın Cross dolmakalem kullanarak giyim kuşamda dikkate alınması gereken bir örnek teşkil etti. Zaman geçtikçe reklamlar da yüksek satmalma gücüne sahip seçkin bir kesime hitap etmeye başladı. Bir bira üreticisi ürününü "Tuborg Gold Seçkin Bir İçecektir" sloganıyla pazarlıyor,[10] platin kobalt karı-

8 "Bir de bolluk görelim", *Hürriyet*, 6 Ocak 1984.

9 Örneğin "La Classe" ilânı, *Hürriyet*, 30 Kasım 1988 / Parker dolmakalem ilânı, *Hürriyet*, 15 Kasım 1988.

10 *Hürriyet*, 2 Mayıs 1984.

"Piyasalar ithal mala doydu!",
Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995, cilt 2, Aydın Kitaplar, s. 844.

şımlı porselen yemek takımları ithalatçısı hedeflediği müşteri kitlesini "yeni elit tabaka" olarak tanımlıyordu.[11]

Serbestleşen ithalatla birlikte caddelerde çoğunluğu Japon olmak üzere ithal arabalara rastlanmaya başlandı. Başbakan Turgut Özal da ithal araba satışlarını teşvik edercesine, oğlu Efe'ye lise mezuniyet armağanı olarak Toyota MRQ hediye etti.[12] Lüks araba merakı aradan geçen yıllar içinde süratle arttı. 1989 yılının sonuna gelindiğinde Mercedes ve BMW satın almak isteyenler dört ila altı ay sıra bekliyorlardı. Jaguar içinse yapımcının Türkiye'ye ayırdığı kontenjan çoktan tükenmişti.[13] Yıllar boyu yerli yapım araba kullananların ithal markalar karşısında gözlerinin nasıl kamaştığını anlamak için *Sabah* gazetesi eski köşe yazarı Can Ataklı'nın anılarına bakmak yeterli:

> "İlk Japon arabalar geldi, gazetede daha kimsede yok, Dinç Bilgin Zafer'e bir Japon araba aldı. 131 Şahin'e biniyordu o zaman Zafer [Mutlu], sonra Rahmi [Turan] Bey'den kalan Doğan'ı vermişlerdi. O bile büyük bir şeydi. Ama ben de bu arada *Günaydın*'dan *Sabah*'a Mercedes'le gelmiştim. Çünkü benim böyle bir keyfim var. Ben para falan tutmam. Para geldiği zaman ben onu yerim. Babam çok kızardı. 'Yarınını düşün,' derdi. Haklıymış aslında, şimdi kenarda birşeyler olsa böyle sıkıntılı duruma düşmekten daha iyi olurdu. Neyse; 1973 model bir Mercedes almıştım ben o zaman. Belki onu görerek, artık bilemiyorum, aynısından bir tane de Zafer [Mutlu] aldı. 'O niye Mercedes'e biniyor?' diyerek mi istedi bilmiyorum, ama aynı model bir Mercedes de ona alındı. O sıralar yavaş yavaş bir ayrım başladı işte, Dinç Bilgin gitti ilk Japon arabalardan bir tane aldı Zafer'e. Bayılmıştık, ilk defa Japon arabası görmüştük, böyle her tarafı oyuncak gibi."[14]

---

11 Pelin Yanardağ, "Tabak-çatala milyonluk yatırım", *Güneş*, 25 Aralık 1990.

12 "Özal gibi kaç baba var", *Hürriyet*, 20 Haziran 1985.

13 Oktay Şengüler, "Zenginliğe bak!", *Hürriyet*, 7 Aralık 1989.

14 Serkan Seymen, *Sabah Grubunun Öyküsü Amiral Battı, Can Ataklı'nın Tanıklığıyla*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 29.

İthalatın serbest bırakılması en çok reklam sektörünün gelişmesine yol açtı. Bir reklam ajansı yetkilisi, kararın açıklandığı ilk günlerde, bu yeni dönemde reklam ajanslarında iş hacminin artacağını öngörüyordu.[15] Bu öngörü yerinde bir tespitti. Reklam şirketlerinin büyük çoğunluğu seksenli yılların ortasından itibaren ya Amerikan şirketleriyle birleşti veya onlar tarafından satın alındı. Bu ortaklıkların amacı Amerikan reklam şirketlerinin teknik bilgi ve deneyimine dayanarak "ekrandan gazete sayfalarına kadar Batı insanının zevkini Türk halkına adapte etmeye çalışmak"tı.[16]

İlk Hedef: Tüketici Yaratmak

Piyasalardaki mali işlemlerdeki kısıtlamaların kaldırılması, yurtdışına çıkışların serbest bırakılması ve döviz transferlerinde denetimin kalkması sonucunda kredi kartları ve yeni bankacılık hizmetleri insanların gündelik hayatına girdi. Türk insanı, yurtiçi ve yurtdışında harcama yapmayı sağlayan Worldcard, sınırsız harcama imkânı veren Gold ve Platin kredi kartları, otomatik banka vezneleri, nakit avansı, harcamaları taksitlendirme gibi yeniliklerle tanıştı. 1980 yılına kadar sadece seçkin bir sınıfın ayrıcalık simgesi olan kredi kartları artık sıradan insanın da kolaylıkla erişebildiği bir statü simgesine dönüşmüştü.

1989 yılında DAP Pazarlama Araştırmaları A.Ş. tarafından yapılan bir araştırmaya göre gençler seyrettikleri televizyon reklamları, Batı'daki yaşam tarzını gösteren televizyon dizileri ve filmlerden son derece etkilenmekteydi. Bunun sonucunda filmlerde görülen yaşam tarzına benzer bir hayata özlem duyan genç bir kuşak yetişmekteydi. Bu araştırmaya göre basın ve televizyon orta sınıf Türk insanına Batı ülkelerinde modern bir orta sınıfın nasıl yaşadığını göstermeye başlamıştı. Genç kuşak mensupları, orta kademe yöneticiler, satış elemanları, turizm sektörü çalışanları ekranlarda seyrettikleri bu yaşam

15 "Geliyorlar...", *Güneş*, 2 Ocak 1984.

16 Celal Pir, "Reklamda, Türk-ABD ortaklığı", *Hürriyet*, 9 Mart 1985.

tarzından etkilenip Batı'daki akranlarını kendilerine model olarak almaya başlamıştı.[17] Reklamlar hep seçkinliği vurgulayan mesajlar içeriyordu. "Tüketici olma" yolunda atılan tüm adımlar gazeteciler tarafından ayakta alkışlanıyordu. Eşi Mehmet Barlas ile birlikte kentli seçkinlerin sözcülüğünü üstlenen Canan Barlas'ın şu satırları gelecek hakkında birçok öngörüde bulunuyordu:

> "Bugün ANAP bir ideolojinin savunması yerine 'işbitiricilik' sloganını yerleştiriyor.. Burada ideoloji yerine hizmet götürme meselesi ortaya çıkıyor.. Bir ölçüde bireysel değerlere önem veriyor.. Tüketim toplumunu sunuyor.. Tüketerek farklılaşan insanları gündeme getiriyor.. Günün birinde İstanbul'daki kahveler Paris'deki gibi olacak. İstanbul'lular kendi kahvelerini ve meydanlarını seçecek, dünyanın başka yerlerinden sanatçılar İstanbul'a gelecek, İstanbul tarihinin üstüne modernliği katacak ve üretecek. İstanbul'lular, Paris'liler gibi olacak ve farklı dünyaların insanı olmanın tadına varacak."[18]

Canan Barlas öngörülerinin birkaç yıl sonra gerçekleştiğini gördüğünde sevincini gizleyemiyor, bir yandan tüketiciliği en önemli erdem olarak göklere çıkaran, diğer yandan doğmakta olan yeni kentli seçkinler sınıfı için de neredeyse bir methiye senfonisi özelliğini taşıyan şu satırları kaleme alıyordu:

> "Dönülmez akşamın ufkundayız.. Vakit de hiç geç değil. Türkiye bir yandan laikliği gözden geçirirken, kitlesel bir kültür haline gelen 'Ara kültür mü?' diye düşündüğümüz arabeski tartışırken, bir yandan da 'Tüketim toplumu' olma özelliklerini gösteriyor. Bayram tatili kitlelerin yaz tatili biçimine dönüşüyor ve trilyonlar bu uğurda harcanıyor.(..) Bir uluslararası firma Avrupa standartlarında dondurma çıkarıyor. Bu dondurma çok kısa zaman içinde yaygınlaşıyor. Kentli gibi tüketmek artık vazgeçilmez. Dönülmez akşamın ufku giderek ge-

17 Caroline Southey, "Rise of the new Young Turks", *Financial Times*, 22 Mayıs 1989.

18 Canan Barlas, "Paris kahveleri ve bireysellik", *Güneş*, 15 Temmuz 1987.

nişliyor. Yeni ufuklar Türk insanının gündeminde. Altyapısı tamamlanmamış bir ülke, ama tüketim toplumu olmak için çırpınıyor."[19]

Bir Diğer Hedef: Zengin Olmak

Bu yeni dönemi en çok karakterize eden özellik "zengin olmak" özlemiydi. Zengin olmanın methiyesini yapmak, bunu bir erdem olarak topluma sunmak da tabiî ki Başbakan Özal'a düşüyordu. Özal'ın, Tunus'u ziyaretinde Kur'an'ı temel alarak Tunus başbakanına söylediği "Zengin bir müslüman fakir bir müslümandan daha iyidir" sözleri bu dönemin felsefesiydi. Bu görüşmeye tanık olan *Zaman* gazetesi başyazarı Fehmi Koru da bu hadisi teyit ediyor ve "fakirlik neredeyse küfür" eklemesini yaparak bu görüşü destekliyordu.[20]

Servetin toplumsal statü açısından en önemli ölçü haline geldiğini gözlemlemek için belki de bir süre Türkiye dışında yaşamak lazımdı. Nitekim uzun yıllar sonra Türkiye'ye geri dönen İzmirli şarkıcı Maria Rita Epik, Özal'la başlayan bu yeni dönemi 1980 öncesiyle kıyasladığında bu değişimin farkına hemen varıyordu:

> "84'te [Türkiye'ye] döndükten sonra her şeyi değişmiş buldum. Özal dönemi başlamıştı. Ben Amerika'ya gitmeden önce insanlar asla para konuşmazdı, döndüğümde herkesi para konuşur buldum. Halbuki para özel bir şeydi. Paran yoksa koca-

19 Canan Barlas, "Dönülmez akşamın ufkundayız", *Milliyet*, 15 Eylül 1990.

20 Güneri Cıvaoğlu, "Veren el alan el", *Sabah*, 24 Mayıs 1989. Özal'a atfedilen "ben zengini severim" sözleri Tunus ziyaretindeki konuşmada sarfedilmişti. Özal'ın Özel Kalem Müdürlüğü'nü yapan Engin Güner'e göre ise bu yanlıştı. Güner'in bu konudaki yorumu şöyle:

> "Özal'a atfen saptırılarak kullanılan diğer bir söz de 'Ben zengini severim' ifadesiydi. Bunun da gerçekle hiçbir ilgisi yoktu. Aslında Özal bir hadis-i şerife atıfta bulunarak 'Ben tembelleri değil, çalışıp başarılı olanları severim' anlamındaki bir hadisi hatırlatmıştı. Bunları inisiyatif olarak, çalışıp başarmanın önemine dikkat çekmek amacıyla söylemişti. Bu sözleri de dönüp dolaşıp 'Ben zengini severim' haline getirilmişti." (Engin Güner, *Özal'lı Yıllarım*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2000, s. 91).

nı, sevgilini çekerdin kenara, para meselesini özel konuşurdun. Alenen konuşulan bir şey değildi para Türkiye'de..."[21]

Değişim böyle olunca artık basında "Türkiye'nin en zenginleri" türünden özel haber-dosyalara rastlamak da doğaldı. Bu 1980 öncesi dönemde hayal edilmesi dahi imkânsız bir durumdu. Amerika'da ünlü zenginlere hitap eden *Forbes* dergisi tarafından her yıl yayımlanan ve "en zengin insanlar"ı konu eden özel sayıyı örnek alan *Nokta* dergisi ilk kez 1985 yılında "Türkiye'nin en zengin yüz ailesi" konusunu kapak yaptı ve bu araştırmayı gelenek haline getirdi.[22] Orta direğin zengin olma hayaline en büyük destek Milli Piyango'dan geldi. 1985 yılı yılbaşı çekilişi büyük ikramiyesi bir milyar liraydı. Bu, Milli Piyango tarihindeki en yüksek ikramiyeydi.[23] 1986 yılının yılbaşı çekilişinde ise büyük ikramiye iki milyar liraydı. Bu büyük ikramiyenin halk üzerinde yarattığı etkiyi *Sabah* gazetesi başyazarı Güngör Mengi şöyle açıklıyordu:

> "Milli Piyango Türk halkına yeni bir hayal kurma sebebi daha yarattı. (...) Düşünün.. Bir kişiye 2 milyar lira.. Kazanan götürüp bankaya yatırsa, günde 2.5 milyon liraya yakın faiz alacak... (..) Milli Piyango sayesinde Türk Milleti de ister istemez tatile giriyor. Elimiz, kolumuz çalışsa da çoğumuzun kafaları tatil yapacak.. Çünkü beyinlerimiz, büyük ikramiyeyi kazandığımız takdirde bu parayla neler yapacağımızın programını hazırlamakla meşgul olacak! ANAP iktidarı, orta direğe vaad ettiği zenginliği veremedi ama hayalini zenginleştirmeyi başardı. Eh, bu da bir şey!"[24]

Zengin olma hayali, "zengin ama köklerini unutmamış ve şivesi değişmemiş Anadolu evlâdı" tipini başarıyla canlandıran

---

21 Yücel Göktürk - Derya Bengi, "Bir köprüyüm aslında", *Roll*, Eylül-Ekim 2000, s. 40-43.

22 "Türkiye'nin para babaları", *Nokta*, 5 Mayıs 1985, yıl 3, sayı 17, s. 24-31.

23 *Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995*, Aydın Kitaplar, İstanbul (t.y.), cilt 2, s. 885.

24 Güngör Mengi, "Ah bir zengin olsam", *Sabah*, 23 Aralık 1986.

Sakıp Sabancı'nın, gazetelerde tefrika ettiği yazı dizisi[25] ve daha sonra da yazdığı kitapla desteklendi.[26] Sıradan insanlar için Sakıp Sabancı, daha seçkin ve mesafeli bir görünüm yansıtan Vehbi Koç'un aksine, hiç yoktan bir sanayi imparatorluğu yaratabilmiş "halktan biri"ni temsil ediyordu. Şayet Sakıp Ağa başarabilmişse onun tavsiyelerine uyarak başkaları da pekâlâ başarabilirdi. Hayal buydu, ortam müsaitti. Artık "işbitirici" ve "köşeyi dönmüş" olmak, girişimci ve damat adaylarında aranılan "erdem"lerdi.

İŞADAMININ DEĞİŞEN ÇEHRESİ

Görünmezlikten Görünürlüğe Doğru

Zengin olabilmek için alınacak en iyi örnek başarılı işadamlarıydı. Sağ-sol çatışmalarının egemen olduğu 1970'li yıllarda kamuoyunda görünmemek, servetlerini ve özel yaşamlarını sergilememek için azami gayret gösteren işadamları, 1980 sonrasında TİSK Başkanı sanayici Halit Narin'in tarihe mal olan "şimdi gülme sırası bize geldi" sözleriyle sadece şen şakrak kahkahalar atmak'la yetinmeyecek, 1980 öncesindeki kayıplarını telafi edercesine kamuoyunda azami derecede görünmek için de ellerinden geleni yapacaklardı. Yetmişli yılların grevli ve direnişli günlerinde kendilerinden söz ettirmemeye azami dikkat sarf eden işadamları, 12 Eylül askerî darbesinden sonra süzülmüş zevklerini teşhir etmekte, Cem Boyner örneğinde olduğu gibi, makam odalarında gazetecilere avcılık serüvenlerini anlatmakta mahzur görmüyorlardı.[27]

Toplumsal muhalefetin silindiği, siyasi iktidarın da özel sektörü sonuna kadar desteklediği bir ortamda işadamları artık sa-

25 "Sakıp Sabancı anlatıyor: Zengin olmanın yolları", *Sabah*, 19 Ocak 1987'de başlayan yazı dizisi.

26 Sakıp Sabancı, *Para Başarının Muhafızıdır*, İstanbul, 1985,1986 (*Yeni Asır* gazetesinin parasız eki olarak 23 Kasım 1985 tarihinde 120 000 nüsha dağıtıldı. Ertesi yıl kitap halinde tekrar basıldı.)

27 Neşe Düzel, "Patronların kumanda odaları", *Hürriyet*, 23 Temmuz-4 Ağustos 1989.

Haftalık Gazete

EXPRESS

Sahibinin sesi değil, kendi sesi

KİM BU "GEYİK"LER?

Cem Boyner'in avcılık serüveni (*Express*, 30 Temmuz 1994).

dece iş dünyasını ilgilendiren konularda değil popüler olma kaygısıyla her konuda görüş beyan ediyor, bununla da yetinmeyip reklamlarda da yer almayı kabul ediyorlardı.[28] İşadamlarının popülerleşme çabalarına saygın olma çabaları da ekleniyordu. Saygınlığı tescil etme yolundaki en emin yol da bilimsel bir unvana sahip olmaktı. Birçok işadamı, onursal doktor unvanı alarak buna erişiyordu.[29] İşadamları görünür hale gelmenin yanı sıra kamuoyunda yerleşik işadamı imajını değiştirmek için de çaba harcıyorlardı. Bu alandaki gayretleri temsil eder mahiyette sadece bir örnek seçmek gerekirse Sakıp Sabancı yeterlidir. Seksen öncesinden devralınan kamuoyunda yaygın bir şekilde yerleşik "merhametsiz komprador patron" imajını değiştirmeye çalışan işadamlarının başında Sakıp Sabancı gelir. Sabancı bir yandan halktan biri olup köklerini unutmadığını ispat etmek istercesine Kayseri/Adana karışımı şivesini terk etmemek için özel bir gayret sarf ederken, diğer yandan kamuoyuna yansıttığı imajının azami derecede cana yakın olması için de olağanüstü çaba gösterdi. Sabancı ailesiyle Sabancı Holding'in kamuoyundaki imajlarının tespiti için PIAR A.Ş. tarafından yapılan bir araştırmaya göre Sakıp Sabancı gayretlerinin karşılığını fazlasıyla almıştı. Bu araştırmaya göre ankete cevap verenlerin %62'si "Sakıp Sabancı işçi babasıdır. İşçisine bakar", %83'ü "gerçek bir yatırımcıdır", %71'i "Sabancı memleket meselelerini iyi bilir", %69'u "Sakıp Sabancı zengin olmasına rağmen halktan biri gibi davranır, sosyetik değildir" kanaatini taşıyordu.[30] Kamuoyuna mal olan işadamı imajını,

---

28 "Dost hatırına reklam...", *Milliyet*, 4 Nisan 1985 / "MUDO reklamına çıkanlar tek kuruş ücret almadı", *Sabah*, 15 Kasım 1986.

29 "Başarılı beş işadamına fahri doktorluk verildi", *Hürriyet*, 14 Temmuz 1984. (Bu işadamları Şarık Tara, Cavit Çıtak, Üzeyir Garih, Nurettin Koçak ve Sezai Türkeş'ti. Unvan İTÜ tarafından verildi.) 1986 yılında Feyyaz Berker de onursal doktora sahibi oluyordu ("Boğaziçi Üniversitesi'nden fahri doktorluk ünvanları", *Hürriyet*, 30 Nisan 1986.) 1990 ve 1991 yıllarında Nejat Eczacıbaşı ve Vehbi Koç ODTÜ'den "onursal felsefe doktoru" unvanını alıyorlardı. ("Eczacıbaşı'na onursal felsefe doktoru ünvanı", *Sabah*, 26 Mayıs 1990 ve Tevfik Güngör, "Holding yöneticilerine unvan vermek, bilim adına utanç mı?", *Dünya*, 30 Mayıs 1991).

30 "Halk Sabancı'yı nasıl görüyor?", *Hürriyet*, 21 Mayıs 1985.

"Bizim filmlerimizde, romanlarımızda gazete ve dergilerdeki karikatürlerde bir 'felaket' işadamı tipi vardır. Özellikle fabrikatör dediğin koca göbekli olacak! Surat meymenetsiz, saç dökük, bakışlar lanet, ağızda kocaman bir Havana purosu, yelekte bir baştan bir başa altın köstek, dolma gibi parmaklarda altın yüzükler; 'tip' bu!"

şeklinde özetleyen Sabancı bu görüntünün değişmesi için neler yaptığını da şöyle anlatıyordu:

"Hiçbir şey yapmadımsa, 1980'li yıllarda -kimse hakkımı yemesin- bir şeyi başardım; halka gerçek işadamını tanıttım ve sevdirdim. Kaliteli ve bol mal üreten, iş alanları açan, vergisini ödeyen ve zenginliğinden utanmayan gerçek sanayicinin halktan kopuk biri olmadığını herkese gösterdim. Basında, radyo ve televizyonda değişik vesilelerle o kadar çok halkın karşısına çıkıyorum ki, bana 'çok oldun artık' diyenler bulunuyor. Yahu, ne çok olması; ben bu işten hoşlanıyorum. Kamuoyu önünde açık olmak, ne sorulursa cevap vermek, gizleyecek hiçbir şeyi olmadığını göstermek, dert varsa, sıkıntı varsa hemen söylemek, halkla içli dışlı hale gelmek hoşuma gidiyor."[31]

Eski ve Yeni Zenginler Çatışması

Hükümetin 1964 yılında Kıbrıs ihtilafı nedeniyle Yunan uyrukluları sınırdışı etmeye karar vermesi üzerine Türkiye'yi terk etmeye hazırlanan Yunan uyruklu bir esnafın, gazeteci Hasan Pulur'un "Eeee, demek ticareti bizimkilere bırakıp gidiyorsunuz!" sözüne karşılık verdiği şu cevap, yakın bir gelecekte seçkinleri pek meşgul edecek "eski ve yeni zengin" tartışmalarının bir öngörüsüydü:

"Neyse olan oldu artık... Ticareti sizinkilere bıraktığımıza gelince... Eğer sizinkiler dediğin, İstanbul'dakilerse yanılıyor-

31 Necati Doğru, "Paris'te bir Adanalı", *Hürriyet*, 4 Eylül 1985.

sun... Anadolu geliyor Anadolu... On seneye varmaz bu İstanbul'dakilerin tozunu atar, Anadolu'dan gelenler..."[32]

Yunan uyruklu esnafın öngörüsü yıllar içinde gerçekleşti. Anadolu artık kendi tüccar ve sanayicisini yetiştirmişti. Sakıp Sabancı bunlardan sadece en bilineniydi. Anadolulu sanayici ve tüccarlar artan bir hızla İstanbul merkezli "eski zenginler"in iş dünyasındaki tekelini tehdit etmeye başlamıştı. 24 Ocak Kararları, Cüneyt Ülsever'in deyimiyle, o güne kadar "İstanbul sermayesi karşısında boynu bükük gezen" Anadolulu girişimcilerin birden bire dünya pazarlarına açılmalarına, İstanbullu sanayicilere rakip olmalarına ve merkezlerini İstanbul'a taşımalarına yol açtı.[33] Böylece seçkinler kendi içlerinde sınıflaşmaya başladı: Köklü aileler ve eski servetler, yeni zenginler ve yeni servetler. Köklü aileler Avrupaî anlamda burjuvalaşmak için uluslararası sosyeteye dahil olmanın şart olduğunu anladılar. Bu bütünleşmeyi gerçekleştirecek kişi Kulüp 29'un sahibi Metin Fadıllıoğlu'ydu. Avrupa jet sosyetesinin takip ettiği ve Türkiye temsilciliğini Metin Fadıllıoğlu'nun yaptığı *Member's International* dergisi ilk kez 1985 yılında otuz seçkin Türk zenginini dergisine konu etti; 1990 yılında da bu sayıyı yüze çıkardı. Kökleri DP'li yıllara uzanan "eski zenginler", 24 Ocak Kararları ve Özal döneminden azami derecede istifade ederek kendilerine rakip olmaya başlayan Anadolu kökenli bu yeni sınıfa pek tahammül edemedi. Kendilerinin "yeni zenginler"den çok daha kültürlü ve seçkin olduklarını vurgulamaya başladılar. Ishak Alaton seçkinleri sınıflandırırken "yeni zenginler"i kültürsüz olmakla eleştiriyordu:

"Birinci Gruptakiler: Birkaç lisan bilir. Kültürlüdür, güzel sanatlara klasik müziğe yatkındır. Türkiye'nin gelişmiş ülke imajına katkıda bulunur. İnsancıldır, hoşgörülüdür. İkinci gruptakiler: Giyim ve görünüme çok önem verir. Kokteyllerde sık sık rastlaşırsınız. İlkbahar ve sonbaharda hafta sonları-

32 Hasan Pulur, "Anadolu geliyor", *Hürriyet*, 30 Temmuz 1984.

33 Mehmet Ali Birand - Soner Yalçın, *The Özal. Bir Davanın Öyküsü*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s. 85.

nı Bodrum'da geçirir. Diğer ülkelerin sosyete kulüpleriyle yakın ilişkilidir. Hoşsohbettir, nüktedandır, fazla derin değildir. Çok hoş ama biraz da boştur. Üçüncü gruptakiler: Yeni zengin olmuştur. Parasal kudret en önde gelir. Kültür eksikliğini cömert jestlerle, bol para harcamayla dengelemeye çalışır. Çocuğunun sünnet düğününde kuş sütü hariç her şey bol miktarda bulunur. Siyah havyar çorba kaşığıyla verilir. Garsonlara haşin davranır, servis personeline sık sık hakaret eder. Saati kalın bilezikli altın ve parlak taşlıdır. Sık sık açık gömlekle gezer kalın altın zinciri görülür."[34]

Sanayici Ertuğrul Soysal da yeni zenginlere karşı duyduğu öfkeyi küçümsemeyle karışık bir edayla dile getirmekteydi:

"Yeni zengin Türkiye'nin her yerinde vardır. Ama çoğunlukla büyük kentlerin ünlü mahallelerinde görünürler. Bazen komşunuzdur, bazen bir sayfiye yerinde, dağ otelinde yanına düşersiniz. Bazen lokantada arkanızdaki masadadır, burada değilse uçakta komşu koltuktadır. Gazete sütunlarındadır. Dış ülkelerde mağazaların önünde yüksek sesle konuşan birilerine rastlarsanız bizim yeni zenginlerdendir. Kimliğini nasıl tarif edeyim. Bunlar artık İstanbul gibi büyük şehirlerde pek yetişmiyor. Daha çok Anadolu'da kabına sığmayan atılgan, korkusuz, çalışkan kişiler yasalara da fazla yüz vermediklerinden büyük kentlere geldiklerinde babalaşıyorlar."[35]

"Biraz Kenara Çekilin: Yuppiler ve Genç İşadamları Geliyor, Dünyayı Ele Geçirecekler"

1980'li yıllarda Türkiye'nin tanıştığı diğer iki yeni kavram "yuppiler" ve "genç işadamları"ydı. "Genç ve kentli profesyonel bireyler" anlamına gelen "yuppi" terimi seksenli yıllarda

34 Mehmet Yalçın, Hatice Seçkin, Mete Çubukçu, "Cemiyet karıştı", *Nokta*, 18 Kasım 1990, yıl 8, sayı 41, s. 52-54.

35 Ertuğrul Soysal, "Yeni zenginler", *Sabah*, 21 Temmuz 1987. Yazı dizisi 20-23 Temmuz 1987 tarihleri arasında yayınlandı.

Ronald Reagan'ın başkanlığı döneminde Amerika'da doğmuştu. Bu terim özellikle sanayi ve finans kuruluşlarında yüksek ücret ve primlerle çalışan, kısa sürede büyük servetler edinen, her hizmetin ve ürünün en iyisini arayan beyaz yakalı genç bir sınıfı tanımlamak için yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı.

Dış ticaretin serbestleşmesiyle birlikte o ana kadar yüksek gümrük oranlarıyla korunan yerli sanayinin artık kendi pazarında uluslararası rekabetle karşı karşıya kalması, Türk özel sektör tarihinde girişimci ve sanayicilerin karşılaştıkları en büyük sınavdı. Bu sınavı başarıyla geçmek için de tek çare o güne kadar sadece Koç Holding'de uygulanan, aile şirketlerinin üst ve orta yönetimini aile dışından konusunun ehli yöneticilere teslim etmek ilkesini bütün sektöre yaygınlaştırmaktı. Nitekim dönemin DPT Müsteşarı Yusuf Bozkurt Özal da "nasıl antrenör ve futbolcu ithal edilip yarar sağlamak amaçlanıyorsa, şirketlere yararlı olacak yabancı profesyonel yöneticilerin de ithali tabiidir" yorumunda bulunup patronlara bu yolu tavsiye ediyordu.[36] Bu tavsiyeye ilk uyan çocuk bezleri, tampon ve kadın bağları ithal etmek üzere kurduğu Sanipak A.Ş.'ye genel müdür olarak İsviçreli bir yöneticiyi atayan Eczacıbaşı Holding'di.[37] Ancak esas çözüm "genç yönetici yetiştirin" tavsiyesinde bulunan Dünya Bankası ikinci başkanının sözlerinde gizliydi.[38] Genborsa A.Ş. genel müdürlüğüne 36 yaşındaki Zeynep Kaptanoğlu'nun atanması yuppiliğin Türkiye'de de yerleşmeye başladığının bir işaretiydi.[39] Artık basında, patronların yanı sıra yüksek düzeyde ücret alan yönetici haberlerine de rastlanmaya başlandı.[40] "Yuppiler" veya "Jön Türkler" ola-

36 M.Hulki Cevizoğlu, "Yönetici de ithal edilmeli...", *Hürriyet*, 2 Ağustos 1984.

37 "Kadın bağı pazarlasın diye İsviçre'den yönetici ithal ettik!..", *Hürriyet*, 8 Ağustos 1985.

38 "Genç yönetici yetiştirin", *Hürriyet*, 2 Aralık 1984.

39 "Türk Yuppileri işbaşında", *Hürriyet*, 28 Haziran 1986.

40 "Ayda en az 2 milyon", *Nokta*, 9 Haziran 1985, yıl 3, sayı 22, s. 36-38 / Şule Ersözlü, "Profesyoneller", *Sabah*, 19-25 Nisan 1987. Bu yazı dizisinde söyleşi yapılan kişiler şunlardı: Can Kıraç, Hasan Güleşçi, İbrahim Betil, Mahmut Uslu, Hasan Subaşı, Ali Nail Kubalı / "Ücret zengini profesyoneller", *Hürriyet*, 5 Aralık 1988.

rak çağrılan bu gençler şimdiye kadar emsaline hiç rastlanmayan değişik bir yönetici sınıfını temsil ediyordu. Türkiye'de artık, yüksek gümrük oranları ve ithalat kotalarıyla sanayinin korunduğu, sadece iç piyasanın dikkate alındığı, yani serbest rekabetin mevcut olmadığı bir dönem sona ermekte, yüksek kârların geçer akçe olduğu bir devir kapanmaktaydı. Her ürettiğini yüksek fiyatlara satabildiği için müşteri peşinde koşmaya gerek duymayan klasik patron tipi yavaş yavaş geçmişte kalıyor, modern yönetim tekniklerine vakıf yöneticilere ihtiyaç duyuluyordu. Artık "aile ferdi yönetici" yerine "modern profesyonel yönetici" revaçtaydı. Basın bu iki tipin karşılaştırmasını vermekle ve "modern profesyonel yöneticiler"in üstünlüklerini vurgulayarak onları öne çıkarmakla meşguldü.[41]

Seksenli yılların en gözde mesleklerinden biri de bankacılıktı.[42] Bankacılar "Nescafelerin içildiği, İngilizce telekslerin yazılıp gönderildiği, telefon konuşmalarının çoğunun İngilizce olarak" yapıldığı bir ortamda çalıştıklarından özel yaşam biçimleri de Batı'daki akranlarına benzer bir tarzda şekilleniyordu:

> "Saat 9.00-9.30 gibi işe gelirim. İş sürekli giyimime dikkat etmeye zorluyor. Öğle yemeğini iyi bir yerde yeriz. Akşam saat 18.00'de işten çıkabiliyoruz ve sosyal hayatımız olabiliyor. O sosyal hayat nerelerde gerçekleşiyor? Ya arkadaş toplantıları, ya da Zihni, Bebek Oteli'nin barları. Bankada veya diğer şirketlerde çalışan arkadaşlarla buluşuyoruz. Onlar da genç, dinamik, aynı kafada kişiler. Birlikte oturup bir içki içiyor, veya akşam bir yere dansa gidiliyor. Benim gözlemlerime göre çevrede 'yuppy' diyebileceğimiz kişilerin hemen hemen hepsi aynı. Aynı 'orijinden' geldikleri için, çalışma hayatındaki ilişki sosyal yaşamda da sürüyor. Tatil gezileri, hafta sonları birbirimizin programlarına göre ayarlanıyor."[43]

41 Ercan İnan, "Dışa açılan yönetici tipi de çağ atlıyor!", *Sabah*, 12 Şubat 1990.

42 Zeynep Atikkan, "Bankacıların Dünyası Veznenin arkasındaki insanlar", *Güneş*, 22 Ağustos 1987 / Güler Akdağ, "Siyah kolluktan bilgisayara bankacılar", *Güneş*, 7-9 Temmuz 1990.

43 Zeynep Atikkan, "Veznenin arkasındaki insanlar", *Güneş*, 21 Ağustos 1987.

Zaman içinde genç yöneticiler Türkiye'yi Batı'yla bütünleştirecek seçkinleri oluşturmaya başladı. Nitekim Garanti Bankası'nın Londra'da düzenlediği, Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu, DPT Müsteşarı Ali Tigrel, Garanti Bankası Genel Müdürü İbrahim Betil ile Başbakanlık danışmanı Adnan Kahveci'nin katıldıkları toplantıyı izleyen Canan Barlas da Ertuğrul Soysal'a benzer bir şekilde şu gözlemini aktarıyordu:

> "150'yi aşkın yabancı bankacının izlediği seminerde, Türkiye'den genç ve seçkin bir kuşak ülkemizin ekonomisini anlatıyordu. Batı ile bütünleşmek kavramı burada daha soyut bir görünümdeydi. Bizim yönetimdeki genç kuşak, Avrupa'nın yönetimindeki genç kuşak ile aynı dili konuşuyor, dünyada gelişmekte olan ekonomik olaylara aynı düzeyde yaklaşıyordu. Bu genç kuşak eskiye göre daha net, daha içten, daha bilgili, daha girişimci. Dünyanın birçok yerinde geldikleri yere gelebilirler.[44]

Basın sürekli özel sektör yöneticileri ile bankalarda para akışını yöneten "para mühendisleri"nin çok yüksek gelir elde ettiklerine dikkati çekip gençleri yönetici olmaya yönlendirdi.[45] Böylece "girişimci" ve "başarılı olma" en önemli toplumsal değerler arasında yer aldı. Kişinin başarılı olup olmadığının tek ölçüsü de servetinin hacmiydi. Bu ölçüyü kurumsallaştıran bir örgüt de merkezi Amerika'da bulunan Young Presidents' Organisation (YPO) idi. Bu örgüte üye olmanın şartı 30 yaşından önce beş milyon dolar kazanmaktı. 1989 yılında Türkiye'den otuz bir genç işadamı bu örgüte üyeydi.[46]

---

44 Canan Barlas, "Yönetimde çağdaş genç kuşak", *Güneş*, 11 Kasım 1987.

45 *Ekonomik Panorama*'dan aktaran, "Ücret zengini profesyoneller", *Hürriyet*, 5 Aralık 1988 / *Ekonomist*'den aktaran, "Para Mühendisleri...", *Hürriyet*, 24 Eylül 1991.

46 Şule Talu, "Genç patronların gizli örgütü", *Sabah*, 15 Şubat 1989. YPO, merkezi Texas'ta olan ve belli ölçekteki şirketlerin genel müdür, ortak ve sahiplerinin üye oldukları bir örgüttür. 2000-2001 yılı için üye olma koşulları şöyledir: "A" ve "B" kategorilerinde yer alan koşullar arasından birer, yani toplam iki koşulun yerine gelmesi şarttır. "A" kategorisindeki şart üye olacak adayın ya elli kişiyi yönetmesi veya kendisine bağlı tüm kişilerin toplam yıllık gelirlerinin bir milyon doları aşmasıdır. "B" kategorisindeki şart ise satış, hizmet,

Bir *My Fair Lady*[47] Hikâyesi: Yeni Kuşak İşadamı ve Yöneticinin Yaratılışı

Batı'nın Türkiye ve Türk işadamı hakkındaki olumsuz peşin yargıları nedeniyle özel sektörün patron ve yöneticileri Batılı muhataplarının karşısına çıktıklarında, deyim yerindeyse, bayramlık giysileriyle çıkmak, "Ortadoğulu kurnaz, dalaveracı tüccar" olmayıp Batılı muhataplarından ayırd edilemeyecek düzeyde kültürlü işadamları oldukları izlenimini vermek istediler. Bunun için de yapılması gereken şey yönetici sınıfını baştan aşağıya yenilemek ve yeniden yaratmaktı. Bu nedenle işadamları en başta giyime önem verip sürekli temasta oldukları Batılı muhataplarını örnek alıp en az onlar kadar itinalı giyinmeye başladılar. Bu nedenle seksenli yıllarda "şık ve özenli giyinmek" genç yönetici kuşağının en önemli özelliği haline geldi. Doğal olarak hazır giyim reklamları da bu kesimi hedefliyordu.

Ancak itinalı giyim kuşam tek başına yeterli değildi, görünümü iyileştirmekle sınırlı kalıyordu. Amaç sadece görünümü değil içeriği de iyileştirmekti. Bu nedenle işadamı ve yöneticilerde başka meziyetler aranmaya başlandı. Bunlar yabancı dil bilmek, kültürlü ve Batılı akranları gibi boş zamanlarını doldurucak meşgale sahibi olmaktı. Bu nedenle iş ilanlarının İngilizce verilmeye başlanması doğaldı. Bu akım önce Türkiye'ye yerleşen yabancı sermayeli şirketler tarafından başlatıldı, daha sonra Türk şirketlerine de sirayet etti.[48] İngilizce bilmek iş dünyası tarafından aranılan asgari niteliklerden biri olarak kalmadı, modern ve Batılı görünmenin en asgari şartı ve simgesi haline de geldi. Bu nedenle siyasetçiler de konuşmalarına

---

imalat sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerde brüt cironun 8 milyon, finans kurumlarında 160 milyon, temsilcilik şirketlerinde yıllık komisyon gelirinin en az 6 milyon dolar veya şirket değerinin en az on milyon dolar olmasıdır. (http://www.ypo.org).

47 *My Fair Lady*, Bernard Shaw'ın *Pygmalion* adlı oyununun sinemaya ve sahneye uyarlanmış şeklidir. Konusu, halktan, cahil bir genç kızın gördüğü eğitim sonucunda İngiliz aristokrasisine girmesi ve leydi olmasıdır.

48 Neşe Düzel, "Ekmek, İngilizce ilanların ağzında", *Hürriyet*, 5 Şubat 1987.

"Her şeyin başı giyim kuşam" (*Hürriyet*, 19 Kasım 1987).

İngilizce deyimler serpiştirmeye başladılar. Bu üslûbun en bilinen örnekleri gazetecilere cevap verirken "fifty-fifty" diyen Turgut Özal ve üstünde "No, no, no.. Well maybe.." yazılı tişört giyen dönemin başbakan danışmanı Güneş Taner'di.[49] İngilizce bilmemek kimi zaman kişileri küçük düşürmek için kullanılan ve vurgulanan bir unsur haline geldi. Nitekim muhalifleri tarafından "taşralı siyasetçi" olarak resmedilmeye çalışılan Başbakan Yıldırım Akbulut'un İngilizce bilmemesi, eşinin ise yeni öğrenmeye başlaması basın tarafından altı çizilerek haber yapıldı.[50] İshak Alaton için iyi bir yöneticinin vasıfları arasında yabancı dilin yanı sıra "kültürlü olmak" da çok

49 Oktay Ekşi, "Fifty-fifty" Türkçesi", *Hürriyet*, 16 Ağustos 1987.

50 Şerif Sayın - Aziz Utkan, "Akbulut, NATO'da Türkçe konuştu", *Hürriyet*, 5 Aralık 1989 / Uğur Şefkat - Ümit Turpçu, "Başbakan'ın karısı İngilizce öğreniyor", *Hürriyet*, 28 Aralık 1989.

önemliydi.[51] Alarko Holding'in 22 ila 32 yaş arasındaki çalışanlarının bu tarife uymak için üye oldukları Alarko İstikbal Kulübü'nün faaliyetlerini Alaton şöyle açıklamaktaydı:

> "Yarı bedelini vererek İngilizce öğrenmeye yurt dışına yolluyoruz. En iyi başarı gösteren %25'in tüm [eğitim] bedelini biz ödüyoruz. Tiyatro, sinema, felsefe konularında dersler veriliyor. Emre Kongar, müthiş zengin, süper bir adam bana sorarsan, gelip konferans veriyor. Divan Oteli'nin maitre d'hotel'i Orhan Kutbay, masası, altı iskemlesi, yemeğiyle geliyor ve orada tatbiki yemek yeme dersleri veriyor; şarap nasıl içilir, medeni bir yerde nasıl yemek yenir, nasıl peçete açılır vs. Bütün bunlar öğrenilmesi gereken şeyler. Bu gençler zamanla Avrupa'ya gidip bizi temsil ediyorlar, ben istiyorum ki, bu şirketi temsil eden insan yaşamasını bilen biri olduğunu ispat etsin. Gelişmiş, medeni bir insan olsun. Mesela Kerim Kerimol gelip, kısıtlı bir bütçeyle nasıl şık giyinileceğini öğretiyor. Bu çok mühim. Tanınmadığın bir yerde kapıdan içeri girdiğinde elbiselerinle not alırsın. Odadan içeri görünüşünle girer, odadan dışarı şahsiyetinle çıkarsın. İlk intiba çok önemli."[52]

Seksenli yıllarda çok hızlı bir şekilde yaşanan değişim damak tadını da etkiledi. Serbest ekonomi ve rekabet koşullarının zorlaşmasıyla birlikte daha çok çalışmak zorunda kalan yöneticiler için "zaman" en kıymetli meta haline geldi. Tasarruflarını en iyi şekilde değerlendirmek isteyen sıradan insanlar, genç yöneticiler zamana karşı yarışmayı öğrendiler, birkaç saniye içinde yaptıkları işlemlerle İMKB'de servet kazandılar veya kaybettiler. Yemek sırasında asgari zaman harcamak isteyen genç yöneticiler için çare, filmlerden gördükleri ve imrendikleri Amerikan hayat tarzının en bilinen ve yaygın örneği olan McDonalds'dı. Nitekim yaşama temposunun hızlanmasıyla birlikte hızlı yemek sektörünün tanınmış markaları ken-

51 Mircy Meseyyah, "Kültürsüz insanın iyi bir yönetici olması beklenemez", *Barometre*, 16 Ocak 1989.

52 Hülya Bankoğlu Ekşigil, "İshak Alaton: Mimarlık içimde ukteder", *Vizyon*, Mayıs 1990, s. 97-100.

Ercan Kumcu - Şevket Pamuk, *Artık Herkes Milyoner*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s. 184.

dilerine yerli ortak aramaya başladı.[53] Kısa bir süre sonra da 1986 yılının son aylarında McDonalds İstanbul'da Taksim meydanında ilk şubesini açtı.[54]

1990 yılına gelindiğinde Amerika ve Avrupa'nın ünlü hızlı yemek zincirleri İstanbul'un gözde semtlerinin aşina isimleri haline gelmişlerdi. Ancak bu ilk rağbetten bir süre sonra hızlı yemek sadece ucuza karın doyurmak isteyen genç kitlelerin ilgi gösterdikleri bir yemek tarzına dönüştü. Hafta sonlarında çocukları ve eşleriyle McDonalds'a giden işadamları ve yöneticiler hafta arasındaki iş yemekleri için sosyal düzeylerine uygun yüksek nitelikli mekânları tercih ettiler. İş dünyasının hızlı gelişmesiyle birlikte seksenli yılların sonuna doğru, gelir düzeyi yüksek yeni yönetici kitlesinin ihtiyaçlarına cevap verecek lüks lokanta ve barlar açılmaya başladı. Divan Lokantası şefi Orhan Kutbay bu gelişmeyi "Türkiye'nin dışa açılma politikasıyla birlikte seçkin kişilerin yemek kültürlerinde gözle görülür bir değişim oldu" diyerek açıklıyordu.[55] *Yeni Gündem* dergisi dönemin havasını şöyle tasvir ediyor:

> "[Yuppiler ve işadamları] için açılmış bar, lokanta ve diskotekler var. örneğin Metin Fadıllıoğlu'nun açtığı lokantalar sanki onlar için yaratılmış: Plaza, Etiler 29 ve Vaniköy 29. Ayrıca Şamdan, Dört Mevsim gibi lokantalar da uğrakları arasında. İyice "entel"lerinin Ziya'da, Ece Bar'da bir yığın tanıdığı da var. Hisar'dan özel lokanta motoruna binip Körfez'de kurbağa bacağı yiyebiliyorlar. Genellikle dansöz oynatmıyor ve orasına burasına para yapıştırmıyorlar (bu soylu gelenek her Türk'ün hayatında bazan vuku bulur şüphesiz). Worcestershire sosunu biliyor ve de kullanıyorlar."[56]

Bu lokantaların müdavimleri arasında ünlü işadamlarının yanı sıra Güneri Cıvaoğlu gibi ünlü gazeteciler de vardı. Cıva-

53 "Köfteler ülkesi Türkiye'ye köfte satmaya geldi", *Hürriyet*, 4 Aralık 1985.

54 İrfan Alyanak, "Hamburgere hücum", *Güneş*, 29 Ekim 1986.

55 "Seçkin mideler, seçkin menüler", *Nokta*, 20 Ekim 1985, yıl 3, sayı 41, s. 48-50.

56 "İş âleminin Jön Türkleri", *Yeni Gündem*, 22 Temmuz 1990, s. 8-14.

oğlu Şamdan'a gitmeden önce telefon edip menüyü soran ve özel bir isteği varsa sipariş eden ender müşterilerdendi.[57] Artık modern bir işadamı ve yöneticide olması gereken vasıflardan bir tanesi iyi yemekten anlamak, değişik şarapların farkını bilmek, İstanbul, Paris, Londra, Milano veya New York'un en iyi lokantalarında birden fazla kere yemek yemek, oranın şef garsonlarını ismen tanıyacak kadar bu mekânların gedikli müşterilerinden biri haline gelmekti.

Serbest piyasa ekonomisinin yarattığı gelişme ve dinamizm, Amerika başta olmak üzere Batı dünyasının iş yönetimi tekniklerine vakıf genç kadrolarla sürdürülebilirdi. Bu nedenle Amerikan tarzı eğitim veren Türk üniversiteleri ile seksenli yılların sonundan itibaren de Amerikan üniversiteleri, yeni Türk elitleri yetiştiren en önemli merkezleri oluşturdular. Robert Kolej ve Boğaziçi Üniversitesi mezunları kamuoyunda hep zirveyi temsil etti. Kolej'in seçkinci havasını yansıtan en güzel tasvir, Lale Müldür'ün bir mezunlar gecesi izlenimlerini aktardığı şu satırlar:

> "İstanbul geceleri, Boğaz'ın tepelerinde, Robert Kolej 1975 mezunlarının 25.yıl toplantısıyla taçlandı. Müthiş bir manzara, Cambridge'ten daha güzel bir kampus. Geceyi Akar'lardan Selmin Akar organize ediyordu. Herkes garip bir nostalji duygusuyla birbirini incelerken bir orkestra Beatles çalıyordu. Engin 'Ağlatacaklar abi' dedi. Havada kalın puroolar, inci kolye ve küpeler, Dünya Bankası, yabancı firma temsilcilikleri, lüks ve ihtişam uçuşuyordu. Robert Koleji camiası, ister kızın ister kızmayın, gerçek bir başarı aristokrasisini temsil eder."[58]

Robert Kolej ve halefi Boğaziçi Üniversitesi'nin en önemli özelliği üniversiteler arasında özel sektörün yönetici ihtiyaçlarını karşılayan en gözde kurum olmasıdır. Buradan mezun olanlar, "hayata birkaç adım önde atılan gençler"dir.[59] Bunun

---

57 "Seçkin mideler, seçkin menüler", *Nokta*, 20 Ekim 1985, yıl 3, sayı 41, s. 48-50.

58 Lale Müldür, "İstanblue", *Radikal İki*, 18 Haziran 2000.

59 "Hayata birkaç adım önde atılan gençler", *Sabah*, 14 Haziran 1989.

nedeni de Robert Kolej veya Boğaziçi Üniversitesi'nde işletme yönetimi öğrenimi gören gençlerin öğrencilik yıllarından beri süregelen üst düzey yönetici olma ihtiraslarıdır.[60]

SEKSENLİ YILLARIN SONUNDA YENİ TÜRK İNSANI PROFİLİ

"Çağdaş Erkek" ve "Çağdaş Kadın" Şartnamesi

Seksenli yıllar, ithalatın serbest bırakılmasının ardından tüketimi hızlandırmak ve tüketicinin profiline uygun ürünleri piyasaya sunmak amacıyla yaygın bir şekilde piyasa araştırmalarının yapılmaya başlandığı yıllardır. Türk toplumunun tüketim alışkanlıklarını keşfetme amacını güden bu araştırmalar aralıklı olarak tekrarlandı.[61] Esas amaçları ithalatın serbest bırakılmasıyla birlikte piyasaya akın eden ithal tüketim ürünlerinin satış hedeflerini saptamak olan araştırmalar aynı zamanda Türk insanının "uygarlık skalası" içindeki yerini tespit etmeye de yarıyordu. Bu araştırmalar sonucunda ortaya çıkan Türk insanının, gerek tüketim alışkanlıkları ve gerekse fiziki görünüm olarak Batı'nın değerlerine yaklaştığı olgusu Türkiye'nin modernleşme yolunda ilerlediğinin teyidi olarak kabul edildi. Kendilerini İstanbul'un asîl sahipleri olarak kabul eden seçkinler "maganda" ve "zonta" olarak tanımladıkları Anadolu kökenli kişileri modern Türkiye'nin imajını bozan kişiler olarak görmeye başladı. Toplumdaki yaygın anlayış böyle olunca 1990 yılının sonunda Benetton firmasının yüz kadın ve erkek nezdinde yaptırdığı

60 Çağla Bakış, "Yepyeni bir yönetici tipi doğuyor", *Güneş*, 23 Eylül 1990.

61 *Milliyet*-SIAR ortaklığının yapmış olduğu "Biz Türkler kimiz?" araştırması. Bu araştırmanın bir özeti yazı dizisi halinde Milliyet'te yayınlandı: Yurdakul Fincancıoğlu, "Türküm... Doğruyum...", *Milliyet*, 13-19 Ekim 1985 / PIAR A.Ş.'nin "Çağdaş Türk tipi" araştırması, *Hürriyet*, 30 Temmuz 1986 / *Hürriyet*'in 7 Eylül 1989 tarihli nüshasıyla birlikte dağıttığı "Türküm doğruyum bıyıklıyım" araştırması / PIAR A.Ş.'nin "Türkiye İnsan Profili". Bu araştırmanın özeti *Hürriyet*'te yayınlandı. *Hürriyet*, 8-9 Haziran 1990 / *Hürriyet*'in "Ne idik, ne olduk?" araştırması, (Zeynep Atikkan-Güldal Kızıldemir, "Tüketim çağındaki Türkiye", *Hürriyet*, 8 Kasım 1990).

"çağdaş kadın" ve "çağdaş erkek"in özellikleri araştırmasına gelen cevaplar da bu anlayışın izlerini taşıyordu:

> "... 'Çağdaş Kadın Tipi'nden başlayalım;
>
> Tüm takılarını aynı anda kullanmayan, / Eşitlik için feminizme gerek duymayan, / Konkeni bir yaşam biçimi yapmayan, / Televizyonu kapanış anonsuna kadar açık tutmayan, / Kızları ile yarışmayan, / Moda yöntemlerle zayıflamaya çalışacağına, doğru gıda alıp spor yapabilen, / Erkekleri sadece kendisine bakmakla yükümlü sanmayan, / Telefon konuşmalarını dakikalara sığdırabilen, / Güzelliğin en önemli şartının doğallık ve sadelik olduğunu bilen, / Alkol kullandığında zarafetini bozmayan, / Parfüm seçimi kadar, kullanılan miktarın da önemini bilen, / Klasik hayaller kurmadan da erkeklerle arkadaşlık edebilen, / Ve her şeye rağmen gülümsemeyi becerebilen.
>
> 'Çağdaş Erkek Tipi'ni ise kadınlar şöyle tanımlıyor:
>
> Evde çubuklu pijamayla dolaşmayan, / Gittiği lokantada eşiyle karşılaştığında yadırgamayan, / Bıyıksız da erkek olunabileceğine inanan, / Kebapla viski içmeyen, / Emrinde çalışan bayanları yemeğe çıkmaya zorlamayan, / Dişçisini fırçalamak yerine dişlerini doğru dürüst fırçalayan, / Uçağın kapıları açılmadan ayağa kalkmayan, / Teknolojiyi satın alırken Batılı olup, kullanırken Doğulu olmayan, / Tiyatroya davetiye dışında bilet alarak da gidebilen, / Gömleğini göbeğine kadar açıp kıllarının arasından altın kolyesini göstermeyen, / Çocuğunun altını karısıyla aynı sürede değiştirebilen, / Nereye, nasıl park edilebileceğini bilen, / Tuvaletlerin pisliği konuşulurken, İstanbul'u nasıl fethettiğimizi anlatmaya başlamayan."[62]

Gençliğin Yeni Profili

Seksenli yıllar sona ererken oldukça kısa sayılabilecek bir sürede yaşanan bu değişim, doksanlı yıllarda hayata atılacak öğrenci ve gençleri de derinden etkiledi. 12 Eylül askerî darbesi son-

62 Çetin Özbayrak, Hayri Birler, "Çağdaş tipler", *Hürriyet*, 4 Aralık 1990.

rasında gençler artık siyasete ilgisizdi. Toplumda görülen değişimi çarçabuk kavradıklarından tek idealleri başarılı olmak, yani çok para kazanmaktı. *Nokta* dergisinin 1988 yılında yaptığı bir araştırmada Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü birinci sınıf öğrencisi bir gencin şu sözleri bu idealin veciz bir özetiydi:

> "Para maddi bağımsızlığın sembolü, bizim tek kurtuluşumuz. Ben her bakımdan tam bir kapitalistim. Zira uzun vadede ulaşmak istediğim her şey paraya dayanıyor. Daha iyi, rahat bir yaşam için, özel arabalar, evler, iyi yiyecekler, giysiler... Bunları istiyorum ve başaracağım."[63]

TÜSİAD'ın yaptırdığı bir ankette gençlerin %48'i "ben patron olmak istiyorum" şeklinde cevap veriyordu. Geleceğin yönetici adayı öğrenciler öğrencilik yıllarında bile elit olmanın provasını yaparak, bu yolda ilk adımları atıyorlardı. İstanbul Üniversitesi'nden bir öğrenci bu kuşağın seçkinlik arayışını şöyle dile getiriyordu:

> "Fırsat buldukça arkadaşlarla iyi bir yere yemeğe çıkıyoruz. Divan, Opera, Pizza Flora gibi. Gittiğimiz mekânın kalitesine dikkat ediyorum. Kahve kültüründen nefret ediyorum. Temiz giyimli, kibar insanların varlığı, o mekânı benim için cazip kılıyor. O tür yerlerde karın doyurmaktan çok havasını koklamaya, tadını yudumlamaya önem veriyorum."

Doksanlı yıllarda elitler arasında yer almaya hazırlanan öğrencilerin üniversite yaşamları ise şöyle tasvir ediliyordu:

> "Gece yaşamı genç yupi adaylarının ayrılmaz bir parçasıydı. Çağımızın aristokratlığına oynayanlar, Şamdan'a, modern toplumu yansıtanlar Air-Port'a, 'iki arada bir deredeler' ise 54 ya da Plaza'ya takılıyorlardı. Bir de son günlerde Discorium çıkmıştı ki, Suzan Baykan'ın deyimiyle 'üst katta aristokratları, alt katta free boy'ları'yla tüm gençliği bir gecede solumak için en uygun diskotekti. Akşam yemekleri sadece karnını doyurmak, hoşça vakit geçirmek için değil, bir 'statü'den ta-

63 "Materyalist veletler", *Nokta*, 3 Ocak 1988, yıl 5, sayı 52, s. 48-53.

dımlamak, on yıl sonra gerçekleşecek iş yemeğinin şimdiden provasını yapmak istercesine düzenleniyordu. Türkiye'de pek az insanın tanıdığı Rus lokantası, Rejans, genç yupi adaylarının uğrak yerlerinden biri haline gelmişti. 'Bana bir strogonoff, size bir ördek yahni!' Lezzet bir bahane değil, artık başlı başına bir amaç olmuştu."

Nokta dergisi bu ilk araştırmadan üç yıl sonra, üniversite giriş sınavlarına hazırlık dershanelerinden birinde yapılan bir araştırmanın bulgularını açıkladı. Araştırmada gençlerin en çok ilgi gösterdikleri meslek dalının gene özel sektörde yöneticilik olduğu ortaya çıktı.[64] Genç seçmen sayısının çok yüksek olduğunu göz önünde bulunduran ANAP'ın, İstanbul, Ankara ve İzmir'de Türk gençliği üzerine yaptırdığı araştırma sonucunda da benzeri özellikler tespit edildi:

> "Türk gençliği şu sırada en çok borsayla ve döviz fiyatları ile ilgileniyor. Hisse senetleri kaça alınıyor, kaça satılıyor, borsadan nasıl para kazanılıyor... Bunları merak ediyor. (...) Ortak özellikler ise şunlar: İşadamı düşünceli, teknokrat yapılı, rekabetçi ve muhafazakâr. Bir fikir ya da inanç uğruna kendini feda etmeyi asla düşünmüyor. Bilgisayarlarla ilgileniyor, dil öğrenmek istiyor. Dünyaya açık. Trene binip Avrupa'yı dolaşıyor. İyi bir eşle evlenip, iyi bir evde oturup, iyi bir arabaya binmek istiyor."[65]

İşadamı ve Yöneticinin Yeni Profili

Seksenli yıllarda yeniden inşa edilmeye başlanan yeni işadamı ve yönetici profili aradan geçen yedi-sekiz yıl zarfında başarıya ulaştı. Canan Barlas'a göre, aralarında kardeşi Can Paker'in de yer aldığı, yeni kuşak işadamı ve yöneticileri artık "çağın entelektüelleri" idi:

---

64 Hatice Seçkin, "Bütün çabalar 'Yuppie' olmak için", *Nokta*, 10 Şubat 1991, yıl 9, sayı 6, s. 44-45.

65 Ahmet Altan, "Ey Türk gençliği", *Hürriyet*, 30 Eylül 1987.

"Örneğin Yahya Kemal Batı tipi yaşam biçiminin, dil bilmenin öncüsüydü. O zamanlar aydınlar başı çekiyordu genellikle. Sonradan aydınlar kulvar değiştirdi, aydınlar lokal oldu. Dil bilmeyenlerden, edebiyatçılardan oluşmaya başladı. Dış dünyayla teması çok az olan insanlar aydın gibi durmaya başladı. Bu nedenle aydınlar önemli ölçüde itibar yitirdiler. Çünkü bir yaşam tarzı koyamadılar ortaya. İdeolojiler getirdiler ülkeye ama, bunlar yaşam tarzına dönüşmedi. Onların yerine işadamları Batı'ya açıldılar ve Batı tipi yaşam tarzını, giderek de kültürünü getirmeye başladılar.

Bugün büyükelçiler dahi dışarıda işadamları kadar Türkiye'yi temsil etmiyorlar. İşadamlarından bazılarının, entelektüelleri bile aşan bir tavır içinde olduğunu inanıyorum. Daha çok seyahat ediyorlar, daha çok insanla tanışıyorlar, daha çok medyayla karşılaşıyorlar, daha çok bilgi topluyorlar. Hele sermaye sahibi olmadan bu üst elit arasına girebilme becerisi gösteren profesyonel yöneticiler, onlar bence çağın entelektüelleridir."[66]

Güneri Cıvaoğlu da yöneticilikten işadamlığına terfi eden, basınla da mükemmel ilişki kurmaktan geri kalmayan bu yeni tür işadamlarını sadece para kazanmayı düşünmeyen, kültürel yanı da ağır basan kişiler olarak tasvir etmekte:

"Hepsi iyi eğitimden geçmiş, en az bir yabancı dili iyi bilen, spor yapan dünya görgüsüne sahip, sporcu, kompleksiz gençler. İhracat, sanayi ve ticaret şirketlerini yönetenler de bu yüksek kalibrenin adamları. Hatta onlardan bir bölümü 5-6 yıllık deneyimden sonra kendi şirketlerini kurdular. Büyüklük sıralamalarında dereceye girdiler. İşte Finansbank'ın, İktisat Bankası'nın, Merchant Bank'ın sahipleri Erol Aksoy, Hüsnü Özyeğin, Vural Güçsavaş. Bunlardan ilk ikisi Türkiye'nin dışında da banka sahipleri. Murat Vargı Koç/RAM Dış Ticaret'teydi, şimdi en büyük ihracat şirketlerinden birinin kurucusu ve sahibi. Dış gezilerimde, bu genç işadamları ve onların çok genç yönc-

66 Mehmet Yalçın, Hatice Seçkin, Mete Çubukçu, "Cemiyet karıştı", *Nokta*, 18 Kasım 1990, yıl 8, sayı 41, s. 52-54.

ticileri ile beraber oluyorum. Kimi eskiden beri tanıdıklarım, kimileri ile yeni tanışıyoruz. Onlarla yemek yiyoruz, bazen birlikte spor yapıyoruz. Gerçekten çok değerli gençler. Sadece Wall Street'teki hisse senetlerini değil son çıkan yayınları, son konserleri, resim dünyasını yakından izliyorlar. En iyi yemekler ve şarap kültürü üzerine damak zevklerini belirtmeliyim. Moskova'ya gittiklerinde hangi baleyi, Londra'da hangi tiyatroyu, New York'ta hangi müzikali izleyeceklerini biliyorlar. Yani burjuvanın kendi beyinlerinde bir kültür devrimi yaptığı gözlenmekte. 1960'lı yıllarda YÖN hareketi ile başlıyan Sosyalist rüzgârları Türkiye'de eserken, burjuva yeni yeni palazlanmaktaydı. Bugün oğullarının, torunlarının 'kitap, resim, müzik, tiyatro, müzikal, turizm, spor, demokrasi, psikoloji' söyleşileri yerine onlar 'para muhabbetleri' yaparlardı. (...) [Ziraat Bankası Genel Müdürü Coşkun] Ulusoy ile sadece banka değil, kitap konuşunuz. Yaşam sanatında ufuklar açan, insanı çelikleştiren felsefelerin isimlerini dinlersiniz. Bu tür kitapları teksir ettirmiş, ciltletmiştir. Dostlarına gönderir."[67]

Canan Barlas ve Güneri Cıvaoğlu'nun heyecanla çizdikleri "entelektüel işadamı" portresi, işadamı imajının iyileştirilmesi için yürütülen kapsamlı bir halkla ilişkiler kampanyasının bir basamağıydı. Doksanlı yıllarda bu kampanyanın güç kazanacağı, ünlü gazetecilerin desteğiyle birçok işadamının kendilerini birer "entelektüel" olarak kamuoyuna mal etme başarısını gösterecekleri fark edilecekti. Aslında işadamlarının "entelektüel olma"nın temel vasıflarından birisi olan sürekli kitap okuma olgusuyla araları hiç de hoş değildi. Patronların istedikleri, yeni iş bağlantıları yaratabilecek azami sayıda insanla tanışmaktı. Yöneticilerinde de öncelikle bu vasfı arıyorlardı. Üzeyir Garih'in bir konuşmasında biraz mizahi bir üslûpla çizdiği ideal yönetici tipi de bunu yansıtıyordu.

"Aldığınız elemanın kadın veya erkek olması fark etmez. Ancak boyu ile kilosunun orantısına, kambur veya topal olma-

67 Güneri Cıvaoğlu, "Değişim", *Sabah*, 20 Mart 1991.

masına dikkat edin. Ayrıca şekeri, ülseri, migreni olmasın, sinir sistemi sağlam olsun. Ayrıca işe giriş formları var. Nedense muhasebe müdürleri bu formu hiç okumaz bile. Oysa çok önemlidir. Boş vakitlerini nasıl değerlendirdiğini sorusuna eğer 'Müzik dinlerim, kitap okurum' diye cevap vermişse, işe almayın. Ama 'briç oynuyorum, tenis oynuyorum' diyorsa iyi ilişkiler kurar demektir ve işinize yarar."[68]

ÖZAL'LI YILLAR SONA ERERKEN

Özal'lı yılların en belirleyici özelliklerinden biri Özal'ın ekonomi alanında yerleştirdiği "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesinin gerek ekonomik ve gerekse kültürel alanda gözle görülür biçimde bir ferahlama ve rehavet oluşturmasıydı. Artık seksen öncesi dönemin puslu, kasvetli ve buhranlı havası dağılmış, 12 Eylül darbesi sonrasında topluma egemen olan yılgınlık da kaybolmuştu. Türkiye Özal'ın başbakanlığındaki ANAP iktidarıyla yeni ufuklara doğru pupa yelken yol alıyordu. Seksenli yıllarda iş âleminin Özal döneminin dinamizmine ayak uyduracak yeni kuşak işadamı ve yöneticilere ihtiyacı vardı. Birkaç yıl içinde de bu yeni kuşak yetişti. *Hürriyet* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök bu yeni kuşak işadamlarına devrimci bir işlev yükledi:

> "Bu kuşak ilk işaretlerini, o yıllarda elinde çantayla dünyanın bir ucundan ötekine koşarak mal satmaya çalışan genç işadamları ile verdi. Zihniyet devriminin ilk uçbeyleri onlardı. Onlar, Türk ekonomisinin çıtasını yukarı çektiler. Onlar, Amerika Kıtası'nın ilk maceraperestlerine 'Batı'ya genç adam... Hep Batı'ya' komutu vererek onları yeni kıtanın keşfedilmemiş zenginliklerine yönelten General Custer'ın görünmez müritleri gibi, her tarafa yayıldılar. Onlar tarihimizin en büyük zihniyet devriminin yoldaşları, komünarlarıydılar. 1980 kuşağı bu büyük devrimi ile 68'lilerin kıymetli kendin-

68 Ergül Satıç, "Patronlar süpermen arıyor", *Hürriyet*, 10 Ekim 1992.

den menkul şöhretini, muhteşem gençlik efsanesini söndürdüler, devrimcilik tekelini kırdılar."[69]

Bu işadamlarının kısa sürede Batı ülkelerindeki akranları gibi iyi gelir düzeylerine erişmeleri sırf bu kitleyi hedefleyen bir tüketim ve eğlence sektörünün de doğmasına nedendi. Lüks bar ve lokantaların açılması, hazır giyimde tanınmış markaların ortaya çıkışı hep seksenli yıllardır. Üst düzey yöneticilerin yanı sıra orta ve alt kademe yöneticilerde de artık yabancı dil bilgisi ve tanınmış bir üniversiteden mezun olma gibi nitelikler aranmaya başlandı. Kısa sürede bu tür nitelikli elemanlara duyulan ihtiyaç çok büyük boyutlara ulaştı. Artık en az iki yabancı dile vakıf yüksek lisans eğitimini tamamlamış üniversite mezunu gençler aranıyordu. Bunun yanı sıra yurtdışında ve özellikle Amerika'da eğitim görmüş, tercihan bir süre Amerika'da çalışmış ve kendini kanıtlamış yöneticiler de "altın çocuklar" sınıfına giriyor, mesaileri ve birikimleri karşılığında neredeyse ağırlıklarınca altına bedel gelir elde ediyorlardı. Türkiye artık geri dönülmesi imkânsız bir yola girmişti. Kimi zaman "vahşi" yanını ortaya çıkarırcasına dişlerini gösteren, "bankerzedeler" gibi kazazedeler yaratan bu dönemde bireyin artık bir önemi kalmamıştı. Devir duygulardan yoksun, acımasız yöneticilerin hâkim olduğu, her dakikanın, her saniyenin para olduğu bir devirdi. "Bankerzedeler" örneğinde olduğu gibi serbest faiz politikasının mağdurları da kamuoyu tarafından düzenin azizliğine uğramış talihsiz insanlar, istenen sonuca ulaşmak için feda edilebilecek unsurlar olarak görüldü.

1991 yılının sonunda sekiz yıllık ANAP iktidarı sona erdiğinde iki ana eğilim kendini belli etti: Birincisi tüketim toplumu olma yönündeki sarsılmaz irade, ikincisi bu geçiş döneminin yarattığı dinamizmle karışık kaos içinde sıradanlıktan kurtulup seçkinler sınıfına terfi etmeye çalışan genç bir kitle. Bu genç kitlenin seçkinleşme özlemini besleyen en önemli araç da ilk örneklerine seksenli yıllarda rastlanan basındı. Basın en az haber verme işlevi kadar önemli bir diğer işlev daha üstlenecekti: kit-

69 Ertuğrul Özkök, "68 Efsanesini söndüren kuşak", *Hürriyet*, 1 Ekim 1995.

lelere tüketici olma bilincini telkin etme ve bunu sarsılmaz bir şekilde zihinlere yerleştirme, okurun daha seçkin ve üst düzeyde bir yaşam tarzı hayaline duyacağı özlemi sürekli taze tutma. Bu mesajı iletmekte de en önemli görev, basının yeni vaizlerine ve geleceğin aristokratlarına, yani köşe yazarlarına düşüyordu.

Güneri Cıvaoğlu'nun 1993 yılının ilk haftasında yayınlanan başyazısı geride kalan on küsur yılın gerçekçi bir özetiydi:

> "1980 öncesiydi. *New York Times*'ın en çok ilan geliri sağladığı için 'nakit ineği' (cash caw) diye anılan ek'inin editörü tatil için İstanbul'daydı. Sheraton otelinin balkonunda birer kadeh rakı yudumluyor, İstanbul'u seyrederek laflıyorduk.
>
> Adam sigara istedi. Marlboro içiyordu. Bulamadık. Yemekten sonra kahve istemiş, o da yokmuş... O zaman ne sigara, ne ampul, ne yağ, ne benzin var! Bana, 'Ekonominizi anlıyorum. Döviz yok, ama yeraltı sektörünüz de gelişmemiş. Bir metropolde, böyle bir otelde, kahve, sigara resmen yoksa bile tezgâh altında bulunmalıdır. Restoranlarınız, barlarınız az, eğlence sektörünüz de gelişmemiş' demişti. 'Belki gangsteriniz bile yoktur' diye dalga geçiyordu.
>
> 'Böyle bir ortamda magazin gazeteciliği de olmaz. Gazete satışınız da az olur' gibi mesleki yorumlar yapmıştı. Öyle ya... magazin basınının malzemeleri bunlardı.
>
> Yıllar içinde işte hepsine sahip olduk. 10 yılda hepsi yetişti. Ama haksızlık yapmayalım. Dünya metropollerinden biri olmanın gereği pek çok şey daha geldi. İstanbul Sanat Festivali, dünya sinemalarıyla aynı hafta vizyona giren filmler, fuarlar, sergiler, konserler... Batıda bulabileceğiniz her şeyin göründüğü pırıltılı vitrinler, komşu Yunanistan'ın başkentini kıskandıracak oteller, döviz büroları, her gün birine gitseniz, birkaç ay sürecek barlar, restoranlar...
>
> Her gözaltına alınanın avukat isteyebileceği bir polis düzenine geçiş, özgürlük, demokrasi... Devlet zorbalığı olursa -gerekirse- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yargılatma hakkı... Bunlar az şey değil."[70]

70 Güneri Cıvaoğlu, "Ailede skandal", *Sabah*, 6 Ocak 1993.

Rauf Tamer de okurlarını Özal'ın değerini takdir etmeye davet ediyordu:

> "Bu 10 yılı unutmayın. Sakın unutmayın. 10 yıl evvel bugünler, Türk Parasını Koruma Kanunu'nu henüz tıraşlamış bir ülkedeydik... Şimdi ithal şarapla yılbaşı kutlamak hoşunuza gidecek, ama 10 yıl evvel cebinizde taşıdığınız sigaranın hesabını veriyordunuz... Gidin sorun otellere, müzikhollere, gazinolara... Müşterilerini memnun etmek için binbir zahmetle buldukları yasak viskiler nedeniyle, aylarca yargılandılar.
>
> O gün suç sayılan nesne şimdi artık hak sayılıyor. 1983-1993.
>
> Bu 10 yılı unutmayın. O gün çim sahalar yoktu... Bu G. Saray yoktu. Derwall'e maaşını ödeyecek yasal düzen bile yoktu. Elinde Bond çantasıyla şimdi dünyayı turlayıp ihracat bağlantıları kuran bu pırıl pırıl gençler, 10 yıl evvel kıvranıyor, hiçbiri kabına sığamıyordu. Faks yoktu... Otomatik telefon yoktu. Taksimetreler (82'den devirle) henüz açılmıştı. Her köşebaşında şöförlerle kavga ediyordunuz. Fatih [Sultan Mehmet] Köprüsü yoktu. Bu otoyollar böyle değildi. İnşaat ve turizm sektörü acaba neredeydi? Avrupa'da acaba kaç bin çocuğumuz okuyordu? THY'ye acaba kaç Türk biniyordu? Acaba kaç otel ve kaç yatak vardı?"[71]

Bu değişimin mimarı ve bir döneme silinmez bir şekilde damgasını vuran Cumhurbaşkanı Özal'ın, 17 Nisan 1993 günü aniden vefat etmesi, iş ve medya dünyası üzerinde inanılması güç bir şok etkisi yarattı. Bir dönemin kapanışını simgeleyen bu ani ölüm üzerine Ertuğrul Özkök'ün kaleme aldığı şu satırlar iş ve medya camiasının önemli bir kesiminin ruh halini dile getiriyordu:

> "Özal gidiyor.
>
> Geriye, tarihimizin en büyük, en sancılı, ama en yapıcı tartışması kalıyor. Yıkılan tabular, kırılan düşünce kalıplarından oluşan bu enkaza baktığım zaman, Türkiye'nin düşünce hayatında geçirdiği büyük ihtilali bir kere daha görüyorum. Bu

71 Rauf Tamer, "10 yıl...", *Sabah*, 24 Aralık 1993.

tabu enkazı, bu vasat düşünce harabesi üzerinde yeni bir Türkiye, yeni bir insan doğuyor. (...) Büyük ihtilalci, arkasında bir tabular enkazı, bir vasatlıklar harabesi bırakarak ayrılıyor.

Elveda Özal.

Elveda büyük ihtilalci.

Elveda Sayın Cumhurbaşkanım.

Sizi hep hatırlayacağım."[72]

72 Ertuğrul Özkök, "Elveda büyük ihtilalci", *Hürriyet*, 18 Nisan 1993.

İKİNCİ BÖLÜM

Turgut Özal'ın Ölümünden Yeni Binyıla

ANAP'ın iktidara gelip Turgut Özal'ın başbakan olmasıyla başlayan ve Özal'ın Cumhurbaşkanı olarak vefat etmesine kadar süren on yıllık dönemde meydana gelen değişim sadece "yokluklar" ve "kuyruklar" Türkiyesi'nin bir "bolluklar" Türkiyesi'ne dönüşmesinden ibaret değildi. Yaşanan asıl değişim günlük hayattaydı. İçine kapalı bir ekonomi ve yaşam tarzı on yıl gibi kısa bir süre içinde köklü bir değişime uğramıştı. İnsanlar birden bire başta Amerika olmak üzere Batı'daki yaşam tarzını görmüş, kıt kanaat geçinmek ve azla yetinmek üstüne inşa edilmiş hayat felsefesinin artık geçerli olmadığının farkına varmışlardı. Başta gençler ve beyaz yakalılar olmak üzere herkes daha iyiyi elde etmeyi, elde ettikten sonra daha çok harcamayı, tüketmeyi, en kaliteli ürünleri kullanmayı, en nitelikli mekânlarda vakit geçirmeyi, yurtdışına turistik geziler yapmayı hedefledi. Bu on yıllık süre zarfında kayda değer servetler edinen işadamları da kendilerini topluma mal etmek için Amerikalı işadamlarını örnek alıp onların takip ettiği yolda devam etmeye karar verdiler. Grev ve direnişlerin yoğun olduğu yetmişli yıllarda kamuoyunda yer eden "komprador işadamı" figürü seksenli yıllarda başta Sakıp Sabancı'nın halkla ilişkiler faaliyetleri olmak üzere basının destek verdiği yoğun

bir kampanya sonucunda değişime uğradı. "İşadamı" veya "sanayici" dendiğinde akla ilk gelen "emekçiyi, işçiyi sömüren patron" figürü zihinlerden silinip yerine "istihdam sağlayan", "katma değer yaratan", "refahın yayılmasını sağlayan işveren" figürü ikame edildi. Yetmişli yıllarda gözden uzakta kalmayı tercih eden işadamları seksenli yıllarda önce müteredditi, daha sonra da kendinden emin adımlarla kamuoyunda görünür oldular. Görünürlükten toplum içinde saygınlık elde etmeye yönelik adım ise doksanlı yıllarda atılacaktı.

BABALAR VE OĞULLAR: İŞADAMLARININ EVRİMİ

Kıdemli İşadamları Kıyafet Değiştiriyor

Seksenli yıllarda İstanbul kökenli "eski zenginler"in Anadolu'da doğup serpilen yeni sanayici ve tüccarları "görgüsüz ve saldırgan" bulup kendilerinin daha kültürlü olduğunu belirtmeleri Türk burjuvazisinin soylulaşma yolundaki çabaları çerçevesi içinde değerlendirilmelidir. İstanbul merkezli sanayici ve işadamları, işadamı figürüne toplum içinde saygınlık kazandırmak için Amerikalı girişimcilerin davranışlarını örnek alıp sanat, kültür, eğitim ve hayır amaçlı tasarıları destekleyerek Batılı anlamda gerçek bir burjuva sınıfının nihayet Türkiye'de de yetiştiğini kanıtlamaya çalıştı, bunu yaparken de "hal ve gidiş" dersinden "sıfır not" verdiği Anadolulu meslektaşlarını ayak bağı olarak gördü. Bu nedenle İstanbul merkezli işadamları, kendilerini bu kesimden tamamıyla soyutlamak istedi; "entelektüel" oldukları konusunda kamuoyunu ikna etmeye uğraştı.

Yeni Entelektüeller: İşadamları

Seksenli yıllara damgasını vuran "başarı" ile onun tek ölçüsü olan "para kazanma" kavramları doksanlı yıllarda toplum içinde statü sahibi olmanın yegâne ölçüsü olmaktan çıktı. Güngör Uras bu değişimi şöyle ifade ediyordu:

"İşadamı için tabii ki esas olan 'evinin içidir'. Evinin içini düzenleyecek, ocağı yakacak, tencereyi ocağa koyacak, evi döndürecek parayı bulacak, onu evdekilere teslim edecek ki, sonra kapının önüne çıkabilsin. Bugüne kadar Türkiye'de işadamları sadece çarkı çevirmek için çaba gösteriyorlardı. Artık çark dönmeye başladı. Onlar başında bulunmasa da çarklar dönebilir hale geldi. İşte o zaman başka sorumluluklar başlıyor.. Topluma karşı olan sorumluluklar.. Topluma bir şeyler verme arayışları.."[1]

Seksenli yıllarda yeterince servete kavuşan ve yaşları olgunluğa ulaşan yönetici ve işadamlarının doksanlı yıllardaki en büyük kaygıları Güngör Uras'ın da ifade ettiği gibi, kendilerine atıfta bulunulduğu zaman bunun salt işadamı olarak değil, "topluma katkı", "toplumsal sorumluluk" bağlamında yapılmasıydı. Toplum içinde kendisinden sadece serveti ve yatırımlarından ötürü bahsedilmesi işadamı için artık tek başına yeterli değildi. İşadamı toplumda bırakacağı kültürel ve entelektüel izle de anılmak istiyordu.[2] İşadamlarının yeni amacı kamuoyuna "saygın bir görünüm" yansıtmaktı. Bunu yapabilmenin tek yolu halkla ilişkiler biliminin hünerlerinden azami derecede faydalanmaktı. Bu açıdan Nejat F. Eczacıbaşı'nın bir konuşmasında verdiği örnek son derece anlamlıdır:

"[John] Rockefeller'in serüveninin içinde bir başka ilginç olay daha yatar. O da, yirminci yüzyılda çok saygın yeri bulunan 'halkla ilişkiler' kavramının doğuşudur. John D. Rockefeller, nefret uyandıran adının yeniden saygınlık kazanması için, güvendiği bir kişiye, görünümünün düzeltilmesi görevini vermişti. Petrol alanında sınırsız servetlere ulaşan Rockefeller'in, saygınlık kazanmak amacıyla kullanmaya hazır olduğu paranın ölçüsü yoktu.

Rockefeller'in imgesini düzeltmek görevini alan kişinin

1 Tevfik Güngör, "Yaşamı sadece işi olmayan işadamı", *Dünya*, 22 Mayıs 1993.

2 Bu sadece Türkiye'ye has bir durum değildir. Bkz. David Brooks, *Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There*, Simon and Schuster, New York, 2000, s. 183.

yaklaşımı, eğitim ve kültür alanına yönelmek olmuştu. Rockefeller, ilk hayır girişimine, ünlü Chicago Üniversitesi'ni kurmakla başlar. Bu ünlü üniversiteyi, Rockefeller Vakfı'nın kurulması izlemişti. Eğitim kurumları, kültür hizmetleri derken, bir süre sonra Rockefeller denince hayırsever, uygar, saygın bir kişi anlaşılmaya başlamıştı. Rockefeller'in görünümünü değiştiren kişi ise, 'halkla ilişkiler' kavramını yaratanlardan birisi olarak tanımıyor."[3]

Kültür, eğitim ve hayır işleri alanında iz bırakmaya yönelik en önemli ve kalıcı faaliyetler başta Koç Holding olmak üzere, Eczacıbaşı Holding, Sabancı Holding, Kadir Has ve İzzet Baysal tarafından gerçekleştirildi.[4] Ancak sadece bu faaliyetler toplumda yeterli düzeyde yankı yaratmıyordu. Bu nedenle işadamları basınla kurdukları iyi ilişkiler sayesinde sadece iş dünyasını değil, toplumun genelini ilgilendiren her konuda fikir beyan eden "bilge insan" konumuna yükselmeyi hedeflediler. Doksanlı yıllarda Türkiye'nin gündemini en çok işgal eden konular demokrasi, insan hakları, siyasal İslâm'ın yükselişi, sivil toplum ve Kürt meselesi idi. İşadamları sadece para kazanmayı düşünmeyip, toplumsal sorumlulukları gereği "Türkiye'nin meseleleri" üzerinde de kafa yorduklarını göstermek, bu konulardaki bilgi ve deneyimlerinden toplumu mahrum etmemek için mükemmel ilişkiler geliştirdikleri köşe yazarları sayesinde fikirlerini her gün kamuoyuna aktarmaya başladılar. İşadamı ve yöneticilerin toplumsal alanda saygınlık kazanma-

3 Nejat F. Eczacıbaşı, *Yeni Bir Türkiye*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 98.

4 Koç Holding'in kültür alanında en bilinen faaliyetleri Sadberk Hanım Müzesi, Rahmi M. Koç Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (Antalya), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (Ankara), Cumhuriyet'in kuruluşunun 50. yılı anısına inşa edilen, 1973 yılında da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilen Atatürk Kitaplığı'dır. Koç Holding'in eğitim alanında ilk akla gelen faaliyetleri ise TEV, TEGEV, Koç Lisesi ve Koç Üniversitesi'dir. Sabancı Holding'in kültür ve hayır amaçlı çalışmalarından birkaçı Sakıp Sabancı Müzesi, Sabancı Üniversitesi, Ak Yayınları ve Hacı Ömer Sabancı Vakfı'nın eğitim, sağlık, kültür, öğretmen ve öğrenci konaklama tesisleri alanlarındaki yatırımlardır. Kadir Has ve İzzet Baysal ise kendi adlarını taşıyan vakıf üniversitelerinin kurucularıdır.

ları için hazırlanan bu strateji yıllar içinde başarıya ulaştı. Doksanlı yılların sonlarına ulaşıldığında bazı işadamı ve yöneticiler ya köşe yazarlığına (Güngör Uras, Ertuğrul Soysal, Ali Şen, Üzeyir Garih, Cem Kozlu, İbrahim Betil), ya da yazarlığa (Feyyaz Tokar, Sakıp Sabancı, Ishak Alaton, Üzeyir Garih) geçiş yaptı. İşadamları her konuda fikirlerine danışılan, yurt içinde ve dışında panellere davet edilen gözde bir zümreye dönüştü. Halkla ilişkiler açısından son derece başarılı bir harekât olan bu kabuk değiştirme ve işadamlığından fikir adamlığına dönüşme sürecinde beş işadamı emsalleri arasından sıyrılıp hep ön sıralarda yer aldı: Mehmet Mermerci, Ertuğrul Soysal, Feyyaz Tokar, Ishak Alaton ve Nejat F. Eczacıbaşı.

Bir liberalizm ideoloğu ile iki köşe yazarı

Akfil Sanayi'nin kurucusu Mehmet Mermerci toplumun kalburüstü adlarından oluşan 3500 kişiye gönderdiği liberalizmi savunan ünlü mektuplarıyla kamuoyuna mal oldu. Mektuplarını etrafında "serbestlik, adalet, fırsat eşitliği, disiplin, istikrar" kelimelerinin çepeçevre yazılı olduğu kâğıtlara yazdı. Bu halkla ilişkiler stratejisi maksadına ulaştı ve ölümünden sonra basında yayınlanan yazılarda Mermerci'nin sanayici kimliğinden ziyade entelektüel kimliğine ve seçkinliğine vurgu yapıldı.[5] Vefat ilânında, gözden kaçmasına imkân olmayacak puntolarla Robert Kolej ile Stanford Üniversitesi mezunu olduğu yazıldı.[6] Vefatından bir yıl sonra yakın dostu Mehmet Barlas değerlerinden hiçbir şey kaybetmemeleri için mektupları kitaplaştırdı. Kitap küçük bir törenle ailenin yakın dostlarına dağıtıldı.[7] Mektupları kitaplaşmasına rağmen günümüzde Mehmet Mermerci'nin ismi artık çoktan unutulanlar arasında yerini aldı.

---

5 Güngör Mengi, "Sade ve seçkin..", *Sabah*, 9 Eylül 1992 / Meral Tamer, "Friedman'ın Türkiye şubesiydi. Mektuplarını özleyeceğiz", *Sabah Ekonomi*, 9 Eylül 1992.

6 *Sabah*, 9 Eylül 1992.

7 Adil Korkut, "Mektupları, Mermerci'yi ölümsüzleştirdi", *Sabah*, 9 Nisan 1993. Söz konusu kitap şudur: Mehmet Mermerci, *Mektupla Liberallik, Mehmet Mermerci Olayı*, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul, 1993.

Atlı Zincir İğne ve Makine Sanayi A.Ş. kurucu ortaklarından Ertuğrul Soysal bugün artık hatırlanmıyorsa da kendisi günümüzde örneklerine halen rastlanan "entelektüel-işadamı-yazar" melez kişiliğin öncülerindendir. İSO ve İKV başkanlığı görevlerinde de bulunan Soysal'ın vefatından sonra hakkında çıkan yazılar Soysal'ın "entelektüel" kimliğini vurguluyordu. Dinç Bilgin ondan, "Entelektüel tarifine erişilmesi kolay olmayan bir içerik kazandırdı. Gerek dış görünüşü, gerek ruhu ve gerek beyni ile mükemmel insanın örneği" şeklinde söz etti.[8] Doç. Dr. Erdoğan Konak da Soysal'ı "gerçek bir Türk aydını" olarak selamladı.[9]

Entelektüel kimliği vurgulanan bir diğer işadamı taşımacılık ve turizm sektöründeki yatırımlarıyla tanınan, bir dönem gazetecilik de yapan Bosfor Grubu sahibi Feyyaz Tokar'dı.[10] Tokar'ın entelektüel kimliğini öne çıkarma çabaları hedefine ulaştı. Basın fotoğrafına "Gerçek Entellektüeller. Onlar gibisine her köşe başında rastlanmıyor" başlığı altında yer vererek onu taltif etti.[11] Ancak Tokar da vefat ettikten kısa bir süre sonra unutuldu.

"Sanatsever ve Entelektüel" Bir Sanayici: Nejat F. Eczacıbaşı

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın kurucusu olması nedeniyle Batı kültürü ve müziğine aşık kentli seçkinlerin gönlünde taht kuran Nejat Eczacıbaşı'nın vefatından sonra hakkında çıkan yazılarda vurgulanan ortak nokta, sadece para kazanmayı amaç edinmiş kültürsüz işadamlarının tersine gerçek bir entelektüel kimliğe sahip sanatsever burjuvaziyi temsil etmesiydi. Bu konuda birçok gazeteci ve yazar hemfikirdi. Zeynep Göğüş onu şöyle anlatıyordu: "Nejat Bey'i kendi kuşağının birçok sanayicisinden ayıran önemli yanı, onun gerçek anlamda bir entelektüel olmasıydı." Göğüş bununla yetinmiyor ve Eczacıbaşı'na çok daha yüksek bir değer biçiyordu: "Türkiye,

8 Ertuğrul Soysal, *İğneler*, Dönemli Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 19.

9 Ertuğrul Soysal, *a.g.e.*, s. 27.

10 "Yaşamı sadece iş olmayan işadamı", *Sabah*, 18 Mayıs 1993.

11 *Hürriyet* ilavesi, 20 Mart 1994.

yirminci yüzyıl sonlarında sorunlarını çok daha rahat tartışan bir noktadaysa, bunda Dr. Nejat F. Eczacıbaşı'nın entelektüel kimliğinin de önemli payı var."[12] Mehmet Altan'a göre Eczacıbaşı, "sanatsever bir burjuva"ya dönüşen, "köylülük yerine çağdaş kent kültürü"nü yerleştiren belki de ilk sanayiciydi.[13] Zülfü Livaneli içinse Eczacıbaşı zevksiz, kaba, köylülükten kurtulamayan ve sadece para düşünen Türk işadamı tipine tezat oluşturan kültürlü bir işadamıydı:

> "Nejat F. Eczacıbaşı, kişisel zerafetinin yanı sıra, Türkiye'de zengin olup da sanata ve kültüre gerçek bir ilgi duyan ender 'burjuva'lardan birisiydi. Çünkü, bu ülkede zengin dediğin, parayla pulla, krediyle, faizle, kimin kime ne kadar kazık attığıyla ilgilenmekten, bırakın sanatı, doğaya bile bakamaz olur. Bu tiplerin çoğunluğu ne bir kitap okur, ne bir şiirden zevk alır, ne de bir sanatsal derinliğin tadına varır. Yirmi dört saatleri, Ankara kulisleriyle, kararnamelerle, bankacılar arasındaki, gladyatör kavgalarıyla ilgilenerek geçer. Dünyada neler olup bittiği, ilgi alanlarının dışındadır. Evlerine kurulu olan dev antenlerden yayın yapan yabancı kanalları izlemezler. Zaten çoğu yeterince dil de bilmezler. Kültür hazineleri, gençlik yıllarından kulaklarında kalmış olan 'unutamazsın beni nokta noktam' kabilinden birkaç manzume kırıntısı ile uzun meyhane gecelerinde arkadaşlarının omuzlarına yatıp ağladıkları alaturka şarkıların, bir türlü vitese geçmeyen bir otomobil gibi, geniş vibratorlarıyla söylenen dizeleridir. İşte Dr Nejat F. Eczacıbaşı'nın önemi de burada: Eczacıbaşı, bu insanlarla çevrili bir ortamda iş yapan ama aynı zamanda Haendel dinleyebilen, Gustav Klimt seyredebilen, Friedrich Dürrenmatt okuyabilen bir çapın adamıydı."[14]

---

12 Zeynep Göğüş, "Eczacıbaşı ve demokrasi", *Hürriyet*, 12 Ekim 1993.

13 Mehmet Altan, "Nejat F. Eczacıbaşı da gitti...", *Sabah*, 15 Ekim 1993, aktaran *Dr Nejat F. Eczacıbaşı İçin Yazılanlar*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 270.

14 Zülfü Livaneli, "Türkiye'de 'Bezirgân Estetiği'ne karşı Dr. Nejat F. Eczacıbaşı...", *Sabah*, 17 Temmuz 1994, aktaran *Dr. Nejat F. Eczacıbaşı İçin Yazılanlar*, Dr. Nejat E Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 362.

Prof. Dr. Celâl Ertuğ için de Eczacıbaşı "Büyük bir düşünür, entelektüel bir girişimci, zengin bir birikime sahip bir sivil toplum lideri"ydi.[15] Kamuoyunda "sanatsever" ve "entelektüel işadamı" kavramı Nejat F. Eczacıbaşı'nın şahsıyla özdeşleşti. Bu öyle bir hal aldı ki Nejat Bey'le diğer işadamları karşılaştırıldığında "Anadolulu kültürsüz sanayici" ve "sanat hamisi kentli kültürlü sanayici" karşılaştırmaları yapılmaya başlandı. Halis Toprak'ın Eczacıbaşı Holding'le aynı alanlarda yatırım yapıp ona rakip olması, ancak Eczacıbaşı gibi Batılı ve kozmopolit kültürü temsil eder bir kişiliği yansıtmaması Nejat Bey'in hayranı Meral Tamer'in üstü pek de örtülü olmayan serzenişlerine ve meydan okumasına yol açtı. Meral Tamer serzenişlerinde Eczacıbaşı'nın yaman bir savunucusu olduğunu gösterdi:

> "Haydi Halis bey, Eczacıbaşı'nın yer aldığı her alana giren sizden de bir Uluslararası Festival bekliyoruz. Zaten Toprak Sanat Galerileri gibi küçük girişimleriniz var. Ama nasıl ki Eczacıbaşı'nın Milas'ta, uçsuz bucaksız alanın ortasında kurduğu seramik hammaddesi üretim tesisinin tam bitişiğine, Türkiye'de başka kuracak yer kalmamış gibi kendi seramik hammadde üretim tesisinizi kurmak üzere tabelayı astınız, şu Festival'in bir benzerini yapıverin."[16]

"Sosyal Demokrat ve Entelektüel" Bir İşadamı: İshak Alaton

"Entelektüel işadamı" modelinin günümüzdeki en son ve en başarılı örneği İshak Alaton'dur. Yetmişli yılların siyasal ve toplumsal koşulları nedeniyle diğer işadamları gibi hem kendisi, hem de ortağı Üzeyir Garih kamuoyunda pek ön plana çıkmamaya ve kendilerinden söz ettirmemeye gayret ederlerken seksen sonrası dönemde her iki ortak, fikirlerini toplumla paylaşmaya karar verip kaybolan zamanı telafi etmek istercesine yoğun bir halkla ilişkiler faaliyetine girişti. Alaton ve Garih,

---

15 Prof. Dr. Celâl Ertuğ, *Sivil Toplum Lideri Dr. Nejat F. Eczacıbaşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 199.

16 Meral Tamer, "Halis beye artık bir de Festival gerek!", *Milliyet*, 18 Şubat 1995.

Alarko Holding'in yönetimi konusunda sergiledikleri başarılı görev ve sorumluluk ayırımını basın ve siyasi partilerle olan ilişkilerinde de sürdürdüler. Özal döneminde Üzeyir Garih'in eşi, Semra Özal'ın kurduğu ve kamuoyuna "papatyalar" olarak mal olan Türk Kadınını Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı'nın üyeleri arasında yer aldı. Dönem kapanınca ve siyasi hava değişince Üzeyir Garih, MHP ve Alarko Holding'in büyük yatırımlarının bulunduğu Türki Cumhuriyetler'de nüfuz sahibi olan Fethullah Gülen'le iyi ilişkiler kurdu. Garih aynı zamanda iş ve üniversite camiasını da hedefledi. Katıldığı sayısız toplantı, konferans ve yazdığı makale ve kitaplarla, gençlere ve siyasi elitlere "ekonomi sahasında yol gösteren bilge insan" konumuna yükseldi. Ortağı Alaton ise kendini kamuoyuna "sıra dışı sosyal demokrat işadamı" kimliğiyle mal etmeye uğraştı. Bu çabasında da kendisini destekleyen gazeteciler sayesinde büyük ölçüde başarıya ulaştı. Sadece para kazanmayı düşünen, müzik ve kitapla ilgisi olmayan işadamı klişesinin toplumda yaygın olduğu bir ortamda basınla kurduğu mükemmel ilişkiler sayesinde kendisinden her söz edildiğinde "işadamı" sıfatının önüne "sosyal demokrat", "sıra dışı" ve "farklı" sıfatlarını da eklettirerek söz ettirmeyi başardı:

> "Alışıldık işadamlarından değil. Farklı... Klasik müzik dinliyor. Iyi okuyucu. Her an elinde bir yeni kitap. Bildiği dil sayısı beş. Onu farklı kılan yanı, o tür kültürel eğilimleri de değil. Daha çok dünya görüşüyle, politik yapısıyla tanınıyor. Hem işadamı hem de köklü bir sosyal demokrat."[17]

Alaton kamuoyunda adını en çok Zonguldak Kömür Madenleri vesilesiyle duyurdu. Madenlerin kapatılmasını ve buralarda Alarko Holding'in yapacağı bir yatırımla somon balığı üretilmesini tavsiye eden Alaton her ortama ayak uydurmayı bildiğini gösterdi ancak bazı küçük yanlışlıklar da yaptı. Ikinci Zonguldak Kurultayı'na konuşmacı olarak davet edilen Alaton konuşmasına başlamadan önce salondaki işçileri selamlamak

17 Metin Hakyeri, "Köklü bir sosyal demokrat: Ishak Alaton", *Nokta*, 24 Haziran 1990, sayı 25, s. 60-62.

isteyince ortaya çıkan manzara kendi ağzından dinlenmeye değer:

> "Kürsüye tedirgin çıktım. Yuhalanınca da ne yapacağımı şaşırdım. İşçilerin gönlünü almak için ellerimi havada kenetleyip selamladım. Bu İsveç'te sevgi, dostluk ve birleşmeyi simgeler. Meğer, o telaş içinde ben, ANAP selamı vermişim. Yuhalamazlar mı? Allahtan çabuk fark ettim. İşte o an aklımdan 'Ne yapıyorum ben? Bu işçiler solcudur. Sol yumruğumu kaldırırsam havayı yumuşatırım' diye bir düşünce geçti. Bu defa da, yanlışlıkla sağ yumruğumu kaldırmışım. Oysa ben solumu kaldırdım sanıyordum. Durumu kurtarayım derken, kendi kaleme gol attım."[18]

Alaton böyle bir hatayı bir daha hiç tekrarlamadı. Buna karşılık bol bol Karl Marx'tan söz etti. Kendisiyle iş yerinde yapılan sayısız söyleşilere eşlik eden fotoğraflarda arka plan olarak kullanmayı tercih ettiği dekor, *Karl Marx: A Biography, Marx Engels: Selected Works, Kapital* ile Özal ve hayranlarının başucu eseri Paul Kennedy'nin *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict From 1500 to 2000* kitapları ile klasik Batı müziği disklerinin yer aldığı kütüphanesidir. Alaton'un bir gazeteciye poz verme seansının ardından sarf ettiği, "Şimdi Marx'ın kitabını okurken fotoğrafımı çektiniz, Marx'ı merak etmiş ya da okumuş işadamı çok azdır değil mi? Kalıpların dışına çıkmak insanı kanatlandırır" sözleriyse "sıra dışı sosyal demokrat işadamı" imajını inşa ederken Karl Marx ve *Kapital*'i bilinçli bir şekilde malzeme olarak kullandığının teyidiydi.[19]

Alaton'un, basının da tanık olduğu, TKP eski Genel Sekreteri Nabi Yağcı'yla buluşması, "sosyal demokrat işadamı" imajını güçlendirme açısından oldukça faydalı bir etkinlikti.[20] Susur-

---

18 Ender Arol, "İşadamı Alaton, işçinin karşısında çarşafa dolandı?", *Meydan*, 12 Şubat 1992.

19 Leyla İpekçi, "Zengin doğmak şansızlık", *Aktüel*, 9-15 Eylül 1993, sayı 114, s. 112-115.

20 Serpil Yılmaz, "Komünist Haydar Kutlu ile patron Ishak Alaton Türkiye için buluştu", *Yeni Yüzyıl*, 26 Haziran 1996.

Alaton, kütüphanesinin önünde (*Zaman*, 22 Haziran 1997).

luk Kazası, faili meçhul cinayetler gibi olaylar nedeniyle toplumda gittikçe artan muhalif havaya pekâlâ uyum sağlayan Alaton, *Star* gazetesinin satışa sunulduğu ilk gün "Ankara'da beş diktatör var. Alparslan Türkeş'in gidişinin benzeri olmadıkça, bu düzen kesinlikle değişmez" demeciyle gazetede yer alma becerisini gösterdi. *Star* Alaton'u sözleri dinlenmeye ve dikkate alınmaya değer bir lider, bir fikir adamı konumuna sokarak demecinin altına "Alaton'a haklı diyenler" ve "Alaton'a haksız diyenler" şeklinde kanaat belirtilecek iki telefon numarası vererek bir anket düzenledi.[21] Anket sonucunda halkın Alaton'a "inanılmaz destek" verdiği ortaya çıktı.[22] Gazetecilerle iyi ilişkiler geliştirme, onları nüfuz alanına dahil etmede son derece başarılı olan Alaton bir söyleşide kendisiyle tanışan herkesin karizmasından etkilendiğini ima ederek etkilediğine inandığı gazetecilerin adlarını ilan etmekten geri kalmadı:

> "80'lerin sonunda *Söz* gazetesi çıkıyordu. Rıdvan Akar benimle *Söz* için röportaj yaptı. Geldiğinde önyargılıydı. Işada-

21 Necla Dalan, "Ankara'da 5 diktatör var. Alparslan Türkeş'in gidişinin benzeri olmadıkça, bu düzen kesinlikle değişmez", *Star*, 11 Mart 1999.

22 "Alaton'a halktan inanılmaz destek", *Star*, 13 Mart 1999.

mı olduğum için konulara farklı bakacağımı düşünüyordu. [Beni] tanıdıktan sonra çok değişti. Rıdvan Akar müthiş bir gelişim ve bilinçlenme grafiği çizmiştir. O da, Şahin Alpay da, yıllar içinde kendini giderek daha da saygın bir hale getiren insanların örneğidir."[23]

Alaton medya mensuplarıyla geliştirdiği bu mükemmel ilişkilerin karşılığını fazlasıyla aldı. Şahin Alpay'ın CNN-Türk'te yönettiği ve "Türkiye'nin önde gelen yazarları, tarihçileri, hukukçuları, bilim adamları ve sosyal bilimcileri"nin ağırlandığı "Entelektüel Bakış" programına sıra dışı bir gün konuk oldu: 31 Aralık 2000 pazar günü. Böylece kendisini bir kere daha hem toplumun önde gelen entelektüel seçkinleri arasına dahil ettirmeyi başardı, hem de önemli bir "kanaat önderi" olarak 2001 yılıyla ilgili fikirlerini kamuoyuna aktardı.[24] Heykel sanatçısı Halis Başarır, Cumhuriyet'in kuruluşunun 75. yılı vesilesiyle "kafa olarak mutlaka aydın, demokrat bir kişiliğe sahip" 75 kişinin heykelini yapmaya karar verir ve bunlardan birisi de, sanatçının deyimiyle, "kişiliğiyle kendisini çok etkileyen" İshak Alaton'dur.[25] Ancak Alaton'a verilen en büyük ödül kendisine hayran köşe yazarlarından gelen iltifatlar ve ona atfedilen sıfatlardı. Duygu Asena'nın "Alaton'u tanıyan bütün kadınlar bana onu da yazmamı önerdiler... İshak Alaton'u ve İzmir Tolga'yı beğeniyorum, seviyorum" satırları,[26] *Sabah* yazarlarından Seda Kaya Güler'in İshak Alaton'dan etkilendiğini belirtmesi,[27] *Aktüel* dergisi okurları arasında düzenlenen "Türkiye'nin yaşayan kırk aydını" anketinde, "Bir zamanların tabusu Kürt kimliği, demokratikleşme gibi konulardaki cesur tutumuyla 'yeni' işadamı kimliğinin öncüsü ol-

23 Hülya Ekşigil, "Ankara'nın atmosferinde oksijen yok", *Yeni Binyıl*, 23 Ocak 2000.

24 "Haftanın konuğu: İshak Alaton", CNN Türk "Entelektüel Bakış" programı, 31 Aralık 2000.

25 Bora Balar, "75 'sıradan' yüz", *Aktüel*, 16-22 Nisan 1998, sayı 352, s. 118-120.

26 Duygu Asena, "Beğendiğim erkekler", *Milliyet*, 28 Şubat 1999.

27 Nur Çintay ve Handan Akdemir, "Röportajımın erkeği", *Aktüel*, 24 Şubat - 1 Mart 2000, sayı 449, s. 46-50.

duğu" gerekçesiyle "kırk aydın" arasında, gene *Aktüel*'in düzenlediği "On alanda yaşayan en iyi on" anketinde iş dünyası kategorisinde "en iyi on" arasında yer alması bu türden ödüllerdi.[28] Ishak Alaton'u "aydın" payesiyle taltif etmek veya methiye döşemek konusunda gazeteciler birbirleriyle âdeta yarıştı. Bunlar arasında Mine G. Kırıkkanat, Oral Çalışlar ve Cüneyt Ülsever dikkati çekti. Mine G. Kırıkkanat'ın bir yazısının başında Alaton'un bir sözüne yer vermesi Alaton'un "bilge insan" konumuna terfi etmesinin tesciliydi.[29] Çalışlar ise Alaton'u şöyle tarif etti:

> "Ishak Alaton Türkiye'nin tanınmış işadamlarından. Zaman zaman yaptığı siyasi çıkışlar ve entelektüel birikimiyle dikkat çeker. Sosyal-demokrat kimliğini öne çıkarmaya da özen gösterir. İnsan hakları, Kürt sorunu, işkence gibi konularda yönetime eleştiriler yöneltir. Barış için imza toplayanlara baktığımızda yine onun ismini başlarda görürsünüz. Ishak bey, cesur eleştirileriyle değişik bir işadamı."[30]

Yönettiği bir televizyon söyleşi programında Alaton'u ağırlayan Ülsever ise onun etrafına saçtığı karizmanın etkisinden kolay kolay kurtulamadığı için bir köşe yazısında entelektüel ufku karşısındaki hayranlığını dile getirir:

> "Alaton, holdingdeki çalışma odasını dahi bir kütüphaneye çevirmiş, kitaplığında Marx'ın temel eserlerinden kültürel kitaplara kadar zengin bir çeşni geliştirmiş gerçek bir entelektüel. Kimse 'Urfa'da Oxford mu vardı!..' sığlığına sığınmasın; her cümlesinden ayrı bir lezzet aldığım bu adam lise mezunu. Yahudilerin zamanında devletten gördüğü ayrımcılığı beyan edecek, Ermenistan ile ülke için arabuluculuk yapacak kadar cesur da.

---

28 "İşte Türkiye'nin yaşayan 40 aydını", *Aktüel*, 21-27 Ocak 1999, sayı 392, s. 38-43 / "İşte Aktüel 100", *Aktüel*, 1-7 Nisan 1999, sayı 402, s. 18-25.

29 Mine G. Kırıkkanat, "Okurlarıma", *Radikal*, 12 Temmuz 1999.

30 Oral Çalışlar, "Hayim'in oğlu Ishak", *Cumhuriyet Dergi*, 18 Ocak 1998, sayı 617, s. 1, 10-12.

Ülke için hayalleri ve projeleri var.

73 yaşında bir delikanlı olarak günde 4 saat uyuyor, muntazaman tenis oynuyor.

Ishak Alaton, ülkeye önderlik edebilecek burjuva kültürüne sahip.

Bu ülkede Murat Demirel'ler çok olduğu halde, az bile olsa Ishak Alaton'lar da var."[31]

Alaton'a methiye döşeme yarışına katılan *Şalom*'un bir yazarı Alaton'un hem varlıklı bir işadamı hem de bir aydın olduğunu ilân etti.[32] Gazeteci Ayşe Önal'ın kızı Şafak Pavey ise Alaton'a en uzun methiyenameyi yazarak alanında rekor kırdı.[33]

Kitapsever İşadamları

İşadamları birer entelektüel oldukları görüntüsünü verirken sıklıkla kitapseverliklerine vurgu yaptılar. Bu aslında kamuoyunda yaygın olan, işadamlarının kültürle uzaktan yakından ilgileri olmadığı ve kitap okumadıkları kanaatinden kaynaklanıyordu. Bundan ötürü işadamları olur olmaz her vesileyle kitap okuduklarını vurguladılar. Küçük yaştan beri kitaba meraklı olduğunu belirten Asım Kocabıyık aylık kitap okuma kapasitesini "Ben bugün ayda iki kitap okurum. Bazan ufaksa üç kitap da olur" diyerek ilan etti.[34] İşadamları kitap okudukları görünümünü verebilmek için oldukça ilginç yöntemler de kullandılar. Üzeyir Garih Boğaziçi Üniversitesi öğrencisi dört gençle anlaştı. Haftada birer kitap okuyan öğrenciler kitapların kısa birer

---

31 Cüneyt Ülsever, "Ishak Alaton'la bir gün", *Hürriyet*, 26 Ekim 2000. Ülsever'in Alaton için "Yahudilerin zamanında devletten gördüğü ayrımcılığı beyan edecek" şeklindeki göndermesi Alaton'un Varlık Vergisi Kanunu uygulamasıyla ilgili tavrıdır. Ancak Ülsever'in methiyesinin gerçekle ilgisi yoktur. Varlık Vergisi konusunda Ishak Alaton diğer Yahudi işadamlarından hiç de farklı bir tavır sergilememiş ve konuşmakta isteksiz olmuştur. (Bkz. Ayşe Buğra, *Devlet ve İşadamları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 169-170).

32 Robert Schild, "Çerkez tavuklu tortellini ?!?", *Şalom*, 24 Ocak 2001.

33 Şafak Pavey, "Bir portre: Ishak Alaton... (I)", *Agos*, 18 Mayıs 2001 ve Şafak Pavey, "Bir portre: Ishak Alaton... (II)", *Agos*, 25 Mayıs 2001.

34 Meral Tamer, "Kocabıyık'ların çok özel gecesi", *Milliyet*, 1 Kasım 1995.

özetini Garih'e sundular ve karşılığında her kitap için 150.000.- lira aldılar.[35] Bu yöntemle Garih katıldığı sayısız davette konuklarla yaptığı ayaküstü sohbetlerde gündemde olan kitabı okuduğu ve içeriğine vakıf olduğu görünümünü başarıyla verebildi. Bülent Eczacıbaşı ise vakit darlığından ses kayıt bantlarına okunmuş kitapları dinlemeyi tercih etti. Bu haberi "yüzyılın son harikası" havasına büründürerek sütununda geniş bir şekilde veren Meral Tamer, aynı okuldan mezun olduğunu belirtmeyi unutmadığı Bülent Eczacıbaşı'dan "Bülent" diye bahsediyor ve onun ciddi bir kitap okuru olduğunu söylüyordu:

> "Alman Liseliler Derneği Yönetim Kurulu'nda birlikte çalıştığımız Bülent'in, dünyada olup biteni ve en son çıkan kitapları günü gününe izleme merakını öteden beri bilirim. Çok iyi bilmediğim bir konuda benden mutlaka bir konuşma yapmam istendiğinde, Bülent'e başvurup doküman istediğim olmuştur. Laf aramızda hiç de elim boş dönmedim. Yani Bülent'in kitaba merakı benim için yeni bir keşif değil. Demek şimdi de daha fazla okuyabilmek için, kitap dinleme yönteminden yararlanmaya başlamış!"[36]

Bazı işadamları arasında nadir ve antika kitap koleksiyonculuğu sevdasının başlaması üzerine köşe yazarları da köşelerinde kitap müzayedelerini ilân etmeye, okurlarını müzayedelere katılıp birbirinden nadir kitaplara milyonlar ve milyarlar yatırmaya teşvik ettiler.[37] Toplumun seçkin tabakasında nadir kitap toplama merakı öyle bir hal aldı ki bir işadamının doğum günü davetinde masaların üzerine süs olarak antika kitaplar serpiştirildi.[38]

---

35 Zeynep Göğüş, "150 bine okutuyor", *Hürriyet*, 9 Temmuz 1993.

36 Meral Tamer, "Kitabı dinleyip bilgisayara konuşuyor", *Milliyet*, 22 Kasım 1995.

37 Mehmet Barlas, "Yolculukta kitapsız kalınır mı hiç?", *Sabah*, 6 Ocak 1991 / Ali Rıza Kardüz, "Bu pazar Pera'da İstanbul satılıyor", *Sabah*, 6 Mart 1998 / Hıncal Uluç, "Müzayede!...", *Sabah*, 6 Mart 1998.

38 Serra Akar, "Davet 70. yaş kutlaması", *Vizyon*, Temmuz 2000, sayı 120, s. 142-143. Nadir ve antika kitap koleksiyonculuğunda en önemli koleksiyon Ömer M. Koç'un şarkiyat ve Türkiye ile ilgili benzersiz koleksiyonudur.

Anadolu Kaplanlarının Öncüsü: Sakıp Sabancı

Kendini popüler kılmak ve kamuoyuna mal etmek amacıyla başka bir mecrada olağanüstü çaba harcayan ve bunda da çok başarılı olan bir diğer işadamı Sakıp Sabancı'dır. Sabancı, "Anadolu'nun bağrından kopmuş ama mütevazılığını kaybetmemiş sanayici" rolünü başarıyla oynamakta, gayretlerinin karşılığını da almakta. Popüler olmanın keyfini, "bana, sadece adımla gönderilen mektuplar, 60 milyonluk ülkede elime ulaşabiliyor"[39] sözleriyle dile getiren Sabancı basınla mükemmel ilişkiler kurdu, Türk-Amerikan Gazeteciler Cemiyeti'ne de şeref üyesi oldu.[40] Kartvizitini dört sayfalık bir broşür şeklinde bastırıp köşe yazarlarına da gönderen Sabancı her vesileyle kendinden söz ettirme sanatının virtüozu haline gelmiş durumda.[41]

Bazı işadamlarının basında adlarından sürekli söz ettirmelerinin gerisinde iki temel gaye mevcut. Birincisi kamuoyuna işadamlarının artık sadece para ve ihale peşinde koşan kapitalistler değil toplumsal sorumluluklarının bilincinde yatırımcılar oldukları resminin yansıtılması gayretidir. İkincisi ise daha basittir. Popülerliği sayesinde sürekli basında yer alan işadamı bu sayede kendisinin ve sahibi olduğu şirketler topluluğunun reklamını hiçbir bedel ödemeden yaptırmaktadır. Bu bedel de Sabancı Holding Halkla İlişkiler Müdürü'nün hesaplamasına göre hiç yabana atılacak bir rakam değildir. 1996 yılında Sakıp Sabancı ve Sabancı Holding ile ilgili basında çıkan haber ve demeçlerin hacmini hesaplayıp bunların reklam olarak verilmeleri halinde santim/sütun cinsinden karşılığı hesaplandığında ortaya çıkan rakam 14.5 milyon dolardı![42]

---

39 Mehmet Barlas, "Zarfa değil, mazrufa bak!..", *Sabah*, 20 Ağustos 1995.

40 "Sabancı gazeteci cemiyetine üye oldu", *Sabah*, 15 Eylül 1998.

41 Can Ataklı, "Sabancı'nın kartviziti", *Sabah*, 10 Nisan 1999.

42 Ayşegül Meriç, "ReklamSA 15 milyon dolar kazandırdı", *Sabah*, 2 Şubat 1997. Sakıp Sabancı'nın popülaritesi yıllar geçtikçe yükselmekte. 2000 yılında medyada çıkan haber sayısı on binin üstündeydi. (*Habersa*'dan aktaran "Medya Sabancı'yı çok seviyor", 27 Mart 2001, http://www.jurnal.net/anasayfa/anasayfa-8.htm).

"Hepimiz İşadamıyız ama Sosyalistiz!"

Devrimci ve sosyalist çevrelerle işçi sendikalarının yetmişli yıllarda sermaye sınıfına karşı yürüttükleri mücadeleyi unutmayan işadamlarının bir kesimi bundan aldıkları dersle doksanlı yıllarda kamuoyuna kendilerini "sosyal demokrat" veya "sosyalist" olarak sunmak için büyük çaba harcamaya başladılar. Seksenli ve doksanlı yıllarda işadamları, yetmişli yıllarda işçi sendikalarıyla karşılaştıkları sorunlarla tekrar karşılaşmamak için emekçi sınıfına karşı "aslında hepimiz aynı gemideyiz, biz de sizin halinizden anlıyoruz" türünden bir tavır takınmayı tercih etti. Emekçi ve memur sınıfıyla hasım mevzilerde yer almaktansa onların vicdanlarını okşamayı ve gönüllerini almayı seçti. Bunu da "aslında bizler de sosyalistiz" diyerek yaptı. İşadamlarının "sosyalist" olduklarını ilan etme yarışında başı çekenler arasında Sakıp Sabancı vardı. 1984 yılında *Hürriyet* muhabirine verdiği demeçte Sabancı sosyalizm anlayışını şöyle ifade ediyordu:

> "Asıl sosyalist benim. Durmadan sosyalizm sloganı atanlar, sosyalizmin en büyük düşmanıdır. İyi bir sosyalist, iyi bir üreticidir. Bu da benim. Bir örnek verelim, sanayiden. Sosyalist olduğunu söylüyor bir adam, müesseseler kuramıyor, üretim yapamıyor, istihdam yaratamıyor, yalnızca 'niyeti iyi sosyalist'. Ve beni kıskanıyor. Kıskanıp, sosyalizmi tekeline almaya çalışıyor."[43]

Sakıp Sabancı yıllar boyunca sosyalizm bahsi her açıldığında "asıl sosyalist benim" demekten yorulmadı, şaşırılacak bir sebat gösterip yıllar boyunca kendisinin sosyalist olduğunu tekrarlamaktan usanmadı.[44]

"Sosyal demokrat" veya "sosyalist" olma sadece ve sadece Sabancı ve Alaton'a has bir özellik değil. Onların peşinden giden

---

43 Yıldız Kafkas, "Sabancı: 'Asıl sosyalist benim'", *Hürriyet*, 26 Haziran 1984.

44 Fazilet Zafer, "Sabancı: Ben sosyalistim", *Güneş*, 25 Ağustos 1988 / Jale Özgentürk, "SosyalistSA!" *Star*, 12 Mart 2000 / Nuran Çakmakçı, "Sosyal oğlu sosyalistim", *Hürriyet*, 6 Mayıs 2000.

başka işadamları da mevcut. Kendisini "solun ilk kurucularından biri" olarak tarif eden müteahhit İbrahim Cevahir'in öncülüğünde bir araya gelen ve aralarında Eser Tümen, Ishak Alaton, Osman Kavala, Yavuz Zeytinoğlu, Can Paker, Murteza Çelikel ve Hüsnü Yeğin'in de bulunduğu bir grup işadamı ve yönetici Sosyal Demokrat Kalkınma Konseyi'ni kurmaya çalıştı.[45] Kamuoyunda "kızıl kapitalist" lâkabıyla tanınan Osman Kavala'nın sahibi olduğu Kavala grubunun başarısı basında "sosyal demokrat" bir işadamının başarısı şeklinde yer aldı.[46] Kendisiyle yapılan bir söyleşide Doğuş Holding'in sahibi Ayhan Şahenk 48 yıllık iş hayatı boyunca sosyal demokrat görüşleri benimsediğini belirtti.[47] Derimod'un sahibi Ümit Zaim de kendisini sosyal demokrat olarak tarif etti.[48] Nejat Eczacıbaşı'nın vefatından sonra Feyyaz Berker kendisinden "Pek çok sanayici gibi, sosyal demokrat bir karaktere sahipti" şeklinde söz etti.[49]

1968 yılındaki öğrenci eylemleri sırasında üniversite öğrencisi olduğunu ve gösterilere katıldığını ima etmek, insanlara bir ayrıcalık kazandırıyordu. Işadamı Selim Alguadiş de kendisiyle yapılan bir söyleşide "68 kuşağı"na ait olduğunu, Robert Kolej'de okuduğu yıllarda tiyatro sahnesinde sol eğilimli oyunlarla siyaset yaptığını hatırlatmak ve solculuğunun köklerinin 68'li yıllara uzandığını belirtmekte yarar gördü. Alguadiş'in "ÖDP'nin Sultanahmet'teki mitingine gittim. Onları da çok beğeniyorum. Sistemin dışında politik hareketler çıkması gerektiğine inanıyorum. Bu gelişmeleri çok sağlıklı buluyorum" yorumuysa âdeta yaşı kemale ermiş bir bilge adamın konforlu bir koltuğa oturup eğlenceli bir oyunu seyrederkenki bakışıydı.[50] Seksenli yılların gözde bankacısı, doksanlı yılların eğitimcisi

45 Özcan Ercan, "Solda işadamı rüzgârı", *Milliyet*, 4 Şubat 1993.

46 Serpil Yılmaz, "Sosyal demokratlar şirkette başarılı", *Milliyet*, 26 Şubat 1993.

47 Perihan Çakıroğlu, "Sosyal demokrat işadamıyım", *Milliyet*, 11 Kasım 1998.

48 Leyla Tavşanoğlu, "Ekonomide yeni büyükler", *Güneş*, 6 Ekim 1984.

49 Feyyaz Berker, "TÜSIAD'ın kuruluş yılları ve Dr. Nejat F. Eczacıbaşı", *Görüş*, Kasım 1993, sayı 12, s. 45, aktaran *Dr. Nejat F. Eczacıbaşı İçin Yazılanlar*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 320.

50 Feza Şişman, "Çizgi dışı bir işadamı", *Power*, Temmuz 1997, s. 22.

İbrahim Betil de "solcu" imajı yansıtmaya uğraşan bir diğer işadamı. Betil de kendisiyle yapılan söyleşilerde efsanevi 68 kuşağına ait olduğunu vurgulamaktan geri kalmadı.[51] Betil bir diğer söyleşide de Mao'yu "yıllar boyu çok tuttuğunu" vurguladıktan sonra kızını kendi yazdığı "sosyal demokrat keçi masalları"yla büyüttüğünü ekledi.[52] Kendisini "68 kuşağından eski bir ODTÜ'lü" olarak tanıtan Küba puroları ithalatçısı Ünal Özüak da Küba hayranı olduğunu, sahibi olduğu satış mağazası sayesinde dünyadaki tek sosyalist rejim olan Küba ekonomisine katkıda bulunmaktan mutlu olduğunu belirtti.[53]

"Bizde Marifet Çok! Reklamlara Çıkarız, Film Eleştirmenliği Yaparız!"

Seksenli yıllarda işadamlarının reklamlara çıkmasıyla başlayan süreç doksanlı yıllarda tepe noktasına erişti. Artık tüketim ekonomisi dalgasının tam ortasında bulunan Türkiye'de reklamları izlenir kılacak en son yenilik kamuoyuna mal olmuş kişilerin reklamlarda yer almasıydı.

İşadamları halka yön gösterme konusunda da her türlü fedakârlıkta bulundular. *Sabah* gazetesinin kupon karşılığında *Meydan Larousse* ansiklopedisi dağıtmasını faydalı bulduklarını açıkladılar.[54] Gösterime yeni sunulacak filmleri sadece seçkinlerin davet edildiği galalara gidip seyrettikten sonra film hakkındaki yargılarını halkla paylaştılar ve onları filmi seyretmeye teşvik ettiler.[55] Bütün bu faaliyet ve çabaların tek amacı işadamlarının kamuoyundaki imajının saygın hale gelmesiydi. Aynı

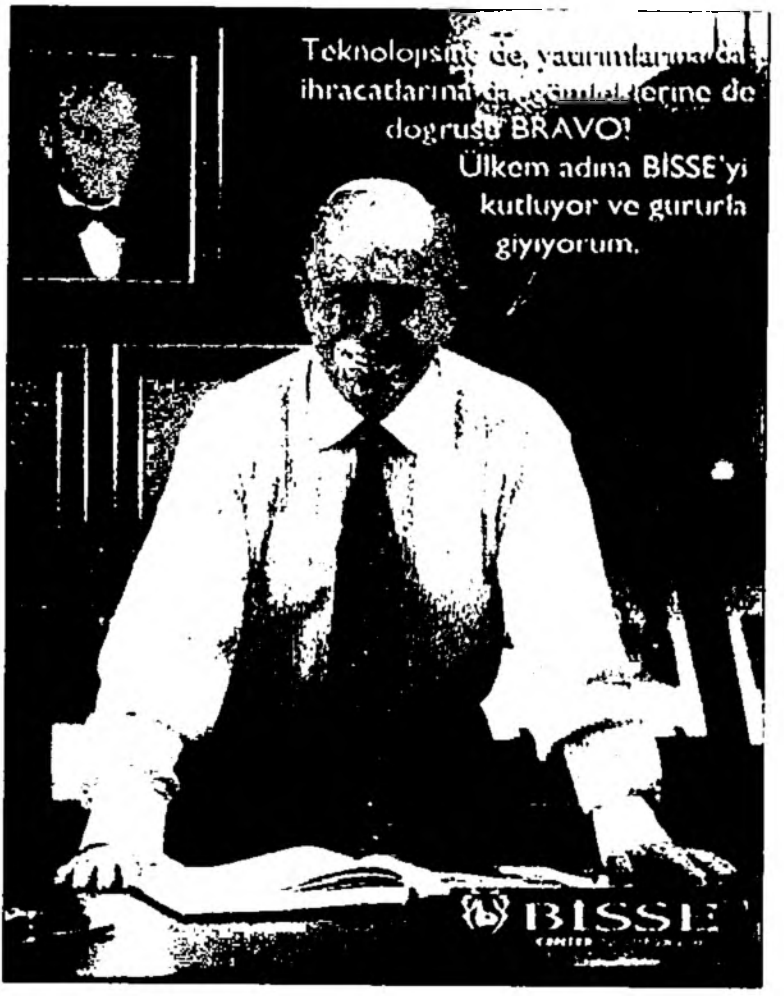
51 Zeynep Güven, "Kelaynak İbrahim", *Hürriyet Pazar*, 27 Şubat 2000.

52 Cem Sancar, "Mao, Özal, Pavarotti ve Para", *Aktüel*, 11-17 Temmuz 1991, sayı 1, s. 39-31.

53 Mehmet Yalçın, "Hepimize puro içirtecek", *Aktüel*, 7-13 Eylül 1995, sayı 218, s. 114-116.

54 "İşadamları bile kupon kesecceklerini söylüyor", *Sabah Ekonomi*, 28 Ekim 1992.

55 "Güle güle" filminin reklamı *Radikal*, 11 Şubat 2000. Filmin reklamında filmi metheden kişiler Işıl Özgentürk, Yılmaz Erdoğan, Doğan Hızlan, İshak Alaton ve Sakıp Sabancı'ydı.

Milliyet, 16 Ekim 1998.

zamanda da işadamlarının topluma yön gösteren birer "kanaat önderi", birer "bilge insan"a dönüşmelerini sağlamaktı.

İşadamlarının Düşünce Üretme Kulüpleri

Seksenli yıllara kadar sadece özel sektörün sorunları konusunda fikir yürüten, tartışan ve beyanat veren işadamları seksen sonrasında günlük hayata ve siyasete daha fazla müdahil olmaya başladılar. Ekonomi dışındaki konularda da fikir beyan etmeye, hükümeti ve kamuoyunu yönlendirmeye çalıştılar. Bunun yanı sıra toplumsal prestijlerini yükseltmeye faydalı olan konferans ve tartışmalara da ev sahipliği yaptılar. Bu çerçevede yapılan faaliyetlerde iki STK ve bir şirket öne çıktı: TÜSİAD, TESEV ve Türk Henkel A.Ş.

TÜSİAD

Seksenli yıllarda büyük ölçekli sanayici ve işadamlarının çıkarlarını koruma görevini yürüten TÜSİAD doksanlı yıllar içinde yavaş yavaş şekil değiştirmeye başladı. Bu, bir yerde işadamlarının toplum içinde saygın bir yer edinme ve toplumsal statülerini yükseltme yolundaki arayışlarını tamamlayan bir değişimdi. Özal dönemiyle başlayan rüşvet salgını nedeniyle kamuoyunda oluşan tepkiye karşı işadamları, ülke sorunlarına duyarlı oldukları ve rüşvete karşı tavır aldıkları görüntüsü vermeye uğraştılar. Kamuoyunu etkileme yönündeki bu çabalar değişik şekillerde tezahür etti. TÜSİAD 1995 yılında rüşvet vermeyi yasaklayan İş Ahlâkı Yasası'nı tüzüğüne koydu.[56] Aynı çerçevede mafya-siyaset-işadamı ilişkilerini araştıran ve "dürüstlüğün simgesi" haline gelen ünlü İtalyan Başsavcı Antonio Di Pietro'yu konuşmacı olarak davet etti.[57] TÜSİAD bununla da yetinmeyerek KALDER'le birlikte "Siyasette Kalite" konulu bir toplantı düzenledi, siyasetin mafya ve rüşvetten arınmasını

56 Meral Tamer, "TÜSİAD İş Ahlakı Yasası'ndan vazgeçsin", *Milliyet*, 11 Mart 1995.

57 Jale Özgentürk, "Çalma çırpma düzeni bitsin", *Milliyet*, 20 Ocak 1995.

talep etti.[58] TÜSİAD'ın ses getiren bir diğer etkinliği başkanlığını Can Paker'in yaptığı Parlamento İşleri Komisyonu'nun Prof. Bülent Tanör'e hazırlattığı ve 1997 yılında yayınladığı *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri* çalışmasıydı.

"Demokrat olmak", "düşünce özgürlüğünü savunmak" gibi kavramların çok tartışıldığı ve revaçta olduğu bir ortama TÜSİAD da ayak uydurdu. Oral Çalışlar'ın bir kitabından dolayı "bölücülük" yaptığı gerekçesiyle DGM tarafından mahkûm edilmesine karşı çıkanlar arasında İshak Alaton da yer aldı. Alaton bu tavrıyla gündemi işgal eden "düşünceye özgürlük" dalgasına eklemlenerek "sosyal demokrat" imajını güçlendirdi. Alaton'un "Oral Çalışlar'ın mahkûmiyetini kınıyorum, ülkemin adaletini gölgeleyenleri kınıyorum. TÜSİAD'ın bir sivil toplum örgütü olarak resmen tavır almasını öneriyorum" sözleri anında yankı buldu.[59] Dönemin TÜSİAD Başkanı Erkut Yücaoğlu liseden arkadaşı olan Oral Çalışlar'ı aradı ve TÜSİAD olarak bu kararı kınayan bir açıklama yapacaklarını bildirdi.[60] TÜSİAD söz verildiği üzere ertesi gün yaptığı açıklamada bu mahkûmiyet kararını kınadı.[61] Hem TÜSİAD üst düzey yöneticisi, hem de bir dönem TESEV Başkanı olan Can Paker'in Oral Çalışlar'ın mahkûmiyetini ima ederek Türkiye'de insan hakları ihlâllerinin sadece mahkûm edilen gazetecilerden ibaret olduğunu beyan etmesi ise TÜSİAD'ın insan haklarına duyarlılık tezahürlerinin aslında insan haklarına yapılan ihlâllere duyarlı olmaktan ziyade somut olarak "Oral Çalışlar vakası" üzerine yoğunlaştığının tartışmasız bir itirafıydı:

> "Türkiye'de insan hakları ile ilgili bir şey görmedim. Ama olduğu söyleniyor. 312. maddeden gazeteciyi içeri alırsanız, bu insan hakları ihlâlidir. Bu maddenin acilen değişmesi gerekiyor."[62]

---

58 Tamer Çerçi ve Zeynep Subaşı, "Kaliteli siyaset mafya barındırmaz", *Hürriyet*, 14 Kasım 1996.

59 "Ülkede ifade tutsak ediliyor", *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1999.

60 Nazım Alpman, "30 yıl sonra hatırlandı", *Milliyet*, 27 Mayıs 1999.

61 "Oral Çalışlar'a TÜSİAD'dan destek", *Hürriyet*, 22 Mayıs 1999.

62 "Türkiye insan haklarına duyarlı olmalı", *Kalite Show*, Temmuz 1999, sayı 39, s. 76-78

Başta TÜSİAD olmak üzere etkin iş çevrelerinin Türkiye'nin demokratikleşme yolundaki sorunlarıyla gittikçe daha çok ilgilenmelerinin, "sorumlu işadamı" görüntüsü vermenin dışındaki bir diğer nedeni de ticariydi. TGSD Başkanı Bülent Atuk'un birçok kez tekrarladığı gibi AB'ye tekstil ürünlerini satabilmek için Türkiye'nin insan hakları ihlâllerinden dolayı yıpranmış imajını düzeltmesi lazımdı. Atuk'un ifadesiyle "artık dünya ticaretinde bir ülkenin daha fazla tişört satabilmesi için daha fazla demokratikleşme standardlarından geçmesi gerekiyor"du.[63] Dönemin TÜSİAD Başkanı Erkut Yücaoğlu da "Türkiye'nin imajı yüzünden 'made in Turkey' kötü bir etiket olarak kabul ediliyor" sözleriyle Atuk'un tavrını destekledi.[64]

TÜSİAD'ın resmî misyonunun dışında yer alan bu faaliyetlerin tek bir amacı var. Bu da TÜSİAD dendiğinde akla işadamı ve sanayicilerin çıkarlarını savunmak için kurulan bir dernek yerine fikir üreten bir STK'nın gelmesidir. Bunda da başarıya ulaşılmıştır. TÜSİAD'ın *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri*'nin yayınının ardından Siyasi Partiler Yasası ile ilgili bir çalışmayı yayınlaması,[65] Cengiz Çandar'ın TÜSİAD'ı "ülkede aylardır yaratılan 'düşünce erozyonu'nda bir 'düşünce vahası' olarak temayüz eden tek kurum" olarak methetmesine yol açtı.[66] Kimi gazeteciyse, "Bu ülkenin kurtuluşundan ümidi kesmeyenlerin umudu TÜSİAD ve TÜSİAD gibi sivil toplum örgütlerindedir" diyerek TÜSİAD'ı bir kurtarıcı olarak gördü.[67] Kimisiyse TÜSİAD'ı STK'lar arasında "radikal öneriler getiren dişli bir örgüt" olarak sundu. İşadamlarını "topluma öncülük etmeye, toplumun en dinamik ve dönüştürücü gücü olmaya" devam eden kişiler olarak gördü.[68] TÜSİAD'ın yayınladığı bu

63 Ayşegül Altın, "Tişörtü demokrasi sattırır", *Yeni Binyıl*, 28 Aralık 1999 / Defne Asal, "Demokrasi olmadan tişört satamayız", *Aktüel*, 27 Mayıs-2 Haziran 1999, sayı 410, s. 41-44.

64 Eylem Türk, "Demokrasi yoksa ticaret de yok", *Milliyet*, 25 Haziran 1999.

65 Bülent Tanör, *Siyasal Partiler Yasası Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi, Tartışma Toplantıları Dizisi I*, TÜSİAD, İstanbul, 1997.

66 Cengiz Çandar, "Siyaset çölünde TÜSİAD vahası", *Sabah*, 6 Mayıs 1997.

67 Metin Münir, "TÜSİAD ne yaptığını sanıyor?", *Yeni Yüzyıl*, 9 Ekim 1998.

68 Gülay Göktürk, "Burjuvazinin barutu", *Yeni Yüzyıl*, 23 Ocak 1997.

çalışmaların bazı yan getirileri de vardı. Bu da TÜSİAD sözcülüğünü üstlenen kişilerin zaman içinde kamuoyuna mal olan simalara dönüşmeleriydi.[69] Bunun en iyi örneği Can Paker'dir. Paker, *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri* raporunu hazırlattırmak için harcadığı yoğun çabanın semeresini kızkardeşi Canan Barlas'ın övücü sözleriyle aldı:

> "Parlamento Komisyonu Başkanı, ağabeyim Can Paker ile her zamanki gibi yine gurur duyuyorum. Profesyonel bir işadamının, bir Sivil Toplum örgütüne katabileceği önemli bir projeyi sonuçlandırıyor. Komisyon arkadaşlarının ciddi desteğini alıyor. Orada ciddi bir entellektüel olmanın, avantajını ve mutluluğunu yaşıyor."[70]

TÜSİAD'ın "temiz toplum", "Kürt sorunu", "demokratikleşme" gibi meselelere katkı sağlamayı amaçlayan bu yayın ve toplantı faaliyetleri vitrini düzenleme ve TÜSİAD'ın "toplumsal sorunlara duyarlı bir sivil toplum örgütü" imajını inşa etmeye yönelik faaliyetlerdir. Bunun kanıtları da TÜSİAD üyelerinin bu faaliyetlere gösterdikleri tepkidir. TÜSİAD'ın hazırladığı ve rüşvet vermeyi yasaklayan İş Ahlâkı Yasası'nın Türkiye şartlarında uygulanamaz olduğunu bizzat TÜSİAD üyeleri kabul etmiştir.[71] TÜSİAD'ın davetlisi İtalyan Başsavcı Di Pietro'nun savunduğu iş ahlâkı ilkelerinin rüşvetin günlük yaşamın bir parçası olduğu Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nde büyük ölçekte iş yapan Türk işadamları için uygulanabilir olmadığını Ishak Alaton "İtalyan işadamları artık iş yapmaktan o kadar korkuyor ki, biz Fransa, Orta Asya devletleri ve Rusya ile iş yapmaya mecbur kaldık" sözleriyle dile getirdi.[72] Parlamento İşleri Komisyonu'nun TBMM'ye sunduğu

---

69 Tevfik Güngör, "TÜSİAD bir okul", *Dünya*, 24 Ocak 1997. Güngör yazısında "public figure" deyimini "kamuoyunu aydınlatma ve yönlendirme yeteneğine sahip lider" olarak izah etti. Ancak bu açıklama bu deyimin anlamını doğru bir şekilde yansıtmamaktadır

70 Canan Barlas, "Komili'nin alkışları", *Yeni Yüzyıl*, 25 Ocak 1997.

71 "Acıman: Rüşvete hayır dedim, aforoz edildim", *Milliyet*, 15 Mart 1995.

72 Leyla Umar, "2 milyon doları reddetti", *Sabah*, 21 Ocak 1995.

Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri çalışmasının TSK, MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ve Sanayi ve Ticaret Bakanı Yalım Erez'den tepki alması üzerine TÜSİAD, raporu sahiplenmeyip yazarını bağladığını beyan etti.[73]

Türk Henkel Toplantıları

Kendilerini topluma birer entelektüel olarak mal etme çabası gösteren işadamı ve yöneticiler arasında yer alan en iyi örneklerden biri Türk Henkel A.Ş. Genel Müdürü Can Paker'dir. Can Paker'in adı kamuoyuna Türk Henkel A.Ş.'nin müşterileri için her yıl düzenlediği Türk Henkel Toplantıları'yla mal oldu. Ancak toplantıların kamuoyunda daha çok iz bırakması için davet edilenler arasında basın ve iş dünyasının gözde isimleri yer almaya başlayınca gelenekselleşen bu toplantılar gittikçe seçkinci bir hale dönüştü. Toplantıların değişmez müdavimleri TESEV ve TOBB toplantılarına katılan iş, siyaset ve basın dünyasının yıldız isimleriydi.[74] Bu toplantıları kaçırmayan Güngör Uras, toplantıların seçkinci yanını şöyle vurgulamakta:

> "Toplantılar İstanbul'un değişik seçkin salonlarında yapılıyor. Saat 18.30'da bir kokteyl ile başlıyor. Sonra tüm davetliler yemek masasına oturuyor. Yemekten önce konuşmalar dinleniyor. Sorular soruluyor. Konuşma faslı bitince de yemek yeniyor. Bütün bunlar en 'kaliteli' biçimde olup biten şeyler... Batı standardında düzenleme, konuşma ve yemek... Bugüne kadar yapılan yedi sohbet toplantısında kalite düşmedi, yükseldi. Ben hepsine katıldım. Bu toplantılarda ilk defa Türk sinemasının sorunlarını öğrendim. Deniz Baykal'ı, Çetin Altan'ı, Güneş Taner'i, Şahika Tekand'ı... daha kimleri dinledim. Bu top-

73 "TÜSİAD, orduyu rahatsız etti", *Sabah*, 22 Ocak 1997 / Zehra Güngör, "TÜSİAD'ın demokrasi manevrası", *Milliyet*, 9 Nisan 1997.

74 Bu kişilerin bir kısmı şunlar: Canan - Mehmet Barlas çifti, İbrahim Betil, Halis Komili, Bülent Eczacıbaşı, Akın Öngör, Cem Boyner, Güler Sabancı, Ishak Alaton, Leyla Alaton, Üzeyir Garih, Feyyaz Berker, Güneş Taner, Bülent Akarcalı. (Zeynep Atikkan ve Berran Tözer, "Yeni kabileler", *Hürriyet*, 13 Aralık 1995). Bu yazıya Canan Barlas sert tepki gösterdi. Bkz. Canan Barlas, "İdeolojik siteler safsatası", *Milliyet*, 16 Aralık 1995.

lantılar giderek öyle oturdu, öyle benimsendi ki, giderek katılanların düzeyi yükseliyor. Katılımcı sayısı artıyor. Pazartesi akşamı gerçekleşen son toplantıya İstanbul'un her çevresinden en seçkin kişiler eşleri ile katılmışlardı."[75]

Can Paker ile Türk Henkel Toplantıları'nın kamuoyuna mal olmasına neden olan iki büyük etkenden biri, gazeteciliğinin yanı sıra Türk Henkel A.Ş.'nin halkla ilişkiler görevini de profesyonel olarak üstlenen kızkardeşi Canan Barlas ve eşi Mehmet Barlas'ın yazılarıdır. Barlas çifti Türk Henkel Toplantıları'nı öven yazılarıyla Can Paker'e büyük destek sağlamış ve Paker'in toplumsal prestijini yükseltmişlerdir. Diğer etkense bu toplantılara ünlü Türk ve yabancı sanatçı, yazar ve akademisyenlerin davet edilmeleridir. Prof. Paul Kennedy, Alvin Toffler, Prof. Nicholas Negroponte gibi yazar ve akademisyenlerin Türkiye'ye davet edilip konferans vermeleri İstanbullu elitlerin ve köşe yazarlarının zihin ve kalplerinde heyecanlı titreşimler yaratmıştır. Paul Kennedy'nin ziyareti sırasında onunla birlikte yemek yeme ayrıcalığı ise Zülfü Livaneli'ye nasip oldu.[76] Cengiz Çandar ise herkesten birkaç adım ileride olduğunu hatırlatmayı ihmal etmedi. Türkiye'de Paul Kennedy'nin ismi bile bilinmezken onu tanıdığını, kitabını okuduğunu, Kennedy'nin ilk kitabını Turgut Özal'a bizzat kendisinin hediye ettiğini vurguladı.[77] Çandar bir diğer yazısında şahsen tanıştığı Paul Kennedy'nin tezlerine katılmadığını, yönelttiği sorularıyla da onu derinden etkilediğini vurguladı:

"Bundan iki yıl önce *21.Yüzyıl'a Hazırlık* kitabının yazarı, Amerika'nın ünlü fütürologlarından Paul Kennedy ile dar katılımlı bir yemekte bir araya geldik. Kendisine 'Biz Türkler' dedim, 'etno-sentrik bir milletizdir. Kitabınızı çıkar çıkmaz aldım, okudum ve 350 sayfa içinde, 21.Yüzyıl'a ilişkin olarak

75 Tevfik Güngör, "Türk Henkel'in etkinlikleri", *Dünya*, 12 Haziran 1991.

76 Zülfü Livaneli, "Paul Kennedy, Ziraat Bankası ve Yolcu üzerine", *Sabah*, 24 Kasım 1993.

77 Cengiz Çandar, "Paul Kennedy ile...", *Sabah*, 23 Kasım 1993.

adı geçmeyen ülke yok ve Türkiye'nin adı bir kez bile geçmiyor. Önemli değil, olumsuz olsa dahi geçseydi... Biz, kendimizden söz edildiğinde önemsendiğimiz için memnun olurduk..' Paul Kennedy'nin nasıl bir cevap verdiğini tam hatırlamıyorum ama cevabından tatmin olmadığımı hatırlıyorum. Gerçi 'nükte' yapmıştım ama nüktenin altında yatan ciddi eleştiriyi anlayacak kadar akıllıydı. Zaten, nükteyle gizleyerek, esaslı bir eleştiri ve itirazda bulunmuştum. Paul Kennedy ertesi gün, Türkiye'nin önemli siyasi şahsiyetleri, iş adamları ve aydınlardan oluşan, İstanbul'un ve ülkemizin 'crème de la crème' diye nitelenebilecek 1000'den fazla kişinin önünde Çırağan'da konuşurken geleceğe ilişkin verdiği her örneğe Türkiye'yi yerleştirmeye özen gösterdi. Yine tatmin olmadım."[78]

Türk Henkel Toplantıları'nın bir diğer konuğu ise ikibinli yıllar hakkında öngörülerde bulunan *Megatrends 2000* kitabının yazarı John Naisbitt'di. Naisbitt'in Türkiye'de de ünlenmesi Turgut Özal sayesindeydi. Naisbitt'i ilk keşfeden Özal sayesinde "Naisbitt'i okumuş olmak" iş âlemi ve entelektüeller için bir anda olmazsa olmaz bir şart haline geldi. Güneri Cıvaoğlu'na göre Naisbitt'i okumamak tek kelimeyle ayıptı.[79] Mehmet Barlas ve Prof. Nilüfer Göle'yle birlikte bir panele katılan Naisbitt'in sözlerini köşe yazarları, âdeta yeni bir peygamberin öngörüleri olarak Türk toplumuna büyük bir iştahla pazarladı.[80] Türkiye'nin seçkinleri de Naisbitt'in öngörülerini hazmettikten sonra kendilerini bekleyen bu muhteşem yeni çağın eşiğine adım atmak ve 21. yüzyılın kendilerine sunacağı bütün nimetlerden faydalanmak için âdeta heyecandan titrediler. John Naisbitt ve *Megatrends* kitabının İstanbullu iş âlemi içindeki popülerliğinin en belirgin kanıtı Leyla Alaton'un kurduğu halkla ilişkiler şirketinin adını Megatrends koymasıydı.

---

78 Cengiz Çandar, "Toffler ve kendimize güvenmek (2)", *Sabah*, 19 Kasım 1995.

79 Güneri Cıvaoğlu, "Notlar", *Sabah*, 8 Haziran 1990.

80 Güneri Cıvaoğlu, "Mega'daki Türkiye", *Sabah*, 5 Haziran 1990 / Mehmet Barlas, "Megatrends Türkiye'de", *Sabah*, 4 Aralık 1990 / Mehmet Barlas, "Durdurun dünyayı.. İnecek var!..", *Sabah*, 6 Aralık 1990 / Ertuğrul Özkök, "Köşk Duvarlarında 16 Türk ressamı", *Hürriyet*, 18 Nisan 1990.

Seçkinlerin hayran oldukları bir diğer yazar Alvin Toffler'di. Dünyanın geleceği konusundaki kitaplarıyla tanınan[81] Alvin Toffler'i konuşma yapmak üzere Türkiye'ye getirten gene Türk Henkel'di. Toffler'in İstanbul'da bulunduğu hafta tüm köşe yazarları ondan bahsetmekten, değerli fikirlerini ve ufukta görünen 21. yüzyıl vizyonunu okurlarıyla paylaşmaktan bitap hale düştü. Toffler'e methiye döşeyen yazarlara İshak Alaton da katıldı. Alaton, Toffler'in konuşmasını "her akşam televizyon ekranlarımızda çarpıcı bir çelişki yaratan, pırıltılı fikirlerle dolu bir zihinsel ziyafet" olarak tanımladı.[82] Türk-Henkel'in davetlisi, *Being Digital (Dijital Dünya)* kitabının yazarı, MIT Medya Teknolojisi Kürsüsü Dekanı Nicholas Negroponte'nin konferansı da İstanbullu elitler üzerinde büyük bir etki yarattı. Mehmet Barlas 1300 konuğun Negroponte'yi "nefeslerini tutarak" dinlediklerini belirtti.[83] Türk-Henkel'in davetiyle Türkiye'ye gelen bu akademisyen ve yazarların iş dünyası ve elitlerin gözdesi haline gelmelerindeki tek neden Özal'ın, bu kitapları okuduktan sonra ünlü "vizyon"unu kurguladığına dair yerleşik yaygın kanaatti. Cıvaoğlu bu kanaati, "Turgut Özal, ABD'nin bilgisayarlarını, İngilizce dergilerini, Paul Kennedy'nin, Alvin Toffler'in, John Naisbitt'in, Patricia Aburdene'in yeni ufuklarını benimsemiştir" satırlarıyla özetliyordu.[84]

Türk-Henkel Toplantıları'nın en büyük getirisi Can Paker'in kamuoyu önünde yaşadığı değişimdi. Canan-Mehmet Barlas çiftinin sürekli destekleri sayesinde Can Paker'den artık "Türk Henkel A.Ş. Genel Müdürü" olarak değil bir "entelektüel" ola-

---

81 Alvin Toffler, *Future Shock*, Bantam Doubleday Bell Publishing Group, 1984 / Alvin Toffler, *The Third Wave The Classic Study of Tomorrow*, Bantam Doubleday Bell Publishing Group, 1981 / Alvin Toffler, *Powershift Knowledge Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*, Bantam Doubleday Bell Publishing Group, 1991.

82 İshak Alaton, "Üçüncü Dalga'ya beş kala...", *Milliyet*, 29 Kasım 1995. Aynı yazının bir tekrarı için bkz. İshak Alaton, "Üçüncü Dalga'ya beş var", *Alarko Bizim Dünyamız*, Aralık 1995, sayı 62, s. 2.

83 Mehmet Barlas, "Negroponte, Susurluk'tan söz etmedi", *Sabah*, 24 Kasım 1996.

84 Güneri Cıvaoğlu, "One on one", *Sabah*, 12 Mayıs 1993.

rak söz edilmeye başladı.[85] Mehmet Ali Birand bu gelişimi şöyle dile getiriyor:

> "İyi bir işadamı kurduğu fabrikalar, kazandığı paralara göre ölçülür. İyi bir profesyonel yönetici, çalıştığı firmaya katkılarıyla ve iş alanındaki tırmanışına göre değerlendirilir. Bu insanlardan genelde sadece iş performansları sorulur. Kimse, ülkenin sorunlarıyla ilgilenip ilgilenmediğine bakmaz. Türkiye'de son yıllarda bir isim yıldız gibi parlamaya başladı. İş çevreleri belki çok daha öncesinden tanıyordu, ancak bizler onu son birkaç yıldır yaptıklarıyla fark ettik. Can Paker.."[86]

TESEV

Son yıllarda adından gittikçe daha sık söz ettiren TESEV, Nejat E Eczacıbaşı tarafından 1961 yılında kurulan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin devamıdır. Heyet kuruluşunu takip eden yıllarda ünlü iktisatçıların davet edildiği konferanslar düzenlemekle yetindi. 1993 yılında Prof. Üstün Ergüder, Can Paker, Feyyaz Berker ve İshak Alaton bir araya gelip TESEV'i kurmaya karar verdi. Ancak Nejat Eczacıbaşı'nın da Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin faaliyetlerini yenilemek istemesi üzerine TESEV'i kurma niyetinde olan girişimci grupla Eczacıbaşı bir mutabakata vardı ve 1994 yılında Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, TESEV'e dönüştü.[87] TESEV amacını "bilimsel araştırmalara dayalı bulgular ile politika kararları arasında bağ kurulması için araştırmalar yürütmek" olarak açıkladı.[88] Günümüzde TESEV'e en çok maddi destek veren üç işadamı Feyyaz Berker, İshak Alaton ve Bülent Eczacıbaşı.[89] TESEV'in kuruluşu, son

85 Nilüfer Kuyaş, "Tartışılmaz lider yok", *Milliyet*, 2 Nisan 1996.

86 Mehmet Ali Birand, "Can Paker'in dayanılmaz yükselişi", *Sabah*, 16 Şubat 1997.

87 İshak Alaton'la 4 Temmuz 2001 tarihli görüşme.

88 http://www.tesev.org.tr.

89 Şelale Kadak, "Tesev'e para akıtan 3 işadamı ve Demiralp", *Yeni Binyıl*, 20 Ekim 2000.

yıllarda esmeye başlayan "sivil toplum" rüzgârını arkalarına alan işadamlarının demokrat oldukları, toplumsal sorumluluk üstlendikleri izlenimini verme amacını taşıyordu. Nitekim gerek TÜSİAD ve gerekse TESEV'in kurucuları arasında yer alan İshak Alaton hiçbir yanlış anlamaya mahal vermeden bu tespiti teyit ediyordu:

> "Özel sektör artık sosyal sorumluluğun bilincinde ve bu bilinç gittikçe yükseliyor. TÜSİAD'ın hazırladığı raporlar TBMM Başkanı Mustafa Kalemli'ye verildikten sonra fırtına koptu. Sonra her şey yatıştı. TÜSİAD gittikçe yükselen biçimde toplumsal sorumluluğun bilincinde olduğunu muhtelif vesilelerle ispat ediyor. Raporlar bunlardan biri. İkinci tezahürü de TESEV. Bu vakfın en büyük destekçileri işadamları, buraya para akıtıyorlar. Amaç Türkiye'de bir tartışma platformu oluşsun, insanlar tartışarak yeni çözüm yolları arasınlar. Çünkü işadamı artık sadece para kazanma ile tatmin olmuyor. Toplumsal sorumluluğunun bilincine vardığı için onu tatmin etmeye çalışıyor."[90]

Adını saklı tutan bir diğer işadamı ise TESEV'in işlevini şöyle açıklıyordu:

> "Özdemir Sabancı öldürüldüğünde hayli korktuk. Bu korku hâlâ da geçmiş değil. Ancak susmanın faydası yok. Eğer susarsak Güneydoğu'dan büyük şehirlere doğru kayan terör hepimizi yutacak. Ben işadamı arkadaşlarıma söylüyorum 'Eğer barışı sağlayamazsak bir gün varoşlarda yaşayan nüfus kapımıza dayanıp hepimizin gırtlağını kesecek.' Durum bu kadar vahim. Artık özellikle Kürt barışı için çalışırsak bizim bireysel isimlerimizin ön plana çıktığını görmeyeceksiniz. Fikirlerimizi TESEV vasıtasıyla duyuracağız. Bakalım teker teker hepimizi öldürmeye güçleri yetecek mi?"[91]

TESEV ve TÜSİAD gibi kuruluşlar yasal konumları açısından birer STK olmalarına rağmen STK'lara yüklenen "bağım-

---

90 Ülkü Demirtepe, "Para, güç verir saygınlık asla", *Akşam*, 20 Nisan 1997.

91 Murat Sabuncu, "Patronlardan Kürt Konferansı", *Milliyet*, 24 Ocak 1996.

sız, resmî siyasete muhalif, eleştirel bir tavır takınan ve alternatifler üreten kuruluşlar" anlamı açısından kendilerinden beklenen muhalif ve eleştirel bakış işlevlerini üstlenmeyen kuruluşlardır. TESEV'i kelimenin gerçek anlamıyla bir STK olarak görenlerin anlamadıkları nokta işadamlarının hiçbir şekilde devletin resmî siyasetine ters düşecek ve dolayısıyla siyasi iktidarlarla gerilim yaratacak bir duruma düşmeyecekleridir. Bunun en basit örneği Bülent Eczacıbaşı'nın başkanlığı döneminde TESEV önderliğinde yapılması tasarlanan Kürt Barışı Konferansı'nın sonradan iptal edilmesidir.[92] Bu kötü deneyimden ders alan işadamları Bülent Eczacıbaşı ve Can Paker'den sonra bir daha TESEV'in başkanlığını üstlenmeyip Gündüz Aktan, Özdem Sanberk gibi emekli Dışişleri mensuplarının başkan olmalarını tercih ederek TESEV-işadamları bağlantısını görünmez kıldılar. Ancak hem Gündüz Aktan, hem de Özdem Sanberk'in emekli dışişleri mensupları olmaları kamuoyu tarafından yeterince dikkate alınmayan bir olgudur. Tarafsız, bağımsız ve eleştirel gözükmeye çalışan TESEV aslında devletin resmî görüşünü temsil eden başkanlar tarafından yönetilmekteler. TESEV'in en son etkinliği ise yolsuzluk konusunda hazırladığı araştırma. Bu da bir kere daha bürokrasi-işadamları ilişkisinin ne kadar sıkı fıkı ve samimi olduğunun bilindiği bir Türkiye'de bu ilişkinin taraflarından birinin kamuoyunda kendi görünümünü yüceltmek, prestij ve saygınlığını artırmak için yaptığı onca araştırmadan bir tanesi daha olmaya adaydır.[93] TESEV'in işadamlarının imaj rehabilitasyonu tasarısına katkıda bulunmasının dışında bir diğer önemli işlevi de Türkiye'nin imajına katkıdır. TESEV kurucu üyelerinden İshak Alaton'un deyimiyle, Türkiye'nin Batı'ya "parlak yüzü"nü göstermesidir.[94]

---

92 Murat Sabuncu, "İş dünyası Kürt barışı sınavında", *Milliyet*, 25 Ocak 1996 / Arslan Bulut, "TESEV, neden geri çekildi?", *Akşam*, 4 Temmuz 1996.

93 Şelale Kadak, "TESEV'e para aktaran 3 işadamı ve Demiralp", *Yeni Binyıl*, 20 Ekim 2000.

94 İshak Alaton'la 3 Temmuz 2001 tarihli görüşme.

İşadamlarının Burjuvalaşması - Mesenlik

İşadamlarının toplumsal statülerini yükseltme konusunda kullandıkları bir diğer yöntem burjuvazinin kökleşmesi sürecinin bir basamağı olan sanat hamiliği ve koleksiyonerliktir. Doksanlı yıllarda artan yerel ve uluslararası rekabet ile iletişim çağının getirdiği bilgi ve görüntü yoğunluğu karşısında markaların zihinlerde yer edinebilmesi için iş âlemi yeni yöntemler aramaya başladı. Artık sadece reklam yeterli değildi, markaların her an her yerde görünür duyulur olmaları şarttı. Dahası kamuoyuna şirketlerin sadece kâr etmeyi düşünen ticari kurumlar olmadıkları, topluma kültürel ve sanatsal katkı sağlayan, dolayısıyla bir toplumsal sorumluluk bilincine haiz müesseseler oldukları mesajının da yansıtılması şarttı. Bu sorumluluk bilincinin kanıtı ise mesenlik veya kamuoyuna mal olan yaygın tabiriyle sponsorluktur. Mesenliğin bir diğer şekli şirketlerin ya kuruluş yıldönümleri veya yeni ürünlerini tanıtma vesilesiyle düzenledikleri davetlerdir. Özel sektörün maddi desteğiyle düzenlenen kültürel etkinliklerin, desteği sağlayan şirket, işadamı veya sanayici açısından başarılı sayılabilmeleri için tek ölçü o etkinliğin basında azami derecede yer almasıdır. Bunun sağlanabilmesi için de faydalanabilecek en değerli müttefikler köşe yazarlarıdır. Bu nedenle gazeteci ve köşe yazarları bu tür davetlerin vazgeçilmez isimleridir. Gazeteciler de etkinlikleri düzenleyen şirketlere methiye döşemekte birbirleriyle yarışarak ve desteği veren şirketleri ayakta alkışlayarak karşılık vermekteler. Doğan Hızlan gibi heyecanı yatışmayan kimi köşe yazarları ise okurlarını ayağa fırlamaya, hemen kaleme sarılıp bu firmalara teşekkür etmeye davet etmekte:

> "Ben onlara teşekkür ediyorum, sizin de teşekkür etmeniz için İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (0212) 249 55 75 numaralı faks numarasını veriyorum. (...) Inanır mısınız, bundan sonra yapacağım alışverişlerde, festivale para veren şirketleri tercih edeceğim."[95]

95 Doğan Hızlan, "Bu şirketlere siz de teşekkür edin", *Hürriyet*, 18 Temmuz 1995.

Doğan Hızlan bir başka vesileyle de son derece duygulandı. Mithat Giyim Sanayi'nin altmışıncı kuruluş yıldönümü vesilesiyle İstanbul Devlet Opera ve Balesi çalışanlarına smokin ve tuvalet armağan etmesi, ardından bir opera gösterisini finanse etmesi Hızlan'ı hayatında hiç yapmadığı bir şeyi yapmaya zorladı:

> "Mithat'a sempatim Mozart'ın ölümünün 200. yılında mağazalarında düzenlediği *vitrinle* başladı. Dünya sanatında tanıdığım tek dahiye bu saygıyı gösterenlere ben de sevgimi sunmak için bir ilkemi bozarak girdim, iki tane gömlek aldım. Çünkü ben ne hazır elbise giyerim, ne hazır gömlek."[96]

Bütün köşe yazarları arasında sanat hamilerine methiye döşemekte en duygusal ve cömert davranan Duygu Asena'dır:

> "Ben bir iş insanı, büyük bir firma sahibi olsaydım mutlaka ama mutlaka sanat olaylarına sponsor olurdum. Örneğin IKSV'nin festivallerinden birisine ya da bienaline sponsor olmak sanat adına işlenecek sevapların en büyüğü... Hem sevap hem de mutlaka ticari açıdan da faydalı bir şey... Örneğin ben Caz Festivali boyunca karşımda duran Garanti Bankası afişini sevgiyle izledim. O coşkuyla gidip tüm paramı ona yatırmayı bile düşündüm... (Tabii bu arada Yapı Kredi Festivali de unutulmamalı) Aynı şekilde müzik festivalinin sponsoru Eczacıbaşı'nı, tiyatro sponsoru Henkel'i, film festivali sponsoru Turkcell'i her gösteride sevgiyle kucakladım, bu şirketlere sempati duydum."[97]

Sanata destek veren işadamı, şirket ve bankalar ile gazeteciler arasında gelişen yoğun muhabbet ve ilgi konusunda gösterilebilecek örnek sayısı oldukça fazla. Temsili mahiyette şu birkaç örnek zikredilebilir. Yapı ve Kredi Bankası eski Genel Müdürü Burhan Karaçam'ın konferans vermek üzere Türkiye'ye davet ettiği SSCB eski devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un şerefine verdiği özel yemeğe Meral Tamer de davet edildi. Ta-

---

96 Doğan Hızlan, "Ben sanatı seveni severim", *Hürriyet*, 2 Mart 1997.

97 Duygu Asena, "Yaşasın sponsorlar", *Milliyet*, 18 Temmuz 1999.

mer de köşesinde Karaçam'a teşekkür ederek bu nezakete karşılık verdi.[98] Antik kent Afrodisias kazılarından çıkarılan eserlerin korunması için kurulması tasarlanan müzeye gelir temin etme amacıyla Geyve Vakfı tarafından düzenlenen tiyatro gösterisi Ruhat Mengi'yi hayal kırıklığına uğrattı. Nedeni de seyircilerin tiyatro sanatçısı Genco Erkal'ı ayağa kalkmayıp oturdukları yerden alkışlamalarıydı. Ruhat Mengi'yle birlikte ayağa kalkıp alkışlama nezaketini gösterenlerin bu kadirşinaslığı ödülsüz kalmadı. Mengi yazısında bu nazik kişilerin adlarını siyah karakterlerle yazma inceliğini göstererek karşılık verdi.[99] İşadamı-gazeteci muhabbetinin en güzel örneği Atatürk'ün yaşamını anlatacak bir film için Adnan Polat'ın desteğiyle Attila İlhan tarafından yazılmış *O Sarışın Kurt* adlı senaryonun tanıtımı için düzenlenen davettir. Davet edilen Yavuz Gökmen'in ruh hali, değil toplantıya katılma, İstanbul'da kalmaya bile uygun değildi. Buna rağmen karizmatik işadamı Adnan Polat kötü bir gününde olan Gökmen'i davete gelmesi için ikna etmeyi başardı:

> "Adnan Polat'ın yolladığı davetiye zarftan çıktığında içime bir hüzün bastı. *'O Sarışın Kurt...'* başlığı altında Mustafa Kemal'in gözlerini görüyordum. Adnan Polat beni Pazartesi akşamı Rönesans Polat'ta yapılacak kokteyl prolonjeye davet ediyordu. Orada uluslararası bir prodüksiyonla çevrilmesi planlanan *'O Sarışın Kurt...'* filminin senaryosu tanıtılacaktı ve senaryoyu Attila İlhan yazmıştı. Attila İlhan benim en sevdiğim şairlerden biridir. Nedense hayal kırıklığına uğramaktan korktuğum için böylesi büyük sanatçıları yakından tanımak istemem. İsterim ki onlar daima hayalimdeki büyük yapıtlarında kalsınlar.
>
> 'Zaten kokteyle gidemeyeceğim' diye düşündüm. Benim için İstanbul'da kalınamaz bir gündü. (...) Ama Adnan [Polat] ağzımdan girdi burnumdan çıktı, beni o gün İstanbul'da kal-

98 Meral Tamer, "Gorbaçov'la kebap yemenin keyfi başkadır", *Milliyet*, 2 Mayıs 1995.

99 Ruhat Mengi, "Alkışlar.. Alkışlar..", *Sabah*, 16 Şubat 1999.

maya ikna etti. Kokteylin yapılacağı salona da birlikte gittik. Bana sadece köşe yazarlarını davet ettiğini ve kokteylin kalabalık olmayacağını düşündüğünü söyledi."[100]

Bu tür etkinlikler, sanıldığının aksine, toplumun çoğunluğu tarafından izlenememekte ve dolayısıyla "sanata ve kültüre katkı" sadece kâğıt üzerinde kalmaktadır. Bu etkinlikleri izleyebilenler ya son derece sınırlı bir protokol listesinde yer alan zevat veya etkinlik biletlerinin satışa sunulması halinde fiyatları oldukça pahalı olan biletleri ödeyebilecek güce sahip kişilerdir. Yani tek kelimeyle seçkinlerdir. Bu etkinliklerde önemli olan tek ölçü, basının desteğiyle işadamı ve sanayicilerin sanata ve kültüre önem veren Batılı anlamda gerçek birer burjuva oldukları izlenimini yaratmaktır.

Babalarının İzinden Gidenler: Genç İşadamları

Genç işadamları - Girişimciler - Yuppiler

Seksenli yıllarda başlayan yuppi kültürü doksanlı yıllarda da devam etti. Yuppi kültürünün ayrılmaz bir parçası başarılı işadamlarının mayasında yatan girişimcilik ruhuydu. Girişimcilik fikrinin gençler arasında yaygınlaşması için kurumsal teşebbüsler ortaya çıktı. İşadamı Selim Alguadiş öncülüğünde 1987 yılında Müteşebbisler Derneği kuruldu.[101] İleriki yıllarda adından fazlaca söz ettiren bir diğer girişim 1992 yılında, çoğunluğu Boğaziçi Üniversitesi öğrencisi doksan dokuz gencin bir araya gelip kurmaya karar verdikleri Turkuaz Holding projesiydi.[102] Girişimcilik bir banka reklamının da konusuydu. Amerikan çizgi romanlarının klasik teması, Amerikan popüler kültürünün ayrılmaz bir parçası ve girişimci ruhun simgesi "limonata satan ve para kazanan çocuk" da "sokakta soğuk su

100 Yavuz Gökmen, "O Sarışın Kurt", *Hürriyet*, 17 Kasım 1998

101 Zeynep Atikkan, "Yeni müteşebbisler", *Hürriyet*, 2 Şubat 1995.

102 Miyase İlknur, "Mektepliler Holding", *Nokta*, 23 Şubat 1992, yıl 10, sayı 8, s. 40-42.

"Bir küçük girişimci" (*Sabah*, 22 Nisan 2001).

satan çocuk" şeklinde yerelleştirilerek Garanti Bankası'nın reklamına konu oldu.[103]

Yıllar geçtikçe "girişimcilik" ve "başarı" kavramları toplumda daha çok kabul görmeye ve yaygınlaşmaya başladı. Gazetelerin ekonomi sayfalarında yer alan, sıfırdan başlayıp başarıya ulaşmış gençlerin öyküleri sıradan haberler kategorisine girdi. Girişimcilik ruhunun yaygınlaşması için dernekler kuruldu, yarışmalar açıldı. Bu yarışmalarda en iyi projeleri sunan veya "başarı"yı en iyi şekilde temsil eden işadamlarına ödüller verildi.[104] 1998 yılında Pekin'de düzenlenen Uluslararası Genç Girişimciler Yarışması seçmelerini kazanıp Türkiye adına yarışmaya katılan ve ödül kazanan İzzet Garih'in başarısı günler boyunca basını meşgul etti.[105] Ancak bir tek gazeteci bile İzzet Garih'in girişimcilikle ilgisi olmayıp Türkiye'nin en önde gelen işadamlarından Üzeyir Garih'in oğlu ve Alarko Holding'in

103 Bu reklam önce 1992, daha sonra 2001 yılında gösterildi. (Neslihan Akdaş, "Sucu çocuk 16 yaşında", *Hurriyet*, 14 Mart 2001 / Sina Kologlu, "Reklam fantezileri", *Milliyet Cumartesi*, 17 Mart 2001 / Erdal Bilallar, "Su satan çocuk", *Sabah*, 17 Mart 2001 / Erdal Bilallar, "Sucu çocuk (2)", *Sabah*, 18 Mart 2001).

104 Cemil F. Özyurt, "Gençler, projelerine destek istiyor", *Dünya*, 3 Kasım 1998.

105 Fatma Ünal, "Pekin zaferini Ayşe'ye borçluyum", *Akşam*, 28 Nisan 1998.

bir tepe yöneticisi olduğuna dikkati çekmedi. Bu görmezlikten gelmenin en önemli nedeni de Alaton-Garih ikilisinin basın mensuplarıyla kurdukları ve hassas bir saat mekanizması şeklinde işleyen uyumlu ilişkiydi. Babası sayesinde kamuoyunda kendinden bahsettiren tek genç İzzet Garih veya Leyla-Vedat Alaton kardeşler değil. Her ikisi de ikram sektöründe çalışan Özal döneminin gözde işadamı Selim Edes'in kızı Elif Edes[106] ve bir dönemin gözde bankacısı, günümüzde ise TEGEV eski Başkanı İbrahim Betil'in kızı Senem Betil diğer örneklerdir.[107] Bu genç girişimciler de babalarının çok geniş tanıdık çevresi sayesinde iş dünyasına kolay giriş yapabildiler.

Seksenli yıllarda başlayan ve kamuoyu nezdinde en gözde meslek ve statü haline gelen işadamlığının öğrencilerin okul sıralarında bile hedefleyecekleri bir amaç olması için Genç Başarı Eğitim Vakfı, lise öğrencilerine iş âleminin kurallarını en basit şekilde öğretecek olan "Junior Achievement" programını uygulamaya başladı. Bu program sayesinde sanal bir şirket kurup ticaret yapan öğrenciler lise sıralarından itibaren para kazanmanın zevkini tattı.[108] Dergi ve gazetelerde, anne ve babaları başarılı birer işadamı ve işkadını olan gençlerin tek ideallerinin işadamı olmak olduğunu belirten söyleşilerine,[109] genç liderler konferansına katılan lise öğrencisinin haberlerine rastlamak olağandı.[110]

---

106 Elif Ergu, "Zirvede Elif sandviçleri", *Sabah*, 10 Kasım 1999 / İlknur Kızıltoprak, "Mutfakta gourmet var!", *Aktüel*, 6-12 Haziran 1996, sayı 257, s. 118-119.

107 Türda Özmen, "Hayalleri kalıba dökülüyor", *Radikal*, 27 Ağustos 2000 / Yusuf Demir, "Diplomat pastacı", *Sabah İstanbul*, 2 Şubat 2001 / Gülay Fırat, "Senem pasta profesörü oldu", *Milliyet*, 2 Şubat 2001/ Ali Rıza Kardüz, "Senem Betil'in pastaları", *Milliyet Pazar*, 18 Şubat 2001 / Nilüfer Kas, "Pastadan çıkan uzman", *Tempo*, 23-29 Ağustos 2001, sayı 715, s. 66-67 / Birgül Taşdemir, "Bankacı babanın pastacı kızı!", *Ekotimes*, Eylül 2001, sayı 1, s. 72-74.

108 Funda Özkan, "Başarılı işadamları liselerden yetişecek", *Yeni Yüzyıl*, 10 Eylül 1998 / Funda Özkan, "İşadamları liselilere ticareti öğretecek", *Radikal*, 31 Ocak 1999 / Belma Toprak, "Zamane Gençleri", *Star*, 31 Temmuz 1999 / Zeynep Güven, "Şirket kurma yaşı 15'e indi!", *Hürriyet Cumartesi*, 31 Temmuz 1999.

109 Salih Keçeci, "Küçüklüğümden beri tek idealim işadamı olmaktı", *Klips*, Şubat 1999, yıl 7, sayı 79, s. 48-49.

110 "İris Türkiye'yi temsil edecek", *Hürriyet*, 17 Haziran 2000.

Doksanlı yılların başlarında özel sektör yöneticisi halen çok çalışmakta, iyi bir yaşam düzeyini elde etme ve o yaşam standardını sürdürme peşinde koşmaktaydı. Ekonomi dergilerinde en sık rastlanan konulardan biri yüksek gelir sahibi ve vergi rekortmeni yöneticilerdi. Piar-Gallup A.Ş.'nin yaptığı bir araştırmaya göre ortalama bir "üst düzey yönetici"nin profili şöyleydi:

> "Evli, iki çocuk sahibi. Karısı, anlayışlı bir eş, her derde ortak olabilecek bir dost, müşfik bir anne. Üniversite mezunu, entellektüel ve güzel. Evliliğin ilk günlerinde, 'çalışan kadın', şimdi ev kadını. Ev kadını ama, hareketli bir sosyal hayatı var. Bedenine, kilosuna dikkat ediyor. Karı-koca, hafta sonları tenis oynuyor, jogging yapıyor. Arada bir, kent dışına kaçıp, gürültüden ve koşuşturmadan uzak kafa dinliyorlar. Hafta içinde, bir-iki gece dışarı çıkıyorlar, yemeğe, sinemaya, tiyatroya gidiyorlar. Diğer günler, evde, olağan domestik faaliyetlerle geçiyor. TV seyrediliyor, çocukların ödevlerine bakılıyor, gazete-dergi okunuyor. Gazetelerin 'üç büyükler'i, yerli dergilerin hemen hepsi, yabancılardan ise *Time*, *The Economist* ve *The Business Week*."[111]

Bir banka üst düzey yöneticisinin güne nasıl başladığını anlatan şu satırları ise istisnai bir örnek olmayıp İstanbul'daki birçok üst düzey yöneticinin sürdürdüğü hayat tarzını gösteriyor. Amerika'daki emsallerinden de pek farklı değil:

> "Sabah Anadolu yakasının doğa ile bütünleştiği Kandilli'den arabasına binip, bir iş abidesi gibi Levent'te yükselen Yapı Kredi Plaza'ya yol alan genç adam. Evde eşini uğurladıktan sonra, yarı toplanmış kahvaltı masasını bölen telefon zili. Arayan Amerikalı bir işadamının yatırım uzmanı. Türkiye'de özelleştirilen işletmelerle ilgileniyor. Bu arada bebeğin kahvaltısı. Daha önce alınan randevu ile ilgili bir telefon konuşması daha. Türk-Amerikan İşadamları Derneği'ne hazırlanan raporun dosyaya yerleştirilmesi. Ve cipe atlayıp şehir içine dalış. Trafik. Gürültü, vs..."[112]

---

111 "En Üsttekiler", *Ekonomik Panorama*, 22 Mart 1992, sayı 12, s. 12-18.

112 Serpil Yılmaz, "Onlar bir iş ailesi", *Milliyet*, 25 Aralık 1992.

Seksenli yıllarda gençlerin gözde mesleklerinden olan bankacılık, finans sektörünün gelişmesiyle birlikte doksanlı yıllarda daha da cazibeli bir hal aldı. Gazetelerde sık sık bankaların hazine bölümünde çalışan "dealer"lar ile borsacıların elde ettikleri yüksek gelirleri anlatan haberlere rastlanmaya başlandı. Bu da bir yerde gençleri bu mesleğe imrenmeye yönlendirdi.[113] Bu yeni kuşak bankacı ve borsacılara en şairane methiye, modernizmin yılmaz savunucusu *Hürriyet* köşe yazarı Hadi Uluengin'e aitti. Uluengin'in, Garanti Bankası Genel Müdürü Akın Öngör'ün daveti üzerine bankanın yönetim merkezini ziyaret ettikten sonra izlenimlerini aktardığı yazısı yeni bankacı kuşağını âdeta göklere çıkaran bir methiyeydi:

> "Türkiye'ye damga vuracak modernlerin ise, genel olarak çağa damga vuran hizmet sektöründe; özel olarak da bu sektörde belirleyicilik taşıyan bankacılık dalında ortaya çıkmasını normal karşıladım.
>
> Her halükarda, evrenselleşen bir dünyada evrensel nitelikli "Türkiye dünyalısı"nı yakalamaktan müthiş mutluluk duydum.
>
> Ben ıskalamış olsam bile, yeni modernler ekonomiyi biliyorlar.
>
> John M. Keynes ile "Chicago Ekolü" arasındaki tercihi anlıyorlar.
>
> Bankacılıkta da, "reeskont kredisi" duyduklarında paniklemiyorlar.
>
> Maslak Yolu üzerinde bilgisayar klavyesine dokunuyorlar ve Hong Kong borsasından faiz düşürüyorlar.
>
> Üstelik cigara içmiyorlar. Estetiklere riayet ediyorlar. Şık giyiniyorlar.
>
> Muhtemelen, Nişantaşı barlarında aperitifler söylüyorlar.
>
> Akşamları ise daha evrensel bir Türkiye hakkında düşünüyorlar.
>
> Şimdi modernler, ülkenin garantisi olarak dört başı mamur geliyorlar."[114]

---

113 Süleyman Arat, "Milyarlara yön verenler", *Hürriyet*, 6 Ocak 1992 / Ercüment İşleyen, "Milyarlarla oynayan gençler", *Milliyet*, 2 Şubat 1992 / Esra Gökmen, "Dünya Borsalarındaki genç Türkler", *Tempo*, 16 Ekim 1994, sayı 42, s. 92-93.

114 Hadi Uluengin, "Bankalar ve modernler", *Hürriyet*, 29 Ocak 1994.

Seksenli yıllarda Amerika'dan sonra Türkiye'ye de gelen yuppilik kavramı Özal'ın Amerika'dan getirttiği "prensler"in adlarının karıştığı yolsuzluklardan dolayı ciddi bir darbe almıştı. Yuppilik dendiğinde akla "Özal'ın prensleri", hırs, hiçbir ahlakî kaygı olmadan ne pahasına olursa olsun para kazanmak geliyordu. Bu çağrışımlardan dolayı artık ne Amerika'da ne de Türkiye'de yuppi olarak anılmak çok övünülecek bir paye değildi.[115] Ancak Türkiye'de yuppilik yok olmamış, hatta ivme ve hız kazanmış bir şekilde devam etmekteydi:

> "Yuppie'ler geri dönmüş durumda. 90'ların yarısına geldik ve maalesef hala eski senelerin trendlerini sıra ile denemeyi sürdürüyoruz. İlk önce 60'lar modası vardı. Sonra 70'ler. Şimdi ise 80'ler yine bizimle. Bütün dünyada bu böyle. Ama Türkiye'de belki daha kuvvetli hissediliyor. Çeşitli detaylarda olayın gidişatını yakalamış olmanız lazım. Cep telefon hastalığı -ben buna 'Türküm, Doğruyum, Cep Telefonum Var' diyorum- apoletlerin, takım elbiselerin geri dönüşü -yakında yeni Borsa binasına takım elbise ile girme zorunluluğu geliyor- etrafı dolduran jeepler, her gün yenisi açılan barlar, restoranlar... Bilmem yeterli mi? Kafamı nereye çevirsem bir Cotton Bar var. Çizgili gömlekleriniz, komik desenli kravatlarınız, pantalon askılarınız -hele kırmızı- yoksa çok banalsınız. Yeni barlarda insanlar iki dirhem bir çekirdek birbirini süzüyor.
>
> Yurt dışına kayağa gitmek, snowboard öğrenmek çok moda. İnsanlar akla gelecek her yerde cep telefonu ile konuşuyor."[116]

Amaç tabiî ki değişmemişti ve halen aynıydı: Para kazanmak ve servete servet katmak. Ancak bunu, küçük balıkları

---

115 Meral Tamer, "Özal'ın çocukları her yerde", *Sabah*, 23 Nisan 1993 / Banu Kocatepe, "Zamane hayaleti yeni yuppiler", *Nokta*, 3-9 Nisan 1994, yıl 12, sayı 15, s. 56-57 / Murat Sabuncu ve Meliha Okur, "Yuppielerin önlenemez çöküşü", *Yön*, 19 Haziran 1994, yıl 1, sayı 3, s. 16-20 / Murat Sabuncu, "Yuppielik pahalıya patladı", 12 Haziran 1995 / Sezai Bayar, "Özal'ın Yuppileri...", *Dünya*, 1 Kasım 1995.

116 "Yuppie'ler geri döndü", *Yeni Yüzyıl*, 18 Mart 1995.

afiyetle yutan köpek balığı örneğini model alıp rakiplerini yok etmek isteyen işadamı yerine, hayat, felsefe ve kültür üzerine zihnini yoran işadamı görüntüsü vererek zarif bir şekilde yapmak şarttı... Doksanlı yılların yeni insan portresini tasvir eden bir yazı bu yeni arayışı yansıtıyordu:

> "80'lerin hırslı, başarıya susamış insanı sabrı lanetliyor. 80'li yılların başarılı insanı artık beklemiyor. Merdivenleri çıkmıyor, zıplıyor. Yani yuppieler gibi. Onlar şık kravatlar takıyorlar, mutlaka marka giyiyorlar. Tırmanmak için mutlaka kestirme yollar aranıyor. Televizyon da bu hızlı tırmanışın en etkili olduğu en çabuk meyvaların toplandığı yer oluyor. İşte 80'lerin bu insanı da artık devre dışı. Bu tipin pek itibarı yok. Yani '80'li yılların bir liberaliyim, Reagan-Thatcher benim peygamberim' deyip yan gelip oturmak mümkün değil. Yeni insan portresinin, yeni rengi, tonu ve özlemleri var. 90'lı yılların başarı azmi, insanı için için kemirmiyor. 90'lı yılların yeni insanı yaşamak için kendisine zaman ayırıyor. Koşuşmuyor, ezip geçmiyor. Tabii eski modeli sürdürenler hâlâ belli bir dozda mevcut, onları bir kalemde silip atmak da mümkün değil. (..) Psikologlara göre, 90'lı yılların genci yaşından önce olgunlaşmış. Gösteriş sevmiyor, yuppieler gibi para iştahlısı değil. İşte bu temel bir farklılık. Sosyal tırmanışın göstergesi aşırı tüketim değil artık. Yatlarla, villalarla hava atmak da 'in' değil. 90'lı yılların insanı artık etik arıyor. Aşırı para talebi sağlıksızlık işareti olarak görülüyor. Yeni insanın referansları da değişiyor... Bu referanslar etik değerler, kalite, standart ve ılımlılık yönünde."[117]

Genç İşadamlarının Kurumlaşmaları: TÜGİAD - GYİAD - Arı Hareketi

Basın tarafından "veliahtlar"[118] olarak tanıtılan genç işadamları zaman içinde bu tanımdan pek hoşnut olmamaya başladı, ba-

117 "Bir Yeni İnsan Portresi", *Türk Henkel*, Mart 1993, sayı 98, s. 27-28.

118 Kâmil Başaran, "İş dünyasındaki veliahtlar", *Hürriyet*, 15-21 Temmuz 1984.

balarının gölgesinden sıyrılmaya çalıştı. Aynı zamanda da babalarını örnek alıp toplumsal prestij ve saygınlık elde etme arayışına girdi. Bunu yaparken model olarak alınan örnek TÜSİAD'dı. Genç işadamları TÜSİAD'a benzer şekilde bir dernek çatısı altında örgütlenmeleri halinde hem daha saygın bir görünüm arz edeceklerini, hem de kendi kişiliklerini ön plana çıkararak seslerini duyurabileceklerini anladılar. Genç işadamlarının örgütlenmelerinin ilk şekli sonradan TÜGİAD adını alacak olan GİAD'dır. GİAD veya sonraki adıyla TÜGİAD içinde zamanla hizipleşme meydana geldi ve bu, GYİAD adında ikinci bir derneğin kurulmasına neden oldu. Genç işadamları kurumsallaşmaya doğru giderken babalarından daha farklı ve daha modern olduklarının altını çizmekten de geri kalmadılar.[119] Seksenli yıllarda babalarından bağımsız olarak seslerini topluma duyurmak isteyen genç işadamları doksanlı yıllarda kıdemli işadamlarının şekillendirmeye çalıştığı "toplumsal sorumluluğun bilincinde işadamı" portresine ayak uydurdular. TÜGİAD ve GYİAD, TÜSİAD'ı örnek alıp işadamlarının sadece sınıfsal çıkarlarıyla ilgilenmeyip ülke sorunlarıyla da ilgilendiklerini vurgulamak için siyasi ve toplumsal birçok konuda araştırmalar yayınladı. Dönemin GYİAD başkanı Ferruh Tanay'ın derneğin amacını "Türkiye ekonomisi içinde ciddi bir potansiyele sahip üyelerinin kamu ve toplum yararına görüş ve önerilerini sunmaları için bir platform yaratmak" olarak açıklamasına rağmen gerçekle arzunun birbiriyle uyuşmadığı görüldü. TÜGİAD ve GYİAD tüm çabalarına rağmen kamuoyunda kayda değer bir yankı yaratmadı ve TÜSİAD'ın gölgesinde kaldı.

Bir grup genç işadamı ve yöneticinin TESEV'i örnek alıp kurduğu başarılı bir başka hareket, kamuoyunda "Arı Hareketi" olarak tanınan Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği'dir. Arı Hareketi önce siyasi bir hareket olarak ortaya çıktı. Daha sonra şekil değiştirip "toplumsal sorumluluk"larını hatırlayıp "ülke meseleleri" üzerinde çözüm arayan bir "sivil toplum hareketi" şeklinde örgütlendi. Arı Hareketi'nin kuru-

119 Güler Akdağ, "Gençler, TÜSİAD'ı eleştirdi", *Güneş*, 16 Aralık 1986.

luşu 27 Mart 1994 yerel seçim sonuçlarıyla bağlantılıdır. Ankara ve İstanbul dahil birçok büyük kentin belediye başkanlıklarının RP tarafından kazanılması kentli elitleri endişeye ve yeni siyasi arayışlara sürükledi. Hareketin kurucusu işadamı Kemal Köprülü bu doğuşu şöyle anlattı:

> "[Arı Hareketi] Siyasetteki boşluktan doğdu. Beş yıl önce, 27 Mart [1994] seçimleri sonunda Türkiye ciddi bir arayış içine girdi. Refah Partisi yükselişe geçti. 5 Nisan ekonomik paketi çıktı. Türkiye bir anda siyasi ve ekonomik krizin içine girdi. O zaman GİYAD nezdinde birçok toplantı yaptık. Cem Boyner'in, Besim Tibuk'un hareketi başladı, Tınaz Titiz 'Beyaz Nokta' hareketini başlattı. Birçok hareket 94'ün ilk aylarında ortaya çıktı. Biz kendi içimizde ayrı bir platform kurduk. 25-30 kişiye ulaştığımızda büyük bir siyasi parti ile işbirliğine geçtik."[120]

Arı Hareketi uzun yıllar Amerika'da çalışmış bankacı Kemal Köprülü ve Çarmıklı Holding'in genç kuşak temsilcisi işkadını Sibel Çarmıklı'nın girişimiyle Arı Grubu adıyla ANAP'ın bir tür gençlik kolu şeklinde faaliyetlerine başladı. Daha sonra ANAP'tan ayrılıp Arı Hareketi'yle faaliyetlerine bağımsız devam etmeye karar verdi.[121] Bu maksatla da 1998 yılında Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği'ni kurdu.[122] Kemal Köprülü, kökleri Osmanlı Devleti'ne uzanan ünlü Köprülü ailesinin bir ferdi olarak herkese kapalı olan kapıları daha kolay açma imkânına sahipti. Bunda annesi Tuna Köprülü'nün uzun yıllar boyunca önce *Hürriyet* gazetesi Washington temsilcisi daha sonra da Monaco fahri konsolosu olmasının da rolü vardı. Hareketin ortaya çıkış nedeni "artık paranın sahibi olmanın yeterli olmadığı bilincine varıp ülkenin de sahibi olmaları gerektiği" düşüncesiydi.[123] Üyelerin profilleri incelediğinde bir veya daha fazla yabancı dil bilen, genellikle yurtdışında eğitim

120 Nilüfer Kas, "Biz halk hareketi değiliz", *Tempo*, 26 Ağustos-1 Eylül 1999, sayı 611, s. 92-94.

121 Seçil Türesay, "Arı'lar, ANAP'la yollarını ayırdı", *Hürriyet*, 25 Ocak 1999.

122 'Arı Düşünce Derneği' kuruldu", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1998.

123 Ayşe Önal, "ANAP'ın Arı'ları", *Akşam*, 30 Mart 1995.

görmüş, geleceğin üst düzey yönetici adayları göze çarpmakta. Arı Hareketi Washington'un belli başlı sivil toplum örgütleriyle sıkı ilişkiler geliştirdi, panel ve konferanslar düzenledi. Kemal Köprülü Washington'daki yakın ilişkileri sayesinde AGİT toplantıları için Türkiye'ye gelen ABD Başkanı Clinton'un kabul ettiği birkaç STK temsilcisinden biri olma ayrıcalığına da sahip oldu. Bunun nasıl gerçekleştiğini bir köşe yazarı şöyle açıklıyor:

> "Amerikalılardan öğrendiğime göre, Clinton'un 'ismini şahsen bildiği' tek sivil toplum örgütü Arı Grubu'ymuş. Çünkü Arı Grubu Amerika Başkenti Washington'da çok etkin, özellikle Beyaz Saray'daki bağlantıları sayesinde Clinton'a çok yakın. Arı Grubu üyeleri, çok iyi okullarda okumuş, birden fazla dil bilen, ülke ve dünya sorunlarına 'araştırmacı' ve 'sorgulayan' üslûpla yaklaşan gençlerden oluşuyor. Bu avantajı kullanan Arı Grubu sürekli olarak Amerikan politikasına yön verenlerle ilişki kurmaya çalışmışlar ve bunu başarmışlar da. Şu anda sivil toplum kuruluşları arasında yurtdışı temasları en çok yapan ve en çok bağlantıya sahip olan kuruluş Arı Grubu. İstanbul'daki sivil toplum kuruluşları toplantısı fikri de Arı Grubu'ndan çıkmış. Beyaz Saray bağlantılarını iyi kuran Arı grubu üyeleri, Amerika Başkanı'nı bu toplantıya razı etmiş"[124]

Kemal Köprülü bu faaliyetlerinin karşılığını basının yoğun ilgisiyle karşılaşarak aldı. Kemal Köprülü'yü kamuoyuna en övücü şekilde takdim eden yazı Ertuğrul Özkök'ünki:

> "Kimdi bu Kemal Köprülü... Açık renk gözlü, Latin tipli bu yakışıklı adam nereden çıkmıştı? Kemal Köprülü, *Hürriyet*'in eski Washington Temsilcisi Tuna Köprülü'nün oğludur. Tuna Köprülü, uzun yıllardan beri Türkiye'nin Monaco Fahri Konsolosluğu'nu yapıyor. Bu, ona babasından kalan bir unvandır. Tuna Köprülü, Monaco'da Türkiye'yi tanıtan birçok faaliyet düzenlemiştir. Kemal Köprülü'nün babası, kökleri Osmanlı'ya kadar giden ünlü Köprülü Ailesi'nden Ertuğrul Köprülü'dür.

124 Can Ataklı, "Clinton sadece onları tanıyor", *Sabah*, 24 Kasım 1999.

Yanılmıyorsam, Adalet Partisi'nin kıratlı ambleminin ortaya çıkarılmasında rolü vardı. AP'nin kuruluş yıllarında çok çalışmış, ama milletvekili olamayınca idari bir görevle Washington'a gitmişti. Kemal Köprülü, uzun yıllar annesiyle birlikte ABD'de kalmış, eğitimini Richmond Üniversitesi'nde yapmıştı.

1984'de Türkiye'ye döndüğünde, Türkçesi aksanlıydı. İyi bir işletme ve bankacılık eğitimi yapmış ve güzel bir işe girmişti. Bankacılık çevrelerinde, geleceği parlak bir yetenek olarak tanınıyordu. Kemal Köprülü, Türkiye'ye döndüğü andan itibaren siyasetle yakından ilgilenmeye başladı. Dönüşünden kısa bir süre sonra ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'la tanıştı. Kemal Köprülü, tipik Özal kuşağı gençlerindendi. Daha sonra kendisi ile benzer görüşü paylaşan başka gençlerle birlikte 1994'de Arı Grubu'nu oluşturdu. Bunlar arasında Çarmıklı Ailesi'nin yeni kuşağından Sibel Çarmıklı gibi isimler de vardı.

Arı Grubu gerçekten başarılı çalışmalar yaptı. Basit bir entelektüel kulübünün sınırlarını aştı."[125]

Arı Hareketi doksanlı yılların yeni işadamı portresine yakışan bir hareket olma özelliğini taşıyor. Artık kıdemli işadamları örneğinde olduğu gibi genç işadamları da "ülke meseleleri" ile ilgilenmekteler. Bunu da birçok panel ve uluslararası toplantıya ya katılarak veya ev sahipliği yaparak yerine getirmekteler. Bu görüntüyü vermeyi hedefleyen halkla ilişkiler operasyonunun istenilen sonuca ulaştığının kanıtı Hadi Uluengin'in yazısıdır. Uluengin Arı Hareketi örneğinden yola çıkarak Türk yuppilerine bambaşka bir misyonun öncülüğünü yükledi:

"Türkiye 'yuppi'lerini en devrimci haneye yazdım. Onları, iktisatta olduğu kadar siyasette de liberal; ekonomide olduğu kadar demokraside de özgürlükçü gerçek bir burjuvazinin müjdecisi saydım. Ülke dinamiğinde motor rol oynayacak yeni sınıfın temsilcileri addettim. 'Zenginleşin' sloganının Türkiye için hayati değer taşıdığını düşündüm. Üstelik Beymen'den kravatı ve Vakko'dan tayyörü adabıyla seçen; yerli

125 Ertuğrul Özkök, "Yakışıklı genç adamın güzergâhı", *Hürriyet*, 31 Temmuz 1999.

ile evrenseli harmanlayan genç insanların hayat gustosunda fark attığını gördüm. Dinozorlar küfür olarak kullansa da, ben Türkiye 'yuppi'lerine güvendim.

Yanılmamışım. Aldanmamışım. Çuvallamamışım. Bunu, Türkiye'ye dışarıdan bakış açısını sorgulayan genç, şehirli ve profesyonel girişimcilerle geçirdiğim bu hafta sonunda tekrardan anladım. Esma Sultan Yalısının bir cumartesi Ortaköy'ünde, felsefeci ve müteşebbis Zonguldak'lı işadamlarıyla Kürt Sorunu çözümünü tartışırken daha iyi kavradım. Elit ve gerçekçi "Arı Grubu"nun ANAP içinde mi, YDH içinde mi, yoksa DCH içinde mi siyasete ağırlık koyabileceği konusunu irdelerken daha iyi gözledim. Ekonomik rolüne politik arenada hak talep eden ve yerel Türkiye'yi küresel dünya ile bütünleştirmek isteyen "yuppi"lerle konuşurken daha iyi yakaladım. Türkiye "yuppi"lerin misyonuna her zamankinden daha çok güvendim.

Şimdi, "yuppi"lere yuppi!... Bir daha, bir daha, bir daha yuppi!..."[126]

İşadamı İmajının Restorasyonu

Ellili ve altmışlı yıllarda belli belirsiz bir şekilde olumsuz bir anlam içeren "tüccar" terimi, 1973 yılında TÜSİAD'ın kurulmasıyla birlikte yerini "işadamı" terimine bıraktı. Ancak yetmişli yılların buhran ve gerilim dolu atmosferinde "işadamı" terimi halen zihinlerde olumsuz bir çağrışım yaratmaya devam ediyordu. Yetmişli yıllarda "işadamı" ve "TÜSİAD" dendiğinde akla hemen TÜSİAD'ın 12 Mayıs 1977 günü gazetelere verdiği Bülent Ecevit'in başbakanlığındaki hükümeti eleştiren "Gerçekçi Çıkış Yolu" başlıklı tam sayfa ilan gelirdi. Yetmişli yıllar aynı zamanda direniş, grev ve lokavtların en yoğun olduğu dönemdi. Bundan ötürü işadamı, toplum içinde son derece olumsuz bir imaja sahipti. Özal'ın başbakanlığında ANAP'ın iktidara gelmesi işadamlarına büyük bir güven getirdi. Ne de olsa Özal eski bir bürokrat olmanın yanı sıra özel sektörde ve MESS'te

126 Hadi Uluengin, "Yuppilere Yuppi", *Hürriyet*, 17 Haziran 1995.

uzun yıllar yönetici olarak çalıştığı için işadamlarının kaygı ve arayışlarını en iyi bilenlerden biriydi. Özal'ın topluma yerleştirdiği "ticaret yapma" zihniyetinden cesaret alan ve uygulanan iktisadi politikalarla güveni artan işadamlarının öncelikli meselelerinden biri işadamı imajının yeniden inşasıydı. Bunun için keşfedilmiş kıtaları yeniden keşfetmeye hiç gerek yoktu, Amerikan burjuvazisinin takip ettiği gelişim çizgisini izlemek yeterliydi. Amerika'da burjuvazinin kök salması ve saygınlık kazanması işadamlarının sanat, kültür, eğitim, sağlık ve hayır amaçlı faaliyetlere büyük maddi destekler sağlamasıyla gerçekleşti. Ünlü hastane, müze, sanat eserleri koleksiyonu, kütüphane ve üniversitelerin temelinde bu tür maddi destekler yatmaktadır. Türk burjuvazisi de bunu örnek alıp aynı yolda ilerledi. Ancak Türk burjuvazisini Amerika ve Batı ülkelerindeki emsallerinden farklı kılan en önemli özelliği gazeteci-işadamları ilişkisidir. Gazeteci ve işadamları karşılıklı olarak birbirlerini korumaya, kollamaya ve isimlerini yüceltmeye uğraştılar, bunda da başarıya ulaştılar. Gazeteciler işadamlarına yakın olmaya ve onlarla samimiyet kurmaya fazlasıyla hevesliydiler. Bunun esas nedeni işadamlarının gücü temsil etmesidir. Aile şirketlerinin egemen olduğu bir Türkiye'de hatırlı ve sözü geçen bir işadamının olmayacak kapıları açabileceği herkesin malûmudur. Hal böyle olunca gazetecilerin hem gücü temsil eden, hem de bir yerde haber kaynaklarını oluşturan işadamlarına yakın durmaya çalışmalarının nedenleri aşikârdır. İşadamları da gazetecilerin bu zaafını keşfettikten sonra onlardan azami derecede faydalanmayı ihmal etmediler. Ekonomi, siyaset, tarih, sanat, kültür, konu ne olursa olsun işadamları gazetecilere fikirlerini beyan etmekten büyük zevk aldılar. Böylece bu ilişki kamuoyunda sürekli görünmek için özel çaba harcayan bazı işadamlarını birer "bilge insan" figürüne dönüştürdü. Kimi işadamı gazetecilerden aldığı destekle kendisini "sosyal demokrat", kimisiyse "sosyalist" olarak tanıtmayı başardı. İshak Alaton örneğinde olduğu gibi kimi işadamı sessiz çoğunluğun şikâyetlerini dile getirmeyi, Alaton'un deyimiyle, "toplumun vicdanının sesi" olmayı arzuladı, medyanın desteğiyle de bunu

başardı.[127] Bazı işadamlarının basınla kurdukları ilişki sayesinde "işadamı" yerine birer "entelektüel" olarak kabul edilmelerini maalesef acı bir olay tüm açıklığıyla gösterdi. Üzeyir Garih'in öldürülmesinden sonra hakkında yazılan köşeyazılarının bir çoğunda Garih'in işadamı kimliğinden çok "entelektüel" yanı öne çıkarılıyor ve bu da abartılı sıfatlar kullanılarak yapılıyordu. Kimi köşe yazarı için Garih "bir toplum önderi", "bir düşünce ve eylem adamı", "bir sivil toplum lideri"ydi.[128] Kimisi için "yeri kolayca doldurulamayacak bir "Türk aydını"ydı.[129] Kimisi içinse "bu ülkenin entelektüelleri"nden bir tanesiydi.[130] Sakıp Sabancı ile Ishak Alaton - Üzeyir Garih ikilisinin saygınlık ve sempati toplama amacıyla sarf ettikleri muazzam halkla ilişkiler gayretlerinin gerçekçi bir değerlendirmesi için reklam sektörünün duayeni Manajans'ın sahibi Eli Acıman'ın şu sözlerine bakmak yeterlidir:

> "Public relations diye bir şey var. PR temelinde meşru bir temele dayanarak çalışır. Bir tekniktir, bir sanattır. Şimdi bazı firmalar var. Alarko'daki iki bey öne çıkar. Sakıp Bey sağ olsun, [bu kişiler] 15-20 yıl önce böyle bir yolun mevcudiyetinden haberdar olduklarında, sistematik şekilde kullandılar. Bana sorarsan bunu çok abarttılar. Abartmanın da bir derecesi var."[131]

Sanayici, işadamı ve yöneticileri temsil eden dernekler de işadamının yetmişli yıllardaki kötü imajını düzeltmek için benzeri çabalar harcadılar ve kendilerini kamuoyuna ya "toplumsal sorumluluğun bilincinde olan işadamları derneği" veya doksanlı yılların havasına uygun şekilde "sivil toplum kuruluşu" olarak sunmayı başardılar. TÜSİAD, TÜGİAD, GYİAD ile

---

127 Ishak Alaton'la 4 Temmuz 2001 tarihli görüşme.

128 Güngör Mengi, "Bir toplum önderi", *Sabah*, 26 Ağustos 2001.

129 Toktamış Ateş, "Üzeyir Garih ve düşündürdükleri", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 2001.

130 İlnur Çevik, "Wasted", *Turkish Daily News*, 27 Ağustos 2001.

131 Yaprak Özer, "Reklamcı gözüyle son 50 yıl", *Capital*, Ocak 1995, yıl 3, sayı 1, s. 32-38.

TESEV'in ürettiği ve gazetecilerin desteği sayesinde kendilerinden çokça söz ettiren ancak kütüphane raflarını süslemekten öteye bir faydası olmayan onca rapor bu amaç uğruna hazırlandı. Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. M. Atilla Öner'in şu sözleri bu gerçeği açık bir şekilde teyit etmekte:

> "Yurtdışında uzmanlara rapor hazırlatmanın yanı sıra, TÜSİAD ve TÜBİTAK yurdumuzda 5'er lisansüstü öğrencisinin tezlerini finanse etseler, kalıcı insan kaynakları birikimine yol açarlar. Ama yaklaşımları projeyle ilgili kişilerin isim ve fotoğraflarının bir-iki gün gazetelerde görünmesinden başka bir işe yaramıyor.."[132]

İşadamlarının dernek veya vakıflar vasıtasıyla düzenledikleri faaliyetlerin bir diğer amacı da iş yaşamının olmazsa olmaz koşullarından biri olan ilişkiler ağını geliştirmektir. İşadamları, STK'larının kamuoyunda edindikleri saygınlık şemsiyesinin altına sığınarak normal koşullar altında hiçbir zaman karşılaşamayacakları, telefonla dahi olsa ulaşamayacakları toplumsal hiyerarşinin en üst düzeyindeki Türk ve yabancı siyasetçi, bilim adamı, aydın ve bürokratla önce bire bir samimi ilişkiler kurabildiler, daha sonra da kendilerini bu çevrelere dahil ettirerek saygınlık ve toplumsal prestij kazandılar.

İşadamı imajının rehabilitasyonu projesinin başarıya ulaştığının tartışmasız kanıtı Prof. Yılmaz Esmer'in araştırmasıdır. Türk toplumunun değerleriyle ilgili yapılan bir araştırmaya göre 1990 yılında halkın sadece %28'i büyük şirketlere güvenirken[133] 1997 yılında bu oran %62'ye yükselmişti.[134] Ayrıca TÜSİAD'ın kurum kimliğiyle ilgili 2000 yılında yapılan bir diğer araştırmada deneklerin %61,70'i, kanaat önderlerininse % 68.70'i "sanayiciler ve işadamları toplumun öncü bir kesimini oluştururlar" kanaatine mutabık olduklarını beyan ederek işa-

---

132 Dr. M. Atilla Öner, "TÜSİAD ve 2010", *Yeni Yüzyıl*, 27 Ekim 1998.

133 Üstün Ergüder, Yılmaz Esmer ve Ersin Kalaycıoğlu, *Türk Toplumunun Değerleri*, TÜSİAD, 1991, s. 22.

134 Yılmaz Esmer, *Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye'de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler*, TESEV, İstanbul, 1999, s. 42.

damı ve sanayicilerin seçkinler arasındaki yerlerini bir kere daha teyit ettiler.[135]

MODERN MEKÂNLAR

Modern Sitelerde Yaşam: "Çılgın Kalabalıktan Uzak"[136]

Kentleşme süreci Turgut Özal'ın serbest piyasa ekonomisini radikal bir şekilde uygulamaya başlamasıyla birlikte son yirmi yıl zarfında, kimsenin hayal dahi edemeyeceği gelişmelere sahne oldu. Bunun nedeni de 1980 sonrasında bu kesimin yükselen gelir düzeyiydi. Özal döneminde uygulanan iktisadî politikanın yarattığı gelir artışından en çok faydalananlar işadamlarıyla özel sektör yöneticileriydi. Bunun yanı sıra eğlence ve basın sektörlerinde yaşanan olağanüstü gelişme sonucunda da bu alanlardaki yıldız isimler hayalini dahi kuramayacakları gelirler elde etmeye başladılar. Buna ek olarak IMKB'nin yükselişi hem borsaya yatırım yapanların, hem de borsacıların gelir düzeylerinde ciddi bir sıçrama meydana getirdi. Böylece toplum içinde çok yüksek düzeyde harcama yapma imkânlarına sahip yepyeni ve sayıca dikkate alınmaya değer bir kitle ortaya çıktı.[137] Büyük ölçekli gayrimenkul yatırım projeleri geliştiren şirketler bu yeni sınıfın mevcudiyetinin farkında olup projele-

---

135 SAM Sosyal Araştırmalar Merkezi, *TÜSIAD Kurum Kimliği*, Istanbul, Eylül 2000, s. 25-26.

136 Thomas Hardy'nin 1874 yılında yazdığı kitabın adı (özgün adı: *Far From The Madding Crowd*). Bu bölüm Temmuz 1999 tarihinde Birikim dergisinde yayınlanan ve aynı başlığı taşıyan makalenin geliştirilmiş şeklidir.

137 Bu kitlenin varlığını teyit eden bir diğer olgu son yıllardaki arazi geliştirme projeleridir. Yapı Kredi Bankası ve Koray İnşaat ortaklığı tarafından başlatılan "İstanbul İstanbul" projesinin hedef kitlesi 35-45 yaş arası orta ve üst düzey profesyonel yöneticilerdir. (Bkz. "Bir başka İstanbul", *Hürriyet Çağdaş Mekânlar Konut ve Dekorasyon Gazetesi*, 24 Ekim 2000, s. 6). Aynı şekilde Prof. Ilhan Tekeli de hedef kitlenin yüksek gelirli gruplar, girişimciler ya da üst düzey özel sektör yöneticileri olduğunu belirtti. (Bkz. "Mekândan önce insan çağdaş olmalı", *Hürriyet Çağdaş Mekânlar Konut ve Dekorasyon Gazetesi*, 24 Ekim 2000, s. 11). Ata Konaklar'ın satış müdiresi de hitap ettiği kitleyi daha çok "profesyonel yöneticiler ve şirket sahipleri" olarak tanımladı. (Hayriye Mengüç, "Konutların kraliçesi", *Yeni Binyıl*, 23 Ağustos 2000).

rini bu gerçeği dikkate alarak geliştirdiler. "Optimum Evleri"ni tasarlayanlar bu sınıfın mevcudiyetinden şöyle söz etmekteler:

> "Türkiye'nin son yıllardaki sosyal yapısına baktığımız zaman profesyonel yöneticiler veya gerçekten büyük emeklerle oluşturulmuş şirketlerin yönetici sayılarının hiç de küçümsenmeyecek ölçüde fazla olduğunu görüyoruz. Bizim çıkış noktamız budur. Yani belli bir lükse ya da gösterişe hitap eden evleri talep eden insanlardan ziyade ortak kültürü paylaşan, çağdaş bir konutta yılın dört mevsimini yaşamak isteyen, modern yaşamın gerektirdiği her türlü beklenti ve gereksinmelerini yaşadığı ortamda karşılamayı ve işten döndüğünde huzurlu bir ortamda kendi hobilerine zaman ayırabilmeyi arzulayan, evrensel kültüre sahip, özel yaşamına önem veren ve ne istediğini bilen insanların bir araya gelebileceği bir proje yarattık."[138]

Siteler alıcıların beğenisine sunulduğunda genç yöneticilerin yanı sıra "yüksek sosyete" de hedef alındı. Konutların tanıtıldığı reklamların bu kesime ulaşması için onların yakından izlediği dekorasyon, antika, mimarlık ve ekonomi dergilerine reklam verildi. Buna karşılık geniş kitlelere hitap eden gazetelere aynı yoğunlukta reklam verilmedi.[139] Konutların satışlarında kullanılan yöntemler arasında kokteylli basın toplantıları eşliğinde ünlü işadamı, sanatçı, medya mensubu ve bürokratların "müstakbel komşular" olarak tanıtılmaları en çok rağbet gören yöntemdi. Toplumun ünlü simalarını bu sitelerin sakinleri haline getirmek için uygulanan yöntem konut almalarını teşvik etmek için ayrıcalıklı koşullar sağlamaktı. Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan'ı konu eden araştırmada Emlakbank'ın Mustafa Süzer'le birlikte pazarladığı Bahçeşehir projesinde bu yöntemin nasıl uygulandığı şöyle anlatılıyor:

---

138 "Düşünceden Gerçeğe Optimum bir Yaşam", *City Club*, Yaz 2000. (http://www.optimum-tr.com).

139 B.D. ile 15 Nisan 1999 tarihinde yapılan görüşme / "İstanbul İstanbul" projesini yürüten Yapı Kredi - Koray A.Ş. Genel Müdür yardımcısı Rina Büberoğlu'nun beyanı, "Packshot" programı, TV8, 19 Ağustos 2001.

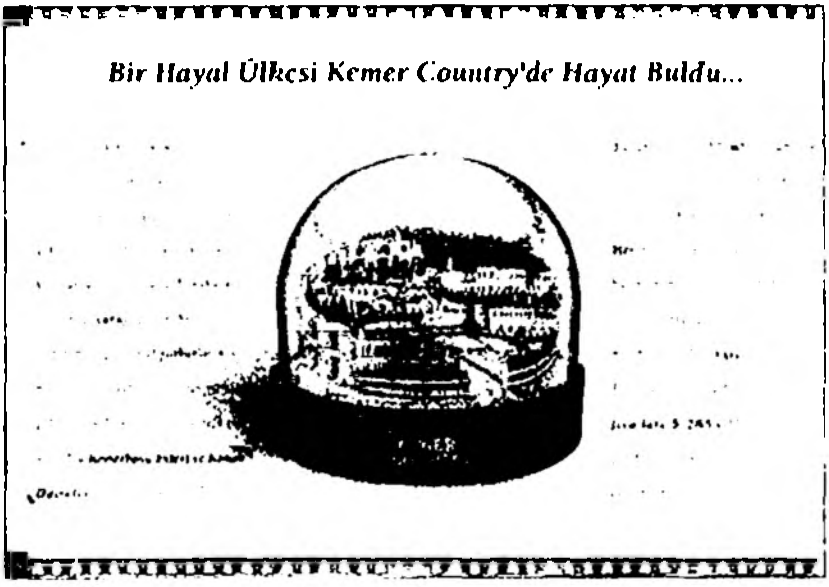
"Konutların bir bölümü ülkenin 'crem de la crem'lerine bedava ya da maliyetine verilecekti. Sanatçılardan işadamlarına, gazetecilerden politikacılara kadar uzanan bu seçkin isimlerin oluşturacağı çekim merkezi sayesinde satışlar patlayacaktı. Bu öneriye Emlak Bankası temsilcisi Mahmut Okutan 'Küçük de olsa bir kâr marjı koyalım' şeklinde itiraz edince yüzde 10'luk bir kâr marjıyla bu isimlere satış yapılmasına karar verildi."[140]

Bu ünlü simalar sayesinde müstakbel daire sahiplerine sadece lüks bir konut sahibi olmayacakları, satın aldıkları konutla birlikte başka bir dünyaya da adım atacakları hissettirildi. Bu yeni dünyada yer alacak daire sahiplerine, isim ve simalarına ancak medyada rastladıkları ve yanlarına yaklaşılması imkânsız olan kişilerle komşu olma fırsatı veriliyordu.

Sitelerin Doğuş Nedenleri

Özal döneminde vahşice uygulanan serbest piyasa ekonomisinin yarattığı hızlı büyümenin doğrudan sonucu, iyi eğitim görmüş nitelikli gençlerin Türk ve yabancı sermayeli şirketlerde yüksek ücretlerle çalışmaya başlamalarıydı. Buna ek olarak seksenli yıllarda genç kadınlar da artan bir hızla çalışanlar piyasasına katıldı. 1980 öncesinde iş piyasasında kadınların büyük bir payı yoktu; seksen sonrasında ise hızlı bir şekilde her iki tarafın da çalıştığı genç çiftler yaygın model haline geldi. Çoğu zaman üst düzey yönetici veya serbest meslek sahibi olan bu genç çiftler, sosyal düzeylerine uygun bir yaşam tarzı sürmek istedi ve lüks konut arayışına girdi. Seçkinler bir yandan iş saatleri sonrasında sosyal ilişkilerini kendileriyle aynı düzeyde olan kişilerle sürdürmeyi, diğer yandan her türlü vakit geçirici ve keyif verici meşgalelerle oyalanma imkânlarına sahip olmayı, bunu da bulundukları mekândan ayrılmadan yapmayı arzuladılar. 1 Mart 1984 tarihinde yürürlüğe giren

140 Rıdvan Akar ve Jale Özgentürk, *Bir Prensin Hikâyesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 100. Bahçeşehir'de imtiyazlı koşullarla konut alanların listesi aynı incelemenin 133-135. sayfalarında yer alıyor.

"Pırıltılı dünyalar" (*Sabah*, 15 Ekim 1995).

Toplu Konut Yasası bu potansiyel talebe cevap verecek olan sitelerin inşa edilmesi için gerekli yasal alt yapıyı kurdu. Toplu Konut Yasası başta Istanbul olmak üzere büyük kentlerde çok önemli değişimlerin yaşanacağının habercisiydi. Artık Avrupai, Amerikanvari uydu kentlerin veya sitelerin doğuşu yakındı.

Bu tür yerleşim tasarılarını geliştirecek şirketler için kritik nokta kent dışında büyük hacimli konut yatırımına uygun araziler bulmak, potansiyel alıcı kitlesinin beklentilerine uygun projeler geliştirmek ve bunları başarıyla pazarlamaktı. Istanbul da bu açıdan en elverişli şehirdi. Sitelerin ortaya çıkmasında kentli elitlerin iki değişik arayışı etkiliydi. Birincisi gökdelenimsi binaları ile yavaş yavaş Manhattan'ın soluk bir kopyasını andırmaya başlayan hareketli, kalabalık ve aynı zamanda "taşralaşan" Istanbul'dan uzaklaşıp nefes alınabilecek yeşil alan arayışıydı. Diğeri ise güneş ışınlarını geçirmez camlarla kaplı iş merkezlerindeki odalarından çıkınca kalan çok kısıtlı serbest zamanlarını en iyi şekilde yaşama arzularıydı. Bu "kaliteli yaşam" arayışı, beraberinde süzülmüş bir seçkinliği ve

müşkülpesentliği de getirdi. Seçkinler her zaman ayrıcalıklı yaşamaya alışmış kişiler olduklarından kendi düzeylerine uygun konut arayışı sürecinde gösterdikleri müşkülpesentlikte yüzde yüz haklı olduklarına inandılar:

> "Biz, 'Büyükşehir'de doğduk. Çocukluğumuzun gizli kalmış gustoları 'kendine saygının' ne olduğunu öğretti. *Ayrıcalıklarla yaşadık hep. Farklılığımızın serüveninin ve bize aitleri, artık her şeyden istemeyi hak ettik... Hiçbir şey öyle kolay kolay tatmin etmedi.* Seçimlerimizde hep başka şeyler aradık çünkü."[141]

Eski İstanbul'u Arama

Çoğu zaman "country" veya "city" ile sona eren adlarla anılan lüks siteler İstanbul ile özdeşleşti. Bunun nedeni de İstanbul'un iş dünyasının kalbi olması ve Özal'lı yıllarda kayda değer bir şekilde zenginleşen kesimin bir zamanlar konak ve bahçelerin bulunduğu eski İstanbul'un mahalle hayatını tekrar yaşa(t)ma arzusuydu. Bu arayışın farkında olan girişimcilerin müstakbel alıcılara sundukları yaşam tarzı da bir "mahalle yaşamı"ydı:

> "Bir zamanlar her İstanbullu'nun sahip olup sonradan yitirdiği bir yaşama biçimini geri kazanmak. Gelenekten geleceğe uzanan bir vizyondu bu: Meydanı, dükkânları, okulu, toplantı salonu, spor ve sosyal kulüpleri ile birlikte, toplum ruhunun ve komşuluk ilişkilerinin de serpilip gelişeceği bir yaşama mekânı kurmak. Mahalleyi, mahallelilik kimliğini yeniden yaratmak ve yaşatmak. Kaçmak değil, buraya varmakti hedef.
>
> Ana kavram, o bilinen banliyö ve site anlayışından çok farklıydı. Toplumsal değerlere hem fiziksel, hem de ruhsal anlamda bir dönüşü içeriyordu: Birbirini tanıyan, birbiriyle görüşen aileler, sık sık raslanan "âşina" çehreler, merhabalar, gü-

141 Maya Residences reklamı, *Gurme*, sayı 25, Nisan 1999. Vurgulama tarafımdan yapıldı.

naydınlar, çocukların sokakta yaşadıkları o inanılmaz büyüklükteki evren... İnsanlara, hem sağlıklı bir "kamusal" yaşama katılma olanağı veren, hem de canları istediğinde kendi ev ve bahçelerinde özel yaşantılarına çekilmelerini mümkün kılan bir ortam. Mahalle işte! Hayali cihan değecek bir vakitte, geçmişte, Erenköy'de, Bostancı'da ya da Yeşilköy'de, Fatih'te, Nişantaşı'nda olduğu gibi..."[142]

"Ev değil, yaşam tarzı satın alıyorsunuz"

Modern sitelerin kamuoyuna tanıtımlarında vurgulanan bir diğer önemli özellik satın alınanın sadece bir konut veya villa değil bir "yaşam tarzı" olduğuydu. Bu sitelerde konut edinen kişiler bir daire edinmekten öte, elle tutulmayan, gözle görülmeyen ve "ayrıcalıklar dünyası" şeklinde özetlenebilen bir katma değeri de satın almaktaydılar. Bu "ayrıcalıklar dünyası"nın özelliği, sitelerin, zaman fukarası işadamı ve yöneticiler için "nezih ve seçkin bir ortam"da her türlü sporun yapılabildiği "fitness center"ların, boş zamanları değerlendirmek için de sinema, lokanta ve gece kulüplerini içeren bir "club"ın mevcut olduğu kendi kendine yeterli birer mini kent olmasıydı. Nitekim İshak Alaton alanındaki ilk büyük yatırımlardan olan Alkent Bahçe Şehir için kullandığı pazarlama felsefesini, "Alkent diye bir site kurduk biliyorsunuz, biz orada daire satmadık, iddiamız 'Yaşam' satmaktı" şeklinde açıklıyordu.[143]

Sitelerde yaşanan hayat site sakinlerinin birçoğunun gençlik yıllarını geçirdikleri Amerika'nın banliyölerinde rastlanan gündelik hayatın birer soluk kopyasıdır. Bu nedenle bir görüntü bankasından satın alınıp Kemer Country tanıtım kitabında kullanılan fotoğrafta ünlü Amerikan çizgi roman kahramanları

142 *Gerçeğe Dönüşen Bir Rüya: Kemer Country*, Kemer Yapı ve Turizm A.Ş., İstanbul, 1995, s. 13.

143 Hülya Bankoğlu Ekşigil, "İshak Alaton: Mimarlık içimde uktedir", *Vizyon*, Mayıs 1990, s. 97-100.

Snoopy ve *Dennis the Menace*'i andıran, beyzbol sopalı sekiz on yaşlarındaki üç afacan Amerikalı çocuğun yer alması pek de şaşırtıcı değil.[144] Dahası Amerikan gündelik hayatı, popüler kültürü ve çizgi romanlarının klasik temalarından biri olan sekiz on yaşlarındaki çocuklara girişimci olma ve para kazanma ruhunu aşılamayı amaçlayan "limonata ve kurabiye satış günü"nün Kemer Country'de de düzenlenmesi, bu yaşam şekline aşina kişiler için pek de yadırganacak bir etkinlik değil.[145]

Yeni Bir Aidiyet Kavramı: "Kasaba Yurttaşlığı"

Bu tür siteleri tasarlayan girişimciler müstakbel konut sahiplerinde aidiyet duygusunu canlandırmak için şu soruların cevaplarını aramışlar:

> "Doğa içinde, medeni bir mahalle yaratabilir miyiz?",
> "İstanbullu'ya İstanbul'u geri verebilir miyiz?",
> "Aidiyet duygusunu yeniden alevlendirebilir miyiz?"[146]

Kemer Country'nin kuruluş aşamasında tanıtım broşürlerinin metinlerini yazan *Radikal* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan bu arayışın nedenini şöyle açıklıyor:

> "Bu yeni mahalleyi kuranlar çok güçlü bir konsept ve mimarlık çalışması yapmışlardı. Metinleri yazabilmem için verilen şık 'brif'te bana İstanbul'un eski mahallelerini anlattılar. Konu komşu hep birlikte yaşanan, hayatın evlerden sokağa taştığı, özellikle çocuklar için bir 'cennet' olan o eski mahalleleri.
>
> Düşündüğümüz şuydu: Bugün çocuk sahibi olan insanlar, muhtemelen İstanbul'da geçirdikleri çocukluklarını birer mahallede geçirmişlerdi. Onlar bir 'son kuşak'tı. Okulları mahallelerindeydi, servis minibüslerine binmemişlerdi, çocuklukları sokakta geçmişti, arkadaşları vardı, haytalık etmişlerdi,

144 *Gerçeğe Dönüşen Bir Rüya: Kemer Country*, Kemer Yapı ve Turizm A.Ş., İstanbul, 1995, s. 16.

145 http://www.kemercountry.com/kgcc-st/haber/html. (Mayıs 1999 bülteni)

146 *Mekana Hayat Vermek*, Kemer Yapı ve Turizm A.Ş., İstanbul, (t.y.).

komşunun bahçesindeki ağaçtan elma çalmışlar, dekmancılık oynamışlar, küçücük futbol sahasında çamura bulanmışlardı.

İşte o yüzden metin, 'Son şanslı nesil biz miydik?' sorusuyla başlıyordu, bugün ilk çocuğuna sahip olan 'kuşak'a, yaşadıkları şanslı çocukluğu kendi çocuklarına da borçlu olduklarını anlatılmaya çalışılıyordu.

Eskinin Erenköy'ü, Nişantaşı'sı, Kalamış'ı, Yeşilköy'ü, Bakırköy'ü ve hatta Etiler'i bile yoktu artık. Bu mahalle ilişkileri ortadan kalkınca da hayatımızdan çok önemli bir şey eksilmişti. Bu eksiklik, 'ait olma hissi'ydi.

Gururla, 'Ben Etilerliyim', 'Ben Kalamışlıyım', 'Yeşilköylüyüm' denmiyor, denemiyordu artık.

Çünkü Etiler de, Kalamış da, Yeşilköy de eskisi gibi değildi. Hiçbirimiz, yaşadığımız yere 'ait' hissedemiyorduk kendimizi, çünkü hem iş güç, hem de zamanın şartları bizi hayatımıza anlam katan bir şeyden vazgeçmeye zorluyordu."[147]

Kemer Country girişimcileri bu arayışlara "medenî kimliğe kavuşmak: bir tür kasaba yurttaşlığı" sloganıyla cevap verdiler:

"'Önce ekmekler bozuldu' diye yazmıştı hikâyeci. Oysa belki de önce kentler bozulmuştu. 'Hava bedava, su bedava' diye yazan şairin dizesi ise insanı biraz hüzünle gülümsetiyor bugün. *Evet, bütün bunlar bozuldu tabiî, ama bütün bunlarla birlikte asıl bozulup yok olan şey, toplumsal değerlerdi. Kent kara kalabalıkların baskısı altında çarnaçar geriledi.* Kente, kentliye başlıca hayatiyetini veren unsur, mahalle, ortadan kalktı; tabiî, onunla birlikte, 'oraya ait olma duyusu' da. Sonuçta insanlar 'kimliklerini' kaybettiler. Eskisi 'geçersiz' oldu böylece; ama 'yenisini almak' da pek o kadar kolay değildi doğrusu. (...) Kemer Country'nin -her iki anlamda da- mimarları, işte bu duruma bir alternatif oluşturacak bir 'yeni kimlik çıkarma' arayışından yola çıkmaktaydılar. Eski kasaba ve mahallelerdeki o zengin, dolu dolu ve hoş yaşantıyı yeniden kurma arayışından. Bu 'hoş' yaşantının bileşenleri ise, bir yere ait olma duygusunun öte-

147 İsmet Berkan, *Birden Fark Ettim! Benim Bir de Hayatım Vardı*, Su Yayınları, İstanbul, 2000, s. 73-74.

sinde, oranın yaşantısına ve bu yaşantıya yön veren kararlara aktif bir biçimde katılmaktır; almak kadar vermektir de. Bir tür 'kasaba yurttaşlığı' yani."[148]

Sitelerin Cemaatleşmesi

Site sakinlerine ayrıcalık ve aidiyet duygusu verebilmenin çaresi daire sahiplerini sadece kendilerine ait müstesna bir dünyaya adım attıklarına ikna etmekti. Bunun için de sitede yaşayacakların seçkin ve belli bir refah düzeyinin üstünde kişiler olmasına dikkat edildi. Seçkinler kendi kültür ve gelir düzeyinde kişilerle bir arada olmayı tercih ettiklerinden komşu adaylarını beğenmedikleri takdirde satışı veto etme imkânına sahipler.[149] Bunun sonucunda bu yeni yerleşimlerde âdeta bir cemaat, en az iki olumlu referans eşliğinde üye olunabilen bir seçkin sosyal kulübü havası yaratıldı. Nitekim Kemer Country'de konut sahibi olanların %33'ü tekstilci, %17'si sanayici, diğer %50'si ise hukukçu, hekim ve yabancı uyruklu yöneticilerdi. Ev sahiplerinin yaklaşık üçte biri de Yahudi asıllı işadamlarıydı.[150] Bu cemaatleşme olgusundan dolayı sitelerin müteahhitleri tarafından kullanılan neredeyse klasikleşmiş bir pazarlama yöntemi de "cemaat" faktörüydü. Nitekim bazı site müteahhitleri konut satmayı hedefledikleri potansiyel alıcılarına şirin gözükmek için hedefledikleri azınlık cemaatinin dinî bayramlarını kutlamayı da ihmal etmediler, bunun için de en uygun vasıta olarak cemaat gazetesini seçtiler.[151] Kemer Country kurucu ortaklarından ve sakinlerinden bir kişinin yaz mevsimini geçirmek için Burgazadası'na giden İstanbullu Ya-

148 *Gerçeğe Dönüşen Bir Rüya: Kemer Country*, Kemer Yapı ve Turizm A.Ş., 1995, s. 19-20. Vurgulama tarafımdan yapıldı.

149 Korkmaz Yiğit'in sözleri "İstanbul'daki cennet!", *Sabah İstanbul Avrupa yakası*, 2 Mart 1997.

150 B.D. ile 15 Nisan 1999 tarihinde yapılan görüşme.

151 "Güneri Erenköy Siteleri Purim bayramınızı kutlar mutlu bayramlar diler", *Şalom*, 2 Mart 1988 / "İnsa İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti. Purim bayramınızı en içten dileklerimizle kutlar nice mutlu bayramlar dileriz", *Şalom*, 2 Mart 1988 / "Güneri Erenköy Siteleri Pesah bayramınızı en içten dileklerimizle kutlar esenlikler dileriz", *Şalom*, 23 Mart 1988.

hudileri kastederek "bizler Kemer Country'de bir küçük [Burgaz]ada yarattık" demesi de bu çerçevede yorumlanmalı.[152] Bu modern sitelerin belirleyici özelliklerden bir tanesi de "cemaat" olgusuna eklemlenen ve onunla iç içe geçen, aynı kültürel havayı soluyan, aynı değerleri benimseyen kişilerin bir araya gelmesi olgusudur. Müstakbel ev sahiplerine bir ayrıcalıklar dünyası vaad eden bu mekânları tasarlayan kimi şirketse, tasarladığı konut ve mekânların emsallerine göre çok daha farklı özellikler taşıdığını vurgulamak için benzeri projelerin zaaflarının altını çizmeyi tercih etmektedir:

> "Şehre yakın ama şehir dışında, bahçeli evde yaşama kavramı Türkiye'de önemli bir kesim için oldukça yeni. Bu kavram yerleşirken tabii bir takım yalpalamalar oluyor. Bu önce, insanların kentin kozmopolit yapısından kendilerini sıyırması, hatta belli bir statü farkı yaratılmak istenmesi yoluna başladı. Böylelikle bu amaca yönelik projeler geliştirilmeye başlandı. Bu farklılığı daha da belirginleştirmek için bazı unsurlar abartıldı. Öyle ki, 'meşhur bilmem kim beylere komşu olmak' gibi yeni bir takım kavramlar ortaya çıkmaya başladı. Filmlerde gördüğümüz 'Amerikalılar' gibi olmak adına, bir takım, demin anlatmaya çalıştığım şekilde, içi boş ve gösterişe dayalı kavramlardan yola çıkan projeler oluşturulmaya başlandı."

Bu eleştirilerde bulunan Optimum Evleri projesinin yaratıcıları, "İstanbul'da gelir düzeyi ile kültür düzeyi arasındaki korelasyonun çok düşük olması. Yani aynı parayı ödeyip birbirlerine komşu olan insanların ortak noktalarının pek fazla olmadığı görülebiliyor" tespitinde bulunduktan sonra Optimum Evleri tasarımının en önemli özelliğini "Aynı kafa yapısına sahip olanlar bir araya gelebilecek, komşu olabilecekti" şeklinde ifade ettiler.[153] Bu felsefe Kemer Country kurucularından Murat Koray tarafından da paylaşılıyordu:

---

152 J.K. ile 15 Nisan 1999 tarihli görüşme.

153 "Optimum Konutları", *Arredamento Mimarlık*, Temmuz-Agustos 2000. (http://www.optimum-tr.com web sitesinden alınılandı). "Doğa içinde sadelik", *Hürriyet Çağdaş Mekânlar Konut ve Dekorasyon Gazetesi*, 24 Ekim 2000, s. 20.

"Bir iki tanıdık görmek için, her akşam Şamdan ya da Kulüp 29'a gidiyoruz. Artık, buna gerek kalmayacak, bütün dostlar birlikte olacak ve oturdukları yerde eğlenecek."[154]

"Web Tarzı Yaşam"

"21. yüzyılın şehri" olarak tanıtılan[155] Alkent Istanbul 2000'in sakinleri ikibinli yılların getirdiği elektronik iletişim teknolojisinden de azami derecede faydalanabilme ayrıcalığına sahipler. Buna "Web tarzı yaşam" da denilebilir. Her saniyeleri çok değerli olan site sakinleri bugün artık isterlerse, dünyada sadece Microsoft'un sahibi Bill Gates'in Akıllı Ev'inde olan teknolojinin aynısına sahip olup evlerinden ayrılmadan her türlü işlerini görebilecek durumdalar:

"Avrupa'da bir örneği dahi olmayan, ABD'de de iki-üç sitede var olan bu sistem sayesinde, İstanbul'da Alkent 2000 sakinleri, evlerinden mesaj rezervasyonu, alışveriş merkezinden, çiçekçiden, eczaneden alışveriş yapabilecekler. Bunun yanı sıra spor aktivitelerini evlerindeki ekrandan izleyebilecek veya Kid's Club'da oynayan çocuklarını evden takip edebilecekler.

Alkent 2000 yaşayanları artık evlerindeki ekrandan, havuzun kalabalık olup olmadığını görebilecek ve kendisini ziyarete gelenleri giriş kapısından izleyebileceklerdir. Alkent Istanbul 2000'deki işadamları da işyerine gitmeden işlerini evden yönetebilecek, dünyanın herhangi bir yerindeki iş ortağı ile telekonferans yapabilecek. Alkent 2000'de yaşayan işadamları gerek kişisel gerekse şirketle ilgili banka ve borsa işlemlerini de yapma imkânı da bulacak. Villalar arası direkt eposta servisi, villalar arası tele-konferans, internet üzerinden telefon görüşmeleri de sağlayan bu sistem, Site içindeki villaları da birbirine bağlamış durumda."[156]

154 Neşe Düzel, "Modern evler", *Hürriyet*, 27 Ağustos 1988.

155 *Alkent Istanbul 2000*, Cen Ajans Grey, Istanbul, (t.y.).

156 "Alkent 2000'de Bill Gates modeli evler", *Hürriyet*, 11 Haziran 1999.

"Ev-ofis" bileşiminden ortaya çıkan bu yeni tür mekânların en son örnekleri İstanbul Çekmeköy yakınlarında yapımına başlanan Flora Dijital Evler ve Aqua Manors projeleri.[157] "Web tarzı yaşam" veya "işyerine gelmeden evden çalışma" Ishak Alaton'un gelecek için büyük ümitler bağladığı bir yaşam tarzı:

> "Şimdi [işe] 'gitmeme' üzerine yeni bir hayat tarzı oluşacak. İş merkezi ihtiyacı hızlı bir şekilde azalacak. Gökdelenler, 30-40 katlı iş merkezlerinin ihtiyaç trendi hızlı bir şekilde düşecek. İnsanlar bu gibi yerlerde çalışmaktan kaçınacak. Özellikle serbest mesleklerde, daha çok konutla mesleğin bir arada icra edildiği yeni bir hayat tarzı oluşacak. Mesela bir doktor çok kaliteli bir yerde yaşayacak ve o evin bir kısmı muayenehane olacak. Hastalar da o yörenin insanları olacak daha çok. Muayene için o doktorun evine gidecekler. Hizmetler daha lokalize olacak. Bunun yanında, şehrin içinde kendi kendine yeterli şehircikler oluşacak. (...) Şimdi Community School bizim Alkent 2000'in bitişiği. Neden? Çünkü konut yeri var, sağlıklı ve modern bir yaşam var, spor tesisleri var, alışveriş merkezleri var. Orada kendine yeten bir hayat oluşmuş durumda. Şimdi çocuklarını o okula gönderen aileler oradan villa satın alıyor. Bazıları da işyerlerini oraya taşıyor; doktorlar, avukatlar, araştırmacılar bilgisayardan istifade ederek çalışanlar o tarafa gidiyor. Demek ki şehirden kopmalar başladı. Biz de yeni bir merkez olarak Riva'yı düşünüyoruz. Şimdi Riva çok uzak gibi geliyor, ama orası da on yıl sonra İstanbul'un merkezlerinden biri olacaktır."[158]

1990'lı yıllar, toplumun bir kesiminin gelirinin daha çok artmasıyla "ben"in ön plana geçtiği, "keyif alma"nın öncelikler arasında yer aldığı, kendilerini "İstanbul'un aslî sahipleri" olarak görenlerin "taşradan kopup gelen köylüler" ile birlikte bulunmak istemedikleri bir dönemdir. Bir çoğu öğrencilik yıl-

157 Rıfat Demir, "Akıllı evlerde hayat başlıyor", *Milliyet Gayrimenkul*, 23 Kasım 2001 / Mahmut Sancak, "İlk akıllı mahalle Türkiye'de", *Sabah*, 31 Ocak 2001.

158 Güventürk Görgülü, "On yıl sonra merkez: Riva", *Atlas İstanbul 2000*, Ocak 2000, s. 100-101.

larında Amerika'da yaşamış, Amerikan yaşam tarzıyla haşır neşir olan ve "kara kalabalıklar"ın baskısı altında bunalan İstanbullu seçkinler çözümü sitelerdeki dairelerine ve sosyal kulüplerine sığınmakta buluyorlar.[159] Bu siteler, Alkent İstanbul 2000 örneğinde olduğu gibi, İstanbul'un kalabalığından uzak olup "Hezarfen Havaalanı'na beş dakika uzaklıkta" ise size sadece işinizden çıkıp özel uçağınıza atlayıp bulutlar arasından süzülerek on on beş dakika sonra evinize ulaşmak, havuz başında şezlongunuza uzanıp buzlu içkinizi yudumlayıp eşiniz, çocuklarınız ve komşularınız ile birlikte stres atmak kalıyor... Sakin ve huzurlu bir ortamda, o çılgın kalabalıktan çok çok uzaklarda...

Yeni Bir Konut Modeli: Rezidanslar

Doksanlı yıllarda villa ve site yaşamıyla tanışan kentli elitlere hitap eden bir diğer konut tipi de rezidanslardır. Bu konutlarda yaşayanlara aynen birinci sınıf bir otelde olduğu gibi sekreterlik, yemek, ikram, daire içi temizlik ve çamaşır yıkama hizmetleri sunulmaktadır. Rezidansların hedef kitlesi zamanı kısıtlı, gelir düzeyleri yüksek serbest meslek sahipleri, üst düzey yöneticiler, yalnız yaşayanlar, İstanbul dışında yaşayan ama sık sık İstanbul'a gelip burada kalmak zorunda olan kişilerdir. Rezidansları inşa eden şirketler potansiyel kiracı veya mal sahiplerini "günde 12 saatten fazla çalışan finansçı, borsacı, mimar ve inşaatçılar" veya ünlü işadamları ve sanatçılar olarak tarif etmekte.[160] İstanbul'daki ilk örnekleri BJK Plaza, Akmerkez Residence, Topkapı Platan Residence, Polat Tower Residence ve Elit Residence'tır. Polat Tower'ın tanıtım kataloğunda yer alan şu satırlar bu konutların müstakbel sahiplerinin gerçekçi bir tasviridir:

---

159 Nitekim Kemer Country'ye yerleşmeyi tercih eden 300 aile arasında yapılan bir araştırmaya göre tercih nedenleri arasında "iyi komşularla olmak" ikinci nedendi. (B.D. ile 15 Nisan 1999 tarihli görüşme).

160 Fehim genç, "Residence'ta daire kapmaca", *Milliyet Ekonomi*, 14 Ocak 2001 / Satfiye Yuva, "Finansçıların yuvası", *Radikal*, 14 Ocak 2001 / Satfiye Yuva, "Plazalı hayat tuttu", *Radikal*, 17 Haziran 2001.

"Aktif bir kişiliksiniz... Belki bir doktor, avukat ya da yönetici. Belki İstanbul'da yaşıyorsunuz ya da bir ayağınız daima İstanbul'da... Binbir zamanı aynı anda yaşayan bu heyecanlar kentinde yaşam çok hızlı akıyor, detaylara vaktiniz yok... İşinizin yanında hobileriniz de var; sanatla, sporla uğraşıyorsunuz... Golfe gitmek, resim dersi almak istiyorsunuz; İstanbul'da zaman yetmiyor."[161]

Yeni Bir Binyılın Eşiğinde Geleceğin City'leri

1999 yılının sonunda yeni bir binyıla girmenin seçkin insanlarda uyandırdığı titreme ile karışık heyecan ve gerilim duygusuna evlerde dostlarla birlikte yapılan "yirmi birinci yüzyılı Paris'te mi, Londra'da mı, New York'ta mı, yoksa İstanbul'da mı karşılayalım?" tartışmaları da eklendi. Böyle bir ortamda bu heyecan yüklü atmosferden toplu konut tasarımcıları da mahir bir şekilde istifade etmeyi bildiler. Marmara Denizi'nin kıyısında özellikle deniz tutkunları düşünülerek inşa edilmekte olan Marin City'yi tanıtan katalogda müstakbel ev sahiplerine, yeni bir binyılın eşiğinde oldukları hatırlatılarak "İkinci Millenium'un eşiğinde denizin özlemini çeken İstanbul sakinlerinin önünde, yeni hayatın kapısı, Marin City ile açılıyor..." satırlarıyla hayatlarını değiştirmeleri teklif edilmekte.[162]

4. Levent'te inşası devam eden Metrocity Millenium'un tanıtım kataloğunda "geleceğin sitesi", geri planda mavimsi bir İstanbul ve Boğaz siluetinin yer aldığı panoramik bir görüntü içinde resmedildi. Bu manzara Parliament sigarası reklam filmlerinden aşina olduğumuz bir görüntüyü akıllara getiriyordu: gökdelenlerdeki ofislerin geç saatlere kadar yanan ışıkları ile aydınlanmış "Parliament mavisi" bir gecenin içinden dumanlı bir şekilde süzülen Manhattan silueti... Kentten kaçan "İstanbul tutkunları"nı geri gelmeye davet eden Metrocity Millenium projesi her saniyesi yeni bir "business deal" peşin-

161 *Polat Tower Residence*, Polat İnşaat San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul, (t.y.).

162 *Marin City*, Enelka Taahhüt İmalat ve Ticaret Ltd. Şti., İstanbul, (t.y.).

de koşmakla dolu olan zaman fukarası genç işadamı ve yöneticiler düşünülerek tasarlandı. Projeyi tanıtan katalogda alıcı olarak, "Kent İnsanları... Şehrin kalp atışlarını duymak, hareketini solumak isteyen hayat aşıkları... Geceleri ışıkların içinde süzülüp, sabahın ilk ışığıyla İstanbul'un sesine uyanan şehir tiryakileri..." hedeflenmekte. Metrocity Millenium'u tanıtan fotoğraflarda yer alanlar ise ya paten yapan gençler, ya günde 12 saat çalıştıktan sonra dinlenmek için sitenin içindeki sağlık merkezinde spor yapan genç işadamları ve yöneticiler. Müstakbel site sakinlerinin eğitim ve kültür düzeyleri de göz önünde bulundurularak katalogda, Metrocity'nin İstanbullu seçkinlerin müzik tapınağı AKM Konser Salonu'na metro ile çok yakın olduğu da vurgulanmakta. Metrocity Millenium ünlü "I love New York" sloganına benzer bir şekilde "İstanbul'u seviyorum" mesajını iletmeyi de ihmal etmemekte:

> "Şehri duymak... Nasıl nefes aldığını, çalıştığını, eğlendiğini Sevmek... Gürültüsünü, kalabalığını, koşuşturmacasını, tiyatrolarını ve dedikodularını, sokaklarını ve sokak satıcılarını, trafiğini ve her renkten tüm seslerini. Kaçmak değil, O'na koşmak için sabırsızlanmak, uzak kaldığımızda. *Bu şehir İstanbul O'nu seviyoruz, bağımlılık derecesinde bir tutkuyla...*"[163]

İş Merkezleri

Doksanlı yıllarda ortaya çıkan yeni mekânlar sadece adlarının sonları "country" veya "city" ile biten yeni toplu konut yatırımlarından ibaret değil, artık iş merkezleri de göze çarpıyor. Önceleri Karaköy-Eminönü-Sirkeci sonraları Salıpazarı-Kabataş-Fındıklı ekseninde yoğunlaşan şirket ve holdingler 1980 sonrasında gelişen ve büyüyen iş hacimlerine uygun mekân/ortam arayışlarına girdiler. Bu yeni ortam ilk önce Şişli-Mecidiyeköy-Gayrettepe-Esentepe hattıydı. Bu hatta yer alan binalar kısa bir süre içinde iş hanlarına dönüştü. Ancak dok-

163 *Metrocity Millenium*, Yüksek Yapı Yatırım A.Ş., İstanbul, (t.y.).

"İstanbul'daki Manhattan" (*Hürriyet*, 18 Mayıs 2001).

sanlı yıllara geçerken bu bölge de büyümeye devam eden şirketlere dar gelmeye başladı ve yeni bir yerleşim merkezi aranmaya başlandı. Bu yeni merkez çok katlı binaların inşasına izin verilen Zincirlikuyu-Levent-Maslak hattıydı. Serbestleşen piyasa koşulları sonucunda banka-finans sektörünün büyümesi ve uluslararası şirketlerin de ard arda Türkiye'ye gelip yerleşmeleri çok katlı iş merkezlerine olan talebin artmasına neden oldu. Çok katlı iş merkezlerinin ilk örneklerinden biri 1986 yılında temeli atılan ve 1988 yılında Şişli'de hizmete giren 26 katlı Nova Baran Plaza idi.[164] Dönemin Şişli Belediye Başkanı Gülay Atığ'ın projesi de Büyükdere Caddesi'ni "İstanbul'un Wall Street"i haline getirmekti.[165] 1986 yılında temeli atılıp 1989 yılının başında açılışı yapılan ve içinde Yapı Kredi Bankası yönetim merkezinin de yer aldığı Levent'teki Yapı Kredi Plaza ise büyük ölçekli iş merkezi komplekslerinin öncüsüydü.[166]

164 "İstanbul'a 26 katlı iş merkezi", *Hürriyet*, 6 Ağustos 1986.

165 Enis Berberoğlu, "Batık Bankalar Caddesi", *Hürriyet*, 1 Mayıs 2001.

166 "1990'da Plaza'da", *Sabah*, 27 Ocak 1989.

Artık şirket ve holdingler Karaköy veya Eminönü'nde oldukları günlerdeki gibi han odalarında veya katlarında çalışmaktansa büyüyen ticari konum ve prestijlerine lâyık mekânlarda çalışmayı tercih etmeye başladılar. Bu tabii ki yüksek kira bedellerini de beraberinde getirdi. Ancak bu önemli bir engel değildi zira seksenli ve doksanlı yıllardaki ekonomik dinamizm sonunda artan şirket kârları yüksek kira bedellerinin ödenmesini mümkün kılıyordu. Dahası yabancı sermayeli şirketler için Türkiye koşullarında yüksek sayılan kira bedelleri uluslararası standartlara göre rayiç, hatta rayicin altında değerlerdi. Bu nedenlerden ötürü doksanlı yılların başından itibaren Zincirlikuyu-Levent-Maslak hattında iş merkezleri yükselmeye başladı. İMKB'nin 1995 yılının Mayıs ayında İstinye sırtlarına taşınması da İMKB'ye yakın bir mesafede bulunmak isteyen banka-finans sektörünün Zincirlikuyu-Maslak hattına taşınmasını hızlandıran ve bu hattaki iş merkezlerine olan talebi artıran bir faktördü. Bu yeni gelişen hattaki iş merkezlerini tanıtır ilanlarda veya haberlerde altı sürekli çizilen üç ana tema mevcut: a) Seçkinlik; b) Bu bölgenin New York'un Manhattan yarımadasına benzemesi; c) Bu yeni binaların Türk modernleşmesinin birer simgesi olmaları. Sabancı Holding'in yönetim merkezi olan çift gökdelenlerin temel atma töreninde konuşan dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın şu sözleri gökdelenlerin modern Türkiye'nin birer simgesi olarak görüldüğünün tartışılmaz kanıtı:

> "İstanbul'un güzel siluetine bizim de Cumhuriyet döneminin damgasını vurmamız gerekiyor. Bunun için iki köprü yetmez. Bugüne kadar yapılan kötü bir Batı taklitçiliğinden öteye gitmemiş. Bundan böyle amacımız İstanbul siluetini estetik açıdan büyük binalarla süslemek olacak."[167]

Aslında altı çizilen bu üç olgu da doksanlı yıllarda doruk noktasına ulaşan seçkinci eğilimin bir izdüşümü. Zincirlikuyu-Maslak hattında yer alan iş merkezlerinde çalışanların

167 Derya İzbul, "Sabancı İstanbul'da iki gökdelen için yola çıktı", *Sabah*, 17 Ağustos 1988.

önemli bir kesimi aynı zamanda Istanbul'un çevresinde oluşan yeni banliyölerdeki modern sitelerde yaşamakta. Kentin yoğun trafiğine hiç girmeden TEM yolundan işleri ile evleri arasında gidip gelmekteler.[168]

Yemek Mekânları

Doksanlı yıllarda elitlerin hoşça vakit geçirdikleri en önemli yerlerden bir diğeri yemek mekânları. Istanbul'un gözde semtlerinde açılan onlarca modern mekândan bazıları emsallerine göre kendilerinden çok daha fazla söz ettirmekte. Çokça söz edilen bu yerler neredeyse sadece müdavimlerin kabul edildiği seçkin birer kulübü andırır şekilde faaliyet gösteriyor. Seksenli yıllarda seçkinler nezdinde müthiş rağbet gören ve artık bir "klasik" haline gelen Şamdan lokantalarını hizmete açan işletmeci Ahmet Çapa bunun nedenini şöyle açıklıyor:

> "Biliyorsunuz Avrupa'da özel kulüpler var. Bizde sosyal kulüplerin kurulması çok zor. Halka açık olan yerlere ise herkes girer. Işte Şamdan'a gelenler kendilerini sanki oranın üyeleriymiş gibi hissediyorlar. Aynen bir zamanlar Kulisçiler, Ziyacılar olduğu gibi. Çünkü Şamdan'da tanıdıklarını görüyorlar, içkilerini içiyorlar, iyi bir yemek yiyorlar ve kendilerini evlerindeymiş gibi rahat hissediyorlar. Burası bir kulübe dönüşmüştür."[169]

Şamdan genellikle öğlenleri işadamlarının, akşamları ise ünlü ailelerin gittikleri bir mekân. Işadamı ve yöneticilerin Şamdan dışında gitmeye alışık oldukları başka mekânlar da var. Iş dünyasını yakından gözlemleyen bir insan kaynakları yöneticisi buraları şöyle tasvir etmekte:

> "Şu anda grup halinde takılınılan yerler var. Mesela 1980'lerin ikinci yarısından başlayıp bu yuppie akımlarıyla yerini korumuş bir Zihni vardır. Oysa 90'ların en 'in' yeri Pasha. Içinde bulunan Café Inn mesela. Oraya 20'li yaşların ikinci yarısı,

168 Hüseyin Şentürk, "ABD'ye göre geciktik", *Milliyet 2000*, 10 Ağustos 2000.

169 "Ağırlama ustası Ahmet Çapa", *Milliyet Renk*, 2 Aralık 1984.

30'lu yaşların başı gider. Evlenene kadar yuppie'ler de oraya gider. Evlendikten sonra esnek bir aile yapısı olan kişiler varsa, onlar da gidebilir. Bu yaşam tarzı bir süre sonra dışa dönüklerin büyük bir çoğunluğunu yormaya başlar. O zaman, 30'lu yaşların ortasında veya ilk yarısında evlilikler başlar. Eğer eş de benzer iş yerindeyse, benzer sektördeyse, konuşabilecekleri ve paylaşabilecekleri konular ve arkadaşlar fazladır. Aynı yerlere takılabilirler. Ama farklı işlerdense, o zaman bir parça kendilerine, içlerine çekilmek istiyorlar. Bu durumda ev toplantıları başlıyor. Mesela Zihni 40'larında da genç kalabilen yöneticilerin tercih ettiği mekanların başında yer alıyor."[170]

Şamdan'a benzer bir işlevi yerine getiren ancak iş dünyası yerine basın, sinema, müzik ve edebiyat âleminin ünlülerinin müdavimi oldukları bir diğer mekânsa Ece Bar. Sahibesi Ece Aksoy'un bir söyleşi sırasında sıraladığı "dost müşteri" adları kendisinin arkadaş çevresi hakkında bir fikir vermek için yeterli.[171] Aksoy'a göre burası "ünlüler için bir sığınak", bir tür "koruma ve kollama" mekânı.[172] Müşterilerin kendilerini "Ece ailesi"nin bir ferdi olarak hissetmeleri için sarf edilen gayretler sadece lokantanın ortamıyla kısıtlı değil. Gazetelere verilen reklamlarda ya alışılmışın dışında metinlere yer verilerek veya sıkça giden müşterilerin adları sıralanarak sıcak, samimi, herkesin birbirini tanıdığı, entelektüel düzeyi yüksek bir ortam yaratılmaya çalışıldı ve bu çaba başarıya ulaştı.[173] Güngör Uras da Ece Aksoy'u "adını kapısına yazarak işlettiği müesseselere kişilik veren entelektüel bir hanımdır" şeklinde tarif ederek mekânın prestijine bir de entelektüel vernik ekledi.[174]

---

170 Gökçe Kalaycı, "Biz en tepedeyiz, ilan vermeyiz", *Artıhaber*, 17-23 Ekim 1998, sayı 44, s. 52-56.

171 Refik Durbaş, Yıldırım Türker, Sezen Aksu, Perihan Mağden, reklamcı Ersin Salman, film yönetmeni Şerif Gören, Ece Aksoy'un dostlarından sadece birkaçı. (Şebnem B. Iyinam, "Ipek gibi kadın...", *Radikal*, 30 Haziran 2001).

172 Metin Hakyeri, "Kadın olmanın keyfini yaşadım", *Nokta*, 23 Aralık 1990, yıl 8, sayı 51, s. 84-86.

173 *Sabah*, 19 Aralık 1991 / *Hürriyet*, 24 Haziran 1995 / *Sabah*, 21 Eylül 1995 / *Hürriyet*, 14 Şubat 1999 / *Radikal*, 14 Şubat 2000.

174 Ali Rıza Kardüz, "Ece'de hem saz var hem caz", *Milliyet Pazar*, 31 Aralık 2000.

Kentli seçkinlerin rağbet ettiği mekânlardan bir diğeri de bir zamanların sinema oyuncusu Aslı Altan'ın Safran'ı. Safran'a rağbet edenlerin de çoğunluğu sanatçı, gazeteci, yazar, reklamcı. Aslı Altan hakkında basında yer alan kısa bilgiler okunduğunda kentli elit bir aileye mensup biriyle karşı karşıya olunduğu kolaylıkla anlaşılmakta:

> "[Aslı Altan'ın] Müthiş bir çevresi var. Annesi Güzel Sanatlar Akademisi'nin resim bölümünden mezun. Babası iç mimar. Doğma büyüme Bebek'li. Dolayısıyla entelektüelinden sosyetiğine pek çok kişiyi çocukluğundan beri tanıyor."

Safran'ın kentli ve entelektüel elitler arasında özel ilgi görmesinin bir diğer nedeni de İstanbul'a göç eden taşralıların beraberlerinde getirdikleri yaşam tarzı karşısında bunalan İstanbullular için bir nevi sığmak olması. Safran'da müzik yayını yapan Ali Deveci bunu, "Birçok kişi avamdan sıkılmış durumda. Safran bundan arınmış bir yer. 'Safran'a gidelim rahat edelim' diyor insanlar" şeklinde ifade ediyor. Safran müdavimlerinden Zeynep Tunuslu da aynı kanıyı paylaşıyor:

> "Geniş yelpazeli müzik, paparazzilerin asla ve asla girmeyişi orayı birinci tercihim yapıyor. İkinci olarak orası bizim yerimiz. Belli bir sürüye ait olmayan, bağımsız bakabilen kişilerin tercihi... Ve Altan'ın beğenmediği müşteriye servis açmama, uykusu geldiğinde müziği kapama özgürlüğüne de bayılıyorum."[175]

Lokanta kesiminde göze çarpan bir diğer gelişme İstanbul'da açılan Çin ve Japon lokanta sayısının artması. Merkez Bankası eski Başkanı Gazi Erçel İngiliz yatırımcılara hitaben yaptığı bir konuşmada bu gelişmeyi iyiye alâmet olarak yorumlamakta:

> "Japon lokantaları açılıyor ve suşi neredeyse resmî yiyecek oluyorsa o ülkenin dünya ile iletişimi çok iyidir. Gelir dağılı-

175 Nora Romi, "Kaplan'ın Safran'ı", *Aktüel*, 27 Ocak-2 Şubat 2000, sayı 445, s. 51-55.

mında bazı problemleri vardır, ama yatırım için çok iyi olanaklar mevcuttur. İstanbul'da Japon lokantalarının sayısı 2'den 10'a çıktı. Çin lokantaları aynı sayıda ve gece kulüpleri ise hızla azalıyor."[176]

Suşi yemenin bir "klas meselesi" olduğunu *Milliyet* Genel Yayın Yönetmeni Mehmet Y. Yılmaz da teyit etmekte. Yılmaz "son aylarda 'beyaz Türkler' suşiyi keşfettiler" tespitini yaptıktan sonra şöyle devam ediyor:

> "İstanbul'da pıtrak gibi suşi lokantaları açılıyor. Evlerine misafir çağıranlar bu lokantalardan suşi getirtip ikram etmeyi misafire verilen değerin ölçüsü olarak algılıyorlar. Çoğunun suşi sofrasından kalktıktan sonra yol üzerinde karın doyurmak için bir dürümcüye uğradığına da eminim. Çünkü bu öyle garip bir yiyecek ki ne kadar yersen ye insana tokluk hissi vermiyor. Buna karşılık ne kadar aç kalırsanız o kadar da çok para ödüyorsunuz. Şu anda İstanbul'da suşi yemekten daha pahalı bir başka eylem biçimi bulabilmek de olanaksız. 'Bu akşam gidip suşi yiyelim' diyen arkadaşlarınızın o günlerde büyük bir para kazanmış olduklarına bahse girebilirsiniz."[177]

Yeni seçkinlerin kaliteli mekânlarda lezzetli yemek yemeye neden bu kadar önem atfettiklerini ise Güneri Cıvaoğlu şöyle açıklamakta:

> "Örtünmek ile iyi giyinmek arasında nasıl bir kültür uçurumu varsa... Doymak için tıkınmak ile inceltilmiş lezzet almak için yemek arasında da büyük bir kültür farkı var.
>
> Asker mektubu ya da bakkal pusulasının ötesinde birşeyler okumak... Kahvede pişpirik kartlarının üzerinden dik dik bakarak ya da meyhanede erkek erkeğe kafa çekerken mertlik edebiyatı yaparak maço muhabbeti takılmanın ötesinde çok watlık fikir şimşekleri çaktıran fikirleri üretmek, çarpıştırmak. Bunlar da kültür boyutlarıdır.

176 Cüneyt Uzunoğulları, "Erçel, biberi bıraktı 'suşi'yi örnek gösterdi", *Hürriyet*, 14 Eylül 2000.

177 Mehmet Y. Yılmaz, "Beyaz Türkler 'suşi' yiyor", *Radikal*, 27 Mayıs 2000.

> Ne yazık ki -genelde- hâlâ karın doyurmak ve mektup ya da bakkal pusulası okuyabilmek... Kahve ve meyhanelerde erkek erkeğe maço muhhabeti takılmak aşamasındayız."[178]

Kaliteli yemek yeme kültürünün seçkinler nezdinde yaygınlaşmasının bir sonraki aşaması kaliteli zeytinyağı ve ekmek kültürünün yaygınlaşmasıydı. Zeytinyağı tüketimini artırmak için üreticilerin hedefledikleri kitle gene kentli seçkinler. Biber, sarmısak gibi değişik tadlara sahip zeytinyağlarının satışa sunulması, her biri numaralanmış "sınırlı sayıda özel üretim" ibaresini taşıyan özel tasarımlı cam şişelerin kullanılması türünden yenilikler sayesinde zeytinyağı birden kentli seçkinlerin masalarında yer almaya başladı. Bunun gerçekleşmesinde de en büyük destek gene köşe yazarlarından geldi. Komili sızma zeytinyağı hediye edilen köşe yazarları, bu yağın üstünlüklerini methettiler.[179] Basın mensupları için Komili'nin Ayvalık tesislerine düzenlenen bir gezi sonrasında da birçok yazı yayınlandı.[180] Ancak bu konudaki en mükemmel yazı, estetik değerlerin savunucusu Ertuğrul Özkök'ün kaleminden çıktı. Özkök Komili'nin ürettiği zeytinyağları için şunları yazdı:

> "Kırlangıç zeytinyağının yeni şişesini gördünüz mü? Görmediyseniz bir görün. Çünkü Türkiye, zeytinyağı şişesinde estetik devrimini yapıyor. Zeytinyağı şişesinin en az şarap şişesi kadar önemli olduğunu ilk defa pazarlama düzeyinde tescil ediyor. Görmeyenlere tarif edeyim... Klasik şişelere göre daha küçük. Belki büyükleri de vardır. Yuvarlak şişe anlayışından köşeli şişeye geçilmiş. Renkleri gelişmiş ülkelerin zeytinyağı anlayışını yansıtıyor. Yani bizdeki eski cırlak sarının yerini, zeytin yeşili ile sarının alaşımı alıyor. Şişe ağzı ve kapağı mü-

178 Güneri Cıvaoğlu, "Lezzet ve ötesi", *Sabah*, 9 Mayıs 1990.

179 Serdar Turgut, "Komili'den mektup", *Hürriyet*, 21 Şubat 1995 / Aykut Işıklar, "Tabiat harikası zeytinyağı ve Komili'nin 118 yıllık sırrı", *Akşam*, 7 Haziran 1996.

180 Funda Özkan, "Yükselen değer zeytinyağı", *Yeni Yüzyıl*, 8 Aralık 1998 / Ali İhsan Gülcü, "Zeytinde bereket yılı", *Türkiye*, 8 Aralık 1998 / Nazire Kalkan, "Kutsal zeytin ağacı", *Milliyet Vitrin*, 12 Aralık 1998.

kemmel. Ve ağzının hemen yanında küçücük bir kart... Zeytinyağı hakkında bilgiler içeriyor."[181]

Mustafa Taviloğlu'nun zeytinyağından sonra lüks ekmek üretimine başlaması ve yakın dostu Özkök'e bir sepet dolusu ekmek hediye etmesi Özkök'ün estetik duygularını tekrar canlandırdı:

> "Şimdi Türkiye dördüncü ekmek devrimini yaşıyor. Mustafa Taviloglu geçen gün bana büyük bir sepetin içinde müthiş ekmekler gönderdi. Yabancı sermaye, ekmek üretimine de girdi. Ankara'da başlayan Paul rüzgârı şimdi Istanbul'a geldi. Türkiye aynı zamanda zeytinyağını yeniden keşfediyor. Hayat güzelleşiyor. Kutsal ekmek, hayatın en güzel şeylerinden biri olmaya devam ediyor."[182]

Alışveriş Merkezleri

Bugün artık bütün büyük kentlerde yaygın bir şekilde rastlanan modern alışveriş merkezlerinin öncüsü 1 Ekim 1988 günü Istanbul Ataköy'de açılan Galleria.

Bu alışveriş merkezlerinin örnek aldıkları modelse Amerika'da "shopping mall" olarak tanımlanan mekânlar. Alışveriş merkezleri modern binaları, ziyaretçileri cezbeden vitrinleri, sürekli çalan hafif Batı müziği, sürekli serinlik sağlayan iklimlendirme düzeni ve en nihayet içinde barındırdığı sinema ve çeşitli yemek yerleriyle birlikte kentli insanların hafta sonları hoşça vakit geçirmek için gittikleri vazgeçilmez mekânlardan biri haline dönüştü. 1993 yılının son günlerinde hizmete açılan Akmerkez hem hacim olarak o tarihte emsallerine kıyasla en büyük mekân olması, hem mimari olarak modern bir Amerikan binasını andırması, hem de Istanbul'un en seçkin ve bir o kadar pahalı semtlerinden birisi olan Ulus'ta bulunmasından dolayı Istanbul'daki benzeri alışveriş merkezleri içinde kendine apayrı ve daha seçkin bir yer edindi. Bunda Akmerkez'de

181 Ertuğrul Özkök, "Ikinci zeytinyağı devrimi", *Hürriyet*, 28 Ocak 1996.

182 Ertuğrul Özkök, "Dördüncü ekmek devrimi", *Hürriyet*, 28 Eylül 1997.

Ercan Kumcu - Şevket Pamuk, *Artık Herkes Milyoner*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s.190.

yer alan mağaza kiralarının yüksek oluşundan ötürü kiracıların kâr oranları daha yüksek olan lüks ürünleri satmayı tercih etmeleri de rol oynadı. Ertuğrul Özkök'ün Akmerkez'in hizmete girmesi vesilesiyle yazdığı yazı tüketmeye ve para harcamaya bir methiye niteliği taşımaktaydı:

> "İstanbul, bir büyük çarşı daha kazanıyor. Galleria, Atrium, Capitol, Carrefour, Migros, Metro, Atakule, Karum ve Akmerkez. Türkiye alışveriş estetiğini keşfediyor. Şehir aylaklılığının keyfini keşfediyor. Vitrinler önünde volta atmanın manasını çıkarıyor. Türkiye, 'şehir'i keşfediyor. Kasaba estetiğini geride bırakıp şehir coğrafyasına dalıyor. Şehir ritmini öğreniyor. Ticaretin evrensel mahallelerinde volta atıyor.
>
> TEM yollarında hızla kayarken, alışveriş semtlerinde piyasa yaparken gözümüze takılan isimler, ticaretin milli sınırlarının nasıl silindiğini gösteriyor. Şehir etiketlerimiz, vitrin estetiğimiz Amerika'dakilere yetişiyor, Avrupa'daki birkaç şehri bir kenara bırakırsanız, çoğunu solluyor. Genç müteşebbislerimiz harikalar yaratıyorlar."[183]

İSTANBUL'UN DEĞİŞEN YÜZÜ

"Bir Zamanlar Pera vardı"

25 Mart 1984 tarihli yerel seçimlerde ANAP adayı Bedrettin Dalan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı kazanması İstanbul için bir dönüm noktasıydı. Dalan, başkan seçilmesinden birkaç ay sonra İstanbul'da turistik yatak sayısının artması için her türlü desteği vereceğini beyan etmiş,[184] Tarlabaşı Caddesi'ni genişletmek amacıyla yıkımlar başlatmış, Perşembepazarı semtini ve Haliç kıyısını imara girişmişti. Kent siluetini değiştirmeye yönelik bu faaliyetler İstanbullu elitler arasında o

183 Ertuğrul Özkök, "Biliyor musunuz hangi mevsimdeyiz?", *Hürriyet*, 19 Aralık 1993.

184 Fatma Karaali, "İstanbul'da 5 yılda 5 tane 5 yıldızlı otel yapılacak", *Güneş*, 9 Temmuz 1984.

ana kadar hiç rastlanmamış bir fenomenin birden ortaya çıkmasına neden oldu: Nostalji. Geçmişe, yitip gitmiş zamana, erişilemeyecek bir uygarlık simgesi olarak idealize edilen bir Pera'ya, gerçekte olduğundan çok daha değişik bir şekilde hayal edilen ve güzelleştirilen "bir zamanların İstanbul'u"na karşı duyulan nostalji. Üç ay süreyle restore edildikten sonra tekrar hizmete açılan Çiçek Pasajı,[185] Vitali Hakko ve bir grup İstanbulsever önderliğinde 1985 yılında kurulan ve Beyoğlu'nu eski haline döndürmeyi amaçlayan Beyoğlu'nu Güzelleştirme ve Yaşatma Derneği'nin faaliyetleri, 1990 yılının Aralık ayında İstiklâl Caddesi'nde yeniden çalışmaya başlayan tramvay gibi olgular tümüyle geçmişte kalmış bir İstanbul'u yad etmeye ve imkân dahilinde yeniden canlandırmaya dönük etkinliklerden bazılarıydı.

Nostalji, kendini muhtelif şekillerde belli etti. Modern yaşamın gelişmesiyle birlikte geleneksel kavramların yok olmasından şikâyet edildi. Buna örnek olarak da site yaşamının gelişmesiyle birlikte "komşuluk" kavramının yok olması gösterildi.[186] Hıncal Uluç köşesinde, her yıl Kasım ayının üçüncü pazar gününün Dünya Komşular Günü olarak kutlanması için kampanya başlattı. 1996 yılında gerçekleşen ilk kutlama basından büyük ilgi gördü,[187] ancak ilgi sonraki yıllarda giderek söndü.[188] "Eski İstanbul" özleminin yarattığı dalga bir "kentli olma" bilincini de uyandırdı. "İstanbullu olmak" bir ayrıcalık addedildi. Prof. Dr. Jak Deleon, TTOK Başkanı Çelik Gülersoy, gazeteci Ergun Hiçyılmaz, araştırmacı Behzat Üsdiken gibi kişilerin Beyoğlu ve İstanbul üzerindeki çalışmaları, İstanbullulara yaşadıkları kenti tanıtmayı hedefleyen şehir turları, kent sakinlerine bir İstanbullu olma bilinci vermeye yönelik çaba-

185 Bünyamin Çelebi, "Her şey çok güzel ama Pasaj'ın ruhu nerede", *Sabah*, 10 Temmuz 1988.

186 "Komşuluk öldü mü?", *Hürriyet*, 10-15 Mart 1985.

187 "Komşunuza gülümseyin", *Sabah*, 16 Kasım 1996 / Hıncal Uluç, "Yarın Dünya Komşular Günü", *Sabah*, 16 Kasım 1996.

188 Hıncal Uluç, "Komşu sevgisine ne oldu?", *Sabah*, 23 Kasım 1997 / Ruhat Mengi, "Kahveleri hazırlayın", *Sabah*, 13 Kasım 1998 / Hıncal Uluç, "Komşular günü kutlandı", *Hürriyet*, 23 Kasım 1999.

lardı. Böyle olgunlaşan bir ortamda artık İstanbul'u konu eden yazı dizilerine, söyleşilere ve kitaplara rastlamak sıradan hale geldi. Bu yazı dizilerinde fikirlerine başvurulan ünlü kişiler Anadolu kökenlilerin İstanbul'u "işgal etme"lerine ve toplumsal yaşamı alt üst etmelerine tepki gösterdiler. Müzisyen Timur Selçuk da tepki gösterenler arasındaydı:

> "İstanbul'un tüm yaşamını etkiliyor bu [karmaşa]. Giyimden alın yemek biçimine, gezmeye, eğlenmeye, ev biçimlerine, yani mimarisine kadar.. Toplu taşımacılıkta da bunu gözleyebiliyoruz. Bazen öyle kötü kokular oluyor ki, yolculuğumu yarıda kesip, bir başka yolla başımın çaresine bakmak istiyorum. Salt bu yüzden yanımda kolonya taşıyorum. Bu, yemeklerde de kendini gösteriyor. Viskiyle lahmacun yiyenden kalkın da Amerikan, Fransız mutfağı hazırlayan yerlere kadar böyle. Bunun yanı sıra, biralı patatesli Alman geleneği de tüm İstanbul'u sardı. Yani karşımızda çok arabesk bir tablo var."[189]

Tiyatro sanatçısı Haldun Dormen de aynı dertten muzdarip olup Beyoğlu ve İstanbul'un manzarası karşısında infialini şöyle dile getirmekteydi:

> "Çocukluğumdaki Beyoğlu'nu kim bu hale getirdi? Beyoğlu'ndan vazgeçtim bütün İstanbul'u kim bu berbat hale soktu? Beni ve benim gibileri kendi kentimizde yabancılaştıran bu insanlar kim? Nerden gelip bizlere böylesine egemen olabildiler? Yıllardır neden kimse ağzını açıp isyan etmedi? Neden herkes köşesine çekilip kendi kentinde itilip kakılmaya razı oldu? Dağlardan gelip bizleri bağlarımızdan kovan bu ucubeler kim?
>
> Beyoğlu tramvayıyla, ışıl ışıl lambalarıyla, Ferhan Şensoy'un kurtardığı Ses binasıyla, Emek sinemasıyla, Karaca Tiyatrosu'yla, tarihi pasajıyla, Rejans'ıyla, Küçük Sahnesi'yle ve de içinden geçen oyuncak tramvayıyla, İstanbul'un ilginç semtlerinden biri olacaktır hiç kuşkusuz, ama hiçbir zaman eski Beyoğlu olmayacaktır. Nereden geldikleri belli olmayan

189 Bircan Usallı, "Ünlülerin İstanbul'u", *Güneş*, 19 Mart 1985.

ve bizlere egemen olan 'Kim Bunlar' diye şaştığımız ucubeler, bu olanakları çoktan elimizden aldılar. Gerçekten de kim bunlar?"[190]

İstanbul'un taşralaşmasından ve "köylülerin istilası"na uğramasından şikâyet edenler arasında köşe yazarları en önde geldi. Bir gazeteci Beyoğlu, Şişli, Nişantaşı, Etiler gibi semtleri "çiğ köfte, lahmacun, bıyık üçlüsünün saldırısına uğramış" semtler şeklinde tarif etti.[191] "Kentli olmak" kavramı gitgide daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Nadir kitap ticaretiyle uğraşan, kendisiyle yapılan her söyleşide köklü bir kültür geleneğini sürdürdüğünü vurgulama amacıyla kitabevini "Rum bir madam"dan devraldığını söyleyen Librairie de Péra kitabevinin sahibi, Pera Palas otelinde açtığı lokantayı "şehirli yaşayanların, şehir'i yaşayanların mekân'ı" olarak tanıttı.[192] Yeni çıkan bir mimarlık ve tasarım dergisinin ilk sayısı "kentli, entelektüel ve yaratıcı" sloganıyla tanıtıldı.[193] *Sabah İstanbul* editörü Erdal Bilallar ise kentli olmayı şöyle tarif etti:

> "Eğer; çeklerinizi zamanında ödemiyorsanız, sözleri ağzınızda geveliyorsanız, herkese ayda ne kadar kazandıklarını ısrarla soruyorsanız, piknik yerlerindeki ahşap masalara isminizi kazıyorsanız, kahve fincanında sigara söndürüyorsanız, imzasız karalayıcı mektuplar gönderiyorsanız, yemek yerken ağzınızı şapırdatıyorsanız, koku yapan yiyecekleri buzdolabında açık bırakıyorsanız, tele sekreteri arayıp mesaj bırakmıyorsanız, eşinizin parfümünü sürüyorsanız, sabahları duş almaya üşeniyorsanız siz kentli değilsiniz."[194]

İstanbul'un Anadolu'dan göç eden kişilerce "istila edildiği" fikri ve "İstanbul'a artık Anadolu hâkim" söylemi gitgide daha

190 Haldun Dormen, "Beyoğlu ve kim bunlar?", *Güneş*, 14 Aralık 1990.

191 Neşe Düzel, "İstanbul savaşları sürüyor", *Hürriyet*, 1 Şubat 1992.

192 *Radikal İki*, ilan, 26 Mart 2000.

193 *Sabah*, 21 Ekim 1999.

194 Aktaran Mümin Sekman, *Türk Usûlü Başarı*, Alfa Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2001, s. 123-124.

çok dinleyici buldu.[195] Aynı söylemi tekrar eden Rauf Tamer bu manzara karşısında durumu şöyle özetliyor:

> "Anadolu'nun galibiyetidir bu... Tebrik ediyorum. İstanbul mağlup. İstanbullu ise ezik, kırık, dökük, ürkek ve tedirgin. Gerçi müstahaktır ama, dilerseniz yine de ona bir yaşama şansı verelim. Haydi, öneriyorum: Azınlık Hakları'ndan İstanbullu da faydalansın. Kabul edenler-etmeyenler? Tamam. Edilmiştir."[196]

"İstanbul'u köylüler istila etmiş" söylemi kimi zaman çok sert bir şekilde ifade edildi:

> "İstiklâl Caddesi'ne çıkarken, beni yadırgamasınlar diye boynumdaki kravatı çıkarıp cebime koyuyorum. Saygısız insanlar, başkalarına değer vermeyen ve kendilerini dünyanın merkezi olarak hisseden iki ayaklı yaratıklar yürüyor yanıbaşınızda zaman zaman. Geçen her dişi varlığı kendi malları gibi gören ve onlara ağızlarından salyalar akıtarak bakan mağara adamları."[197]

Parisli köşe yazarı Mine G. Kırıkkanat'ın İstanbul'u ziyaretleri sırasında gördükleri karşısında dehşete kapılıp şehrin kurtuluşu için teklif ettiği çözüm ise şöyle:

> "Evet, ırkçılığım iyice depreşiyor İstanbul'da. Şöyle dev bir kepçenin kumandasına oturup, belli bir tür ahaliyi kent dışına sürmek geliyor içimden. Yalnız son zamanlarda, bu dev boyutlardaki sürgün fikri, yerini daha mütevazi bir çılgınlığa bıraktı. Çünkü arada, o belli bir tür ahali pek arttı. Başa çıkabilecek gibi değil. Dolayısıyla artık, tek bir semti kurtarmayı hayal ediyorum. Örneğin Beyoğlu ve yöresini. Şuraları bize verseler diyorum, çevresini yeni İstanbul surlarıyla kuşatsak ve o belli bir tür ahaliyi kesinlikle sokmasak aramıza... Oraya

195 Erkan Çelebi, "İstanbul'a Anadolu hakim", *Hürriyet*, 15 Haziran 1992.

196 Rauf Tamer, "İstanbul mağlup", *Hürriyet*, 2 Haziran 1992.

197 Cenk Koray, "İstanbul, İstanbul, sen gerçekten İstanbul'musun?", *Akşam*, 15 Şubat 1999.

buraya dağılan ve belli bir tür ahaliyle karşılaşmamak için küçücük köşelere sığınan dostlar da gelirdi; ne iyi, ne mutlu olurduk kendi aramızda!"[198]

"İstanbul sevgisi" ile birarada giden "köylü nefreti"ni en açık ve vurucu bir şekilde dile getirense mizah ve medya dünyasının ünlü adı Okan Bayülgen'di. Bayülgen sorununu şöyle ifade ediyordu:

> "Köylülerden nefret ediyorum, çünkü şehirliyim. Şehrin nimetlerini seviyorum. Ben kaç kuşaktır İstanbullu olan bir ailenin içinde büyüdüm. Kendinden haberi olmayanlara, yani Türk olmanın gustosunu, zevkini bilmeyenlere, çıkarmayanlara köylü diyorum; onlardan nefret ediyorum ve onları küçümsüyorum. Onlar salak! Köyden şehre geldiler, iki kitap okuyup benimle yarışmak istiyorlar. Bunu yemem. Ben İstanbullu olmayı seviyorum, olmayanları küçümsüyorum, Paris'te ya da Londra'da yaşayanları seviyorum. Bebek'te kebapçı açmalarına izin vermiyoruz mesela. Medeni insanlarla yaşamak istiyorum."[199]

"Başka İstanbul yok" sloganıyla yayınlanan *Sabah İstanbul* ekinin PKK kısaltmasından esinlenerek hazırladığı haberin manşeti "Şimdi de MKK belası" idi ve içeriği de şöyleydi:

> "Kent kültüründen zerre kadar nasibini almamış cahil, hesapsız, insafsız ve gaddar bazı İstanbullular (!) mangal sefası yapmaya kalktıkları ormanları cayır cayır yakıyor; söndüreceğine bırakıp kaçıyor. Belediye grevi, İstanbullular'ın MKK'cılar (Modern Kentin Kıroları) adını verdiği bu güruhun yüz karası marifetlerini su yüzüne çıkardı; ruhlarının ne kadar pis olduğunu ortaya koydu. İstanbul'da yaşamaya hakları olmayan, ama kenti istila eden MKK'cılar parkları, bahçeleri çöp deryasına çeviriyor."[200]

---

198 Mine G. Kırıkkanat, "Centilmenlik", *Radikal*, 16 Ekim 2000.

199 Senem Altan, "Önsevişmede tedirginim", *Aktüel*, 11-17 Nisan 2002, sayı 560, s. 32-34, 34.

200 *Sabah İstanbul*, 22 Ağustos 2000.

Seçkin ve Entelektüellerin Üç Gözde Mekânı: Ortaköy, Cihangir, Galata

Beyoğlu'nun yanı sıra Istanbul'da kendinden çok söz ettiren üç semt daha var: Ortaköy, Cihangir ve Galata. Beyoğlu ve Ortaköy'ün hep çok kültürlülüğün örnek semtleri olarak ortaya atılmalarındaki ana neden her iki semtte de bir dönem azınlıkların yoğun olarak yaşamalarıydı. "Kültürel mozaik" ve "hoşgörü" kavramlarının sürekli tartışıldığı kamuoyunda bu kavramların halen canlı olduklarının birer kanıtı Ortaköy'de dar bir yerleşme alanı içinde kilise, sinagog ve caminin bir arada bulunmasıydı. Bir şairin "Ezan, Çan, Hazan" dizeleri de bu birlikteliğin şiirsel bir ifadesi olarak Ortaköy meydanını süsledi.[201]

"Eski Istanbul"a özlem furyasından nasibini alan bir diğer semt ise, gazeteci, sanatçı ve yazarların yoğunlaştıkları, âdeta bir cemaat halinde yaşadıkları Cihangir. Cihangir'in bu kadar fazla rağbet görmesinin nedenleri Beyoğlu'na yakın olması, herkesin birbirini tanıdığı bir komün havasının hâkim olması ve Istanbul'da yerleşik yabancıların (özellikle Fransızların) bu semti mekân edinmeleridir. Cihangir'deki ünlü Çağdaş Market'in sahibi de semt müşterilerinin entelektüel havasına kısa zamanda ayak uydurdu. Çağdaş Market'in müşteri profilini ve hayata bakışını bir gazeteci şöyle tasvir ediyor:

> "Müşterilerinin çoğunu Cihangir'de öbeklenen sanatçılar, yazarlar, aydınlar, azınlık gayrimüslimler, diplomatlar oluşturuyor. Yıllardır değişmeyen 'kaliteli' müşteri profilini korumaktan memnun: 'Türkiye'deki son gelişmeler bağlamında taşlar yerine oturuyor. Artık herkes belli bir yerde durmak zorunda. Biz de yapımızdan ileri gelen tavrımızı ortaya koyup demokrat kimliğimizle ön plana çıktık.' Market bu anlamda adına uygun bir tavır sergiliyor. Tüm demokratik imza kampanyalarına ve demokratik eylemlere destek veriyor. Son olarak 'Barış

201 Şiirin kaynağı şudur: Beki L. Bahar, *Doğada Düğün*, Sümbül Basımevi, Istanbul, 1989, "Boğaz'da Ortaköy'de", s. 62-63.

İçin Bir Milyon İmza' kampanyası Çağdaş Market'in girişindeki küçük stantta sürüyor."[202]

Bazı Cihangirli sakinlerin para kazanmak, karşılıksız çeklerin tahsilatı peşinde koşmak, çalıştıkları şirketlerde toplantılara katılmak gibi sıkıcı işlerle meşgul olmak yerine Firuzağa kahvesinde oturup saatler boyunca muhabbet etmek gibi daha önemli meşgaleleri var. Plaza ve iş merkezlerindeki koşuşturmalar yerine Firuzağa kahvesinde oturmanın dayanılmaz cazibesini bir gözlemci şöyle anlatıyor:

> "Tam iş saati... Plazalar, bloklar, bürolar, şef odaları, müdür makamları, yönetim kurulu toplantıları... Bu kapalı mekanlarda çalışanların üzerine o bildik rehavet çökerken, dışarıda bir kahvede hayat dingin. Kompüterlerden, dosyalardan, fotokopilerden, printout'lardan, çelik kasalardan, davalardan, çeklerden, bordrolardan, zamlardan, istifalardan uzak bir atmosfer..."[203]

Bir zamanların Yahudi mahallesi, günümüzde ise elektrik malzemeleri piyasasının merkezi olan Galata, hem gazeteci, yazar ve sanatçıların doksanlı yıllarda burayı mekân edinmeleri, hem de Beyoğlu ile birlikte başlayan eski İstanbul heyecanının bu bölgeye de sirayet etmesi sonucunda entelektüel elitlerin bir diğer merkezi haline gelmiş durumda. Galata'nın doyum noktasına ulaştığı günümüzde Asmahmescit, yazar ve sanatçıların rağbet ettikleri bir diğer gözde semt.

"Yorgo, Kevork, Moiz! Bizleri Bırakıp Nerelere Gittiniz?"

Seksenli yılların ikinci yarısından itibaren özellikle İstanbullu entelektüellerle genç kuşak arasında kendini gösteren "Yitip gitmiş İstanbul'a duyulan nostalji" söylemi, Beyoğlu ve Tarlabaşı'nı yeniden inşa etmek isteyen Dalan'a muhalefette bulu-

202 Zeynep Güven, "En marjinal market", *Hürriyet*, 15 Aralık 1996.

203 Ayla Önder, "Cihangir'in 'ladini' Firuzağa kıraathanesi", *Yeni Binyıl Pazar*, 1 Ekim 2000.

narak geçmişin yok olup gitmesine direnme şeklinde kendini gösterdi. Bu direniş genç kuşak köşe yazarları ve Mimarlar Odası'nın desteğiyle bir sivil muhalefet hareketine dönüştü. Bu hareket İstanbul'un kültürel dokusunu muhafaza etme adına Dalan'ın imar çalışmalarına karşı çıktı. "Beyoğlu'nu kurtarma" hareketiyle birlikte doğan bir ikinci eğilimse, bir zamanlar bu mekânda yaşayan ve 6-7 Eylül 1955 Olayları'ndan sonra bu semtleri terk eden azınlıklara duyulan özlemdi. Beyoğlu ve Tarlabaşı'nın imarına karşı çıkanlar Beyoğlu'nu Beyoğlu yapanların, yani bir uygar mekân haline getirenlerin azınlıklar olduğunu tekrarlayıp durdu, onları özlem ve hasretle yad etti. Cumhuriyet döneminin ilk çeyreğinde, Türkçeyi iyi konuşamadıkları için horlanan, mizah dergilerinin alay malzemesi olan, kendilerinden "Türkiye'yi sömüren ekalliyetler" olarak bahsedilen azınlıklar böylece seksenli yılların ikinci yarısından itibaren başlayıp günümüze kadar devam eden süreçte uygarlığı ve kozmopolitizmi temsil eder birer figür haline dönüştü. Başta Beyoğlu olmak üzere İstanbul'u işgal eden "Anadolulu köylüler"den sürekli şikâyet eden kentli elitler gözünde "uygarlık" ve "azınlıklar", eşanlama gelen ve birbirlerinin yerine kolayca kullanılabilir kavramlar haline geldi. Bu nedenle doksanlı yıllarda kamuoyunda sözü dinlenen onlarca "İstanbul uzmanı" gazeteci ve yazar, İstanbul'un "taşralaşması"ndan, "kültürel yozlaşma"dan sürekli şikâyet etti ve bunu azınlıkların Türkiye'den göçüp gitmelerine bağladı. "Kaçıp giden İstanbul" başlıklı bir gazete yazı dizisi hazırlayan Ergun Hiçyılmaz'ın şu satırları geçmişte kalan "mekânlar, zaman ve insanlar" özlemini oldukça güzel bir şekilde yansıtıyor:

> "Gökdelenlerden, beş yıldızlı otellerden kaçıp, Kaybolmuş Kuşdili'ne, Pera'ya, ya da Tatavla'ya gidip, geçmişle hasret gidermek, Galata'da ya da Kumkapı'da dolaşıp, Boğaz kenarlarında biraz İstanbul nefesi almaktan başka ne yapabiliriz ki?
>
> 'Bana layık hora tepmek, gülmek eğlenmek' diyen Luçika'yı, yüzlerce yürek yakmış Peruz'u, baktığında nice kalpler eritmiş Amelya'yı nasıl unuturuz? Arnavutköy'de söylediği

şarkı, Bebek'ten duyulan Deniz Kızı Eftelya'yı ve Hafız Burhan'ı, özetle İstanbul'u İstanbul yapanlar hep yanımızdalar.

Grayderler ve bilumum makinalar İstanbul'un altını üstüne getiriyor. Binaları yok edebiliyor. Ama anılar hala yaşıyor.. İstanbul'un yaşanmış onca geçmişine karşı durmak mümkün değil. Osmanlısı, Rumuyla, Ermenisi, Yahudisi özetle İstanbullusu için özene bezene kurulmuş bu kentin, şimdiki İstanbul'la hiçbir yakınlığı yok."[204]

Azınlıklara duyulan özlem sadece "İstanbul yazarları"nın tekelinde değil. Siyaset bilimi profesörleriyle gazeteciler de aynı özlemle yanıp tutuşuyor. Prof. Dr. Baskın Oran'ın 1964 yılında sınırdışı edilen Yunan uyruklu Rumları konu eden yazısındaki serzenişi aslında seçkinlerin genel bir şikâyeti:

"Mübadele'den sonra bile sayıları yüz bini aşan bu Rumlar gitmemiş, gönderilmemiş olsaydı bugün, başta İstanbullular, hepimizin yakındığı 'İstanbul Lahmacun Cumhuriyeti'nin kurulması bu kadar kolayına olur muydu acaba?"[205]

Mine G. Kırıkkanat da benzeri bir dertten muzdarip:

"Cunda'da yıkılmaya duran kiliseleri onarmış olsak, son Rumları kaçırmasak, Rebetiko'yu anlasak, belki böyle olmazdı. Ve İstanbul sokakları, İzmir sokakları, mürteciler, Ticaniler, magandalar ve terörist denilen çapulcularla dolmazdı. Anadolu topraklarının bizden önceki sahipleri, Rumlardı. Türkler geldi, Rumları sürdü. Bizi de birileri sürüyor şimdi. Adlarını koymayı size bırakıyorum. Bu toprak, bunları doğuruyor işte. (...) İsteyen, istediği taşı atabilir. Tüm camlarım kırıldı artık. Rumlarımı özledim. İstanbulumun, İzmirimin Rumlarını istiyorum."[206]

Doksanlı yılların en gözde konularından biri olan "çok kültürlülük" ve "çok kimliklilik" de azınlıklara duyulan sevgi, il-

204 Ergun Hiçyılmaz, "Kaçıp giden İstanbul", *Sabah*, 28 Mart 1991.

205 Baskın Oran, "Türkiye=Sünni Müslüman Türk", *Aydınlık*, 1 Eylül 1994.

206 Mine G. Kırıkkanat, "Rebetiko", *Radikal*, 10 Kasım 1996.

gi ve özlemi artırdı. Özellikle kozmopolit bir yaşam tarzını benimseyen gençler ve kültürel elitlerin bu iki kavrama olan ilgileri nedeniyle azınlıkların müzik, yemek ve kültürlerine duyulan ilgi daha da arttı. Çok kültürlülüğün en yılmaz savunucuları kozmopolit bir hayat tarzını zaten doğal olarak benimseyen kentli elitlerdi. Saint Antoine Kilisesi'nde düzenlenen ve İstanbul'un bir avuç Hıristiyan sakinini ilgilendiren Noel ayinleri birden bire iş dünyası, "sosyete" ve köşe yazarlarının izdiham yaratacak derecede ilgisine mazhar oldu.[207] Türkiye'nin dış ülkelere tanıtımı amacıyla düzenlenen film, konser ve gösterilerin olmazsa olmaz aktörlerinden bir tanesi artık azınlıklar. Gene aynı çerçevede Türkiye'de yaşayan dinsel cemaatlerin tüm bayramlarının yer aldığı "alternatif" takvimlere de rastlamak artık kanıksanmış bir yenilik.[208] Gazeteler de topluma hâkim olan çok kültürlülük havasına uyum sağlamak için azınlıklara mensup gazeteci ve yazarlara köşeler tahsis etti.[209]

Azınlıklar, kendilerini "İstanbul'un aslî sahipleri" olarak gören, kentin "köylüler" tarafından istila edilmesinden sürekli şikâyetçi olan İstanbullu elitler tarafından da sahiplenildi. Bunun nedeni kentli seçkinlerin "İstanbul'u istila eden köylüler" karşısında kendilerini azınlıkta hissetmeleri ve "azınlıkta olma" haleti ruhiyesine girmeleriydi. İstanbullu seçkinlerin paylaştıkları "azınlıkta kalmak" duygusu çocukluk yıllarını azınlıkların yaşadığı Kuzguncuk'ta geçiren Uğur Yücel'in "Azınlıkta Kaldık" adlı tek kişilik gösterisinin konusunu oluşturdu.[210] Kentli elitlerin azınlıklarla kendilerini özdeşleştirdikleri bu

---

207 Ateş Çelik, "Sosyete, kilisede", *Hürriyet*, 6 Aralık 1986 / "İstanbul'da Noel gecesi", *Hürriyet*, 26 Aralık 1987 / Bülent Çöltekin, "Hıristiyanlar dışarıda kaldı", *Güneş*, 26 Aralık 1987 / Ahmet Tezcan, "Noel'de tuzsuz İsa eti", *Güneş*, 26 Aralık 1990 / Şebnem İşigüzel ve Bahadır Özdener, "Hoşgörünün buluşma yeri Saint Antuan", *Radikal*, 26 Aralık 1996.

208 Sinan Gökçen, "Bu takvim alınır", *Radikal*, 2 Ocak 1997.

209 Örneğin *Evrensel*, *Yeni Yüzyıl* ve *İkibinde Yeni Gündem* gazetelerinde köşe yazarlığı yapmış olan Mıgırdiç Margosyan, *Yeni Binyıl*'da yazmış olan Hrant Dink ve kısa bir süre *İkibinde Yeni Gündem*'de yazmış olan Mario Levi.

210 Deniz Yüce, "Kim bu azınlıklar", *Yeni Yüzyıl*, 26 Ekim 1995.

Kemal Gökhan Gürses, "Şu Benim 35 (küsur) Yaşım" (*Radikal İki*, 27 Ağustos 2000).

ruh halini temsil eden en iyi yazı Melih Aşık'a ait. Ali Kırca'nın yönettiği *Siyaset Meydanı* tartışma programından birinin azınlıklar konusuna hasredilmesinden sonra kaleme aldığı yazıda Aşık duygularını şöyle dile getirmekte:

> "Eskiden öyleydi gerçekten... Onlar 'azınlık'tı. Bizler çoğunluk... Zaman bize öngörülemeyen bir oyun oynadı... Artık onlar da biz de... 'İstanbullu azınlık'lar... Kimileri İstanbul'u terketmiş. Fark etmez. Burada kalanları da İstanbul terketti. Kent çalındı altımızdan. Rantiye-müteahhit-mafya paraya dönüştürdü kentin cümle güzelliklerini. Ve halkımız, isyan edeceği yerde sustu, ben de pay kaparım hevesiyle göz yumdu kent tarihinin en günahkâr hırsızlığına... (...) Şikâyet boşuna... Siz Rum, Ermeni, Musevi azınlıklar... Biz Türk azınlıklar... Ortak mahkûmuyuz anılarda buluşmanın... Kim ve nerede olursak olalım... Gözden kaybolmuş İstanbul'a, artık aynı uzaklıktayız..."[211]

211 Melih Aşık, "Uzak İstanbul", *Milliyet*, 5 Aralık 1999.

Yazar Mario Levi'nin gerek söyleşilerinde ve gerekse *İstanbul Bir Masaldı* romanında göstermek istediği şey, "azınlıkta kalmış gerçek İstanbullular"ın, kendi deyimiyle, "duygusal azınlıklar"ın hüzün ve tedirginlikle karışık bir şekilde İstanbul'un taşralı yeni sahiplerine karşı hissettikleri tepki.[212] En az azınlıklar kadar ilgi uyandıran bir diğer kesim ise "neo azınlıklar" veya "neo-levantenler" şeklinde adlandırılabilecek olan İstanbul'da yaşayan yabancılar. İstanbul'u mekân edinen bu yabancılara gösterilen ilgi bir yerde bu kişilerin kozmopolitizmi, çok kültürlülüğü ve Batı'yı temsil etmelerinden kaynaklanıyor.[213]

LIFE STYLE: DEĞİŞEN HAYAT TARZI

Yaşam, iş ve yemek mekânlarının değişime uğramasının doğal sonucu yaşam tarzının da değişmesiydi. "Yaşam tarzı", sadece lüks konutların satışa sunulmaları esnasında kullanılan bir slogan değil. "Yaşam tarzı" seksenli yılların ortasından itibaren seçkinler ile bu sınıfa terfi etmek isteyenlerin büyük bir heves le benimsedikleri bir hayat şekli. Kısaca "Life style" olarak tarif edilen lüks bir yaşam biçimi. Genel hatları itibariyle kaliteli lokantalarda yemek yeme, giyim kuşama özen gösterme, en iyi puroları içme, şaraptan anlama, boş zamanlarını tablo, nadir kitap, antika eser, dolmakalem, klasik araba koleksiyonu yaparak geçirme gibi süzülmüş zevklerden oluşan bir bütün.

"Yemeğimizi Afiyetle Yedik - Birer Puro Tüttürelim"

Doksanlı yılların yaşam tarzındaki en önemli değişiklik, keyfin zirvesini simgeleyen şampanya ve puro tüketiminin özellikle işadamları, yöneticiler ve bankacılar nezdinde fevkalâde yaygınlaşması ve neredeyse sıradanlaşması. Son yıllarda puro ve alkollü içki ithalatının serbest bırakılması üzerine lüksü ve refahı simgeleyen şampanya ve puro, davetlerin, barların ve

212 Behmoaras, Liz, "Mario Levi ile söyleşi: Duygusal ve ahlâki bir azınlığı yaşamayı seçmek...", *Virgül*, Kasım 1999, sayı 24, s. 28-29.

213 Murat Avalin, "Yabancılar", *İstanbul Life*, Nisan 2001, sayı 2001/04, s. 34-42.

lokantaların ayrılmaz birer aksesuarı haline geldi. Yaşam tarzındaki bu değişiklik iş dünyasını yakından izleyen bir insan kaynakları yöneticisi tarafından şöyle değerlendiriliyor:

> "Zamanında viski içilirdi. Bankacı barlarında hep JB'ler olurdu. Hatta bu içkilerin üzerinde üst düzey yöneticilerin isimlerinin baş harflerine de rastlayabilirdiniz. Şu anda single malt'lar moda. Single malt'lardan Macallan. Eskiden Türkiye'de bulunmayan sigaralar içilirdi. Bu sigaraları çıkarıp, prezante etmek daha gösterişliydi. 'Aaa, demek yurtdışına çıkıyor' denirdi. Ama şu anda puro, moda ve buna 3C diyorlar: Cigar, champagne, caviar (puro, şampanya, havyar). Mesela bazı barlarda o köşeler oluşmaya başladı. Elit üst kademe yöneticileri orada bulabiliyorsunuz. Ne yapıyor purosunu yakıyor, single malt'ını içiyor ve meslektaşı da oraya geldiği zaman piyasa haberlerinin de üstünden geçerek iyi zaman geçiriyor. Bu 90'ların ikinci yarısının hatta çok yakın zamanların trendi. İki senelik bir olay; neredeyse Türkiye'ye puronun gelmesiyle özdeş."[214]

Puronun toplum içinde bir kesimin gündelik yaşamını en çok meşgul eden konulardan bir tanesi haline gelmesi puro ithalatının serbest bırakılmasıyla doğrudan ilişkili. Puro ithalatının serbest bırakılması ve satış mağazalarının açılmaya başlamasıyla birlikte köşe yazarları ve haber merkezi muhabirlerinden oluşan puro lobisi harekete geçti. Bazı köşe yazarları fikirlerine danışılan "puro uzmanı" konumuna terfi etti. Hıncal Uluç ve Mehmet Barlas'ın puro uzmanlığı onlara Tekel'in piyasaya sürmeye hazırlandığı yeni puroları önceden deneyip fikirlerini söyleme şansını da verdi.[215] Tekel'in puro ithalatına izin vermesinin ardından puro ithalatçılarının İstanbul'un en şık ve işlek alışveriş caddelerinde satış mağazaları açmalarıyla birlikte

---

214 Gökçe Kalaycı, "Biz en tepedeyiz, ilan vermeyiz", *Artıtlaber*, 17-23 Ekim 1998, sayı 44, s. 52-56.

215 Hıncal Uluç, "Tekel'in puroları..", *Sabah*, 5 Temmuz 1991 / Hıncal Uluç, "Dünyaca ünlü puro!", *Sabah*, 31 Temmuz 1991 / Hıncal Uluç, "Bir puro dedik!", *Sabah*, 13 Aralık 1991 / Mehmet Barlas, "Türk yapımı Havana purosu..", *Sabah*, 4 Temmuz 1991.

puro, basının gündemini fazlasıyla işgal etti. Puro içmek bir "ayrıcalık", "ayrı bir kültür" olarak sunulmaya başlandı.

Puro içiminin yaygınlaştırılmasını teşvik eden diğer bir araç lokantalar. Puro ithalatının serbest bırakılmasıyla birlikte sadece puro içilebilecek lüks lokantalar açıldı. Bu lokantalarda konuklar kısaca "4C" olarak anılan (cigar [puro], champagne [şampanya], cognac [konyak], caviar [havyar]) şampanya, konyak ve havyar eşliğinde purolarının tadını çıkardılar. İstanbul'da halihazırda Hyatt Regency Hotel, Polat Renaissance Hotel ve Le Cigare lokantası olmak üzere bu ikramı sunan üç mekân mevcut. Bunlardan Le Cigare aynı adı taşıyan bir dergi de yayınlamakta. İlk sayısında Güneri Cıvaoğlu, Mehmet Y. Yılmaz, Mehmet Barlas ve Ayşe Arman gibi ünlü gazetecilerin yazıları yer aldı. Puro, kalburüstü kişilerin günlük yaşamlarının bir parçası haline geldi. Ağız tadı ve yaşamdan zevk almanın bir "hayat tarzı" olarak kabul edildiği günümüzde haftalık *Hürriyet Pazar* ekinde artık bir puro çeşnicisinin köşe yazısına da rastlamak mümkün.

Soyluluğun Simgesi: Şarap

Şarabın rönesansı da Özal döneminde başladı. Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden kısa bir süre sonra verdiği yeni yıl davetiyle ilgili yazısında Ertuğrul Özkök bu değişikliği şöyle anlatıyor:

> "Geçen yılki yılbaşı kokteylleri ile karşılaştırıldığında arada büyük farklar var. Eski Cumhurbaşkanı Kenan Evren bin 500 kişiyi davet etmişti. Ancak bu yılın asıl farkı sayılarda değil, üslûpta olacak. Her şeyden önce Şarap Yılı kendini Köşk'te hissettirecek. Misafirlere geçen yılın ürünü beyaz şarap sunulacak. Bu amaçla köşkte özel bir cave, yani şarap mahzeni hazırlanıyor. İki büyük şarap şirketi ile temasa geçildi. Ünlü bir şarap şirketinin sahibi ile konuşuyorum: 'Köşk'ten 500 şişe şarap, 150 şişe en iyi kalite şampanya ısmarlandı. Ama bu büyük bir sipariş değil' diyor. Böyle olması normal, çünkü sipa-

riş verilen tek şirket bu değil. Başka bir şarap firmasına da, beş koli dömisek, beş koli sek beyaz şarap ısmarlanıyor. Bunlar da 120 şişe ediyor. İçki konusundaki en büyük değişiklik ise yabancı markalı içkilerin de listeye eklenmesi. Evren'in Köşk'e getirdiği kurallardan biri daha böylece yıkılıyor."[216]

Bugün varılan noktada ise artık şarap satışlarını artırmayı amaçlayan gerçek bir şarap lobisinin varlığından söz etmek mümkün. Şarabın Batı ülkelerinde olduğu gibi seçkin hayat tarzının bir simgesi olarak kabul görmesi ise bu son birkaç yılın eğilimi. Nitekim şarap kültürünün yerleşik olduğu Batı ülkelerini örnek alan KÜSAV son yıllarda şarap müzayedeleri düzenlemekte.[217] Şarabın bir statü simgesi olarak kabul edilmesinin nedeni ithalatın serbest bırakılmasının ardından başta Doluca olmak üzere yerli şarap üreticilerinin tüketimi artırmayı amaçlayan kapsamlı bir halkla ilişkiler kampanyasına girişmeleri. Yerli üretici ve ithalatçıların ortak gayretleri sonunda şarap bugün elit bir kesimin içkisi olma yolunda. Şarapseverlerin kamuoyu nezdinde avamı temsil ettikleri ve "sarhoş" figürüyle özdeşleştirildiklerinin bilincinde olan yerli şarap üreticileri kendilerini bu "alt kültür" imgesinden sıyırıp daha elit bir kesime hitap etmek çabasındalar. Bu çabayı şarapseverlere hitap eden bir derginin ilk sayısında editörün şu satırlarında görmek mümkün:

> "Tamamen yarı cehalet sonucu olarak, şarap ülkemizde hiç haketmediği bir düzeye oturtulagelmiş, kullananlara 'şarapçı' fiile de 'şarapçılık' denmiş ve yıllarca böyle sürmüştür. Türkiye'de antika dünyasında da böyle değil midir? 'Eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağardı' denmez mi? Ama sorarız size dostlar? Cehalet Türkiye'de bütün yükselmiş değerleri yok etmeye, çağcıl gerçekleri heder etmeye çalışmıyor mu? Şarap ülkemizde yıllarca ehliyetsiz, bilirbilmez paryalar, pelpler tarafından üretilmedi mi? Şıra mıydı? Şarap mıydı? Bilmeden

216 Ertuğrul Özkök, "Çankaya'da lüks hayat", *Hürriyet*, 7 Ocak 1990.

217 "Şarap müzayedesi", *Milliyet*, 22 Kasım 1992 / "Yıllanmış şarap müzayedesi", *Hürriyet*, 22 Nisan 1994.

ve bilebilmesine de olanak olmayan bir takım ne idiği bilgisizler tarafından üretilmedi mi? Ya tüketenler? Zehir midir? Zıkkım mıdır? Dizel midir? Ne olduğunu bilmeyenler tarafından tüketilmedi mi? Yıllar sonra söz konusu cehalet ülkemizde yerinde durup dururken belirli bir kesim; küresel boyutlarda yaşayan ve düşünebilen ve üreten bir kesim; bu 'elitizm' doğrultusunda şarabın elinden tutarak yukarı çekmiş ve bu siyasi coğrafyada gereken değeri verebilmiştir."[218]

Şarap ithalatının serbest bırakılmasıyla birlikte tüketimi artırmak ve marka bağımlılığı yaratmak için kullanılan yöntemlerden biri de kaliteli şarap tüketen kişilerin yüksek gelir düzeyine sahip oldukları ve lüks mekânlarda oturdukları varsayımından yola çıkarak tanıtımların tüketicinin ayağına kadar giderek gerçekleştirilmesi. Yerli şaraplar arasında adından en çok bahsettiren marka Kutman ailesinin ürettiği Doluca ile Kutman'ın Güven Nil'le ortaklaşa ürettiği Sarafin. Doluca'nın kamuoyunda bu kadar çok tanınmasındaki birincil etken ailenin üçüncü kuşak temsilcisi Sibel Kutman'ın etkin halkla ilişkiler çalışmaları. Robert Kolej'den mezun olduktan sonra eğitimini Amerika'da tamamlayıp bir süre de orada yaşayan Sibel Kutman kamuoyunda "genç başarı"yı temsil ediyor. Bir derginin sunuş metnine göre Kutman "Doluca şaraplarının varisi, yarı Perulu, bir dansçı. Güzel, kendine özgü, ayağı yere basan 2000'lerin 'bireysel' ve 'gerçekten başarılı' prenseslerinden" biri.[219] Bu başarılı kampanya sonucunda Doluca ve Sarafin hem AGİT zirvesinin konuklarına sunuldu,[220] hem de Dışişleri Bakanlığı'nın davetlerinde ve yabancı konuklarına verdiği hediyeler arasında yerini aldı.[221] Sarafin ise Türkiye'nin en seçkin kişi ve ailelerinin beğenisini kazandı.[222] Mr. Gurme müstear

218 "In Vino Veritas", *Sommelier Pleasure*, 15 Mart-15 Haziran 2000, sayı 1.

219 *Harper's Bazaar*'dan aktaran Nur Çintay, "Taze şarap gibi", *Aktuel*, 10-16 Şubat 2000, sayı 447, s. 69-72.

220 Nurten Irk, "Köşk karar verdi, dünya liderleri Sarafin içecek", *Hürriyet*, 18 Kasım 1999.

221 Sibel Yeşilmen, "Dışişlerinin kadrolu şarabı", *Sabah*, 20 Şubat 2000.

222 Dicle Kutay, "Başarı Sarafin'le geldi", *Yeni Binyıl*, 9 Ocak 2000

adıyla lokanta tanıtım yazıları yazan Serdar Turgut'un, Ahmet Kutman ve Güven Nil'le birlikte olduğu nezih bir akşam yemeğini anlattığı yazısında vurguladığı husus birlikte olduğu kişilerin "medeni"liğiydi:

> "Mutlu oldum o gece çünkü Türkiye'de işiyle gurur duyan, düzgün, medeni insanlarla bir arada olmak maalesef her zaman yakaladığım bir şans değil."[223]

Doluca ve Sarafin şaraplarının kamuoyunda emsallerine göre daha çok tanınmalarındaki bir diğer önemli neden Ahmet Kutman ve Güven Nil'in medya dünyasıyla kurdukları sağlam dostluk bağları ve Güven Nil'in Açık Radyo'nun kurucuları arasında yer alması. Bu dostluk bağlarının izlerine Şahin Alpay'ın satırlarında rastlamak mümkün:

> "Onbir yaşımdan beri dostum Ahmet Kutman da bize katıldı. Robert Kolej'de yatılı okurken aynı odayı paylaşan üç arkadaş, 36 yıl sonra Çanakkale'de buluştuk. Ahmet, kendi haline kalsa, belki ünlü bir teorik fizikçi olacaktı. Kimya okuyup baba işini, Doluca şaraplarını devraldı ve Türkiye'nin önde gelen şarap uzman ve üreticilerinden biri oldu.
>
> Güven, kendi haline kalsa, belki büyük bir müzisyen olacaktı. Ama hayat onu Türkiye'nin en yaratıcı, en girişimci işadamlarından biri yaptı. Çanakkale Savaşı'nın tarihine duyduğu büyük merak onu sonunda Sarafin Çiftliği'ni satın almaya ve Ahmet'le birlikte ülkenin en kaliteli şaraplarından bazılarını üretmeye götürdü."[224]

Şahin Alpay, Güven Nil'in genç yaşta vefat etmesinin ardından yazdığı yazıda onun entelektüel yanını vurgulamaya özen gösterdi:

> "Güven, Türkiye'de pek az kimsenin yaptığını yaptı: Kazandığı parayı tarıma yatırdı. Elinden kitap düşmedi. Gidip görmediği yer kalmadı. Son gitarını birkaç gün önce satın aldı. Açık

223 Mr. Gurme, "İki binde güzel şaraplar", *Hürriyet Pazar*, 7 Kasım 1999.

224 Şahin Alpay, "Conkbayırı ve Sarafin", *Milliyet*, 3 Ağustos 1999.

ADININ BAŞ HARFİNİ TAŞIYOR...

Sabancı Holding Yönetim Kurulu Üyesi Güler Sabancı (sağ başta), İtalya ve Fransa'dan getirdiği fidelerden 5 yılda bir marka yarattı. Özel çim ürünlerden üretilen beyaz ve kırmızı şarapları ilk olarak davetliler tattı. G şarapları, özel yerlerde satılacak.

Şarabın etiketi Güler'in 'G'si

Güler Sabancı, 3 milyon dolarlık yatırımla Şarköy'de ürettiği iki şaraba G adını verdi

Olay TAN

HABER MERKEZİ

SABANCI Holding Yönetim Kurulu Üyesi Güler Sabancı, özel bağlarında ürettiği kırmızı ve beyaz şaraplarına adının baş harfi olan G markasını koydu. Sabancı, Kırmızı G ve Beyaz G adını verdiği özel şaraplarını piyasaya çıkmadan önce Ortaköy Feriye'de verdiği davette ünlü davetlilere ikram etti. Tanıtım partisine amcası işadamı Sakıp Sabancı, Türkan, Sevil, Dilek Sabancı başta olmak üzere Cem-Ümit Boyner çifti, Osman Boyner, Halis Komili, Mustafa Taviloğlu, Hasan Güleşçi, Tuğrul Kutatgubilik, Güngör Uras, Burhan Karaçam gibi iş ve sosyete dünyasının ünlüleri katıldı. Davetliler şaraba tam not verdi.

Şarköy'deki bağlara ve şarap imalat ve damlendirme tesislerine 3 milyon dolar yatırım yapıldı. Kırmızı G şarabı Fransa'dan Cabernet Sauvignon, Merlot üzüm türlerinden, Beyaz G şarabı ise Sauvignon Blanc üzümünden elde edildi. Kırmızısı 10 milyon beyazı 8 milyondan satışa sunulacak şaraplar beş yıldızlı oteller ve lüks şarküterilerde satılacak.

Sabah, 8 Haziran 2000.

Radyo'nun kurucu ortaklarındandı. "Müzikli Şarap Sohbetleri"ni hazırlayıp sundu. Kalbi, her pazar yaptığı gibi basketbol oynarken durdu. Daha yapacağı çok şey vardı."[225]

Şarap konusunda son yıllarda göze çarpan ve şimdiye kadar rastlanmayan bir diğer yenilik büyük sanayicilerin şarap üretimine girişmesi. Bunun öncülüğünü de Güler Sabancı yapmakta. Bu gelişmenin nedenlerini anlamak için bağ sahibi olmanın Avrupa burjuvazisi için yerleşikliği, toprağa bağlılığı ifade ettiğini hatırda tutmak lazım. İyi bir şarap markası sahibi olmak o şarapları üreten baron, kont ve kontesler için âdeta bir sanat eseri yaratmak anlamını taşımakta. Bu nedenle Avrupa'nın ünlü şarapları asilzadelerin şatolarındaki bağlarında yetişmekte.[226] Dayısı Orhan Türker'le birlikte yaklaşık dört milyon dolarlık bir yatırımla bağ ve şarap üretim tesisi kuran Güler Sabancı ürettiği şarapları Gülor markasıyla piyasaya sunuyor. Güler Sabancı'nın ürettiği şarapların kamuoyuna tanıtımında en büyük destek köşe yazarları ve adları kamuoyuna mal olmuş ünlü kişilerden geldi. Güler Sabancı'nın ilk 1995 yılında piyasaya sürdüğü ve sonradan kalite açısından beklediği düzeyde olmadığını itiraf ettiği Berceste ve Neveser şaraplarının reklamlarında Sakıp Sabancı'nın sanat danışmanı antikacı Raffi Portakal, KÜSAV'ın kurucusu Çiğdem Simavi ve bankacı Hamit Belli yer aldı.[227] Güler Sabancı'nın bu ilk başarısız deneyiminden birkaç yıl sonra piyasaya sunduğu Gülor şarabına destek gene köşe yazarlarından geldi.[228] Güler Sabancı iş dünyasında bağ sahibi olan ilk ancak tek örnek değil. Garanti Bankası tepe yöneticilerinden Akın Öngör de şarap üretme hazırlığı içinde.[229]

---

225 Şahin Alpay, "Güven Nil", *Milliyet*, 20 Şubat 2001.

226 Mehmet Yalçın, "Burjuvamız şarabı keşfetti", *Sabah Pazar*, 18 Haziran 2000.

227 Meral Tamer, "Sabancı'nın şaraplarına kişilik katanlar", *Milliyet*, 14 Nisan 1995.

228 Güngör Uras, "Gülor şarapta iddialı", *Milliyet*, 22 Nisan 2000 / Meral Tamer, "Şarap: Asilce para kaybetmenin yolu", *Milliyet*, 8 Haziran 2000.

229 Hülya Ekşigil, "Bankalarla değil, sanatla zenginleşiriz", *Yeni Binyıl*, 6 Ağustos 2000.

İşadamları ve İşkadınları Nasıl Giyinmeli?

Seksen sonrası Türkiyesi'nin modernleşme macerası içinde giyim kuşam son derece belirleyici bir rol oynamıştır. Gazeteci Hadi Uluengin'e göre tekstil sanayicileri, reklamcılar, bankacılar ve iletişimciler Türk modernleşmesinin motorlarıydı.[230] Lüks giyimin kişinin toplumsal statüsünün en belirleyici özelliği olduğunu anlayanlardan ilki Turgut Özal'dır. Özal seksenli yılların başında başbakanlığı sırasında sık sık çıktığı Amerika gezileri esnasında New York'un en ünlü ve pahalı giyim mağazası Bijan'dan alışveriş yapmayı ihmal etmiyordu. Türk kamuoyu ise bundan Bijan'ın *Time* dergisine verdiği ilanda müşterileri arasında Özal'ı da saymasından[231] ve Semra Özal'ın aynı mağazadan iki som altın tabanca satın almasının basına yansımasından sonra haberdar oldu.[232] İş âleminin gitgide dışarıya açılması, yurtdışı gezilerinin artması, gelir düzeyinin yükselmesi, televizyon kanallarının renkli yayına geçmeleri ve yabancı dizilerin kanallara egemen olması gibi etkenler sonucunda giyim kuşam lüksleşti ve seçkinleşti. Ancak bu lüksleşme ve seçkinleşme tabii ki sadece toplumun belli bir kesimini hedef aldı. Hedef alınan ana kesim ise genellikle otuzlu yaşlarda özel sektör yöneticileri, bankacılar ve borsacılardı. Hedef alınan bir diğer kesim ise köklü ailelerdi. Köklü ailelere hizmet veren modacıların ortak özellikleri ise son derece seçici olmaları ve sadece belli bir kültüre sahip kişileri muhatap almaları. Yıldırım Mayruk ile Cemil İpekçi böyle bir tavra sahip modacıların başında geliyor. Mayruk'a göre "sosyete" ikiye ayrılmakta: "Biri eğitimli, asil, kültürlü, güngörmüş insanların oluşturduğu sosyete, diğeri, sonradan parası olmuş, şımarık, densiz insanların oluşturduğu [kesim]." Mayruk bu ikinci kesime asla elbise dikmiyor: "Çok doluyum, yetiştiremem diye bir bahane uyduruyorum. Çünkü biliyorum ki diktiğim kıya-

230 Hadi Uluengin, "Altın boynuz moda", *Hürriyet*, 14 Mart 1998.

231 Melih Aşık, "Bijan'lama", *Güneş*, 24 Ekim 1985 / Hasan Pulur, "Bijan Efendi'nin müşterileri", *Hurriyet*, 27 Ekim 1985 / Safter Yılmaz, "Cumhurbaşkanı: Özal, Bijan'ın vitrininde", *Hürriyet*, 22 Ocak 1990

232 "54 milyonluk altın tabancalar kime?", *Hürriyet*, 11 Kasım 1990.

feti taşıyamayacaklar." Cemil İpekçi ise müşterilerini nasıl seçtiğini şöyle anlatıyor:

> "Bu sektörde [müşteriler] kendilerini bize soyadlarıyla tanıtırlar. Benim için bir soyadının önemli olması için en az 500 yıllık olması gerekiyor. Ayrıca onların zenginliği de ilgilendirmiyor beni..."[233]

Seçkinleri hedef alan bir diğer mağaza Boyner Holding'e ait Altınyıldız. Seksenli yıllarda piyasaya sürdüğü Beymen markalı hazır giyim ürünleriyle toplumun üst kesimine hitap eden Altınyıldız, doksanlı yıllarda çalışma hayatına atılan genç erkek ve kadınların artması üzerine sadece bu kesimi hedefleyen ve "iş ilişkileri ağı" anlamına gelen yeni bir marka yarattı: NetWork. Altınyıldız Genel Müdürü'ne göre genç kadınların bu markayı tercih etmelerinin nedeni şu:

> "İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşayan Türk kadını, Londra ya da Paris'te yaşayan kadınlarla benzer yaşam stillerine sahip. Kadın, gün boyu kendini şık ve rahat hissetmek istiyor. Akşam da evine uğramadan iş yemeğine ya da kokteyllere gitmek zorunda kalıyor. Hem bu tempoya uymak, hem de bir kadın olarak şık olmak istiyor."[234]

Hızlı Yaşayanlar

Keyifli ve lüks yaşamın en önde gelen göstergelerinden bir diğeri otomobiller. Yıllar boyu yerli arabalarla büyüyen bir kuşak seksenli yıllarda ithalatın serbestleşmesiyle birlikte ithal arabalarla tanıştı. İthal markalar arasında "Japon arabalar" tanımıyla genelleştirilen Uzakdoğu yapımı arabalar yerli üretime kıyasla estetik görünümü ve konforuyla lüksü ve statüyü temsil etti. Ancak kısa bir süre sonra "Japon araba" sıradanlaştı. "Lüks" ve "statü" kavramları, yıllar boyunca "zenginlik" kav-

233 Tuluhan Tekelioğlu, "Modacı müşterisini anlatıyor", *Hürriyet*, 31 Ocak 1998.

234 "Boyner, dünyaya NetWork'la açılıyor", *Hürriyet*, 9 Ekim 1999.

ramıyla özdeşleşen Mercedes ve BMW tarafından temsil edilmeye başlandı. Bu iki marka önceleri "sonradan görme"lerin, yani yeni zenginlerin birer simgesiydi. Seksenli yıllarda ithalatın serbestleşmesi bu iki markanın yanı sıra diğer lüks marka arabanın da Türkiye'ye ithal edilmesine yol açtı. Seksenli yıllarda "kalantor" işadamlarının simgesi olan Mercedes ve BMW doksanlı yıllarda hem başarılı bir halkla ilişkiler kampanyasının başlatılması, hem de varlıklı sayısının artması sonucunda daha geniş bir kitleye ama son tahlilde gene seçkin bir sınıfa hitap etti. Ancak bu seçkin sınıf seksenli yıllardaki "kalantor" işadamı tipinden çok keskin hatlarla ayrılıyordu. Bir BMW reklamı bu yeni hedef kitleyi şöyle tarif ediyordu:

> "Yeni insan... 90'lı yılların insanı... Statü sınırlarını aşmış kişisel tercihlerine önem veren bir insan... Seçimleriyle, istekleriyle farklı. Ve BMW bu 'yeni insan' için... sizin için, bir otomobil yarattı: Yeni 3 Serisi. BMW Yeni 3 Serisi, teknolojiyi sizin için kullanıyor. Sizin ritminize, yaşam tarzınıza uygun.. her şeyiyle!"[235]

Araba kullanımında göze çarpan bir diğer yenilik "kent merkezinden doğaya kaçış" eğilimiyle birlikte ortaya çıkan 4x4 arazi aracı tutkunluğu. Büyük kentlerde merkezden uzak yerleşim bölgelerindeki modern sitelerde yaşayan ve çoğunluğu girişimci ve işadamlarından oluşan yeni bir kitle *Outdoor* dergisini okumaya, hafta sonları 'trekking' yapmaya ve 'off road'a çıkmaya başladı. Bu faaliyetlerde bulunurken de arazi araçlarını tercih etti.[236] Lüks araba kullanımını teşvik eden kesim birçok diğer alanda olduğu gibi gene köşe yazarlarıdır. Köşe yazarları yazılarında lüks arabaya olan düşkünlüklerini hiç çekinmeden kâğıda döktüler. Otomobil fuarlarında teşhir edilen en lüks markalardan büyük övgüyle söz ettiler.[237] Ferra-

235 *Hürriyet*, 11 Şubat 1991.

236 Tolga Güngör ve Gülay Fırat, "Havası da cabası", *Aktüel*, 1 Ocak 1997, sayı 286, s. 128-133.

237 Hadi Uluengin, "Otomobil zamanı", *Hürriyet*, 11 Ocak 1992 / Ertuğrul Özkök, "Ufkun bittiği yere uçamamak", *Hürriyet*, 3 Aralık 1995 / "Cenevre

ri 360 Spider modelinin tanıtımı için yapımcının davetlisi olarak Monte Carlo - Cannes arası araba gezintisine katılan gazeteciler sütunlarında bundan övgüyle bahsettiler.[238] *Radikal* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan ise herkese meydan okurcasına seçimini ilân etti:

> "Hayatımızı kullanmak zorunda olduğumuz ya da çok beğendiğimiz için kullandığımız markaların başkalarınca nasıl algılandığını her seferinde değerlendirerek mi düzenlemeliyiz? Kendi adıma cevap vereyim; belki giyim kuşamda buna dikkat ederim, nisbeten 'nötr' şeyleri tercih ederim ama otomobiller söz konusu olduğunda, hele hele cipler söz konusu olduğunda, kimse kusura bakmasın ama imaja filan bakmam beğendiğimi alırım.
>
> Hayatımı ve zevklerimi başkalarının yaptıklarına göre değil kendi isteklerime göre düzenliyorum. Range Rover'ım var, gururluyum."[239]

Günümüzde revaçta olan bir diğer "yaşam biçimi" Harley-Davidson motosikleti sahibi olmaktır. Bu motosikletlerin Türkiye'ye ithal edilmeye başlanması ise oldukça yakın bir geçmişe dayanıyor. Harley-Davidson motosiklet kıyafet ve aksesuarlarının ithalat ve dağıtımını yapmak için 1996 yılında kurulan Efsane Motor Ticaret A.Ş.'nin kurucu ortakları iş dünyasının tanınmış simaları.[240] Başarılı bir halkla ilişkiler kampanyası sonucunda basında Harley Davidson hakkında haberlere ve köşe yazılarına rastlanır oldu. Bu markanın tutkunları "Yaşı 40'ın

---

Otomobil Fuarı'nda 6 kadın...", *Hürriyet Tatil*, 9 Mart 1996 / Fatih Altaylı, "Arabalar, arabalar, arabalar", *Hürriyet*, 30 Kasım 1996 / Fatih Altaylı, "Platonik bir aşk", *Hürriyet*, 7 Kasım 1998.

238 Hıncal Uluç, "Ferrari diye bir efsane", *Sabah*, 28 Temmuz 2000 / Hıncal Uluç, "Ferrari'nin farkedilen farkı...", *Sabah*, 29 Temmuz 2000 / Hıncal Uluç, "Ferrari'nin siyah atı!", *Sabah*, 30 Temmuz 2000.

239 İsmet Berkan, "Range Rover'ım var, gururluyum", *Radikal*, 23 Nisan 2000.

240 Şirketin ortakları şu kişiler: GYİAD eski Başkam ve Aktif Finans eski Genel Müdürü Ferruh Tanay, Pasiner Holding ortaklarından Uğur Pasiner, Borusan Holding ortaklarından Ahmet Kocabıyık, Serdar Aral, Reklamevi şirketi ortaklarından Attila Aksoy, Sabancı Holding Genel Koordinatörü Mehmet Civelek.

üzerinde, hali vakti de yerinde olanlar... İş yaşamının stresini özgür, çılgın ve sıradışı yaşayarak aşmak isteyenler... Heyecan peşinde koşmanın ateşiyle yanıp, tutuşanlar..." olarak tasvir edildi.[241] Harley-Davidson'a olan talebi sürekli canlı tutmak ve genç işadamları için motosiklet kullanımını çekici kılmak amacıyla başta Ferruh Tanay olmak üzere her biri iş âleminin tanınmış isimleri olan şirket ortakları motosikletleriyle her türlü etkinliğe katılıp Harley-Davidson adından sürekli söz ettirdiler. Bu tanıtım kampanyası sırasında kullanılan yöntemlerden bir tanesi motosikleti kullananlarla yapılan söyleşilerde motor kullanma tutkusunun sürekli vurgulanmasıydı.[242] Ferruh Tanay motosiklet pazarındaki payını artırmak için sürekli işadamlarını hedefledi. Takım elbise ve motorla işe gitmenin "günümüzün yüz trendi" arasında yer aldığını söyledi.[243] Durum böyle olunca genç işadamlarına da arabalarını garaja bırakıp kendilerine birer motosiklet temin edip işlerine takım elbiseyle gidip gelmek kalıyor.

"Müzik Ruhun Gıdasıdır"

Radyolar

Doksanlı yılların en önemli değişikliklerinden biri yasalarda yapılan değişikliğe dayanarak özel radyo ve televizyon istasyonlarının kurulmasıdır. Televizyon kanallarına kıyasla çok daha küçük bir yatırımla kurulabildikleri için radyo istasyonları ard arda yayına geçti. Geçmeleriyle birlikte daha önceden hiç benzeri olmayan özgür bir ifade ortamı oluştu. Bu ortam

241 Ayşegül Meriç, "6 işadamı 1 motosiklet", *Sabah*, 12 Eylül 1996.

242 Efkan Kula, "Motorize ruhlar", *Gazetepazar*, 1 Ağustos 1999 / Kıvılcım Başarır, "Onlar aslında işadamı!", *Milliyet İş Yaşamı*, 12 Eylül 1999 / "Motorun yeri ayrı", *Milliyet İş Yaşamı*, 19 Eylül 1999 / Kıvılcım Başarır, "En kıdemli Harley'ci", *Milliyet İş Yaşamı*, 3 Ekim 1999 / Gamze Reisoğlu, "Avrupa'yı motorla yakalarız", *Sabah Pazar*, 13 Ağustos 2000 / Nurten Erk, "Motosiklet hastası sanayici", *Hürriyet Pazar Ekonomi*, 2 Temmuz 2000.

243 Ebru Bakı, "Takım elbise ile motosiklet kullanma kampanyası", *Hürriyet*, 3 Nisan 2000.

aynı zamanda radyolardaki müzik ve sohbet programlarının çeşitlenmesine de yol açtı. Özel radyolara en büyük destek basından geldi. Radyolara destek veren gazeteciler arasında ısrarlı yazılarıyla Ertuğrul Özkök dikkati çekti.[244] Ancak onca radyo istasyonu arasında basının özellikle üzerinde durduğu istasyonlar klasik Batı, caz ve pop müziği çalan istasyonlardı. Bu istasyonlardan özellikle söz edilmesinin nedeni ya Power FM'de olduğu gibi sahibinin ünlü işadamı Cem Hakko, ya da Açık Radyo'da olduğu gibi kurucularının iş ve entelektüel camianın önde gelen isimleri olmalarından ileri geldi. Doksanlı yıllarda kurulan onlarca radyo istasyonu arasında Ömer Madra'nın yönettiği Açık Radyo emsalleri arasında müstesna bir yer işgal etmekte. Açık Radyo'nun kurucu ortakları arasında önde gelen işadamları, basın, reklam ve entelektüel dünyanın tanınmış isimlerinin yer alması da rakiplerine kıyasla daha çok tanınmasında önemli bir etken.[245] 1999 yılının Mart ayında iş dünyasının önde gelen isimleri arasında yapılan bir araştırmaya göre en çok dinlenen radyolar sırasıyla Power FM, Açık Radyo ve Capital Radyo'ydu.[246] Ömer Madra Açık Radyo'nun seslendiği dinleyici kitlesini şöyle tarif ediyor:

> "25-40 yaş arası, eğitim ve varlık olarak ortanın üstünde insanlar, lise sondan itibaren üniversiteyi de kapsayarak kültür açlığına da maruz kalmış insanlardan oluşanlar..."[247]

Bir araştırmaya göre Açık Radyo dinleyicileri *Radikal*, *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazetelerini okumakta, müzik dinlemekte, sinema, tiyatro ve konsere gitmekte, televizyon seyretmekte, gezilere katılmakta, kitap okumakta. Açık Radyo dinleyicilerinin %88'i A, B, C1 sosyo ekonomik statü sınıflarına girmek-

244 Ertuğrul Özkök, "Şu Turkiye'ye bakın", *Hürriyet*, 20 Haziran 1993 / Ertuğrul Özkök, "Radyomu çok seviyorum", *Hürriyet*, 22 Agustos 1993.

245 http://www.acikradyo.com.tr/tur/seruven/kurucular.html

246 A&B Tanıtım şirketinin Açık Radyo'ya yolladığı 8 Mart 1999 tarihli yazı.

247 Suzan N. Tarablus, "Sıradışı bir ses, misyonunun bilincinde bir yayıncılık anlayışı: 94.9 FM Açık Radyo", *Şalom*, 4 Aralık 1996.

248 http://www.acikradyo.com.tr/ac_nielsen_zet/index.html

te.[248] Açık Radyo sadece müzik değil, kültürel içerikli programlarıyla da ilgi çekiyor. Kuruluş bildirgesine göre hedeflenen "özel bir kültür kulübü niteliğinde, aynı zamanda, demokratik sivil örgütler için bir iletişim merkezi işlevi gören bir radyo" olmak.[249] Kurucu ortaklardan Ömer Madra doksanlı yılların yaygın teması olan "çok renklilik, çok kültürlülük" motifine uygun olarak programlarda azınlık cemaatlerinin gazetelerine de yer verdi.[250] Bir gazetecinin deyimiyle Açık Radyo "sıradanlığa, kültürel yozlaşmaya, taraflı yayına koca bir 'hayır' protestosu çeken belli bir kitle" tarafından benimsendi.[251] Başka bir gazeteciye göre Açık Radyo "zeki, duyarlı ve nazik insanları bir araya getirmeye 100.000 kişilik sürekli bir 'parti' yapmaya" yarayan bir radyo.[252] Kimisine göre Ömer Madra'nın yönettiği Açık Radyo entelektüel camiaya gerçek bir nefes aldırdı.[253] Entelektüel camianın Açık Radyo'ya olan hayranlığını herhalde en iyi şekilde sanatçı Lale Mansur dile getirmekte. Lale Mansur'un arzusu şu: "Çok param olsa Açık Radyo'nun her şehirde dinlenmesini sağlarım."[254]

Amerikan kültürünün etkisi Açık Radyo'da çok belirgin. Radyoda ekonomi programı düzenleyen üç kişi Boğaziçi ve Harvard üniversiteleri yüksek lisans programlarından mezun yöneticiler. Program bu kişilerin Harvard'da geçirdikleri yıllardan esinlenerek Harvard Square adını taşıyor.[255] Açık Radyo'nun ünü Meral Tamer sayesinde her yıl Davos'ta düzenlenen WEF toplantısına da ulaştı. Meral Tamer Davos'ta karşılaştığı müzisyen Brian Eno'ya Açık Radyo'da 42 hafta boyunca kendi

249 Zeynep Güven, "Çevresi geniş radyo", *Hürriyet İstanbul*, 20 Eylül 1999.

250 Suzan N. Tarablus, "Sıradışı bir ses, misyonunun bilincinde bir yayıncılık anlayışı: 94.9 FM Açık Radyo", *Şalom*, 4 Aralık 1996.

251 Emine Çaykara, "İddiası kendinden menkul Açık Radyo", *Tempo*, 29 Kasım 1995, sayı 48, s. 144-145.

252 Ayça Atikoğlu, "Radyonuz açık olsun", *Milliyet*, 3 Aralık 1995.

253 Aycan Saroğlu, "Entelektüelin Pöti Larus'u", *Aktüel*, 23-29 Kasım 2000, sayı 488, s. 24-28.

254 Aslı E. Perker, "Rahat insan Lale Mansur", *Sabah Cumartesi*, 10 Şubat 2001.

255 Tülühan Tekelioğlu, "İş dünyası, canlı yayında!", *Hürriyet Cumartesi*, 20 Kasım 1999.

müziğinin çalındığını söyleyerek Radyo'nun adını uluslararası arenaya taşıdı.[256] Açık Radyo'nun adı bugün kamuoyunda âdeta yüksek düzeyde bir entelektüel kulübü çağrıştırmakta ve köşe yazarları nezdinde çok revaçta. Bu nedenle de RTÜK'ün yayında okunan Charles Bukowski'ye ait bir öyküyü müstehcen bulması nedeniyle radyoya bir süre kapatma cezası vermesi kamuoyunda büyük bir fırtına yarattı. Çok sayıda köşe yazısı ve karikatür bu kararı protesto etti.[257] Ancak kararı protesto eden aynı kesim Radyo Foreks'in benzeri bir kapatma cezasına çarptırılması sırasında hiçbir şekilde tepki göstermedi.[258] Bu da bir kere daha Açık Radyo'nun kapatılmasına karşı gösterilen duyarlılığın aslında Açık Radyo için yapılan lobi faaliyetlerinin bir tezahüründen ibaret olduğunu gösteriyor. Açık Radyo'nun en büyük destekçileri olan köşe yazarları radyonun kuruluş yıldönümünü de unutmayacak kadar vefalı dostlar.[259]

Caz

Açık Radyo'nun en popüler programlarını ayırdığı caz, özellikle Amerika'da bir süre yaşayan genç ve orta yaşlı kuşağın en gözde müziği olma özelliğini taşıyor. Bu yeni kuşağın profili şöyle: 20-40 yaşları arasında, ömrünün bir bölümünü ya eğitim veya mesleki nedenlerle Amerika'da geçirmiş, halen bir gazetenin önde gelen köşe yazarlarından biri veya özel sektörde orta veya üst düzey yönetici. Caz müptelası bu yeni kuşağı Hadi Uluengin "Yeni Türkler" olarak adlandırıyor ve modern Türk uygarlığının simgesi olarak görüyor:

> "Cazda, Cemal Reşit Rey Salonu'nun önünü Yeni Türkler kalabalığı kesmişti. Modernler, gişe açımından hemen sonra tükenen yerlerden talep ediyordular. Uygarlık ülkelerinde oldu-

256 Meral Tamer, "Açık Radyo, Brian Eno'yu şaşırttı", *Milliyet*, 4 Şubat 2001.

257 Andrew Finkel, "Istanbul diary The cult that came from nowhere", *Cornucopia*, sayı 21, s. 119.

258 Fatih Altaylı, "Bu aydınlarla bu kadar aydınlık!", *Hürriyet*, 23 Eylül 2000.

259 Haşmet Babaoğlu, "Nice yaşlara Açık Radyo!", *Yeni Binyıl*, 15 Kasım 2000.

ğu gibi, içeriye girmek şansına sahip olanlara, fazla bilet olup olmadığını soruyordular. Saksofonun nefesini işitmek için küçük bir servet öneriyordular. İçerdekiler ise, uygarlık ülkelerinde olduğu gibi, Garbarek'i, Erskine'yi, Vitous'u yapmacıktan alkışlamıyorlardı. Müziği karından hissediyordular. Yeni Türkler, maviye çıkıyordular."[260]

Caz meraklısı bu yeni Türklerin önemli bir kesimi genç işadamları. Bunun farkında olan Caz Bar ilk kurulduğu yıllarda TÜGİAD'la yaptığı anlaşma sonunda mekânını TÜGİAD üyelerinin iş çıkışlarında buluştukları bir kulüp haline dönüştürdü.[261] Caz sevmek modern görünmenin olmazsa olmaz şartlarından biri haline gelmekten öteye bir yerde bir toplumsal statü ve kültür düzeyi göstergesi olma özelliğini de taşıyor. Caz dinlemek kimi zaman da bir zihniyet devriminin işareti. Bu nedenle bir gazetecinin DİSK Genel Başkanı'yla birlikte caz dinlemesi neredeyse fantastik bir boyut taşıyor:

> "DİSK Genel Başkanı'yla Jazz dinliyoruz... Ve Jazz'ın o aykırı tonu geceye yayıldıkça, hafızalarımızın Taksim Meydanı'ndaki işçi rengi, üzerinde iri sarı harfler bulunan o kırmızı pankartlar ve küçük kafalı kocaman gövdeli işçi resimleri dağılıp gidiyor... Ve böylece sanki fabrika ve sokak devriminden gerçek bir dünya devrimi içine giriyoruz... Belki de işçinin zihniyet devriminin eşiğindeyiz."[262]

Caz konserlerine siyasi bir boyut kazandırmada en hünerli gazeteciler Hadi Uluengin ve Cengiz Çandar. Çandar Uluslararası Caz Festivali vesilesiyle yazdığı köşe yazılarında Ankara-İstanbul karşılaştırması yapıp İstanbul'un evrenselliğe ulaştığını, buna karşılık Ankara'nın siyasetin entrikaları arasında boğulup kaldığını vurguluyor. Uluslararası Caz Festivali'ni ev-

---

260 Hadi Uluengin, "Saz ve caz", *Hürriyet*, 27 Şubat 1993.

261 "Eskiden caz kulübü işletmek müslüman mahallesinde salyangoz satmaya benzerdi. Şimdi ise yılan yahnisi satmak kadar zor...", *Elegans*, sayı 24, s. 19-20.

262 Fatih Çekirge, "DİSK başkanıyla Jazz dinlemek", *Sabah*, 2 Nisan 1995.

renselliğin bir simgesi olarak değerlendiriyor.[263] Çandar İstanbul'da cazın neden popüler olduğunu şöyle açıklıyor:

> "Peki, caz niye bu kadar popüler ve İstanbul cazı niçin böylesine kucaklıyor? Zira, caz, 'özgürlüğün sınırlarını zorlayan' veya 'özgürlüğün sınırsızlığında yol alan' bir müzik türü ve '21.Yüzyıl'ın müziği'...
>
> O yüzden, İstanbul'un bu 'olay'la ilişkisi anlaşılabilir. İstanbul, Türkiye'nin 'dünyaya kapanamaz ve kapatılamaz yüzü'... İstanbul, bir dünya kenti... İşte o yüzden, 'Ankara oyunları' İstanbul Caz Festivali'nden bakıldığında pek sıradan ve sıkıcı geliyor. Ve, tam da bu yüzden, İstanbul Caz Festivali, ülkenin geleceğine yönelik iyimserlik duyguları besliyor; özgürlüğün gücünü ve totalitarizme karşı zaferini müjdeliyor..."[264]

Ankara'nın "yerelliği"nden, daha açık ifade etmek gerekirse, "taşralı"lığından şikâyetçi olan, buna karşılık İstanbul'u göklere çıkaran, bunu yaparken de cazı bir ölçü olarak kullanan bir diğer köşe yazarı Hadi Uluengin. Ankara'da bir barda caz dinlerken bazı dinleyicilerin konseri yeterince dikkatli izlememeleri üzerine kaleme aldığı yazısında Ankara-İstanbul karşıtlığını vurguluyor:

> "Eminim, Ankara'nın siyaset, bürokrasi, akademi veya basın 'ricalinden' çok az bir bölümü bu yerellikler şehrine bir nebze evrensellik sırıngalayan Ötenel, Dai, Aykent, Ginter ve Köse'yi dinlemeye gitti. (..) Oysa yine eminim, Wayne Shorter'ın, Salif Keita'nın, Al Jarreau'nun, David Sanborn'un kıymetini bilen İstanbul, Tuna Ötenel'i, Yahya Dai'yi, Canan Aykent'i, Allan Ginter'i ve Sibel Köse'yi de ıskalamayacak kadar bilge bir müzik gustosuyla nefes alıp veriyor. Daha ilk notada yereldeki evrenseli keşfediyor."[265]

Caz müziğinin sadece kültür düzeyi yüksek ve "anlayan" bir kesimi ilgilendirdiği yolunda yaygın bir kanaat var. Caz

---

263 Cengiz Çandar, "Ankara'da demokrasiye ihanet ve İstanbul Caz Festivali", *Sabah*, 8 Temmuz 1995.

264 Cengiz Çandar, "İstanbul, caz ve özgürlük...", *Sabah*, 13 Temmuz 1997.

265 Hadi Uluengin, "Her gece caz", *Hürriyet Pazar*, 30 Haziran 1996.

konserlerinde ne zaman, ne kadar süreyle alkışlanması gerektiğini bilmeyen sıradan dinleyicilerin bu konserlere gitmemeleri tavsiye olunur. Aksi halde her biri birer caz uzmanı olan köşe yazarlarının hışmına uğrama ihtimalleri yüksek. Bunun kanıtı bir şirketin kuruluş yıldönümü vesilesiyle düzenlediği Chick Corea - Gary Burton konserinde meydana gelenler. Davetiyesi zamanında eline ulaşmadığından konsere katılamayan Ruhat Mengi bu tatsızlık yüzünden yazısında konsere maddi destek veren şirketle, şirketin halkla ilişkilerini yürüten yetkililere çıkıştı. Aynı vesileyle de konsere davet edilen kişilerin düzeyini eleştirmeyi görev bildi:

> "Caz severlerin ağlamaklı bir şekilde anlattıklarına göre, Chick Corea konserinde parçaların orta yerinde alkışlayanların sayısı çokmuş ama finalde sanatçılar doğru dürüst alkışlanmamışlar. Bu bile davetiye dağıtım işinin prototip bir listeyle yapılmasının yanlışlığını anlatmaya yeter."[266]

Seyircilerin düzeyinden şikâyetçi olan bir diğer köşe yazarı da Meral Tamer. Tamer aynı konsere giden kızının benzeri şikâyetlerde bulunması ve kendisinin de Dışbank'ın davetlisi olarak izlediği Güher-Süher Pekinel ikilisinin konserine gelen dinleyicilerden hoşnut olmaması üzerine yazdığı yazıda dinleyicilerin kalitesizliğinden şikâyet ediyor:

> "Bir hafta arayla gerçekleşen iki konserde gerçek izleyici azınlıktaydı. Çünkü birinde Ekinciler Holding, diğerinde ise Dışbank, kuruluş yıldönümlerini kutluyorlardı. Bilet satılmayıp davetiye gönderildiği için de bu nadide sanatçıların öneminin farkında olmayanlar da salonu doldurmuştu.
>
> Alakasız yerde alkışlayıp, alkışlanması gerektiğinde sessiz kaldılar. Dolayısıyla iki konserde de sanatçılar haklı olarak bis yapmadı. O sanatçıları dinleme heyecanıyla konserlere gidenlerin ise hevesleri kursaklarında kaldı. Üstelik 'sanatçılara ayıp oldu' diye tüm izleyiciler adına mahçup bile oldular."[267]

266 Ruhat Mengi, "En kolay iş", *Sabah*, 26 Kasım 1996.

267 Meral Tamer, "Konser izlemeyi de öğreneceğiz!", *Milliyet*, 1 Aralık 1996.

Klasik Batı Müziği

Klasik Batı Müziği Türkiye'de laik, modern ve Batılı yaşam tarzının en önde gelen simgelerinden biri haline gelmiş durumda. Klasik müziğin bu simgesel konuma yükselmesi önde gelen köşe yazarlarının yazıları sayesinde gerçekleşti. Bu simgesel konum nedeniyle gündelik hayatın sıradan olaylarına bambaşka anlamlar yüklenmeye çalışıldı. Örneğin hem Başbakanlık hem de Cumhurbaşkanlığı konutlarında telefon görüşmelerinin beklemeye alındığı sırada Klasik Batı Müziği çalınması Güneri Cıvaoğlu tarafından kayda değer önemli bir değişiklik olarak okurlara sunuldu:

> "Son ayda Başbakanlık Konutu'nun telefonlarındaki bekleme müziği değişmişti... Klasik müziğin, Vivaldi vs seçkin örnekleri, ahizeden duyulmaktaydı. Şimdi aynı sistem Köşk'te..."[268]

Keza Tansu Çiller'i Başbakanlık Konutu'nda ziyaret eden Ertuğrul Özkök için de konutta Klasik Batı Müziğinin çalınması, espresso kahve makinesinin bulunması gibi küçük ayrıntılar simgesel birer anlam taşıyor ve Türkiye'nin Batılılaşma arzusunun âdeta sarsılmaz kanıtlarını oluşturuyor:

> "Konut'ta dikkati çeken değişiklikler var. Mesela binanın her tarafına kaliteli hoparlörler yerleştirilmiş. İnsanı rahatlatan bir klasik müzik, hiçbir zaman ısınamadığım bu binanın kafamdaki imajını yıkıyor, pırıl pırıl yapıyor. Tansu Hanım'a müzik sistemini kimin akıl ettiğini soruyorum, 'Özer Bey düşündü' cevabını veriyor. Özer Bey'i kutluyorum. Çiller'in Mendelson hayranı olduğunu biliyorum. Bir de Paris'te alıp ona hediye ettiğim Angolah şarkıcı Cesare Evora'yı çok sevmiş. Burada belirteyim Cesare Evora'yı seven bir başka çift de Boynerler. Özellikle Ümit Boyner hasta bir Evora hayranı.
>
> Başbakanlık Konutu'nda bir başka yenilik de espresso kahve makinesinin konulması. Ben bunu tahmin dahi etmediğim için önce neskafe istiyorum. Ancak Çiller, espresso isteyince maki-

268 Güneri Cıvaoğlu, "CNN gibi", *Sabah*, 7 Ocak 1990.

nenin konulduğunu öğreniyorum ve ben de aynısını istiyorum. Oturma salonunun geniş koltuğu üzerinde sıcak bir sohbet yapıyoruz. Üzerinde kahverengi ceket, pantalon var."[269]

Başbakanlık Konutu örneğinde olduğu gibi başka kamu kurumlarında da klasik müzik yayını yapılması modernleşmenin bir simgesi olarak yorumlandı. Bir belediye başkanının çöplerin toplanması sırasında ikaz müziği olarak Vivaldi'yi seçmesi,[270] Çevik Kuvvet polislerine duyarlılık kazanmaları için Mozart ve Beethoven,[271] Deniz Harp Okulu öğrencilerine de Bach dinletilmesi[272] böyle bir yaklaşımın örnekleri.

İş dünyasının önemli isimleri Klasik Batı Müziği alanında da topluma önderlik yapma misyonlarını gerçekleştiriyorlar. Bunu en iyi şekilde yerine getiren de İshak Alaton. Alaton konserlerde dinleyicileri coşturma görevini zevkle üstlenen bir işadamı. Meral Tamer, Alaton'un bunu nasıl yerine getirdiğini şöyle anlatıyor:

"Konser bittiğinde avuçlarımı patlatırcasına alkışlıyorum. Ya salondan yeterince alkış almazlar da bis yapmazlar diye de yüreğim ağzımda...

Ama o da ne? Sanki Alaton beni duymuş. Carmignola ve orkestra şefi dinleyicileri selamlayıp kulise gittiklerinde kendinden fevkalade emin bir şekilde ayağa kalkıp arkaya dönüyor ve iki elini havaya kaldırarak tüm salondakilerin gözlerinin içine bakıp tempolu alkışa başlıyor. Hemen o anda Aya İrini'yi dolduranların tümü Alaton'un temposuna katılıyor. Ve bir bis, bir bis daha, üçüncü bir bis daha.."[273]

---

269 Ertuğrul Özkök, "Başbakanlık Konutu'nda klasik müzik", *Hürriyet*, 3 Eylül 1995.

270 Doğan Hızlan, "Vivaldi ile çöp, Seden Gürel'le tüp", *Hürriyet*, 3 Mart 1997.

271 Doğan Hızlan, "Polisler için Mozart repertuarı", *Hürriyet*, 12 Mart 1998.

272 "Tanrı'nın adıyla Bach eşliğinde", *Yeni Yüzyıl*, 15 Ocak 1998.

273 Meral Tamer, "Alaton amigodur", *Milliyet*, 27 Temmuz 2001.

Seçkinlerin Resmî Geçit Yaptıkları Bir Etkinlik: Konserler

Konserlerin önemli bir işlevi seçkinlerin protokol saflarının en önemli sıralarında yer almalarıdır. Ertuğrul Özkök bu resmî geçidin fotoğrafını çekmeye ve gördüklerini okurlarıyla paylaşmaya hazır olan bir gazeteci. Rolling Stones konserini izleyen Özkök'ün şu satırları, medya mensuplarının ön sırada yer aldığı konserin İstanbullu seçkinlerin minik bir gövde gösterisi olma niteliğini aktarıyor:

> "Önceki akşam Ali Sami Yen Stadı'ndaki Rolling Stones konserini kaçıranlar hakikaten hayıflanmalı. Onlar hakikaten muhteşem bir şeyi kaçırdılar. Hakikaten 'being there', orada olmak duygusu onlarda hep eksik kalacak. İzlediğim son global gösteri Dünya Kupası'nın finaliydi. Hiç abartmadan söylüyorum. Bu, onu kat kat aşan bir şeydi. O yüzden olayı kaçıranlara bazı izlenimlerimi, gözlediğim bazı ayrıntıları aktarmak istiyorum. Konseri numaralı tribünden izledim. Boynumuza asmak üzere bir badge verdiler. Üzerinde VIP yazıyordu. Numaralı tribüne girdiğimde, hemen herkes tandıktı. Her yaştan, her jenerasyondan insan. Yakınımda oturanlardan birkaçının adını vereyim. Mesela Lale ve Şarık Tara, Ümit ve Cem Boyner, Mustafa Taviloğlu, Hamdi Akın, Selahattin Beyazıt, Zeynep ve Metin Fadıllıoğlu. Gördüğüm gazeteciler ise Sedat Ergin, Güneri Cıvaoğlu, Mehmet Ali Birand, Murat Birsel, Lale Barçın İmer, Berran Tözer."[274]

Özkök her konsere gittiğinde "being there" duygusuna kapılan bir mizaca sahip. Nitekim Sezen Aksu - Haris Aleksiu ikilisinin konserinde de aynı duygu fırtınasına kapıldı. Bu müstesna gösteriyi kaçıran okurlarını hasetten çatlatırcasına o gece olup bitenler hakkında verdiği raporda yer alan isimler, bu tür etkinliklerin vazgeçilmez aktörleri olan elitlerin âdeta bir resmi geçidiydi:

---

274 Ertuğrul Özkök, "Kuşak farkını silen konser", *Hürriyet*, 21 Eylül 1998.

"Önceki akşam Sezen Aksu ile Harris Aleksiu'nun konserini izlemeyenler gerçekten büyük bir geceyi kaçırdılar. Neyi kaçırdılar. Her şeyden önce bu coğrafyanın iki dev sanatçısının muhteşem düetini kaçırdılar. En az onlar kadar büyük ve dev bir seyirci topluluğunu. Ama her üçünden de büyük bir coşkuyu. Konser havasını, keyfini kaçırdılar. Eğer psikolojide 'being there' yani 'orada bulunmak' duygusu gerçekten bir şeyi ifade ediyorsa, bunun kanıtı o geceydi. Kaçıranlar için bu gecenin hiç olmazsa biraz havasını yansıtmak istiyorum. Lütfi Kırdar salonu tıklım tıklım doluydu. Tanıdığım birçok insanı salonda gördüm. İlk sırada Çevik Bir ve eşi gözüme çarptı. Demek ki Çevik Paşa üniformasını çıkarsa da, protokoldeki yerini kaybetmiyor. Demek ki gücünü sadece üniformadan almıyormuş. Onun yanında Turizm Bakanı Erkan Mumcu ve Kültür Bakanı İstemihan Talay'ı gördüm. Aynı sırada Bülent Eczacıbaşı, Şakir Eczacıbaşı da vardı. Konseri izleyenler arasında TÜSİAD Başkanı Erkut Yücaoğlu da vardı. Dikkatimi çeken öteki işadamları ise İktisat Bankası sahibi Erol Aksoy ile Garanti Bankası Genel Müdürü Akın Öngör'dü. Görebildiğim gazeteciler ise Güneri Cıvaoğlu, Yalçın Doğan, Nuri Çolakoğlu, Nurcan Akad ve Can Ataklı idi."[275]

Festivaller Kenti İstanbul

Kentli elitlerin İstanbul'un "istila edilmesi"nden sürekli şikâyet etmeleri onlara mahsus bir "kültür vahası"nın doğmasına nedendi. Seksenli yılların ikinci yarısından itibaren Beyoğlu "kültür ve zevk sahibi" seçkinlerin en çok rağbet ettikleri mekân haline dönüştü. Bu mekânda düzenlenen ayinlerden en önemlisi ise Sinema Günleri adı altında her ilkbaharın ilk 15 gününde düzenlenen Uluslararası İstanbul Film Festivali'dir. Sinema Festivali aynı zamanda az sayıda elitten oluşan bir cemaat mensuplarının her yıl bir ayine gidercesine birbirleriyle buluşmasıdır. Festival müdavimlerinden Atilla Birkiye'nin tut-

275 Ertuğrul Özkök, "İki İzmirli", *Hürriyet*, 8 Kasım 1999.

tuğu günlükte sık rastlanan şu cümleler, sadece sınırlı sayıda üyenin alındığı bir kulübe mensup olmanın bilincindeki bir üyenin kendinden hoşnut, keyifli mırıldanmalarını andırıyor:

> "Birden bir dost çıkıyor karşıma, tanıdık yüzler, selamlaşmalar hiç bitmiyor. Beyoğlu ve Şişli'deki koşuşturmalar bitmiyor. (...) Artık kimlerin sinema kurdu olduğunu kestirmek olanaklı. Yüzler ve ifadeler tanıdıklaştı. Hatta, zaman zaman kendiliğinden selamlaşmalar bile oluyor. Gerçi, baharın insanların birbirlerini tanıdık sandıkları o kemikleri ısıtan sıcaklığı yok ama, başka bir sıcaklık var: Sinema Günleri".[276]

Benzeri duygular içinde olan ve "Sinema Günleri seyirciliği, bir çeşit kamp hayatı gibidir. O günlerde bütün randevular iptal edilir, günlük programlar askıya alınır" gözleminde bulunan Murathan Mungan, festivalin "kendi ritüeli"ni yarattığını belirtiyor:

> "Bu süre içinde yalnızca film seyretmekle kalmıyor, ciddi bir sosyallik de yaşıyorsunuz. Daha çok İstiklal Caddesi'nde olmak üzere eşiniz-dostunuzla karşılaşıyor, fikir alışverişinde bulunuyor, o sinemadan bu sinemaya koşuştururken, sevdiklerinizle buluşma noktası diye belleğiniz kafelere, lokantalara uğruyor, filmlere ilişkin düşüncelerinizi, heyecanlarınızı ya da hayal kırıklıklarınızı paylaşıyor, sizin gibi sinema tutkunu yeni kişiler tanıyor, o kalabalık içinde daha üçüncü günde size tanıdık gelmeye başlayan kimi yüzler nedeniyle, tercihlerin buluşturduğu, uzak akrabalar edindiğiniz duygusuna kapılıyor; kısacası Kültür'ün pek bir değer sayılmadığı bir ülkede, geçici bir zaman için, kültürün ciddi bir değer olduğu duygusunu yaşıyorsunuz."[277]

Kimi gazeteciye göre festival sayesinde Beyoğlu rehabilite olup eski soylu kimliğine kavuşuyor.[278] Sinema Günleri'nde

---

276 Atilla Birkiye, *Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş 'Bir Festivalin On Yılı'*, Çınar Yayınları, İstanbul, [1996], s. 12, 16, 47.

277 Murathan Mungan, "Sinema günleri için katalog", *Milliyet Sanat*, 15 Nisan 2001, s. 10.

278 Robert Schild, "Her gece bir festival...", *Şalom*, 21 Temmuz 1999.

birbirleriyle bir arada bulunmanın zevkini doya doya çıkaran seçkinler için festivalin sona ermesi neredeyse melankoliye varan derin bir hayal kırıklığına dönüşüyor:

> "Sinema Günleri biteli üç gün oldu. İstiklâl Caddesi'nden geçiyorum; bu insanlar başka. Bir koşuşturma, bir kalabalık var ama, bu bizimkisi değil. Tanıdık yüzleri, o canlı bakışları göremiyorum."[279]

İstanbul Sinema Festivali zevk sahibi kentli elitler için alelâde bir gösteri değil. Doğan Hızlan bu farklılığı şöyle ifade ediyor: "Festival normal günlerin sinema seyirciliğine benzemez, başka bir kültürü de beraberinde getirir." Hızlan'ın söz ettiği bu "başka bir kültür" kendi beraberinde bir "keyif ve haz alma" ritüelini de yaratıyor. Hızlan'ın şu satırlarında tasvir ettiği gibi:

> "Özel festival takvimim farklıdır. 12.00 matinelerini pek sevmem, öğle yemeklerinden pek hoşlanmadığımdan. 14.30 uygun sayılabilir, çünkü sinemadan çıkınca, güzel bir çay, çörekler, pastalar ve film üzerine tartışmalar. Başka bir filme hazırlık.
>
> İçinde peynir eritilmiş, kruasan tercihim. Tabii bu arada, tavsiyede bulunan eleştirmenlerin, dostların adı hayırla yad edilir. Ara sokaklardaki barlara da uğramadan geçilmez, bir dost sohbeti, bir sandviç, güneş batışına meydan okuyan ve o filmin yarattığı ruh haline girmiş bir kimlikle bir kaç kadeh içki.
>
> En sevdiğim seans, 18.45 ya da 19.00'dur. Gün battı mı karnı acıkanlardan değilim. Çok yakın dostlarım öyle olsa da direniyorum. Dokuz sonrası, yemeklerin keyfini çıkarmak için uygun bir sinema saati."[280]

Hızlan birbirini tamamlayan bu iki ritüelin en iyi şekilde icra edildiği bir örneğe rastladığında da icra edenlere imrenmekten kendini alamıyor:

279 Atilla Birkiye, a.g.e., s. 54.

280 Doğan Hızlan, "Festivalin yaşama kültürü", *Hürriyet Sinema Eki*, 16 Nisan 1999.

"Aya İrini, Atatürk Kültür Merkezi ve Açıkhava Tiyatrosu. İstanbul'daki insan manzaralarının renkliliğini, çeşitliliğini ve karşıtlığını sergileyen, turnusol kâğıdı işlevi gören üç mekan. Geçen yıl görüp de unutamadığım üç kişinin yaptığını, tekrarlayamadığım için hep hayıflanırım.

Üç İngiliz, konser sırasında, Aya İrini'nin bahçesinde şoförün getirdiği piknik sepetini açtılar, çimenlerin üstüne bağdaş kurdular, ayaklı bardaklarıyla şaraplarını yudumladılar, küçük sandviçlerini benim aç gözlü bakışlarım arasında mideye indirdiler, zil çalınca da sepetlerini toplayıp iade ettiler. Giydbourne Festivali'ndeki bir fotoğrafı hatırladım. Piknik sepetleri, masalar ve şık giyinmiş, kravatlı, papyonlu dinleyiciler."[281]

İstanbul Film Festivali müdiresi Hülya Uçansu'ya göre festival "yüksek tahsilli" bir izleyici profiline sahip. İzleyicilerin ezici çoğunluğu lise, üniversite öğrencileri ve iş hayatına atılan yeni mezunlar. Beyoğlu'nu mekân olarak seçmekten memnun olup olmadığı sorusuna Hülya Uçansu şu cevabı veriyor:

"Ben çocukluğumda, 1960'ların başında Beyoğlu'nu hatırlıyorum. Ama ne yapalım ki 1980'lerde büyük Anadolu göçü yaşandı. Bu aşırı kalabalıktan Beyoğlu da nasibini aldı. Meseleye olumlu açıdan bakarsak, bu insanlar kendi içinde kentleşme sürecine de girdiler. Beyoğlu'ndaki sinemalara gelince, İstanbul kadar büyük ve zor bir şehirde uluslararası bir festivali yapabilmenin tek yolu, bunu merkezileştirmek. Beyoğlu'nun seçilmesi bu yüzdendir. 1970 ve 1980'lerde Beyoğlu'nun yaşadığı 'bozulmayı' düşünürsek bu günler, güzel günler. Her gün yeni bir kitapçı açılıyor. Sinema salonları küçülüyor, seyirci sayısı artıyor."[282]

Festivallerin Anlamı

Film gösterileri, klasik ve caz müziği konserlerinin toplumun bir kesimi tarafından bu kadar ateşli bir şekilde benim-

281 Doğan Hızlan, "Festivalin yaşama kültürü", *Hürriyet*, 14 Temmuz 1995.

282 Erkan Aktuğ, "Heyecan dorukta", *Radikal*, 5 Nisan 2000.

senmesinin nedeni "kent kültürü" kavramıyla sıkı sıkıya bağlı. İstanbullu elitler hem İstanbul'u bir Avrupa kültür başkentiyle, hem de kendilerini Avrupaî bir kültür başkentinin seçkinleriyle özdeşleştirme konusunda birbirleriyle âdeta yarış halindeler. Bu nedenle Paris, Londra, New York veya Salzburg gibi müzik veya sinema festivalleriyle ünlü kentleri kendilerine örnek alan İstanbullu seçkinler, uygarca yaşamanın bir göstergesi olarak festivalleri öne çıkarmaktalar. Hasan Cemal'in deyimiyle "Dünya başkenti olmak" isteyen İstanbul bu azmini festivaller düzenleyerek ifade ediyor.[283] Ancak Doğan Hızlan kentli sakinlere İstanbullu olmanın bir bedeli olduğunu hatırlatıyor:

> "Bir kentte yaşamanın gerekleri vardır. Doğal borçlardır bunlar, her kentlinin de ödemekle yükümlü olduğu. O kentteki kültürel etkinliklere yabancı kalamaz, kendini onun dışında tutamaz. Çünkü her sanatsal etkinlik, o kenti geliştirir, yüceltir."

Hızlan'ın İstanbullu hemşerilerine "doğal borçlar" kelimeleriyle hatırlattığı görev festivalin gösterilerini izlemek:

> "Festivalin sunduğu zengin liste bizi bir göreve çağırıyor. Festivalin yöneticisi Hülya Uçansu'nun dediği gibi, 'Festivalin en büyük sponsoru seyirci'. Tersini düşünmek beni rahatsız ediyor. İstanbul'u uluslararası düzeye çıkarabilmek için bu kültürel girişimleri desteklemek zorundayız. İstanbul'da yaşayan herkes, kendine düşen görevi yapmalı."[284]

Festival mekânları, Doğan Hızlan'ın yerinde gözlemiyle, kendi içlerinde bir toplumsal hiyerarşiye de sahipler:

> "Aya İrini'den çıkarken uluslararası bir platformda konser dinlemenin hülyasına kapılabilirsiniz. Elçilik arabaları, Babil Kulesi'ni kıskandıracak kadar çok dillilik orayı bir başka âleme götürür. Aya İrini'nin kapısında şoförlü arabalar bekler. Açıkhava Tiyatrosu'nun önünde ise minibüslerin çığırtkan

283 Hasan Cemal, "İstanbul'un festivallerle dansı...Ya da kentli olmanın tadı...", *Sabah*, 30 Haziran 1995.

284 Doğan Hızlan, "Kentli olabilmenin yükümlülüğü", *Hürriyet*, 1 Mart 1992.

muavinleri. Onların bağırışından İstanbul'un ne kadar büyük bir kent olduğunu anlayabilirsiniz. Buradan çıkınca el arabalarındaki nohutlu pilava, biraz söğüş tavuk, sucuk, köfte ekmeğe razı olacaksınız. Aya İrini'de ne kadar çok kravat, papyon çeşidi var, Açıkhava Tiyatrosu'nda da blue jean sergisi. Yaş oranları Aya İrini'de yüksek, Açıkhava'da gençtir, AKM'de ortalamayı tutturursunuz. AKM, her zaman olduğu gibi gene pantalonu ve gömleği ütülü seyircilerin mekanıdır. Orada ne Aya İrini'deki aristokrasiye, ne de Açıkhava'daki lumpenliğe rastlarsınız. AKM, Cumhuriyet burjuvazisinin binası olduğunu her haliye empoze eder. Sınırlar keskindir, caz Açıkhava'ya, klasik de Aya İrini'ye yakışır."[285]

İstanbul Müzik Festivali'nin büyük hayran ve müdavimlerinden biri de kendini "İstanbul Festivali'nin hasta müdavimlerinden biri" olarak tanımlayan Meral Tamer.[286] Tamer "Gerçekten de seyahatlerimi, toplantılarımı hatta doktor randevularımı bile festival dışı tarihlere getirmeye titizlikle özen gösterir oldum" diyen bir festival düşkünü.[287] Festivalin başlamasıyla birlikte Meral Tamer'in içini sıcak bir sevinç dalgası kaplamakta:

"Klasik müzik zevkini birlikte paylaştığımız İstanbulluları özlemiştim. Bu akşamdan itibaren AKM'den Aya İrini'ye, Sen Antuan'dan Lütfi Kırdar'a koşuştururken onlarla yeniden karşılaşma, kimiyle selamlaşıp ayaküstü sohbet etme, hatta bazılarıyla konser sonrası bir yerlerde oturup birşeyler atıştırma olanağı bulabileceğim için pek memnunum."[288]

Festival Meral Tamer için sadece dostlarıyla karşılaşıp sıcak sohbetlere dalma fırsatı vermiyor aynı zamanda seçkin dostlarının adlarını köşesinde sıralamaya da yarıyor:

---

285 Doğan Hızlan, "Festivalin yaşama kültürü", *Hürriyet*, 14 Temmuz 1995.

286 Meral Tamer, "Alaton amigodur!", *Milliyet*, 27 Temmuz 2001.

287 Meral Tamer, "Hayatımı ona göre ayarlıyorum", *Milliyet*, 28 Haziran 1997.

288 Meral Tamer, "Klasik müzik ziyafetinden mahrum kalmayın", *Milliyet*, 9 Haziran 1999.

"Bizim gibi müdavim haline gelenler için bu festivalin önemli bir sosyal boyutu da var. Başka türlü pek sık bir araya gelme olanağı bulamadığımız dostlarınızla hemen her akşam karşılaşabiliyorsunuz. Örneğin *Dünya* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni olduğu dönemden tanıdığım Alp ve Adalar kirletilmesin diye neredeyse tüm mesaisini veren eşi Mukadder Orçun, festivalin baş gediklilerindendir. Füsun ve Faruk Eczacıbaşı çifti de hemen her konserde ya önümüzdeler, ya arkamızdaki sırada... Füsun'la Faruk'u gördükçe, geçmiş yıllarda her konserde mutalaka görevli gibi hazır bulunan bu muhteşem festivalin yaratıcısı rahmetli Nejat Eczacıbaşı'nı yad ediyorum. Dışbank Yönetim Kurulu Başkanı Çetin Hacaloğlu ve eşi Gülden Hanım da festivalin müdavimlerinden. Pak Holding'in ikinci kuşak patronlarından Alman liseli arkadaşım Canan Pak'la zaten sık haberleşiriz. Ama festival sırasında birbirimizin yüzünü çok daha sık görmüş oluyoruz. A&B Halkla İlişkiler'in sahipleri Sibel-Alaeddin Asna çifti de festival döneminde daha sık görme olanağı bulduğum dostlarım."[289]

Tamer bu uzunca etkin ve seçkin dostlar listesini düzenlerken bazen küçük unutkanlıklar yaşıyor, ancak kısa sürede bunun farkına varıp birkaç gün sonra hatasını düzeltip unuttuklarının gönlünü alıyor:

"Bir de festivalin müdavimleriyle ilgili yazıda unuttuklarımdan kısaca söz etmek istiyorum: Örneğin Hilmi Yavuz. Özellikle klasik müzik konserlerinin hemen hepsinde merhabalaştığım Yavuz'u nasıl olur da atlarım! Ya da Ishak Alaton. İş dünyamızın tartışmasız 'en klasik müzik sever' patronu olarak niteleyebileceğim Alaton'u da her konserde üstelik hep de en ön sıralarda gördüğüm halde unutuvermişim."[290]

Festivalin sona ermesi İstanbullu seçkinler arasında tam bir hüzünlü sonbahar havası, bozguna uğramış bir ruh hali yarat-

289 Meral Tamer, "Yaşasın sponsorlar!", *Milliyet*, 28 Haziran 1997.

290 Meral Tamer, "Festivale 21.5 milyon dolarlık basın desteği", *Milliyet*, 25 Temmuz 1997.

makta. Aynen Nilüfer Kuyaş'ta olduğu gibi:

> "Bizi yine yalnız bırakıp gittiler, başka ve daha aydınlık ufuklara süzüldüler. Göçmen kuşlardan söz etmiyorum. İstanbul Festivalleri'ne katılan yüzlerce uluslararası sanatçıdan söz ediyorum. Onlar da bizim kültür hayatımızın göçmen kuşları.(...) İrili ufaklı bu yıldızların birer ya da ikişer gece parıldadığı İstanbul'da bizler şimdi milyonlarca kişi yapayalnız ve biraz karanlıkta kaldık yeniden. Ünlü ve yetenekli akrabaları yazın kısa ziyarete gelince sevinen, sonra da arkalarından hüzünle baka kalan taşralı çocuklar gibi takvimin yapraklarına sığınıyoruz hayal kurarak."

Festivalin sona ermesiyle birlikte son derece kötümser bir ruh hali içine giren Kuyaş Türkiye'nin güncel manzarasına baktığında çareyi tüm ülkenin yeniden inşa edilmesinde görüyor:

> "Yeni, uygar ve çağdaş Türkiye'yi asla bu şekilde kavga ederek yaratmayacağız. Bu eğitim sistemiyle, bu zihniyetlerle bir yere varamayacağız. Demek ki, yeni Türkiye'yi parça parça Batı'da imal etmemiz, sonra getirip burda montajlamamız gerekiyor. Türkiye'nin sürekli felaket bölgesi olmaktan çıkıp, normal bir ülke olması ancak böyle mümkün. Devletin tek yapacağı şey, ulusal yenilenme fonu kurmak. Bu fonla bütün Türkiye vatandaşları hammadde olarak gelişmiş ülkelere gönderilecek, orada işlenecek, geri gelip projelerini montajlayacaklar ve yeni bir Türkiye doğacak. Türkiye'yi önce yekpare ihraç edip, sonra toptal ithal etmemiz gerekiyor. Emin olun, başka çare yok."[291]

Cep Telefonsuz Hayatın Tadı Yok!

Seksenli yıllarda bilgisayar ve yazılım programları modernite ve geleceği simgeliyordu. Doksanlı yıllarda moderniteyi simgeleyen yeni ikonalar cep telefonları ve internet. Doksanlı yıllarda basında sık rastlanan bir olgu, genç kuşağa seslenen köşe

291 Nilüfer Kuyaş, "İthal Türkiye'm", *Milliyet Pazar*, 3 Ağustos 1997.

yazarlarının okurları teknolojik gelişmelerden haberdar kılmaları. Bu tür gazetecilerin öncüsü Mehmet Barlas, son temsilcisi Murat Birsel, teknolojiye uyum sağlamış ve dolayısıyla "örnek alınması" gereken siyasetçi ise Turgut Özal. Amerika'ya her gittiğinde bilgisayar mağazalarını ziyaret eden Özal, yabancı dil bilmeyen ve teknolojiyi izlemeyen taşralı siyasetçi tipiyle kıyaslanıp çağa adım uydurmuş modern siyasetçinin simgesi olarak göklere çıkarıldı.

Teknolojiye ayak uydurmak, ondan zevk almak ve onu hayatın ayrılmaz bir parçası haline getirmek çağdaşlığın ve seçkinliğin bir özelliği haline gelmiş durumda. Cep telefonu da bunun en iyi örneği. Cep telefonunun öncelikli hedef kitlesi gençler, iş ve medya dünyasının çalışanları ve yalnız yaşayanlar. Yani tek kelimeyle kentli, modern ve belli bir gelir düzeyinin üstündeki insanlar. Bu nedenle cep telefonu reklamlarında rastlanan temalar hep bu kitleyi etkilemeye yönelik. Ericsson'un bir dizi reklamında yer alan kahramanlar çalışan genç erkek ve kadınlar ile yabancı dilde eğitim veren seçkin bir okulun öğrencisi.[292] Ericsson'un yeni bir modelinin piyasaya sunulması vesilesiyle başlatılan reklam kampanyasında seçkincilik kendini daha da belli etmekte. Reklamlarda yer alan gençlerin tümü özel sektörün orta ve üst kademe yöneticileri, işadamları ve işkadınları. Bu figürlerde seçkinlik ön plana çıkan bir özellik:

> "Belki bir mimar, belki reklamcı. Otomobili fiyakalı, evi Boğaz manzaralı..."[293]
>
> "Harvard diploması, çift pasaport, çift karakter, yükselme hırsı, risk alma merakı."[294]
>
> "Akademik kariyer, idealist karakter, üç yabancı dil, karatede kara kuşak, değişken ruh hali."[295]

---

292 *Sabah*, 7, 8, 10 Ağustos 1999.

293 *Radikal*, 30 Mart 2000.

294 *Radikal*, 11 Nisan 2000.

295 *Yeni Binyıl*, 20 Nisan 2000.

"Hayatımız havaalanlarında geçiyor" (*Gurme*, Ekim 2000).

"Üç kuşaktan başarılı aile, '57 Chevrolet, dalgıçlık lisansı, pilotluk lisansı, hızlı karar yeteneği, değişiklik merakı."[296]

Cep telefonu romantik karşılaşmalara da yol açan bir âlet. Boğaz'da dalgın dalgın yürüyen ve güneşli bir Kasım gününün tadını çıkaran Nilüfer Kuyaş'ın cep telefonunu denize düşürmesi, neredeyse bir minik "love story"nin doğup yeşermesine neden olacakmış. Kuyaş'ın "Blucinli, rüzgâr ceketli, sarı saçlı, açık renk gözlü" olarak tarif ettiği bir genç adam hemen yetişip telefonunu denizden alıp kendisine takdim eder. Bu olay Kuyaş'la genç kurtarıcısı arasında bir yakınlaşma yaratır. Hem genç adamın, hem de Nilüfer Hanım'ın ateşli birer Amerika hayranı olduklarının öğrenildiği konuşma aynen şöyle:

"Kendimi tanıtıp teşekkür ettim. 'Sizi eve götürüp kurutayım' dedim; 'bir çay ikram edeyim teşekkür etmek için', dedim; 'Bana kahramanlık yapmışım gibi davranmayın lütfen' dedi kibarca; yaptığının hiç önemli olmadığını söyledi. Mimarmış. Adı Erce. Yakında ABD'ye yerleşmeyi düşünüyormuş. 'Tabii', dedim, 'Türkiye bir mimar için pek keyifli olmasa gerek'; birlikte altın ışığın parlattığı çirkin binalara baktık. 'Sizi götüreyim', dedim. 'Arabam var, ben biraz daha yürüyeyim', dedi, vedalaştı. Arkasından baka kaldım."[297]

Cep telefonunun günlük hayata girmesi seçkinler nezdinde ciddi bir sorun da yarattı. O da telefonda nasıl konuşulacağını bilmeyen ve özellikle uçaklarda telefonla konuşan "ayılar"la nasıl baş edilebileceği sorunu. Bu kişilerle baş edilemeyeceğine karar veren Hadi Uluengin hakaret etmek gibi daha kısa ve etkili bir yolu seçmiş:

"Kaç defa on bin metre irtifada cep telefonuyla 'alo' demeye yeltenen herhangi bir andavallıyı uyarmak zorunda kaldım. Kavga ettim. Cebren engelledim. Peki sonrası... Tekerlekler piste değdiği an bütün görmemişler derhal aparatlarına sarılı-

296 *Hürriyet*, 23 Nisan 2000.

297 Nilüfer Kuyaş, "Romantik karşılaşma", *Milliyet Pazar*, 23 Kasım 1997.

"Dinlenirken de çalışıyoruz" (*Tempo*, 28 Eylül 2000).

yorlar. Ya konuşmaya çalışıyorlar, ya devreye sokuyorlar.

Dur be hanzo! Dur be ayı aleyselam! Dur be andavallı! Uçak bu, daha kuleyle irtibat sürdürecek, aprona girecek, körüğe yanaşacak: Mendebur aletin mülkiyetine sahip olduğunu madem ki bu derece teşhir etmek istiyorsun hiç olmazsa çıkışa, otobüse, kontrole veya valize kadar bekle! Hangi tabakhaneye ne yetiştiriyorsun? Ne mühim adammışsın da seni arayacaklar üç dakika daha zıbaramıyorlarmış! Dur be hanzo! Dur be ayı aleyselam! Dur be andavallı!

Dur ve artık öğren, uygarlık, uygarlık teknolojisine sahip olmak değildir. Bu teknolojinin mülkiyetini teşhir etmek hiç değildir. Uygarlık, uygarlık teknolojisinden ne zaman vaz geçileceğini bilmek de dahil, uygarlık teknolojisine hükmedebilmektir. Onu zapt-u rapta alabilmektir.

Ey Hanzo, ey andavallı, ey ayı aleyselam, ey görmemiş! Oğluna da yazık ama, çok istiyorsan sen yine kendi oğlunun çükünü kopart. Ama uçaklarda cep telefonu kullanarak bizim hayatımızı tehlikeye sokma. Zira biz teknolojiye hükmederek uygar olmak ve uygarca yaşamak istiyoruz. Biz, teknoloji mülkiyetini teşhir eden ayılar olarak ölmek istemiyoruz."[298]

Cep telefonu ile nerede ve nasıl konuşulacağını bilmeyen kişileri "ayı" sıfatıyla onurlandırmak sadece Hadi Uluengin'e mahsus değil. Cep telefonu kullanımının yasak olduğu bir otobüste iki kişinin konuşmasına tanık olan Serdar Turgut bu kişilere "dallama" sıfatını bahşettikten sonra birden sakinleşiyor ve öfkesinin nedenini şöyle açıklıyor:

"Ben ilk sinir dalgam geçtikten sonra bir anda müthiş bir hızla sakinleştim. Ikisini gülümseyerek izlemeye başladım. Ilk sinirimin nedeni, onları insan olarak kabul etmemden kaynaklanıyordu. Bu son derece yanlış bir değerlendirmeydi. Açıkça görülmekteydi ki, bu ikisi evrim sürecinin henüz başında olan birer orangutandılar. Evet, bu ikili ellerindeki muzu paylaşmakta zorluk çeken iki orangutandı. Birbirlerine dirsekler

298 Hadi Uluengin, "Telefonlar ve Ayılar", *Hürriyet*, 2 Temmuz 1997.

vuruyorlardı. Biraz sonra kafalarını kaşıyarak otobüsün içinde zıplamaya başlayacaklardı. İyi ki akşam, içki yanında yemek için fıstık almıştım marketten. Onları besleyecektim. Ben hayvanların aç kalmasına hiç dayanamam.

Yolculuk biraz daha uzun sürseydi orangutanlar birbirlerinin bitlerini de ayıklayacaklardı mutlaka, ama bu gösteriyi kaçırdık."[299]

SİYASETİN DEĞİŞEN YÜZÜ

Siyasetçiler, Bıyık ve "Sarışın Güzel Kadın"

ANAP'ın iktidara gelmesiyle başlayan değişimin Özal'ın ani vefatıyla duraklaması beklenemezdi, zira seçkinler Batılılaşma ve modernleşme serüvenini Özal'dan sonra da sürdürmeye kararlıydılar. Bu nedenle önce ekonomik alanda başlayan daha sonra da toplumun her kesimine sirayet eden değişim ve imaj yenileme gayretlerine siyasetçiler duyarsız kalmadılar. AB'ye tam üye olmak ve Batı kültürüne eklemlenmek isteyen seçkinlerin Batı'ya yansıtmak istedikleri modern Türk insanı figüründe en önemli engel bıyık ve erkek egemen toplum görüntüsüydü. Bu nedenle seçkinlerin birincil kaygısı zihinlerde yerleşik "Ortadoğulu Türk" figürü yerine Batılı hemcinslerinden ayırd edilemeyecek Yeni Türk figürünü yerleştirmekti. Bu nedenle elitler fiziki görünüme önem verdiler. Bu imaj yenileme harekâtında ilk hedef "Türk" dendiğinde Batı'nın aklına hemen gelen bıyıklı ve sakallı Türk'ün yerini bıyıksız ve sakalsız bir Türk'e bırakmasıydı. Uzun yıllar boyunca yerliliği ve Anadoluluğu temsil eden bıyık, Türkiye'nin Batılılaşma ve modernleşme arzusunun güçlenmesiyle birlikte köylülüğü ve taşralılığı temsil etmeye başladı. Bundan ötürü uygar ve kentli görünmek için bıyıkları kesmek şarttı. Her konuda olduğu gibi bıyık konusunda da Avrupa'yı referans alan medya Avrupalı kadınların bıyıklı erkekleri tercih etmediklerini vurgulayarak

299 Serdar Turgut, "Onları izlemek bir zevkti", *Hürriyet*, 3 Kasım 2000.

bıyıkların kesilmesini teşvik etti.[300] Bıyık modern Türkiye'nin vitrinini oluşturan siyasetçiler için de bir engeldi. Siyasetçi eşlerini giydiren ünlü modacı Sümbül Naiboğlu'na yöneltilen "Türk erkeklerinin giyimini nasıl buluyorsunuz?" sorusuna modacının verdiği cevap, "Önce bıyıklarını kessinler. Sonra da şık olmak istiyorlarsa dönüp Atatürk'e baksınlar" idi.[301] Ünlü modacının bu tavsiyesi siyasetçiler tarafından dikkate alındı. Dışişleri Bakanı olmasından hemen sonra bıyığını kesen ANAP'lı A. Kurtcebe Alptemoçin bunun nedenini soran gazetecilere, "Böylesi daha Batılı oluyor" cevabını vererek herkesin aklından geçirdiğine tercümandı.[302] Leyla Umar'ın dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'e yönelttiği bıyığını kesmeyi düşünüp düşünmediğini sorusuna Çetin'in verdiği cevap en kısa sürede keseceği sözüydü.[303] Bu cevaba en çok sevinen ise bir yıldan beri bıyık kesme konusunda yayın yapan Reha Muhtar'dı. Muhtar, "Uluslararası forumlarda, bıyıkla Ortadoğu arasında bir imaj benzeşmesi" olduğuna dikkati çekerek Çetin'e acele etmesini tavsiye etti.[304] ANAP-DSP-MHP koalisyon hükümetinin kurulmasından sonra da MHP'li siyasetçiler yetmişli yılların mirası olarak kamuoyuna mal olmuş "sarkık bıyıklı ülkücü" imajını bıyıklarını keserek değiştirmeye çalıştılar.[305] Bu akıma en son katılan siyasetçi ise ANAP Trabzon milletvekili Eyüp Aşık.[306]

Bıyık kesme akımı iş dünyasını da etkiledi. Ege Seramik A.Ş. Genel Müdürü, yönetim kurulu kararıyla bıyıklı ve sakallı personelin traş olmasını şart koştu.[307] Bir dış ticaret şirketi genel müdürü de "bıyıksız erkeklerin daha modern görünüşlü

300 "Avrupalı kadınlar bıyık sevmiyor", *Meydan*, 7 Şubat 1992.

301 Nuriye Akman, "Türk erkekleri önce bıyıklarını kessin", *Hürriyet*, 5 Ağustos 1990.

302 "Bir reklamın toplumsal anatomisi, şekilde görüldüğü gibi", *Express*, 15 Ekim 1994, yıl 1, sayı 38, s. 2.

303 Leyla Umar, "Demirel Kissinger'i nasıl kandırdı?", *Sabah*, 10 Şubat 1992.

304 Reha Muhtar, "Bakan bıyığı", *Nokta*, 23 Şubat 1992, yıl 10, sayı 8, s. 80.

305 "Vekiller bıyığa veda ediyor", *Sabah*, 4 Ocak 2001.

306 Taku Doğan, "Chopin Eyüp", *Sabah*, 22 Şubat 2001.

307 Zeynep Göğüş, "Bıyıksız takım ruhu", *Hürriyet*, 29 Ocak 1993.

PARLAMENTERLER YENİ YILA YENİ İMAJLA GİRDİLER

BAKAN DA KESTİRDİ

ABD'DEN BIYIKSIZ DÖNDÜ

Vekiller bıyığa VEDA EDİYOR

Meclis'te bıyıksızlık modası yayılıyor. Bıyık kesen MHP'lilere dil öğrenmek için gittiği ABD'den dönen ANAP'lı Aşık da katıldı

"KÖKÜ NASIL OLSA BENDE"

2 KEZ KESTİ

Sabah, 4 Ocak 2001.

olduğunu" ifade etti.[308] Amerikan Baskin Robbins dondurmaları ithalatçısı, satış bayiliğine talip olan şirketlerin ortak veya sahiplerinin altın dişli veya bıyıklı olmamasını şart koştu.[309] Alaton için ise bıyık "çevre kirliliği"ydi.[310] Alaton'un altı yıl sonra kendisine yöneltilen "siz hiç bıyık bıraktınız mı?" sorusuna verdiği cevap aradan geçen zaman zarfında kanaatinin hiç değişmediğini gösteriyordu: "Hiç... Bıyığa bilinçli ve müthiş bir reaksiyon gösterdim."[311] Avrupalı görünmek için çırpınan kentli elitler için bıyık hep "sorun"du. Dünya Kupası finallerini izlemek için Paris'te bulunan Ertuğrul Özkök muhtelif ülkelerdeki futbol maçlarını konu eden panolardan Türkiye'ye ait olanın önüne geldiğinde gördükleri karşısında derin bir hayal kırıklığına uğradığını yazıyor:

> "Fotoğrafın en görünen yerinde, yani ön planda bıyıklı bir adam duruyor. Acaba Türkiye'yi temsil eden sembol bu mu? Yani, yakamızı bırakmayan bu simsiyah bıyık mı? Yakamızdan düşmeyen, bir türlü düşmeyen bu siyah kıllar mı? Oysa daha geçenlerde Türk erkeklerinin giderek bıyıklarını kesmeye başladığını gösteren bir istatistik görmüştüm. Hatta yabancı ajanslar da bu haberle çok ilgilenip bültenlerine almışlardı. Ama demek ki biz bıyıklarımızı kessek bile, fotoğraflarımız bıyıklı kalıyor. Hınzır, önyargılı, hergele bir el, duvardaki fotoğraflarımıza hemen o bıyığı ekleyiveriyor. Biz bıraksak da bıyık bizi bırakmıyor. Hem dudağımızın üstündeki, hem kafamızın içindeki o kara püskül, kader gibi yakamıza yapışmış."[312]

---

308 Ekonomik *Panorama*, 18 Haziran 1990, s. 21-22, aktaran Hayri Kozanoğlu, *Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 115.

309 Nurten Erk, "Bıyıklılar, Amerikan dondurması satamıyor", *Hürriyet*, 20 Ağustos 1993.

310 Alican Değer, "Bıyık çevre kirliliğidir", *Güneş*, 5 Haziran 1990.

311 Serpil Yılmaz, "Komünist Haydar Kutlu ile patron İshak Alaton Türkiye için buluştu", *Yeni Yüzyıl*, 26 Haziran 1996.

312 Ertuğrul Özkök, "Disney köyünde bıyıklı bir Cim bom", *Hürriyet*, 12 Temmuz 1998. Bu yazıya tek tepki *Akşam* gazetesi köşe yazarı Rıza Zelyut'tan geldi. Zelyut bıyık gibi simgelerle oyalanmamızın lüzumsuzluğunu vurguladı. (Rıza Zelyut, "Bıyıksız batıcılar", *Akşam*, 13 Temmuz 1998).

Bıyık kesme modası doksanlı yıllarda da devam etti. Kentli elitler bıyığın yanı sıra erkeklerin birbirleriyle öpüşmelerinin de alaturka bir davranış olduğunu düşündüklerinden "öpüşmeyelim el sıkışalım" kampanyasını başlattılar. Bu kampanyanın en hararetli destekçilerinden biri gene Ishak Alaton'du.[313] Türk erkeğinin görünümünü estetize etmeye yönelik bu çabalar bir yerde amacına ulaştı. Reklamlarda çok az sayıda bıyıklı erkek rol almaya başladı. 1993 yılında yapılan bir kamuoyu araştırmasında bıyıklı erkek oranı %77 iken 1997 yılında bu oran %62,80'e düştü.[314] 2001 yılında yapılan bir diğer araştırma *erkekler arasında "bıyıksızlaşma" oranının hızla arttığını* gösterdi.[315] Bu oranın 1997'ye kıyasla artması ve bıyıklı erkek oranının %46'ya düşmesi *Hürriyet* gazetesi tarafından manşete taşındı. Bıyıksız erkeklerin bıyıklılara kıyasla nihayet üstünlüğü ele geçirmeleri bir "tarihi dönüm noktası" olarak değerlendirildi.[316]

Siyasetçiler arasında görülen "imaj yenileme" harekâtının en önemli bileşeni *Hürriyet* köşe yazarı Yavuz Gökmen'in yazıları sayesinde kamuoyuna "Sarışın Güzel Kadın" sıfatıyla mal olan Tansu Çiller'dir. Çiller hem ekonomi profesörü olması, hem de kentli elitler nezdinde "köylü partisi" olarak kabul gören, "bıyıklı taşralı siyasetçiler"in egemenliğindeki DYP'ye katılması nedeniyle basının büyük ilgi ve desteğine mazhar oldu. DYP'ye Çiller'le birlikte aynı zamanda katılan Egeli sanayici Ersin Faralyalı da partinin vitrinine Batılı bir havanın yerleşmesine yardımcıydı. DYP Kurultayı'nı izleyen Ertuğrul Özkök için Çiller-Faralyalı ikilisi siyasetin zarifleşmeye başlamasının ilk örnekleriydi:

> "Ersin Faralyalı ile Tansu Çiller'e bakıyorum. Tribünde yan yana oturuyorlar. İkisi de, son derece medeni görünümlü, gü-

313 "Kural bozduran sevgi", *Klips*, Mayıs 1999, sayı 82, s. 50.

314 *Capital Guide: 47, Türkiye Profili*, Nisan 1999, s. 7.

315 "Metropol erkeği bıyıksızlaşıyor", *Hürriyet Pazar*, 1 Nisan 2001.

316 PİAR A.Ş.'nin *Türkiye Profili 2001* araştırması, aktaran Ali Atıf Bir, "Türk erkeği bıyıklı atalarıyla yolunu ayırıyor", *Hürriyet*, 29 Temmuz 2001.

zel insanlar. Bir bıyık yığını içinde hemen fark ediliyorlar. Kim ne derse desin, fiziki görünümün, medeni bir dokunuşun, rahatlatıcı bir tavrın, güven verici ilişkilerin insanı etkileyen bir yanı var. Bunun ne çirkinlikle, ne fakirlik veya zenginlikle, ne de eğitim düzeyi ile ilgisi var. Izgara köfte ve hamsi kokuları, Maraş dondurmacısı kılıklı folklorcuların arasından zorla sıyrılarak girebildiğim kongre salonunda elimde olmadan bunu düşünüyorum. Bazılarının buna kızacağını bilsem de böyle düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum. Siyasi hayatımızın ciddi bir estetik operasyona, zarif bir makyaja, ince bir dokunuşa ihtiyacı var."[317]

Çiller hakkında büyük ümitler besleyen Güneri Cıvaoğlu ise hayranlığının nedenlerini şöyle sıralıyor:

"Dünya'daki tüm kadın politikacıların en güzeli, bu mevkiye gelenlerin en genci. Giyinmesini biliyor. İngilizcesi çok iyi.. Ekonomi profesörü, iyi bir aileden geliyor. Dünyayı görmüş... Varlıklı. Yani, para için, köşe dönmek için politikada değil. Eğilmeyen bükülmeyen dik bir kişilik sahibi. Sesi güzel. İyi konuşuyor. Hayata gülen bir pozitif kadın.."[318]

Çiller hakkında beslenen ümitler Ortadoğu'da yükselen, Türkiye'yi de etkisi altına alan İslâmî hareketle de bağlantılıydı. Çiller, bir İslâm ülkesinin hem Müslüman hem de modern olabileceğinin simgesi ve kanıtıydı. Bu nedenle de Türkiye'nin yönünü değiştirerek Doğu'ya kayıp kaymadığını merak eden Batılı liderlerin ve medyanın büyük ilgisine mazhar oldu.[319] Çiller laik kesim tarafından Atatürk'ün kurduğu modern Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği altın kuşağın bir ferdi, Atatürk'ün kadınlara tanıdığı medenî hakların başarıya ulaşmış bir örneği olarak kabul gördü. Siyasete yeni atılan Avrupai görünüşlü bu teknokrata bağlanan ümitler Çiller'in Demirel'in Cumhurbaşkanlığa seçilmesinden sonra DYP'nin boşalan ge-

317 Ertuğrul Özkök, "Telekrasinin yeni yıldızı Çiller", *Hürriyet*, 25 Kasım 1990.

318 Güneri Cıvaoğlu, "Pozitif", *Sabah*, 30 Nisan 1993.

319 Ertuğrul Özkök, "Çiller fotoğraflarına ilgi", *Hürriyet*, 22 Mayıs 1993.

nel başkanlığına adaylığını koymasıyla birlikte doruğa yükseldi. Bıyığın "köylü"yü temsil ettiği yolundaki söylem kendini en yoğun bir şekilde DYP kurultayı esnasında belli etti. Genel başkan adayları arasında Tansu Çiller'in de yer alması kurultayı "köylüler-kentli modernler" çekişmesi haline dönüştürdü. Çiller'in adaylığı, kozmopolitizm ve modernizmin sözcülüğünü yapan köşe yazarları, kentli elitler ve iş çevresince desteklendi. Kurultayı izleyen Mehmet Altan, yazısında delegelerin "Esmer kafalar, pos bıyıklar"dan oluşan bir görüntü yansıtmalarından duyduğu rahatsızlığı dile getirdi.[320] İş çevrelerine yakınlığıyla bilinen Güngör Uras kurultay arifesindeki yazısında Çiller'in neden DYP Genel Başkanı ve Başbakan olması gerektiğini şöyle açıklıyordu:

> "Her şeyden önce Tansu Hanım 'Fıstık'... Sempatik, cici tatlı konuşan, giyimi ile kuşamı ile, insan ilişkileri ile... velhasıl her şeyi ile 'fıstık'. Tansu Hanım varlıklı, doymuş biri... yaş avantajına sahip... Türkiye gibi genç nüfus yapısındaki bir ülkede, sorumluluklara talip kişilerin ortalama yaş grubunu anlayacak çizgilerden uzak olmaması gerekir... Tansu Hanım'ın iyi bir tahsili var. Yurtdışında eğitim görmüş. Yabancı dil biliyor. Kitap okuyor... Yabancılarla konuşuyor... dış politikada olup bitenden haberi var... Politika vitrinine görünümü ve kişiliği ile yakışır... Sadece içeriye karşı değil, dış dünyaya karşı da Türkiye'nin vitrinini süsler. Türkiye'ye ilgiyi arttırır. İşte bunun için ki ben 'Fıstık Tansu Hanım'ı destekliyorum."[321]

Çiller'in önce Genel Başkan seçilmesi, ardından da Başbakan olması özellikle İstanbullu elitler nezdinde büyük bir sevinç yarattı. *Sabah* bu sevinci, "Ülke çapında bir çağdaşlaşma, özgürlük ve demokrasi heyecanı patlak verdi" şeklinde özetledi.[322] Sevi-

320 Mehmet Altan, "Taciz...", *Sabah*, 14 Haziran 1993.

321 *Dünya*, 10 Haziran 1993, aktaran Meltem Ağduk-Gevrek, "Cumhuriyetin asil kızlarından 90'ların Türk kızlarına, 1990'larda bir Türk kızı: Tansu Çiller", s. 280-307, 297, Ayşe Gül Altınay (Der.), *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000 içinde.

322 "Radyolar yeniden yayına başladı", *Sabah*, 15 Haziran 1993.

nenler arasında iş ve basın dünyasının güzide isimleri, kadınlar. Çiller'in Robert Kolej veya Boğaziçi Üniversitesi'nden sınıf arkadaşı bankacılar, iktisatçılar, Çiller'in Yenikôy'de oturması nedeniyle onunla komşu olmak isteyen işadamlarının ortaya çıkacağını varsayarak emlak fiyatlarının yükseleceği ümidine kapılan Yenikôylü emlakçılar vardı.[323] Gazeteci Ahmet Tan seçim sonucunu "Türkiye, en Batılı devletlerin bile beceremediğini gerçekleştirdi. 800 küsur bıyıklı birleşerek tarihte ilk kez bir kadını başbakan yaptı" satırlarıyla selamladı.[324] Bu sevinç korosunun en göze çarpan isimlerinden biri Ertuğrul Özkök'tü. Özkök "köylü partisi" olarak adlandırdığı DYP kurultayının sonucunu "devrim" olarak niteledi:

> "Türkiye yeni bir sayfayı açıyor. Bugünden itibaren herkes bu yeni sayfayı dikkate alarak düşünmek zorunda. Türkiye, yepyeni bir zihniyet iklimine giriyor. Bu yeni zihniyet iklimi, yeni Türk insanının profilini de çiziyor. Önceki gün DYP kongresindeki delegelere dikkat ediyorum. Bir zamanlar bir bıyık yığını olan kongrede bıyıksız insanların sayısında gözle görülür bir artış var. *Hürriyet*'te her gün bir iki kişi bıyığını kesiyor. Yeni simalar ortaya çıkıyor. Yeni simalar yeni zihniyet iklimleri getiriyor. (...) Özal artık rahat uyumalı. Türkiye'de tabular yıkılıyor, bıyıklılar ideolojisi yıkılıyor ve yenilikçilik ideolojisi genlerimize geçiyor."[325]

Özkök bu yazısının ertesi günü bıyıklarını kesti. Bıyık kesme modası Özkök'le sınırlı kalmayıp DYP ve diğer partilere de sirayet etti.[326] Bıyık kesme furyasına katılan ancak daha sonra vazgeçen DYP'li bir siyasetçi bıyıklarını kesme kararını "Bir kadın, genel başkan olmuştu ve ülkenin ilerlemesine katkıda

---

323 Enis Berberoğlu, "İş dünyası reform bekliyor", *Hürriyet*, 15 Haziran 1993 / "Kadınlarda Tansu sevinci", *Sabah*, 15 Haziran 1993.

324 Ahmet Tan, "Adaletin bıyıkları", *Sabah*, 5 Ekim 1993.

325 Ertuğrul Özkök, "Beyaz Devrim akşamında Gölbaşı", *Hürriyet*, 15 Haziran 1993.

326 Nuriye Akman, "Necmettin Cevheri: Bıyığımı kesmeyeceğim", *Hürriyet*, 20 Haziran 1993.

bulunur diye kestik bıyıklarımızı" sözleriyle açıkladı.[327] Vali Hayri Kozakçıoğlu da bu akımın karşısında direnmenin pek doğru olamayacağını düşünerek kendi bıyıkları için "artık [kesme] zamanı geldi galiba" yorumunda bulundu.[328] Bıyık kesme böylece modern ve Batılı olmanın olmazsa olmaz simgesi haline geldi. DYP içindeki çekişmeler ve Tansu Çiller'e karşı yapılan parti içi muhalefet bile bu simgeleşmeden nasibini aldı. Hem Ertuğrul Özkök hem Reha Muhtar Çiller'in muhaliflerini "bıyıklılar lobisi" olarak adlandırdı.[329] Sinema eleştirmeni Atilla Dorsay Çiller'in seçilmesini,

> "Ülkenin başına geldiği günden itibaren, kara bıyıklı Türk erkeği görüntüsünün yerine Batılı görünümlü güzel ve çekici bir sarışın kadın görüntüsünü yerleştirerek Türkiye'nin dışarda yıllar yılı düzeltilmeye çalışılan imajına bir hamlede, yıllar boyu propagandayla elde edilemeyecek kadar olumlu bir çıkış"

olarak değerlendirdi.[330]

Çiller'in Başkan Clinton ile olan görüşmesini aktaran Civaoğlu, Çiller-Clinton arasındaki bu ilk temasın sıcak ve samimi bir havada gelişmesinin nedenlerini iki liderin ortak kültürel ve sınıfsal değerlere sahip olmasıyla açıklıyordu:

> "Hele zaman geçtikçe, özellikle yemekte genel konuşmalara giriliyor. Çiller ve Clinton ikisinin okudukları Connecticut'taki dev ağaçların bu mevsimdeki yaprak renklerini, oradaki öğrencilerin devam ettikleri köşeleri konuşuyorlar. Adeta iki Galatasaraylının, iki Mülkiyelinin, iki Ortadoğulunun, bir toplantıda, bir yemekte karşılaştıklarında yaptıkları sohbetteki gibi bir hava esiyor. 'Kimya' iyice tutuyor. Bir zamanlar

327 Mehveş Evin, "Bıyık ki en çok yakışandır bize!", *Aktüel*, 29 Haziran 1995, sayı 208, s. 44-47.

328 "Kozakçıoğlu bıyık kesti", *Hürriyet*, 13 Aralık 1993.

329 Ertuğrul Özkök, "Bıyıklı lobisi faaliyette", *Hürriyet*, 1 Temmuz 1993 / Reha Muhtar, "Demir Lady", *Nokta*, 25-31 Temmuz 1993, yıl 11, sayı 31, s. 48-49.

330 Atilla Dorsay, "Yeniden bıyıklıların iktidarı yaklaşırken...", *Yeni Yüzyıl*, 3 Aralık 1995.

rahmetli Turgut Özal'ın 'arkadaşım George' dediği gibi, Tansu Çiller'in yakında 'arkadaşım Bill' demesi olası.

Çiller sarışın. Yani Amerikalıların W.A.S.P. dedikleri krema Amerikalı ırkının (W) harfine uygun. Yani W (White-beyaz), A.S. (Anglo Sakson), P (Protestan) formülünün ilk harfine uygun. Ayrıca Amerikan kültürüyle yetişmiş, Amerika'dan eğitimli, Amerikan İngilizcesi konuşuyor. Bir Alman, Fransız, İtalyandan, bizim köylü görünüşlü çoğu erkek politikacımızdan, Hintliden, Japondan elbet Clinton'ın kimyasına daha uygun. Ve...

Buna Tansu Çiller'in güzel bir kadın oluşunu da eklemelisiniz."[331]

Rauf Tamer için de Çiller-Clinton buluşması Türkiye'nin ulaştığı "muasır medeniyet" düzeyinin simgesiydi:

> "Tel dolabından buzdolabına, uçurumlu virajlardan asma köprülere geldik. Şimdi Amerika'ya yolladığımız kadın Başbakan da Çağdaş Türkiye'nin simgesidir."[332]

Çiller'e ümit bağlayan kentli seçkinlerle TSK kısa sürede hüsrana uğradı. Siyasete atılmasından birkaç yıl sonra Amerika'daki serveti konusundaki söylentiler nedeniyle Çiller'in "temiz siyasetçi" imajı büyük ölçüde tahrip oldu. 2 Temmuz 1993 günü radikal İslâmcıların Sivas Madımak Oteli'ni kundaklamaları sonucunda çıkan yangında 37 aydının can vermesi, Türkiye'nin bir kez daha İslâmî hareketin içinde yuvalanan ırkçılığın ve şiddetin farkına varmasına neden oldu. Bu faciadan çok büyük ölçüde panikleyen, Çiller'den de ümidini kesen İstanbullu seçkinler, İslâmî hareketin iktidara gelmesini önleyecek yeni bir siyasi hareketi oluşturmaya soyundular.

Kentli Elitler Siyasete Atılıyorlar: Yeni Demokrasi Hareketi

YDH'nın kuruluşunun tohumları Madımak Oteli faciasından tam iki hafta sonra 16 Temmuz 1993 akşamı atılıyordu:

331 Güneri Civaoğlu, "Kimya", *Sabah*, 17 Ekim 1993.

332 Rauf Tamer, "Biraz da moral", *Hürriyet*, 18 Ekim 1993.

"Çoğunluğu finans sektöründen 30 kadar genç, 16 Temmuz cuma akşamı Vafi Korusu'ndaki köşklerden birinde toplandılar. Altın Rolex saatli, Armani kostümlü, yaş ortalaması 27 civarında olan bu İstanbul yuppie'lerinin bazılarını ev sahibi doğrudan davet etmişti; bir kısmını da, güvendiği insanlar onun adına dolaylı olarak çağırmışlardı. Toplantı için faksla-nan davet yazısıyla birlikte, 'Erdem, Demokrasi, Derinlik' başlıklı bir de metin gönderilmişti ve davetin sahibi, 'Okuyup da gelirseniz sevinirim' diyordu davetlilere. Metnin yazarı, 68 kuşağı Mülkiye camiasının yakından tanıdığı, eski bir Türkiye İşçi Partili olan Hüseyin Ergün'dü. Ev sahibinin adı ise Cem Boyner'di."[333]

İki ay sonraki ikinci toplantıya katılan Osman Ulagay, Madımak Oteli faciasının elitler nezdinde yarattığı korkunun kaybolmadığını gözlemliyor ve toplantıya egemen olan havayı şöyle açıklıyordu:

"Bana göre toplantının asıl ilginç yanı, toplantıya tartışmacı olarak katılanların birçoğunun Türkiye'nin büyük bir çıkmazın içinde ve kargaşanın eşiğinde olduğu kaygısını paylaşmalarıydı. Örneğin işadamı Ishak Alaton ilk kez bir 'angst' bir korku duyduğunu söylüyor; sosyolog Nilüfer Göle, 'kendi meslegimi yapamaz hale gelir miyim, Türkiye'de insanlar birbirini yer mi?' sorularını soruyordu."[334]

Aynı ümitsizliği Güngör Mengi de köşesinde dile getiriyordu:

"Çağdaş normları temiz ellerle getirme vaadini 'kendim için bir şey istiyorsam namerdim' yemini ile halka inandıran Demirel yeni bir şans sayıldı. Temiz eller gelmediği gibi çağı yakalama hamleleri de bir kenara bırakıldı. Yolsuzluklar nedeniyle yöneticilerinden tiksinen bir halk ve terörle kan kaybeden, pahalılık altında ezilen bir ülke.. Derken yeni bir şans: Çiller.

333 Zeynep Göğüş, "Gençler siyasette" *Hürriyet* 29 Temmuz 1993.

334 Osman Ulagay, "Cem Boyner'in partisi", *Milliyet* 12 Eylül 1993.

Ülkeyi orta çağ karanlığına sürüklemek hevesindeki gericiliğe karşı hiç umulmadık bir partiden beklenmedik bir başkaldırı: DYP'den bir kadın başbakan.. Ve yine düşkırıklığı! (..) Türbandan parti olur mu? Bizde oldu! Bir başörtüsünü, büyük kalabalıkların altında toplandığı dev bir siyasal çadır haline kendimiz soktuk. Bu halkın yüzde 99'unun inandığı dini, bir partinin sahiplenmesine mani olamadık. (..) Türkiye çaresizliğe teslim olur mu? Bütün şanslarını kullandı mı? Hayır!

Toplum çok yakında kendisine sunulan yeni bir şansla tanışacaktır. Bu fırsat 'Yeni Demokrasi Hareketi' adını taşıyor."[335]

Madımak Oteli faciasının ardından laik ve Kemalist elitlerin ümitsizliğe, korkuya ve tedirginliğe savrulduklarını bir ortamda ortaya çıkan YDH'nın hedefi, bünyesinde şiddet ve kıyımı kutsayan güçlü bir nüveyi barındıran ve yükselmeye devam eden siyasal İslâm'a karşı seçmenlere, Özal örneğinde olduğu gibi, tüm eğilimleri kucaklayacak, aşırı akımları ehlileştirecek bir seçenek sunmak, bunu da kentli ve entelektüel elitlerin önderliğinde gerçekleştirmekti. Dolayısıyla YDH'nın kentli ve elit bir hareket görünümüne sahip olması kaçınılmazdı. Bu hareketin İstanbul'daki ilk geniş katılımlı toplantısına katılan gazetecilerin izlenimi de bu yöndeydi:

Zeynep Göğüş: "Cemal Reşit Rey'de elit-entellektüel, Türkiye ölçülerinde çoğunluğu orta-üst gelir grubuna giren bir topluluk vardı. Türkiye'yi hiç tanımayan bir yabancıyı uçağa bindirip oraya getirseniz, sonra da gözlerini açıp 'Bil bakalım burası neresi?' diye sorsanız, 'Estonya ya da Litvanya, sakın İspanya olmasın...' türünden bir cevap alabilirdiniz.."[336]

Haşim Akman: "Saat sabahın 11'i olmasa Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nu dolduran kalabalığın bir modern caz konserine geldiğini sanabilirdi insan. Yaş ortalaması kesinlikle 35'in üzerinde değildi. Kadın-erkek neredeyse eşit sayıdaydı (çoğunluk konsere çift gitmez mi?). Giyim kuşamları aşırıya kaçma-

335 Güngör Mengi, "Yeni hareket" *Sabah* 17 Temmuz 1994.

336 Zeynep Göğüş, "Az bıyık, çok kadın" *Hürriyet* 18 Temmuz 1994.

dan olabildiğince özenli insanlar, bakımlı yüzler. Birkaç arkadaşıma ilk anda gözlerine çarpan şeyi soruyorum. Cevapların hemen hemen sözcükleri bile aynı: "Hepsi de eli yüzü düzgün insanlar..." Bu bir tesadüf olamaz. 70'lerden beri her türden siyasi hareketi yakından izledim, böylesini görmedim: Şort veya kısa etek giymiş genç kızlar, Can Yücel'in deyişiyle 'Bacaklarında on bin kalorinin haklı gururuyla' kendinden emin. Erkekler genclikle bıyıksız. Çevrelerindeki kızlara ne 'bacı' gibi davranıyor ne de cinsiyetini görmezden geliyor. Kimse konuşurken birbirine dokunacak kadar yakın durmaktan kaçınmıyor."[337]

Cem Boyner'in, aynen Tansu Çiller gibi kamuoyuna sunduğu "Batılı ve uygar" imajını İstanbullu seçkinler çok sevdi. Nitekim Boyner'in bir konuşmasını dinleyen Doğan Hızlan izlenimlerini şöyle dile getiriyordu:

"Düzgün bir kentli görünümü. Beyaz gömlek, lacivert kravat. *Kol düğmeleri. Ben manşetli gömlek giyenlere ayrı bir sempati* duyarım. O kişinin ayrıntıya verdiği önemin bir simgesidir. Yaptığı işlerde ayrıntıyı gözden kaçırmak istemeyen bir perfeksiyonistin tavrı, giyimine, yaşamından sıçrayan bir özellik."[338]

YDH gibi seçkinci bir hareket doğal olarak desteğini seçkinlerden aldı. Bu nedenle Amerika'da yüksek öğrenim gören gençlerin de Cem Boyner'i ve YDH'yı desteklemeleri şaşırtıcı değildi.[339] Kemer Country sakinlerinden Güler Sabancı'nın yakın arkadaşı *Boyner'in görüşlerini Kemer Country'lilere* aktarabilmesi için elli aileyle sınırlı ve çift başına yaklaşık bin dolar ödenerek katılınılan bir toplantıyı düzenlemesi de aynı mantık içinde gayet doğaldı.[340]

---

337 Haşim Akman, "Siyasette en büyük uzlaşma", *Aktüel*, 21-27 Temmuz 1994, sayı 159, s. 30-33.

338 Doğan Hızlan, "Manşetli Cem Boyner'i sevdim" *Hürriyet* 23 Eylül 1994.

339 Ela Barlas, "Yurtdışında öğrenim gören gençler", *Pazar Postası*, 6 Mayıs 1995 / Kürşad Oğuz, "Harvard onu bekliyor", *Aktüel*, 25-31 Ocak 1995, sayı 203, s. 120-121.

340 Gülçin Telci, "45 milyon lira[illegible]emokrasi büfesi", *Hürriyet*, 1 Nisan 1995 / Yalçın Pekşen, "Kemer Count[illegible]'e b[illegible]", *Hürriyet*, 11 Nisan 1995.

YDH'nın seçkinci yanı sonunu da hazırladı. Tabana hiç inmeyen, her eğilimdeki kişileri bir araya getirme ve birleştirme iddiasına rağmen sadece kentli elitlere seslenen YDH katıldığı ilk genel seçimlerde hiçbir varlık göstermeyerek siyaset sahnasından silindi. Cem - Ümit Boyner çifti de asıl görevine dönüp Boyner Holding'in yönetimiyle ilgilenmeye devam etti.

"Eyvah Belediyeler Fethedildi!"

Madımak Oteli faciasının kentli ve Kemalist seçkinlerde yarattığı haklı travma zihinlerden kolay kolay silinmedi. İslâmî hareketin içinde kıyım yapabilecek insanların barınması, Kemalist devrimin başarıya ulaştığına ve Türkiye'nin modern ve laik Batı dünyasının bir mensubu olduğuna inanan kitleleri oldukça ürküttü. Kemalizm ve laikliğin en inançlı savunucuları arasında yer alan seçkinlerin zihinlerindeki ürkütücü soru "Türkiye Cezayir olacak mı?" sorusuydu. Zaten bu tedirginlik yüzünden siyasi bir partiye dönüşecek olan YDH oluşumu başlamıştı. YDH hareketinin henüz olgunlaşmadığı ve bir siyasi partiye dönüşmediği 1994 yılında Türkiye büyük bir demokrasi sınavıyla karşı karşıya kaldı: Yerel seçimler.

Yerel seçimlerin önemi siyasal İslâm'ın güç kazanmaya devam ettiği ve Madımak Oteli faciasından çok da uzak olmayan bir tarihte yapılmasıydı. Kentli seçkinlerin endişelerine ses veren önemli köşe yazarlarının yerel seçimleri değerlendirirken vurguladıkları nokta, "Türkiye'nin Batı'ya açılan penceresi" olan İstanbul'da kentin bu profiline uygun düşen bir adayın seçilmesiydi. Bu nedenle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na SHP'den adaylığını koyan Zülfü Livaneli, siyasi parti liderleri, gazeteciler ve kamuoyunca tanınmış isimlerin övgü dolu sözlerinin yer aldığı ilanlarla desteklendi.[341] Livaneli aday olduktan sonraki son köşe yazılarından birinde yerel seçimlerin neden sadece İstanbullular için değil

341 "Elbette Zülfü", *Hürriyet*, 6 Şubat 1994 / Güneri Cıvaoğlu, "Büyükelçi Livaneli", *Sabah*, 23 Ocak 1994 / Ertuğrul Özkök, "İstanbul'a uluslararası seçim", *Hürriyet*, 31 Ocak 1994.

bütün Türkiye için çok kritik ve belirleyici olduğunu şöyle açıklıyor:

> "Sonuçta İstanbul'un kaderiyle ülkenin geleceği aynı seçim sandığına atılan oyla belirlenecek. 'Türkiye Cezayir olacak mı, olmayacak mı?' sorusunun cevabını arayanlar, oylarını bu anlayışla yönlendirecek. Bu cepheleşmelerden kurtulmanın tek yolu partilerden çok kişileri ve İstanbul'a verecekleri hizmetleri değerlendirmek."[342]

Seçim tarihi yaklaşırken yapılan kamuoyu yoklamalarında RP'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığını kazanma şansı olduğu belirince İstanbullu seçkinleri bir alarm havası sarmaya başladı. Bu hava Beyoğlu ilçesinde RP'li adayın seçimi kazanma ihtimalinin güçlü olduğu ortaya çıkınca daha da ağır bir hal aldı. Beyoğlu'nun bar, lokanta ve meyhanelerin ağırlıklı olduğu bir "keyif alma bölgesi" olmasından ötürü esnaf, RP'li adayın belediye başkanlığını kazanması halinde artık içki verilmeyeceğinden endişe etmeye başladı. RP'li Büyükşehir Belediye Başkanı adayı Tayyip Erdoğan'ın propaganda çalışmaları sırasında seçimi kazanması halinde hem genelevleri, hem de denetimler sırasında yönetmeliğe uygun olmayan lokantaları kapatacağı konusunda verdiği demeçler Beyoğlu'ndaki bar ve lokanta sahiplerinin tedirginliğini daha da artırdı.[343] Bu tedirgin ortamda Batılı yaşam tarzının engelleneceğini düşünen ve aralarında siyasetçi, gazeteci, yazar, işadamı ve ressamların yer aldığı 213 kişi, "Karanlığın ayak seslerini duyuyoruz" uyarısında bulunarak Atatürk ilkelerini savundu ve "Çocuklarımıza aydınlık bir Türkiye bırakmak istiyoruz" dileğinde bulundu.[344] Seçimlere bu kaygılı ortamda giren İstanbullular sonuçların belli olması, İstanbul Büyükşehir ile Beyoğlu belediye başkanlıklarının beklenildiği gibi RP'li adaylar tarafından kazanılması karşısında derin bir hüzne kapıldı. Bu hüzne en iyi tercüman olan Canan Barlas'tı:

342 Zülfü Livaneli, "Neden aday oldum?", *Sabah*, 24 Ocak 1994.

343 "Erdoğan: Genelev kesin kapanacak", *Hürriyet*, 24 Mart 1994.

344 "Atatürk'ten bildiri", *Hürriyet*, 2 Mart 1994.

"Gözü yaşlı bir İstanbullu var bu pazar gündemde... Bu gözü yaşlı kadın benim galiba... Yaşamda en büyük sıkıntı, ayrılık sıkıntısı imiş... Ölüm de bu yanı ile zor... İstanbul'u kaybettik mi anlamıyorum... Madem demokrasi, madem öyle işte böyle... İstanbul nostaljisi yaparak, eski günlere kayarak, daha kentli İstanbul'u anlatarak nereye varabilirim ki? Ah Beyoğlu, vah Beyoğlu, ah İstanbul, vah İstanbul... Yok zannetmiyorum, gözlerimdeki yaşı kurutmalıyım... Onurlu bir İstanbullu gibi, geleceğe zarif bir davranış geliştirerek bakmalıyım... İstanbul çoktandır İstanbulluların değil, ama değişen çağı yakalamak konusunda fazla umut vaat etmiyor... Batı düşmanı olan bir siyasi partinin yerel yönetimde bir koca kenti çağa taşıması mümkün değil."[345]

Rauf Tamer ise RP'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığının kazanmasının nedenini İstanbul'un "hanzo"lara teslim edilmesinde gördü:

"İstanbul'un 1'inci büyük işgali (dağ, tepe, kıyı olmak üzere) yıllar evvel başlamıştı. Sahillerde uzun-beyaz donlular, tepelerde burma bıyıklılar, kenar semtlerde ise evelallah parkalılar... Gelip oturdular. Her birinin meğer kurtarılmış mahalle olduğunu geç farkettik... Sonra... 2'inci büyük işgal. Resmen ve alenen... Son 10 yıl içinde her taraf kuşatıldı. (...)

Dükalığa bakın... Maşallah. Şehirciliği uzmanlardan alıp 'hanzo'lara verdik. Mimari estetiği onlar tayin ediyor. Damak tadımıza, müzik zevkimize onlar hükmediyor. Sıladakilere açık davetiye var. Koşun gelin, yer kalmıyor, acele edin. Davete icabet edenler, sahiden koşarak gelirler... Ve geldikleri gün, el arabasına bir kaç küfe yükleyip, size ilk müjdeyi verirler:

- Domates, biber, patlıcan!

Bu sevimli insanlar, bu topraklara artık öyle bağlandılar ki terk etmeyi akılları almaz. Suyun bile öncelikle onlara verileceğini çok iyi biliyorlar. Elektrik bedavadır. Otobüs, ayakları-

345 Canan Barlas, "Tayyip'in kollarında İstanbul", *Milliyet*, 3 Nisan 1994.

na kadar gelecek, karayolları da bir ok işareti koyarak, mahalleyi legalleştirecektir."[346]

Seçim sonuçlarından Canan Barlas gibi üzgün ve tedirgin olan bir gazeteci daha vardı: *Cumhuriyet* yazarı Atilla Birkiye. Birkiye'nin yerel seçim sonuçlarının belli olmasından birkaç gün sonrasına tesadüf eden İstanbul Film Festivali'nin açılışıyla ilgili izlenimleri, dönemin havasını iyi bir şekilde yansıtıyordu:

> "Ne var ki bu kez açılış hüzünlüydü. Çünkü İstanbul'un gözleri yaşlı birkaç gündür. İstanbullular olarak buna layık mıyız? İçine düştüğümüz bu durum, bugünün tarihine uygun. 1 Nisan şakası gibi.
>
> Çoğumuzda bir tedirginlik, rahatsızlık. Yüzlerden okunuyor. Kiminde umutsuzluk, 27 Mart seçimlerinden sonra Refah Partisi'nin İstanbul gibi bir 'dünya kenti'nin belediyesini kazanması, doğal olarak biz İstanbulluları, bu kentin gönülden dostlarını rahatsız ediyor. Zaten şimdiden İstiklâl Caddesi'ndeki etekli kızlara satışmalar başlamış. Valiliğin bu konudaki açıklaması yerinde."[347]

Seçim sonuçlarının açıklanması ve RP'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı kazanmasının belli olması üzerine laik ve aydın kesimde büyük bir tepki meydana geldi. Bu tepki özellikle Beyoğlu ve Cihangir'i mekân edinen bir kesimin ve kentli genç elitlerin, hem İstanbul'un hem de Cumhuriyet'in İslâmî kesim tarafından "fethedilip" İslâmlaştırılmasına karşı duydukları endişe ve gerginlikten kaynaklanıyordu.[348] Gazeteci Osman Ulagay bu ruh halini şöyle aktarıyor:

> "27 Mart'ta yapılan yerel seçimlerin sonuçları alınırken, laik düzeni savunan kesimde tam bir panik yaşanıyordu. 'İstan-

346 Rauf Tamer, "Kalite ölçüsü", *Sabah*, 30 Mart 1996.

347 Atilla Birkiye, "Festival, Beyoğlu, Belediye, vb.", *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1999.

348 27 Mart 1994 seçimlerinden sonra ortaya çıkan sivil toplum örgütleri ve oluşumlarıyla yapılan bir dizi söyleşi için bkz. Nazım Alpman, "Dipten gelen dalga", *Milliyet*, 4-10 Temmuz 1994 / Emel Armutçu, "Siviller Teyakkuzda", *Hürriyet*, 7-12 Temmuz 1994.

bul'dan sonra Ankara da Refah'a gidiyor galiba', diyordu, Reuters ekranında seçim sonuçlarını kaygıyla izleyen genç bankacı."[349]

Seçimlerden hemen sonra kendilerini "sağ, sol, din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeyen Çağdaş Türk Gençleri" diye tanımlayan çoğu bankacı bir grup genç beyaz yakalı tarafından basına verilen ilânlarda siyasi parti yöneticileri Cumhuriyeti korumak üzere görev başına çağrıldı.[350] Seçimlerden kısa bir süre sonra RP'li Beyoğlu Belediye Başkanı'nın lokanta, bar ve meyhanelerde içki verilmesini yasaklayacağı endişesiyle hareket eden yazar ve sanatçılar Beyoğlu Platformu'nu kurdu.[351] Ancak belediyenin sokaklara masa konulmasına tekrar izin vermesiyle birlikte sükûnet geri geldi.

"Eyvah Hükümet de Fethedildi!"

1994 yılında yerel seçimlerle yaşanan bu ilk şokun ardından 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde RP'nin birinci parti olarak sandıktan çıkması, kısa ömürlü ANAP-DYP koalisyon hükümetinin ardından Necmettin Erbakan başbakanlığında RP-DYP koalisyon hükümetinin kurulması seçkinler nezdinde daha da büyük bir şok dalgası yarattı. "İslâmcılar geliyor" şeklinde özetlenebilecek bir paniğe kapılan kentli elitler bu sefer gerçekle karşı karşıyaydılar: "Geliyorlar" diye endişe edilen İslâmcılar nihayet gelmiş ve iktidarı ele geçirmişlerdi. Siyasal İslâm'ın temsilcileri ile İslâmcı basının yetmişli yıllardan beri yoğun bir şekilde sürdürdüğü Batı, kozmopolitlik ve laiklik karşıtı söylem dikkate alındığında bu paniğin haklı temellere dayandığı söylenebilir. Bu nedenle kentli elitler RP'nin koalisyon ortağı olmasından son derece rahatsızdılar. İstanbul Caz Festivali'nde bir dinleyicinin Cengiz Çandar'a "Refah'ın gelişi nedeniyle aslında bu bir veda konseri sayılır, değil mi?" soru-

349 Osman Ulagay, "Bir yılın kazanımı: toplumla tanışma", *Milliyet*, 28 Mart 1995.

350 Ercüment İşleyen, "O ilanın sahipleri", *Milliyet*, 19 Nisan 1994.

351 "Beyoğlu'nda 'sivil' arayışlar", *Nokta*, 1-7 Mayıs 1994, yıl 12, sayı 19, s. 17-19.

sunu yöneltmesi de bunun manidar bir işaretiydi.[352] RP'nin koalisyon ortağı olmasının ardından hüzne dönüşen rahatsızlığa, İstanbul'da kozmopolit yaşamın sona erdiği inanışına Mine Kırıkkanat'ta da rastlanıyor:

> "Bizim mi sayılır artık, İstanbul denebilir mi sarıkların, cüppelerin, tekkelerin teslim aldığı Fatih'e? İstanbul'a geliyoruz, [eşim] Daniel'le birlikte. Bol bol fotoğraflarını çekeceğiz onun, son kaleleri düşmeden önce. Dünü biliyoruz, bugünü de. Ama yarın? İstanbul hatıralarının, yalnız fotoğraflarda kalma olasılığı var."[353]

RP'nin önce İstanbul'u "fethetmesi" daha sonra da iktidarı ele geçirmesi, bıyık ve sakala karşı olan peşinyargıları iyice belirginleştirdi. Bıyık ve sakal sadece "köylü" tipiyle değil, "İslâmcı" figürüyle de özdeşleşti. İstanbul Etiler'deki bir diskoteğe sakallı kişilerin girmesine izin verilmedi.[354] Laik kesimde İslâmcılara karşı duyulan tepki RP'li İsmail Kahraman'ın Kültür Bakanlığı'na atanmasıyla daha da arttı. Kahraman'ın bakan olduktan sonra Devlet Opera ve Balesi bütçesinde kesinti yapması ve İDSO'nun Slovakya'da yapılacak bir festivale katılımını engellemesi, laik çevrelerde büyük tepki yarattı.[355] Bu birikmiş tepki Sevda-Cenap And Vakfı'nın düzenlediği 4. Ankara Müzik Festivali'nin açılış konserinde kendini belli etti. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile Deniz Kuvvetleri Komutanı Org. Güven Erkaya'nın katıldıkları ve Beethoven'ın Dokuzuncu *Senfonisi'nin çalındığı konser, laik elitlerin* bir gövde gösterisi haline dönüştü. Demirel salonun tıka basa dolu olması ve giremeyenlerin dışarıda beklemeleri karşısında "Bu muhteşem tablo, Çağdaş Türkiye tablosudur" yorumunu yaptı.[356] Laik kesimle TSK'nın duyarlılığına en iyi tercüman olan *Hürriyet*'in

352 Cengiz Çandar, "Caz ve İstanbul-Ankara", *Sabah*, 14 Temmuz 1996.

353 Mine G., "İstanbul hatırası", *Radikal*, 9 Mart 1997.

354 Aykut Işıklar, "Bazı disco-barlara sakallılar giremiyor", *Akşam*, 16 Şubat 1997.

355 "Neden yuhalıyorlar?", *Hürriyet*, 1 Nisan 1997.

356 "İşte çağdaş Türkiye", *Hürriyet*, 31 Mart 1997.

Hürriyet
Aynı tuvalete nasıl girecekler
İşte çağdaş Türkiye
Ankara dün muhteşem bir gün yaşadı. 450 kişilik orkestranın Beethoven'in 9'uncu Senfonisini seslendirdiği konser öncesi, Demirel'in de bulunduğu salon "Türkiye laiktir, laik kalacaktır" sloganıyla inledi
10 bin kişi toplandı
RP'li Gökçek'in ayıbı
Geniş tabanlı

Hürriyet, 31 Mart 1997.

başyazarı Oktay Ekşi bu sözleri ve bu konseri, laik elitlerin İslâmî akıma asla boyun eğmeyeceklerinin kararlı bir ifadesi ve gövde gösterisi olarak yorumladı.[357]

Doruk noktası 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararları olan kamuoyu baskısı üzerine istifa etmek zorunda kalan RP-DYP hükümetinin ardından kurulan ANAP-DSP hükümeti laik çevrelerde büyük bir ferahlama yarattı. Bu ferahlama simgesel bir şekilde kendini gene müzik alanında belli etti. İstanbul Caz Festivali'nde Goran Bregoviç'in Düğün ve Cenaze Topluluğu'nun verdiği konseri Güneri Cıvaoğlu şöyle yorumladı:

357 Oktay Ekşi, "Ankara'daki Çağdaş Türkiye", *Hürriyet*, 31 Mart 1997.

"Cuma gecesi, İstanbul'u ayağa kaldıran konserinde, hem Refah-Yol'un defin müziğini... Hem de Kurtuluş'un ve laik hükûmetlerin kutlama şölenini yapar gibiydi."

ANAP-DSP koalisyon hükûmetinin güven oylaması sırasında TBMM'de meydana gelen tartışmalarda DSP milletvekili Sabri Ergün'e saldıran RP milletvekillerini "bıyıklı, yağlı, zevksiz giyimli" olarak tarif edip onların "ayrı bir Türkiye"yi temsil ettiklerini yazan Cıvaoğlu yazısını şöyle bitirdi:

"Açıkhava Tiyatrosu'nda, tek detone ses vermeden Goran Bregoviç'le birlikte, *Arizona Rüyası*'ndan notalarla eşlik edebilen beş bin dolaylarında Türkiye insanı da, çağdaşlığın simgesel işaretiydi. RP, bu insan manzaralarında yer alamadığı için dışlanmaktadır."[358]

Klasik Batı Müziği Atatürk ilke ve inkılâplarının yerleştirilmesi kapsamında Kemalist elitlerin sık sık kullandıkları elverişli bir araç. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası klasik müziği tanıtmak ve sevdirmek amacıyla 1997 yılında Konya, Kayseri ve Afyon'da konserler verdi. Orkestra Müdürü de gerekçesini "Atatürk devrimlerinin sallanmış ve gevşemiş olan vidalarını iyice sıkıp yerine oturtmak istiyoruz" şeklinde açıkladı.[359] Klasik Batı Müziğine yüklenen simgesel anlamın siyasi konjonktürle yakından ilgili olduğu Sevda-Cenap And Vakfı'nın 5. Ankara Müzik Festivali sırasında bir kere daha fark edildi. Bir önceki yıl gazetelerde "Çağdaş Türkiye" manşetleri altında salonda yer bulamadığından sokaklarda bekleşen dinleyici kalabalığından söz eden haberler vardı oysa bir yıl sonra RP'nin artık iktidar olmadığı bir ortamda basın, konseri manşetten vermediği gibi salonun da ancak yarısının dolu olduğunu naklediyordu.[360]

358 Günen Cıvaoğlu, "Cenaze ve Düğün", *Milliyet*, 13 Temmuz 1997.

359 "Kemanla vida sıkılacak", *Radikal*, 12 Ağustos 1997.

360 Celal Başlangıç, "Çağdaş Türkiye konsere gelmedi", *Radikal*, 21 Nisan 1998.

BASININ EVRİMİ VE YENİ ARİSTOKRATLAR

Türkiye'nin Batı tüketim kalıplarının içine yerleşmeye başlaması ister istemez basını da etkiledi. Seksenli yıllarda günlük gazete ve haftalık dergilerden oluşan ciddi bir "ekonomi basını" ortaya çıktı. Önce *Ekonomik Panorama*, daha sonra da *Ekonomist* dergisinin yayın yönetmenliğini yapan Şemsi Yücel'e göre bu dergilerin satış rakamlarını çok ciddi bir şekilde artırabilmesinin sırrı tekti: Özal'ın "girişimcilik" ve "serbest piyasa" sözleriyle yetişen bir gençliğin kısa yoldan zengin olma ve yükselme arzusuna cevap verebilecek haberlerle dolu olmaları.[361] 1980 yılında yayın hayatına atılan, 1990 yılından itibaren de *Vizyon* adıyla yayına devam eden ve kentli genç elitlere seslenen *Vizon* dergisinin "orta tabakaya dahi inememekte" olduğu gözlemleniyor ve böylece derginin seçkinliği tescil ediliyordu.[362] 1990 yılının başında *Sabah* Basın Grubu tarafından yayınlanmaya başlayan Free dergisi Genel Yayın Yönetmeni Mehmet Yılmaz hedeflediği okur kitlesini şöyle tarif ediyordu: "büyük kentlerde oturan, giyimde marka meraklısı ve harçlıklarının büyük bölümünü tüketim mallarına harcayan genç kızlar". Derginin konuları ise "sağlıktan cinselliğe, flört sorunlarından cilt bakımına" geniş bir yelpazeyi kapsıyordu.[363] Sadece genç kız ve kadınları hedef alan dergiler arasında *Hey Girl*, *Genç Kadın*, *Kapris* ve *Rapsodi* göze çarpmaktaydı.[364] 1987 yılında yayına başlayan *Kapris* kendini "başarılı insanların okuduğu ve beğendiği dergi" olarak tanıttı.[365] Basının özellikle dikkat ettiği bir olgu gelir düzeyi yüksek elitlere seslenmekti. Nitekim *Ekonomik Bülten* gazetesi tirajını belirtirken okurlarının "seçkin okurlar" olduklarını ifade ediyordu.[366]

361 Hayri Kozanoğlu, *Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 146-147.

362 Aslı Davaz-Mardin, *Kadın Süreli Yayınlar Bibliyografyası : 1928-1996, Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s. 229.

363 "Vizon kapanırken gençler Free'ye kavuşuyor", *Güneş*, 10 Şubat 1990.

364 Aslı Davaz-Mardin, *a.g.e.*, *s.* 235, 275, 285, 299.

365 *Sabah*, 1 Nisan 1989.

366 *Güneş*, 11 Ağustos 1986 tarihli reklam.

Adlarından sadece çok önemli kişilere hitap ettiklerini belli eden *VIP* veya *FIRST* gibi dergiler de bu yeni dönemin ürünleriydi. 1987 yılının Temmuz ayında yayın hayatına atılan *VIP* adına uygun bir şekilde "çok önemli kişilerin dergisi" şeklinde kendisini tanıttı, içeriğini de "seçkinlerin ve seçilenlerin yaşamı" olarak tarif etti.[367] Derginin ilk sayısının kapağında Semra - Turgut Özal çifti yer aldı. Dergi bayilerde satılmayıp sadece abonelere dağıtıldı. Nedeni de, kurucusunun ifadesiyle, "Sağmalcılar'daki Ayşe hanımın dergiyi satın alıp içindeki fotoğraflardaki insanlara bakarak, imrenip iç geçirmesini önlemek"ti. Böylece dergide fotoğrafları yer alan kişiler derginin sadece seçkin bir kitle tarafından okunacağından emin oldular.[368] *VIP* dergisini örnek alan, lüks ve ihtişamı çağrıştıran adlar taşıyan *Fame, First, High Quality, Elite* ve *Elegans* dergileri de aynı dönemin ürünleriydi. Canan Barlas bu gelişimi son derece hayırlı bir geleceğin işareti olarak yorumluyordu:

> "Türkiye tüketim toplumu olmak yolunda geriye dönülmez noktalara gelirken karşımıza *FIRST* diye Gelişim Yayınları'nın çıkardığı bir dergi çıkıyor. Türkiye'nin bir numaralarının resimlerini kapak yapmış. Bu kapaktaki ve içerikteki seçime katılıyoruz. Gerçekten özen ile hazırlanmış bir dergi. İçeriği sunuşu birbirini bütünlüyor. Bir sayıda ne kadar çok isim ve resim kullanıldığına bakıyoruz. Zenginlik ve şıklık Türkiye standartları içinde burada... (...) Yeni Türkiye'nin yeni yaşam tarzı, 'Daha fazla tüketmek isteyen bir toplum anlayışı.' *FIRST* dergisi de zenginlik konusunda hedef gösteriyor. Daha iyi yaşam tarzı ve Batılı gibi tüketmek bizim de dönüşü olmayan hedefimiz. Bu manada geriye dönüşü olmayan umutlu bir noktadayız."[369]

Doksanlı yıllarda basın sektöründe rastlanacak tekelleşmenin ve gazeteci-patronun yerini işadamına bırakmasının öncü işaretleri seksenli yıllarda mevcuttu. Otomotiv alanındaki yatırımlarıyla tanınan Aydın Doğan'ın 1979 yılında *Milliyet* gaze-

367 *VIP*, Temmuz 1987, sayı 1, Erkut Can'ın tanıtım mektubu.

368 Erkut Can ile 12 Eylül 2000 tarihli görüşme.

369 Canan Barlas "Dönülmez akşamın ülkündayız", *Milliyet*, 15 Eylül 1990.

tesini Karacan ailesinden satın alması, arkasından müteahhit Mehmet Ali Yılmaz'ın *Güneş* gazetesini yayınlaması ve nihayet İngiliz işadamı Asil Nadir'in 1989 yılının Ocak ayında *Güneş*, *Günaydın* ve *Tan* gazetelerini ve *Nokta*, *Kadınca*, *Erkekçe* dergilerini yayınlayan Gelişim Yayınları'nı satın alması bu değişimin öncü işaretleriydi. Gazetelerin sahip değiştirmelerinin özünde hem kârlılık, hem de işadamlarının saygınlık ve prestij kazanma arayışları yatmaktaydı. *Milliyet*'i satın alan Aydın Doğan'ın gazeteyi neden satın aldığını açıklarken vurguladığı nokta da "saygınlık"tı:

> "*Milliyet*'i her şeyden önce bir kâr müessesesi olduğu için aldım. Ben *Milliyet*'i aldığımda yıllık ücretlerin toplamı 120 milyon liraydı. İki ay sonra toplu sözleşme yapıldı. 350 milyon lira oldu. Ben aldığımda kâğıt 9 liraydı, 54 lira oldu. Geçen Ekim'de, kıdem tazminatlarından vergi alınacağı dedikoduları çıkınca, bir çokları gazeteden bir an önce istifa edip, paralarını kurtarma yolunu seçtiler. Onlara bir kalemde 140 milyon lira ödedim. Yani evdeki hesabın çarşıya uymaması için ne lâzımsa oldu. Ama *Milliyet* 1980 yılını gene de kârla kapıyor. Demek iş iyi. Ha.. biraz da samimi olalım. Gazete patronluğu buzdolabı fabrikası patronluğuna göre çok daha yüksek statülü bir iş. Gazete patronu oldunuz mu bir başka bakıyorlar insana. Hele bu gazete bir de *Milliyet* olunca."[370]

Gazetelerin yönetim merkezlerini Babıali'den İkitelli'ye taşımaları ve büyük teknolojik yatırımlarla yenilenmeleri gazete çalışanlarına "güç sahibi olma", "dünyayı yönetme ve yönlendirme" duygusunu verdi. Cağaloğlu'ndaki binalardan İkitelli'deki Medya Plaza'lara terfi etmenin gazeteciler üzerinde yarattığı "ben gücün sahibiyim" etkisini Can Ataklı şöyle anlatmakta:

> "Tabii insansın, açıkçası sen de etkileniyorsun. Başbakanın odasından daha güzel odan var mesela. Daha önceleri büyük

370 *Erkekçe* dergisinden aktaran Nazlı Ilıcak, "Buzdolabı fabrikası ve gazete patronluğu", *Yeni Şafak*, 31 Mart 2001.

devlet daireleri, bilmem ne genel müdürlerinin odasına gidiyorduk, bize ihtişamlı gibi geliyordu. Çünkü bizim çalıştığımız odada yer muşamba, bir tane formika masa, boktan sandalyelerde oturuyorsun, sonra İstanbul valisinin odasına gidince sana çok büyük gibi görünüyor. Derken plazalara geçtik, İtalyan mobilyalar falan döşendi, ben Ankara'ya gittiğimde bakanların odası bana köy sandığının odası gibi gelmeye başladı. Çünkü o zaman farkediyorsun ne kadar kötü bir malzeme, eskimiş, devlet malı da olduğu için, ha deyince yenisini alamıyorsun, yeniyi takip edemiyorsun. Tabii, kendine bakınca 'vay be!' diyorsun, koltukların kabarıyor."[371]

Gazeteler

Toplumda meydana gelen büyük değişiklikten en çok günlük basın etkilendi. Aydın Doğan'ın 1994 yılında Hürriyet Holding'in çoğunluk hisselerini Simavi ailesinden satın alması bir devrin sona erdiğinin işaretiydi. Babıali ve gazeteci-patron devri yerlerini Medya Plaza'lara ve işadamlarına bırakıyordu. *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah* gibi yüksek tirajlı gazetelerin yönetim merkezlerini Babıâli'den İkitelli'ye taşımaları ve en son teknolojiyi benimsemeleri eşzamanlı bir şekilde gerçekleşti. Özkök *Hürriyet*'in İkitelli'deki yeni merkezini tasvir ettiği yazıda âdeta bir bilim kurgu filminin ilk sahnelerini anlatıyor:

> "New York'un Manhattan Adasındaki gökdelenlerin kozmografyasına sahip iki bina, havaalanından şehrin içine doğru ilerleyen büyük otoyola girdiğinizde aniden ufkunuzu ikiye bölüyor.
>
> Ön tarafları komple cam... Işık geçirmeyen camlar, karşıdan şehir silûetini geri püskürtüyor. Binanın kendisi ile yansıttığı bu silûet arasında yüz seksen derece fark var. Yüksekleşe tırmanan bina kendi miladını yaratıyor, gelecekle şimdiki zaman arasında hudut çizgisi haline geliyor.

371 Serkan Seymen, *Sabah Gazetesinin Öyküsü: Amiral Batlı - Can Ataklı'nın Tanıklığıyla*, Metis Yayınları, İstanbul 2001, s. 39.

Hürriyet'in Güneşli'deki yeni binalarını tarif etmenin en güzel yolu bu 'şimdiki zaman ile gelecek arasında hudut çizgisi...'"

Gazete merkezlerinde yaşanan bu büyük değişim haliyle çalışanlarına da sirayet etti. Bu değişimle birlikte yeni bir gazeteci kuşağı da gazetelerin köşe başlarına yerleşmeye başladı. Ertuğrul Özkök bu yeni kuşağı şöyle tarif etmekte:

> "Ve bu teknolojiyi kullanan yeni insanlar... Genç, hırslı, değiştirmek tutkusuyla ateşlenmiş, kafaları dijital mantığa ayarlanmış yeni insanlar. Hiçbir şeyin aynı kalmayacağına inanmış, kalmaması için neredeyse anı içmiş yeni bir kuşak."[372]

Teknolojiye meraklı bu yeni kuşağın bir özelliği de Amerika'da eğitim görmeleri. *Sabah* gazetesi köşe yazarı Murat Birsel, gene *Sabah* gazetesi eski Yazılışleri Müdürü Ergun Babahan ve nihayet aynı gazetenin karikatüristi Salih Memecan Amerika'da eğitim görmüş gazetecilerden bazıları.[373] Amerika'yı tanıyan bu genç gazeteci kuşağı yazılarında çoğu zaman Amerika'yı tek referans noktası olarak aldılar ve böylece topluma Amerikan hayranlığı ve kültürüne özenmeyi aşıladılar. 1980 sonrasındaki dönemde basında teknolojik gelişme ve yenilenmenin yanı sıra meydana gelen en büyük değişiklik gazete sayısının artması ve gazetelerin nitelik, içerik ve seslenmek istediği okur kitlesi açısından çeşitlenmesidir. Doksanlı yıllarda ortaya çıkan iyi eğitimli, alım gücü yüksek okur kitlesine hitap etmeyi hedefleyen basın sektörü de bu kitlenin beğenisine uygun yeni gazeteleri ard arda yayınlamaya başladı.

Sabah *gazetesi*

Özal dönemiyle en çok özdeşleşen, bu dönemin âdeta bir simgesi haline gelen gazete, 22 Nisan 1985 tarihinde yayın ha-

372 Ertuğrul Özkök, "Artık Babıâli'den taşınıyoruz", *Hürriyet*, 15 Aralık 1991.

373 Erel Eryürek, "Sabah'taki Amerikalılar", *Aktüel*, 19-25 Eylül 1991, sayı 11, s. 88-91.

yatına atılan *Sabah*'tır.[374] Özal'la başlayan yeni dönemin özelliklerini en önce ve en iyi kavrayan gazete *Sabah*'tır. Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu Türk toplumunda meydana gelen değişimi şöyle özetliyordu:

> "Bundan on yıl önce TV'de hâlâ 'Yerli Malı Haftası' kutlamaları haber oluyordu. Bundan on yıl önce, her başarılı insanın mutlaka bir sahtekârlık yaptığına inanıyorduk. Bundan on yıl önce, insanlar giysilerinin markalarını göstermeye utanıyorlardı. Bundan on yıl önce, bir Volkswagen kaplumbağa arabaya sahip olmak bile lüks, dolayısıyla 'ayıp'tı. Bundan on yıl önce *Cumhuriyet* gazetesi, hâlâ ofset teknolojisiyle emperyalizm arasında bağlantı kuruyordu. Bundan on yıl önce entelektüel hayatta 'satır aralarını okumak' kavramı vardı. Bundan on yıl önce, cümlelerinin arasına İngilizce kelime sıkışuranlara züppe gözüyle bakılırdı. Bundan on yıl önce 'kadın özgür olmalı mı?' tartışmaları yapılırdı."

Bu karşılaştırmayı yapan Zafer Mutlu ülke nüfusunun %60'ının 25 yaş altında olduğunu hatırlattıktan sonra "yükselen yeni nesillerin beraberlerinde yeni değerleri de taşıdıkları"nı belirterek, "Bunu iyi tahlil ettik. *Sabah* yükselen yeni değerlerin üstüne oturdu ve bu dalganın üstünde yükseldi ve büyüdü" tespitinde bulunuyor. "Yükselen yeni değerler" kavramı lüks bir lokantada yemek yemek, kaliteli giyinmek, lüks araba sahibi olmak, yurtdışına seyahate gitmek gibi bir zamanlar sadece çok varlıklı bir kesimin tekelinde olan ama seksenli yıllarda orta sınıfın da erişmeye çalıştığı bir yaşam tarzını özetleyen bir kavramdı. Zafer Mutlu'ya göre "yükselen değerler"den en önemlisi "bir lokma, bir hırka yeter" felsefesinin geçerliliğini kaybetmesi, azla yetinmemenin bir toplumsal değer haline gelmesiydi:

> "İşte son günlerde çok sıkça konuşulan 'Yükselen değerler'den söz etmenin zamanı. Evet yetinmemek, ne mutlu ki

374 *Sabah* gazetesinin doğuşu için bkz. Metin Münir, *Sabah Olayı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993. Ayrıca Can Kozanoğlu da *Cilalı İmaj Devri* kitabında *Sabah* serüvenine kısaca değinmekte (s. 113-120).

Türk toplumunun yükselen değerlerinden en önemlisi haline geldi."[375]

Seksenli yılların ortasından itibaren belli bir kesimin gelir düzeyinin sürekli yükselmesi sayesinde lüks yaşam tarzı sadece çok varlıklı kişilerin ayrıcalığı olmaktan çıkıp yeni seçkinlerin de tarzı haline geldi. Bu değişikliğin farkında olan *Sabah* bu yeni hayat tarzına seslenmek için "Gusto-Style" sayfasını hazırlamaya başladı. Zaman zaman "Paris'in en iyi lokantası", "BMW'nin en son modeli" gibi konuların yer aldığı bu sayfayı Zafer Mutlu şöyle değerlendiriyordu:

> "On yıl önce böyle şeyleri koysanız dalga geçerlerdi. Şimdi insanlar okuyor. Çünkü özeniyor. O lokantada hiç yemek yemeyecek olsa bile, öyle bir lokantanın var olduğunu en azından öğrenmek istiyor."[376]

Sabah'ın "gusto" başlığını taşıyan bu yeni sayfası "toplumun taşralaşması"ndan bunalan seçkinler tarafından ayakta alkışlandı. Bunlar arasında *Sabah*'ın köşe yazarları da vardı. Mehmet Altan bu yenilik karşısında heyecanını ve gelecek hakkında beslediği ümidi gizleyemedi:

> "Bizim gazetenin yeniden düzenlenen sayfalarında 'gusto' sözcüğünü görünce heyecanlandım. Epeyce bir zamandır 'gusto' sözcüğüne rastlamıyordum. Üstelik işitmiyordum da... Hırçın bir şehirleşmenin bitmez tükenmez hırpaneliğini yaşıyan bizim toplumun bu kelimeyi çoktan sepetinden çıkarıp attığını sanıyordum. (...) 'Gusto' sözcüğü, umutsuz olduğum bir konuda da bana umut taşıdı. Toplum olarak yeniden ince beğenilere, damıtılmış zevklere, hazlara ve lezzetlere döneceğimiz hülyasına kapıldım. Öylesine ayrımsız, tonsuz, nüanssız bir hayhuyun perişanlığı içinde yaşıyoruz ki... 'Yaşam gustosu' olmayan bir vurdumduymazlar sürüsü gibiyiz."[377]

---

375 Zafer Mutlu, "Sabah'la yetinmemek", *Sabah*, 19 Ekim 1992.

376 İsmet Berkan, "Yaramaz öğrenci öğretmen oldu!", *Aktüel*, 16-22 Nisan 1992, sayı 41, s. 38-41.

377 Mehmet Altan, "Gusto", *Sabah*, 8 Eylül 1991.

Aynı heyecana kapılan bir diğer köşe yazarı Zülfü Livaneli'ydi. Livaneli'ye göre "Gusto-Stil sayfası yapmak en çok *Sabah*'ın hakkıydı", zira *Sabah* "kentli olma çabası" içindeydi. Livaneli başta kendisi olmak üzere köşe yazarının misyonunu da açık bir şekilde belirtti:

> "Bizim gibi köylerden akın akın gelen milyonların, kentte dişi tırnağıyla tutunmaya çalıştığı toplumlarda 'gusto'nun incelmişliğin yeri olamaz mı? Olabilir! Bu bir süreç işidir. Elbette biz de bu geçiş döneminde yitirir gibi olduğumuz 'Gusto'muza tekrar kavuşacağız. Ama bunun için çaba göstermemiz, insanlarımızı daha kaliteli, daha incelmiş ve daha anlamlı bir yaşama özendirmemiz lazım."[378]

Sabah toplumda gözlemlenen değişikliklere ayak uydurmada son derece esnek davrandı. Değişime uyum sağlama amacıyla Abdullah Turan'ın çizdiği *Burak Bey* çizgi romanının kahramanı da bir süre sonra eşcinsel olarak resmedilmeye başlandı. Çizgi romanın senaryosunu yazan *Sabah* Yazılışleri Müdürü Selahattin Duman, kendisinden habersiz yapılan bu değişiklik karşısında hayretlere düşen Turan'a bunun nedenini şöyle açıklıyor:

> "Zafer Mutlu'yla konuştuk. Türkiye'de yeşilcilik, çevrecilik, marjinallik falan bu hareketler önem kazandı, eşcinsellerin hakları falan tartışılıyor. Biz de bir yenilik yapalım dedik. Bizim roman kahramanlarından birisi eşcinsel olsun - yine kavga etsin, dövüşsün ama eşcinsel olsun. Bize marjinal okuyucu lazım. Eşcinselleri kazanmak istiyor Zafer. Yani senin anlayacağın Burak Bey eşcinsel olacak, ibne olacak. Muslu da onun erkeği olacak."[379]

Sabah eşcinsel okurlar kadar sol kesimdeki entelektüel seçkinleri de gözetti. Onlara seslenmek için gazetede yapılan bir diğer yenilik Şahin Alpay'ın Nilüfer Kuyaş'la birlikte editörlüğünü yaptığı ve ileriki yıllarda *Milliyet*'te devam ettireceği "En-

---

378 Zülfü Livaneli, "Gusto", *Sabah*, 8 Eylül 1991.

379 Metin Münir, *Sabah Olayı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 152.

tellektüel Bakış" sayfasıydı. Şahin Alpay'ın bu sayfayı okurlara tanıttığı yazısı şöyle:

> "Hepimizin az veya çok entellektüel olmak zorunda olduğu bir çağa girdik. Hangi alanda çalışıyorsak çalışalım, giderek daha çok ve daha derinlemesine bilgi sahibi olma ihtiyacını hissediyoruz. (..) Umudumuz bu sayfanın düşünen, okumaya ve bilgi edinmeye meraklı az veya çok entellektüel olmayı isteyen lise öğrencisinden meslek sahiplerine, iş adamları ve yöneticilerden politikacılara kadar herkesin ilgi çekici bulacağı katkıları kapsaması."[380]

Alpay beklentilerinde hayal kırıklığına uğramadı, iş ve üniversite dünyasının tanınmış isimlerinin beğenisini kazandı.[381] Zülfü Livaneli'nin *Sabah*'a alınması da Şahin Alpay'ın "Entellektüel Bakış" sayfasının editörlüğüne atanmasındakine benzer bir nedenden ileri geldi. Metin Münir bunu şöyle açıklıyor:

> "[Zafer] Mutlu'nun yaptığı en önemli transferlerden biri Zülfü Livaneli oldu. Türkiye'nin en popüler şarkıcılarından biri olan Livaneli 1990 Ocağında iki yazı ile işe başladı. Sonra ona *Sabah*'ın yeni binasında rahat bir oda verdiler ve yazılarını altıya çıkardılar. Şarkıcılığı kadar sol entelektüelliği ile de ünlü olan Livaneli, *Sabah*'ın eğitimli üst kitlelere ve sol entelektüellere uzanan yeni köprüsü oldu."[382]

Sabah zaman içinde entelektüel elitlerin yanı sıra iş dünyasının ve üst gelir düzeyinde yer alanların okuduğu bir gazete haline geldi. Bir araştırmaya göre okurların %11,30'u üst-orta kademe yöneticileri, meslek sahibi, %31,40'ı büro personeli, yöneticiler, %30,60'ı lise ve yüksek okul mezunu, %78,30'u da kentli okurlardı ve tüketim alışkanlıkları gelişkindi.[383]

---

380 Şahin Alpay, "Entellektüel Bakış'a ihtiyaç var", *Sabah*, 16 Ekim 1993.

381 "Entelektüellerin bir numarası", *Aktüel*, 16-22 Aralık 1993, sayı 128, s. 56-59.

382 Metin Münir, *Sabah Olayı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s. 162.

383 "Sabah okumak şimdi çok moda", *Sabah*, 2 Ocak 1989 / "Sabah ailesi ekonomide büyük güç!", *Sabah*, 29 Nisan 1990.

Yeni Yüzyıl *gazetesi*

Doksanlı yıllarda çıkan yeni kuşak gazeteler arasında akla ilk gelen Dinç Bilgin Medya Grubu'nun 1994 yılının son günlerinde yayınlamaya başladığı *Yeni Yüzyıl*'dır. *Yeni Yüzyıl*, Özal döneminde büyüyen, Amerika'da eğitim gördükten sonra Türkiye'ye geri dönüp ya finans sektöründe, veya beş yüz büyük şirketin birinde çalışan, yahut da kendi işinin sahibi olup, ekonomik gelişmeleri yakından takip eden, yılda en az birkaç kere yurtdışına çıkan, kültürel etkinlikleri yakından izleyen, tek kelimeyle yüzü Batı'ya dönük kozmopolit kültürlü genç kentli elitlere seslenmeyi hedefledi. Hasan Cemal *Yeni Yüzyıl*'ın müstakbel okur kitlesini şöyle tarif etmekteydi:

> "Yaşam kalitesi konusunda duyarlı, daha iyi, daha özgür yaşam isteyenler için çıkıyor. Kendini dünyalı olarak hisseden, çağdaş yaşamın değerlerine sahip çıkanlar için yayınlanıyor. Her konuda daha fazlasını merak eden, tartışan önyargısız insanlar için piyasada *Yeni Yüzyıl*..."[384]

Yeni Yüzyıl Genel Yayın Yönetmeni Okay Gönensin gazetenin yayın hayatına atılmasından birkaç ay önce yaptığı bir söyleşide gazetenin çizgisini, "Liberal, özgürlükçü, Batıcı. Tabii ki demokrat, cumhuriyetçi, ilerici" olarak, okur kitlesini ise,

> "Şehirli, dışa açık, kendini geliştirmek istiyor ve tabii Batılı bir Türkiye istiyor. En geniş tanımla üniversite mezunu, arabası olan, televizyonda yabancı dizileri seyreden dediniz mi, iki milyon kişi çıkar. Daha basitleştirelim; İstanbul Festivali'ne *gidenler* dersek, sırf İstanbul'da 150 bin kişi çıkar. Sinemada kuyruk oluşturanlar dediğimizde de yine 250 bin kişi çıkar. Bence böyle bir kitle var."

şeklinde tanımlıyordu.[385] *Yeni Yüzyıl* yayına başladıktan üç ay

---

384 Hasan Cemal, "Yeni bir gazetenin, yeni bir tarzın, Yeni Yüzyıl'ın doğuşu...", *Sabah*, 17 Aralık 1994.

385 Leyla İpekçi, "Rüyamda bile gazeteyi görüyorum", *Esquire*, Ekim 1994, sayı 13, s. 103-105.

Para, 14 Mayıs 1995.

sonra bir ara dönem muhasebesi yaptığında vardığı noktayı şöyle özetliyordu:

> "Daha önce benzer denemelerin en geç üçüncü ayda havlu attığı bir ortamda *Yeni Yüzyıl*, Türkiye'de evrensel standartları ve Avrupa kalitesini özleyen bir okur kitlesinin 'prestij gazetesi' haline gelmeyi başardı. (..) *Yeni Yüzyıl* 'okumaya' yaşamında daha geniş bir yer ayıranların ve ayırmak isteyenlerin gazetesi. Mizanpajı, habercilik anlayışı ve stili ile Türkiye'yi 21. Yüzyıl'a taşıyan bir zihniyeti temsil ediyor".

Böyle bir çizgideki okurlara hitap etmeyi hedefleyen *Yeni Yüzyıl* okurlarının kültür profiline uygun etkinlikler gerçekleştirildi. Gazeteyle birlikte İstanbul Film Festivali programı dağıtıldı. Festival kuponu ile birlikte okurlara indirimli bilet alma imkânı tanındı.[386]

Seçkin ve genç bir okur kitlesini hedefleyen *Yeni Yüzyıl* bu tür okurların çevre sorunlarına duyarlı olacağını düşünerek çevreyle ilgili haberlere de ağırlıklı olarak yer verdi.[387] Gazete çevre haberlerine neden özel ilgi gösterdiğini de şöyle açıkladı:

> "*Yeni Yüzyıl* bu haberleri 'çevrecilik' olsun diye vermiyor. Sonunda savunulan bir 'yaşam kalitesi'dir. *Yeni Yüzyıl* yayın hayatına atıldığı günden itibaren biçimi ve içeriğiyle bir kalite iddiasının simgesidir. *Yeni Yüzyıl* okurları da kalite özlemi içindeki çağdaş Türkiye'nin insanlarıdır."[388]

Yeni Yüzyıl'ın seçkinci çizgisi gazetenin köşe yazarları tarafından da kabul edilen bir gerçekti:

> "*Yeni Yüzyıl*'ı *Yeni Yüzyıl* yapan asıl özelliği elitizmle jakobenizmin on yıllardır süren talihsiz nikâhlarını bozmak; hem sivil hem de elitist olunabileceğini ortaya koymak; basında böyle bir çizgi yaratmak oldu."[389]

İsmet Berkan ise *Yeni Yüzyıl*'ı şöyle değerlendiriyor:

> "Biz 1994 yılında *Yeni Yüzyıl*'ı çıkartırken, Türkiye'de Merkez Bankası bilançosunu okuyabilen çok az insan vardı. Bu bilançodan hareketle sonuçlar çıkartan çok az insan vardı. Deniz Gökçe'nin mesela ününün bir bölümü budur. Şimdi her köşe başında bunu düzgün okuyan insanlar var. Bu insanlar, kendilerinin bir biçimde görülmelerini, ifade edilmelerini istedi-

386 Kerem Çalışkan, "Bir yaşam stili", *Yeni Yüzyıl*, 27 Mart 1995.

387 Kerem Çalışkan, "Kafalardaki duvarları yıkan gazete", *Yeni Yüzyıl*, 31 Temmuz 1995 / Kerem Çalışkan, "Daha temiz bir dünya için elele", *Yeni Yüzyıl*, 23 Ekim 1995.

388 Kerem Çalışkan, "Yaşam kalitesini savunan gazete", *Yeni Yüzyıl*, 28 Ağustos 1995.

389 Gülay Göktürk, "Yeni Yüzyıl", *Yeni Yüzyıl*, 17 Aralık 1996.

ler. Beyaz yakalı, bankacı, borsacı, İngilizce bilen, hatta tercihen Türkiye'de de İngilizce konuşan böyle insanlar Beyaz Türkler. *Yeni Yüzyıl*, çok tasarlanarak değil de belki kendiliğinden, o insanların gazetesi oldu. *Yeni Yüzyıl* daha ortadan giderdi: Okay Gönensin'in de kişisel olarak tercihiydi. Beyaz Türkler'i yaratan da *Yeni Yüzyıl* oldu. Hatta gazete çıktıktan birkaç gün sonra, bir yere kutlamaya gittik, Oğuzhan Akay oradaydı ve bir isim takmış, orada öğrendik: *Cumhuriyet Light*. Beyaz Türkler'i önce *Aktüel*, *Tempo* yaratmaya başladı ama esas olarak ortaya çıkartan *Yeni Yüzyıl*'dır."[390]

Yeni Yüzyıl'ın yayın hayatına atılmasından bir buçuk yıl sonra yaptırdığı okur profili araştırmasında ortaya çıkan sonuç genç, iyi eğitimli, üst ve orta üst sosyo ekonomik gruplarda yer alan seçkin bir okur profiliydi.[391] Reklamverenlere hitap eden bir ilanda da gazetenin okur kitlesini, "Toplumun kentli, eğitimli, genç ve sosyo ekonomik düzeyi yüksek, kısaca toplumun öncü kesimini oluşturan okurlar" olarak tarif edildi.[392] *Yeni Yüzyıl* üst gelir düzeyine mensup, yalnız ve çalışan kadın okur kitlesini dikkate alarak gazeteyle birlikte kadınlara hitap eden haftalık bir dergiyi ek olarak verdi.[393] "Otisabi" çizgi bandı büyük kentlerde yaşayan genç ve cinsel özgürlüklerinin keyfini çıkaran erkek ve kadınlara hitap etti. Bantın kahramanı Otisabi'nin genç kızlarla yaşadığı heyecanlı cinsel yaşamı her hafta tefrika edildi.[394] *Yeni Yüzyıl*'da üniversite gençliğine de hitap etme amacıyla öğrencilere yönelik yayınlar yapıldı.[395] *Yeni Yüzyıl* entelektüel elitlerin beğenisini kazanmak için Bill

390 Oray Eğin, "Beyaz Türk de değil, Demirelci de!", *Oküz*, Ocak 2000, sayı 68, s. 42-43.

391 "İşte Yeni Yüzyıl okuru", *Yeni Yüzyıl*, 30 Mart 1996.

392 *Aktüel*, 25-31 Mayıs 1995, sayı 203, s. 127.

393 Kerem Çalışkan, "Bu cumartesi yeni bir kadın dergisi geliyor", *Yeni Yüzyıl*, 15 Temmuz 1996.

394 "Otisabi'nin anlata anlata bitiremediği hikâyeleri", Yazan-Çizen: Yılmaz Arslantürk, *Yeni Yüzyıl*, 23 Mart 1997.

395 Kerem Çalışkan, "Özgür düşüncenin kalesi: Yeni Yüzyıl", *Yeni Yüzyıl*, 28 Ekim 1996.

Gates, Hillary Clinton ve Bernard-Henry Lévy gibi ünlü kişilerin yazılarının telif haklarını satın alıp çevirilerini yayınladı. İstanbullu entelektüel elitler azınlıkları birden keşfettiler ve doksanlı yılları meşgul eden "Kürt sorunu" ve "1915 Ermeni Tehciri" ile yakından ilgilendiler. Bu ilgi nedeniyle hem Diyarbakırlı hem de Ermeni olduğu için okurların sevgisini kazanacağı düşünülen Mıgırdiç Margosyan da köşe yazarları ailesine katıldı.

Yeni Yüzyıl Korkmaz Yiğit Medya Grubu'na satıldıktan ve Korkmaz Yiğit'in de ticari yolsuzluk iddialarıyla tutuklanmasından bir süre sonra yayınına son verdi. Uzun bir aradan sonra Türkiye'nin AB'ye girme sürecinde olduğu bir zaman diliminde *Yeni Binyıl* olarak tekrar yayın hayatına başladı ve misyonunu "Avrupalı" olmak üzerine kurdu. İlk sayısının başyazısında da bu açıkça ifade ediliyordu:

> "Avrupalı olma 'vizyon'u artık her kurumu, her bireyi farklı olmaya zorluyor. Elbette, bir gecede, ya da üç beş yılda 'Avrupalı' olmayacağız. Bunun için çok çalışmamız, bir çok şeyi ve hepsinden önce zihniyetimizi değiştirmemiz gerekecek. Açıkçası kalıplarımızı zorlayacağız. Bugünkü manşetimiz de bu yolda yeni bir aşamanın ifadesi... *Yeni Binyıl yarının daha iyi* olacağına inancın bir ürünü. Bu hedefe ulaşmak için bir tek ilkesi var: 'Kayıtsız, şartsız medeniyet...'"[396]

"Avrupalı bir gazete olacak, AB'ye aday Türkiye'nin gazetesi olacak" iddiasıyla yola çıkan *Yeni Binyıl* liberal görüşlü bir okur kitlesinin beklentilerine cevap vermeye çalıştı.[397] Hayvan hakları savunucularından çevrecilere, çevrecilerden sivil anayasa girişimcilerine kadar geniş bir yelpazenin mensupları tarafından okunmak için bu kesimlere hoş gelecek bir haber ve yorum dengesi kurmaya özen gösterdi. Son yıllarda azınlıklar, etnik kimlikler ve çok kültürlülük meselelerinin gündemde olması ile uyum içerisinde, Mıgırdiç Margosyan'la başlayan

396 Yeni Binyıl, "Yola çıkarken", *Yeni Binyıl*, 24 Aralık 1999.

397 Tuncay Opçin, "Tartışmacı bir okura ulaşılık", *Aktüel*, 10-16 Şubat 2000, sayı 447, s. 76-77.

azınlık köşe yazarına yer verme geleneğini *Agos* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'e sütun tahsis ederek sürdürdü. Pazar günleri yayınlanan *Yeni Binyıl Pazar* için hazırlanan reklam kampanyasında rol alan kahramanın özellikleri de genç bir seçkinin özellikleriydi: Kentli, modern, Çin veya Japon yemeğini seven yani süzülmüş bir damak tadına sahip, sanat galerilerini gezecek kadar sanata meraklı, motosiklete binecek ve tek kişilik uçak pilotluğu yapacak kadar modern ve asi, havaalanından havaalanına seke seke, uça uça dolaşmayı sevecek kadar varlıklı, kozmopolit ve özgür.[398] *Yeni Binyıl* tüm seçkinci özelliklerine rağmen *Yeni Yüzyıl*'ın tirajına erişemedi ve 2001 yılının ilk günlerinde yayınına son verdi.

Radikal *gazetesi*

Yeni Yüzyıl'dan iki yıl sonra yayına başlayan, *Yeni Yüzyıl*'la aynı koridorda ancak daha sol bir konumda yer alarak aynı okurları hedefleyen bir diğer gazete *Radikal*. Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan gazetenin konumunu şöyle ifade ediyor:

> "[Beyaz Türkler] *Radikal*'den ürküyorlar. 'Bizim gazetemiz' demeye ürküyorlar. *Radikal* biraz dikenli bir gazete."[399]

Gazetenin ilk Genel Yayın Yönetmeni Mehmet Y. Yılmaz ilk günkü başyazısında gazetenin hedef ve ilkelerini, "*Radikal*, kendisini Türkiye'de temsil edilen her türlü siyasi görüşe eşit uzaklıkta tutmaya kararlı. Hiçbir görüşün sözcüsü olmayacağız, ancak her görüşün gazetemizde yer almasına da özen göstereceğiz" şeklinde belirlemiş ve hedeflediği okur kitlesini de, "Türkiye'nin sorunlarına duyarlı aydın bir okuyucumuz olacak" diyerek tarif etmişti.[400] *Radikal* kısa sürede hedeflediği bu

398 *Aktüel*, 19-25 Ekim 2000, sayı 483 / *Yeni Binyıl*, 13 Ekim 2000. Bu reklamla ilgili eleştirel bir yazı için bkz. Ece Temelkuran, "Sen bir reklam insanısın!", *Yeni Binyıl*, 15 Ekim 2000.

399 Oray Eğin, "Beyaz Türk de değil, Demirelci de!", *Oküz*, Ocak 2000, sayı 68, s. 42-43.

400 Mehmet Y. Yılmaz, "Biz bu gazetede ne yapacağız?", *Radikal*, 13 Ekim 1996.

okur kitlesine hitap etmeyi başardı. Gazetenin yayın hayatına atılmasından üç ay sonra yapılan bir ilk araştırmaya göre okur kitlesinin ortalama yaşı 29 olup %75'i lise ve üniversite mezunuydu. Bu okurlar A, B ve C1 sosyo ekonomik statü gruplarında yer alan kişilerdi.[401] Gazetenin yayına geçmesinden dört yıl sonra 2000 yılında yapılan okur profili de ilk araştırmaya benzer sonuçlar veriyordu: okurların %65'i A, B, C1 sosyo ekonomik statü gruplarında yer alıyor. %49'u 25-44 yaşları arasında, %41'i kadın, %59'u erkek, %68'i lise ve üniversite mezunu, %61'i de metropollerde yaşıyor. *Radikal* okurları, kültür-sanat etkinlikleri izleme, seyahat etme, tatile çıkma, ikinci kışlık ev sahibi olma, finansal ürün kullanma (mevduat veya yatırım hesapları, hisse senedine sahip olma, vs.), modern ev gereçleri sahibi olma açısından *Milliyet*, *Hürriyet* ve *Sabah* okurlarının çok ilerisinde yer alıyor.[402]

Ikibinli yıllara yaklaşırken *Radikal* kendini yenileme ihtiyacını hissetti. Hedefini de "yeni kuşağın büyük gazetesi olmak" olarak koydu.[403] Logosunu maviden kırmızıya değiştiren ancak okurlardan gelen tepkiler üzerine tekrar maviye çeviren gazetenin köşe yazarlarından Mine G. Kırıkkanat bu değişimden pek hoşnuttu:

> "Demek ki artık Türkiye'de yalnızca doların yeşili değil, mavi çiçekler de açabilecek. Ve 'gerçek' gazete çıkarmak isteyenler, bu gerçeği, bu okuru göz ardı etmemek zorundalar. Türkiye'de ilk kez, nitelikli, bilinçli ve aydın azınlıklar, sığ yığınların piyasaya kabul ettirdiği niceliğ ölçütüne ağır bastı, düşün ürününe, gazetesine sahip çıktı."[404]

Radikal'de yer alan çizgi bantlarda da gazetenin okur profiline uygun kahramanlar yer aldı. Kentli bağımsız genç kadınlar Ramize Erer'in çizdiği "Kötü Kız"ın başından geçen olaylarda veya Piyale Madra'nın çizdiği "Ademler ve Havvalar"da hicve-

401 Mehmet Y. Yılmaz, "Ilk Radikaller, ilk veriler", *Radikal*, 14 Aralık 1996.

402 http://www.radikal.com.tr/diger/profil/genel/index.shtml.

403 Mehmet Y. Yılmaz, "2000'lerin Radikal'ine doğru", *Radikal*, 1 Mart 1998.

404 Mine G. Kırıkkanat, "Radikal mavi", *Radikal*, 3 Mayıs 1998.

dilen erkek-kadın ilişkilerinde kendi yaşamlarından sahnelere rastladılar. Genel Yayın Yönetmeni Mehmet Y. Yılmaz'ın cumartesi ve pazar günleri yayınladığı "aşk" ve "kadınlar" temalı yazılarının müptelası oldular.[405] Amerika'da bir süre yaşayan, oranın popüler kültürüne aşina olup daha sonra geri dönen ve İstanbul'da yaşayan genç okurlarsa büyük şirketlerdeki iş yaşamı ve entrikaları konu eden Amerikan kökenli "Dilbert" ve "Charlie Brown" çizgi bantları ile Amerika'daki günlerini hatırladılar.[406] Gazetenin verdiği promosyon ürünleri de okur profiline uygun ürünler. Yılmaz bunu şöyle açıklıyor:

> "*Radikal*'in verdiği promosyonlar şehirli nüfusa hitap ediyor aslında ve onların da çocuklu olanlarına. Yaşları 40'ın altında olan ve çocukları henüz okul çağını aşmamış okur kitlesi, yeni promosyonlarla *Radikal*'i okumaya başladı. Genç bir nüfus olduğu için oradan da bir tortu kalacak. Şehrin varoşlarına hitap edecek başka promosyonlar olabilir ve daha çok satardık, ama bu kendi çizgimize aykırı olurdu."[407]

Gazetenin pazar günleri yayınlanan *Radikal İki* eki de entelektüel kesim ve üniversite gençliği arasında çok itibar gördü:

> "Tophane kahvelerinde nargilesini çekip o meşhur eki okumayana rastlanır mı? Ya da Boğaz vapurunda kıvırdığı gazete-

---

405 Yılmaz daha sonra bu yazılarının bir kısmını *Kırmızıyı Seçtim Aşk Mavinin Altındaydı* (İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2002) başlığıyla kitaplaştırdı. Kitap doğal olarak meslektaşlarının büyük ilgisine ve övgüsüne mazhar oldu. (Ertuğrul Özkök, "Evli erkek aşk yazısı yazabilir mi?", *Hürriyet*, 31 Mart 2002 / Ayşe Arman, "Yalan bile olsa beni sevdiğini söyle", *Hürriyet*, 3 Nisan 2002 / Hasan Bülent Kahraman, "Bir adam, bir hayat, bir kitap", *Radikal Kitap*, 5 Nisan 2002, sayı 10, s. 55 / Doğan Hızlan, "Gazeteci bir denizci midir? Her limanda bir sevgilisi mi vardır?", *Hürriyet Cumartesi*, 6 Nisan 2002 / Füsun Saka, "Ben mavinin kırmızı haliyim", *Tempo*, 11-17 Nisan 2002, sayı 15/748, s. 84-85 / Taha Akyol, "Bir deneme yazarlığı", *Milliyet*, 15 Nisan 2002 / Şebnem İyinam, "Özgür ruhlu kadınları severim", *Radikal*, 20 Nisan 2002.)

406 Bu çizgi bantlar konusunda birer kısa inceleme için bkz. Göksel Aymaz, "Mesai arkadaşımız Dilbert", *Radikal İki*, 29 Ekim 2000 / Suna Karaküçük, "İçimizdeki kötü kız", *Radikal İki*, 29 Ekim 2000.

407 Füsun Saka, "Susurluk haber savaşını Radikal kazandı", *Tempo*, 19 Mart 1997, sayı 19, s. 80-82.

den 'iki' logosunu göstermeyene... Haftalık düşün gazetemiz özellikle Beyoğlu çevresinde yok satıyor."[408]

Kısa Ömürlü Hafta Sonu Gazeteleri: Pazar Postası, GazetePazar

Doksanlı yıllarda basında rastlanan bir diğer yenilik büyük kentlerde yaşayan ve kozmopolit yaşam tarzını benimseyen seçkinlere seslenecek hafta sonu gazetelerinin yayına başlamasıydı. Aydın Doğan, babası Cemil Sait Barlas tarafından 1951 yılında yayınlanan *Pazar Postası*'nın isim hakkına sahip olan Mehmet Barlas'la 1993 yılının son günlerinde aynı adı taşıyan bir haftalık gazete yayınlamaya başladı. Genel Yayın Yönetmeni Canan Barlas ilk sayıdaki başyazısında gazetenin misyonunu açıklarken 1951 yılında çıkan *Pazar Postası*'nın bir "aydın gazetesi" olup "ileri ve aydın okuyucu"ya hitap ettiğini hatırlatarak, haftalık *Pazar Postası*'nın da aynı okur kitlesini hedefleyeceğini belirtti.[409] Barlas ikinci başyazısında hedefini daha da somutlaştırdı:

> "Şu andaki klasik hedeflerimiz entellektüel topluluklar arasında liberal bir platform oluşturmak, sivil bir toplumu istemek, bireyselliğe önem vermek, ekonomide piyasa ekonomisini daha iyi anlamaya çalışmaktır"[410]

Pazar Postası 9000 nüshasını Yay Sat bayileri vasıtasıyla satışa sundu. 29000 nüshayı da aralarında üniversiteler, hastaneler, spor kulüpleri, İMKB, TBMM, TÜGİAD, TÜSİAD olmak üzere İstanbul'un kalburüstü şirket ve kurumlarına ücretsiz dağıttı.[411] Taha Akyol, YDH kurucularından İbrahim Betil ve Zülfü Dicleli, "çok kültürlülük" kavramının savunucuları

---

408 Aycan Saroğlu, "Entellektüelin Pöti Larus'u", *Aktüel*, 23-29 Kasım 2000, sayı 488, s. 24-28.

409 Canan Barlas, "Pazar Postası ile postacı kapıyı iki kere çalacak", *Pazar Postası*, 25 Aralık 1993.

410 Canan Barlas, "'94'e uzanan sihirli köprü...", *Pazar Postası*, 1 Ocak 1994.

411 "Pazar Postası 42 bin kişiye ulaşıyor", *Pazar Postası*, 3 Şubat 1996.

Prof. Mehmet Ali Kılıçbay ve Prof. Doğu Ergil gibi adları barındıran *Pazar Postası* son derece seçkinci bir çizgi sürdürmesi nedeniyle sonunu hazırladı. Gazete 1996 yılının Eylül ayında yayınına son verdi ve yerini başka bir haftalık gazeteye bıraktı: *GazetePazar*.

1997 yılının ilk günlerinde yayına başlayan *GazetePazar*, *The New York Times* gazetesinin pazar ekini model aldı, pazar gününün keyfini çıkarmak isteyen kişileri hedefledi. Özkök tüm okurlarını bu yeni gazeteyi satın alarak pazar zevkini paylaşmaya davet etti:

> "Bir pazar sabahı... Herkesin keyifli günü.
>
> Biraz geç kalkıyorsunuz. Sabah keyfi yapıyorsunuz. Biraz hayal, biraz gerçek, hayatın gerçek hayat olan kısmının bilançosunu çıkarıyorsunuz. Radyolar müthiş. Radio Forex, Hür FM, Capitol, Power veya Best. Veya keyfinize uygun bir başka radyo.
>
> Mis gibi kahve kokusu geliyor. Kendiniz yapmışsınız. Veya benim gibi şanslıysanız, eşiniz yatağınıza getirmiş. Ve önünüzde gazeteler. Mesela *Hürriyet*'i alıyorsunuz. Dolu dolu. Ve yarından itibaren yepyeni bir keyif daha. Türkiye'nin ilk pazar gazetesi geliyor. (...)
>
> Unutmayın; yarın pazar. Bir yudum kahve, bir yudum müzik ve bir *GazetePazar*. 108 sayfa ve sadece 30 bin lira..."[412]

Genel Yayın Yönetmeni Neyyire Özkan'a göre gazetenin okur kitlesi "Değişime, gelişime, yeniliğe açık, dar politikaların içine sıkışmamış, çıkarları açısından dünyayla entegrasyon peşinde, dinamik, tepki, veren, yeni fikirler üreten ipoteksiz bir okur kitlesi"ydi.[413] Bu hedef kitle büyük kentlerde yaşayan, hafta içi çok yoğun bir iş hayatı olan, pazar günü de keyif yapmak isteyen kişiler, başka bir deyimle kentli elitlerdi. *GazetePazar*'ın da ömrü kısa oldu. Bir süre sonra *Milliyet*'in kısa ömürlü bir pazar ekine dönüştü, daha sonra da yayınına tamamıyla son verdi.

412 Ertuğrul Özkök, "Bir Pazar Gazetesi", *Hürriyet*, 25 Ocak 1997.

413 "GazetePazar her şeyi farklı yazar", *Tempo*, 29 Ocak 1997, sayı 4, s. 88-91.

Milliyet, 7 Mayıs 1996.

Küreselleşen Dünyada Küreselleşen Bir Gazete: Milliyet *ve* The Wall Street Journal *Eki*

Küreselleşme tartışmalarının günlük hayatın bir parçası haline geldiği bir ortamda *Milliyet*, ismine prestij kazandıracak bir "ilk"i gerçekleştirmek istedi: *The Wall Street Journal*'ın bir bölümünün çevirisini her pazartesi günü ek olarak vermek. *Milliyet*'in başyazarı Altan Öymen bu yeniliğin neden yapıldığını şöyle açıklıyor:

> "Türkiye'deki okurlar için artık dünyayı, haftada bir de olsa, kendi dilleriyle yayınlanan bir 'dünya gazetesi'nden izleme imkânı açılmıştır."[414]

Bu yenilik siyasi parti mensupları, iş âleminin liderleri ve üniversite rektörleri tarafından ayakta alkışlandı. Milletvekilleri "*The Wall Street Journal*'ı okurken" poz vermeyi ihmal etmediler.[415] İş dünyasının müstakbel lider adaylarını yetiştiren

414 Altan Öymen, "Dünyaya da bakmak...", *Milliyet*, 7 Mayıs 1996.

415 "Milliyet'in The Wall Street Journal'ı Meclis'te", *Milliyet*, 8 Mayıs 1996.

Boğaziçi Üniversitesi'nin öğrencileri de bir ilkbahar gününün güneşli atmosferinde kampusun yemyeşil çimenlerine uzanarak *The Wall Street Journal*'ı ciddi bir tavırla incelediler ve çok uzun olmayan bir gelecekte adlarının gazetede başarılı bir işadamı veya işkadını olarak yer alacağını hayal ettiler.[416] Ancak bu ek de oldukça kısa bir ömre sahipti.

Tüketici Yaratmak İçin Elverişli Bir Vasıta: Gazeteler

Seksenli yılların sonlarından itibaren gazeteler yeni bir işlev daha yüklendi: faydalı veya faydasız binlerce ürünün okurlara pazarlanması. Bunu gerçekleştirebilmek için her gazete bir pazarlama şirketi kurdu. Bedelli veya bedelsiz kuponların biriktirilmesi karşılığında otomobillerden, dayalı döşeli apartman dairelerine, elektronik sözlüklere, kitaplara, ansiklopedilere, saatlere, motosikletlere, her türlü mutfak alet edevatına, televizyon ve müzik setlerine kadar geniş bir yelpazede ürün dağıtıldı. Bu pazarlama örgütlerinin gazete tirajlarını artırma ve dağıttıkları ticari ürünlerden kâr elde etme gayretleri sayesinde okur "pasif okur" konumundan "aktif tüketici" konumuna kaydırıldı. Bunun doğrudan etkisi de tüketim ürünlerinin satışlarında görüldü. CD satışlarının çok büyük ölçüde artması üzerine Ertuğrul Özkök gazetelerin promosyon kampanyalarını Türk tüketicisinin "muasır medeniyet" düzeyine ulaşması yönünde yapılan bir hizmet olarak telakki etti:

> "Hürriyet gazetesi 1997 yılı boyunca müthiş bir promosyon kampanyası yaptı. Okurlarına Roadstar markalı müzik setleri verdi. Ve Türkiye'de 410 bin kişi bu promosyon kampanyasına katılıp CD'li müzik seti sahibi oldu. Öteki gazetelerin CD'li müzik seti kampanyalarını da eklerseniz bu rakam, 550 bine kadar yükselebilir. Evet, bir gazete, modern kültürün altyapısında çok önemli bir yeri olan CD teknolojisine sahip müzik setleri için promosyon kampanyası yaptı. Ve bir yıl içinde Türk vatandaşlarının eline 550 bine yakın CD'li müzik seti

416 "Ellerde dillerde", *Milliyet*, 7 Mayıs 1996.

geçti. Türkiye'de bazı siyasi partiler ve milletvekilleri zaman zaman gazete promosyonlarına karşı neredeyse düşmanlığa varan kampanyalar açıyorlar. Biz ne yapıyoruz? İşte ortada. Dünyada kültür seviyesini göstermede en önemli ölçülerden biri olan CD satışlarında patlamaya yol açacak bir altyapı hazırlıyoruz. Başka ne yapıyoruz. Bu aletlerle çalınacak CD'leri veriyoruz. Dünya halklarının müziklerini CD setleri halinde okuyucularımıza sunuyoruz. Başka şeyler de yapıyoruz. Kültürün bir başka öğesi olan mutfak ve yemek alışkanlıklarına yeni unsurlar sokuyoruz. Mesela masa örtüleri. Mesela estetik seviyeyi yükselten yemek takımları. Mesela, bu yemek takımlarını bütünleyen bardaklar, çatal ve bıçaklar. Bir zamanlar formika masalarda, plastik örtüler üzerinde yemek yiyen insanlara, dünyanın en gelişmiş ülkelerindeki insanların kullandığı masa örtülerini, yemek takımlarını getiriyoruz."[417]

Medyanın Hedefi: Her Kesimden Okura Hitap Etmek

Doksanlı yıllarda tiraj artırma kaygısı içinde olan gazeteler için siyasi görüşü ne olursa olsun her okura hitap etmek en önemli hedefti. Bu hedefi gerçekleştirmek için kullanılan birinci yöntem aynı basın grubu içinde değişik siyasi eğilimlere hitap edecek değişik gazeteler yayımlamaktı. Bu tür bir uygulamanın en iyi örneği liberal-sol kesime dönük olarak *Radikal* gazetesini, muhafazakâr sağ kesime dönük olarak da kısa süren başarısız bir deneyimle *Son Çağrı* ve *Yeni Ufuk* gazetelerini yayımlayan Aydın Doğan Medya Grubu'dur. İkinci bir yöntemse aynı gazetenin bünyesinde değişik ve bazen birbirine tamamıyla zıt görüşlere sahip gazetecilere yer vermekti. Hem *Yeni Yüzyıl* hem de *Radikal* YDH hareketiyle başlayan "demokrat olma", "herkesle eşit mesafede olma" ilkelerine özen gösterip İslâmî kesimin duyarlılıklarını gözeten, onların taleplerini savunan, bunu yaparken de aynı kesimin bağnaz, totaliter ve ırkçı yanını görmezden gelen köşe yazarlarına yer verdi. Hür-

417 Ertuğrul Özkök, "Gazete promosyonlarını küçümseyenlere", *Hürriyet*, 26 Ocak 1998.

riyet de, *Radikal* ve *Yeni Yüzyıl*'a benzer bir şekilde, siyasal İslâm hareketine daha anlayışlı bir şekilde yaklaşan Yavuz Gökmen'e, Gökmen'in vefatından sonra da Cüneyt Ülsever'e yer verdi. Birçok kere Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'e ters düşen fikirleri savunan Cüneyt Ülsever *Hürriyet* içindeki konumunu şöyle açıklamakta:

> "[Ertuğrul Özkök] Beni göreve davet ettiği gün yaptığımız sohbette, *Hürriyet* gibi bir kitle gazetesinde amacının adeta bir süpermarket yaratmak olduğunu söylemişti.
>
> 'Bu gazetede her görüşte insan olacak, ancak okur istediğini okuyacak.'"[418]

İslâmî kesime ılımlı yaklaşan ve bu kesimin duyarlılıklarını savunan köşe yazarlarına yer vermenin temelinde iki ana kaygı mevcut. Birincisi İslâmcı-laik geriliminin artması üzerine hem ortamı yumuşatmak, hem de doksanlı yıllarda entelektüel çevrede revaçta olan "demokrat olma", "farklılıklar içinde bir arada yaşama" ilkelerine aykırı düşmemekti. İkincisiyse hem doksanlı yıllarda revaçta olan çok kültürlülük akımına uyum sağlamak, hem de azınlıklar, eşcinseller, yalnız yaşayan kadınlar, çevreciler, İslâmcılar gibi değişik gruplardan okur elde etme ve tiraj artırma kaygısıyla o gruplara mensup yazarlara yer verme siyasetiydi. Nitekim Nuriye Akman'ın "Gazeteler bir süpermarket gibi. Her tip ürün çeşit çeşit olmalı" sözleri de Özkök'ün Ülsever'e özetlediği *Hürriyet*'in misyonunun tekrarı olup, basına egemen olan felsefeyi açığa vurmakta.[419]

Dergiler

Ekonomi Dergileri

Seksenli yıllarda serpilmeye başlayan ekonomi basını doksanlı yıllarda daha da dinamik ve hızlı bir gelişme gösterdi. *Dünya*,

418 Cüneyt Ülsever, "Ertuğrul Özkök bana karışmıyor", *Hürriyet*, 30 Eylül 2000.

419 Balçiçek Pamir, "Nuriye Akman yürekli bir gazeteci", *Hülya*, Mart 2001, sayı 4, s. 54-56.

Barometre, Liberal Bakış, Finansal Forum gibi günlük gazeteler iş dünyasının seçkinlerini hedefledi. Ancak en büyük değişime dergi sektöründe rastlandı. Özal'ın Türk toplumuna "para bilinci"ni kazandırmasından, *Para* dergisi Genel Yayın Yönetmeni'nin deyimiyle "ekonomi(nin) artık sokaktaki insanın işi" haline gelmesinden sonra,[420] seksenli yılların başlarında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan ekonomi dergileri bu potansiyel okur kitlesine cevap verme amacıyla doksanlı yıllarda daha da serpildi, gelişti, çeşitlendi ve zenginleşti. 1994 yılının son aylarında yayın hayatına atılan *Para*, toplumda meydana gelen bu değişimi ve derginin çıkış nedenini şöyle açıklıyordu:

> "Babamdan, bakkalıma, yakın arkadaşımdan, eve temizliğe gelen Ikbal Hanım'a kadar herkes bana aynı soruyu soruyor: 'Paramı nereye yatırayım?' Soru aynı ama soruyu soranların özellikleri o kadar farklı ki. Örneğin Ikbal Hanım... Kadıncağızın riske hiç tahammülü yok. Tasarruf edebildiği paranın miktarı bin dolar civarında. (...) Işte biz bu noktada yatırımcılara yol gösterici olmayı hedefliyoruz. Amacımız yatırımcıların önüne her türlü seçeneği sermek ve bu seçenekleri etkileyecek faktörleri, riskleri ve kazandırma potansiyelini açıklamak."[421]

Ekonomist dergisi Genel Yayın Yönetmeni ise Özal'la birlikte başlayan toplumdaki değişikliği şöyle özetliyordu:

> "Insanlar dışa açıldı. Dış dünyayı, yenilikleri, yabancı ürünleri izliyorlar. Iyi kazanmak ve iyi yaşamak istiyor. Girişimci bir genç kuşak yetişiyor. Memur olmak, kıt kanaat geçinmek istemiyorlar. Kendi işlerini kurmak istiyorlar; kaderlerine razı olmak istemiyorlar. Çünkü Türkiye'de ücretler çok düşük. Kimi de iyi bir eğitim alıp, iyi bir yönetici konumuna gelmek istiyor."

Toplumdaki bu değişimin farkına vardığını söyleyen *Ekonomist*'in Genel Yayın Yönetmeni hedef okur kitlesini üçe ayırıyordu:

---

420 Sualp Çekmeci, "Para, para kazandıracak", *Aktüel*, 1-7 Eylül 1994, sayı 165, s. 82-83.

421 Şaziye Karlıklı, "Analiz bizden, sentez sizden", *Para*, 4 Eylül 1994, sayı 1, s. 3.

"Öncelikle iş dünyasını hedefliyoruz. Bu bir. Özellikle 40 yaşın altındaki işadamlarını. Ana hedef kitlemiz onlar, yani Türkiye'de değişimi yakalayan kesim. Klasik işadamına değil de, dışa açılan, modern, çağdaş işadamına hitap ediyoruz. Bunun yanında genç girişimciye yönelik sayfalarımız da var. Bir de, yatırımcılara, tasarruf sahiplerine yönelik sayfalar hazırlıyoruz."[422]

Aynı yıl yayın hayatına atılan *Power* ise iş dünyası elitlerini hedef aldı. Dergi "Londra'nın ünlü caddesi Oxford Street'te ya da New York'ta dünyaca ünlü iş merkezi Wall Street'te bir akşam üstü işinden henüz çıkmış çizgili takım elbiseli, kaliteli deriden bond çantalı, havalı genç işadamı ve yöneticiler"in koltuk altlarına yakışır "klas bir dergi" havasını taşıyordu. Bir gazetecinin tabiriyle derginin kapağına bakıldığında "kaliteli, doyurucu, hafif snob bir 'üst düzey' dergisi olduğu" hissediliyordu. Genel Yayın Yönetmeni Kürşat Başar da "Yükselmek isteyen ve zaten belli bir güce sahip insanlar, zevkle okuyacaklar bu dergiyi. Belli bir snobluğumuz da olacak yani" sözleriyle bu izlenimi teyit etti. Başar okur profilini "yöneticiler, patronlar, iş kadınları ve özellikle genç kuşak" olarak açıkladı. Derginin adının neden *Power* olduğu sorusuna Başar'ın verdiği cevap yeterince açıktı:

"Çünkü bu derginin içinde yer alan insanlar, dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de gücü elinde tutan kişiler."[423]

Genç ve Yalnız Yaşayanları Hedefleyen Dergiler

Yaşam standardının yükselmesi, yüksek düzeyde gelir sahibi genç erkek ve kadın sayısının çoğalmasıyla birlikte sadece bu kesimin dünyasına hitap edecek bir dergi pazarı ortaya çıktı. Genç erkeklere hitap etmeyi amaçlayan Esquire'ın düsturu şuydu: "Bu dünya bizim!... En şık giysileri giyin... En lezzetli yemekleri yiyin... En güzel kadınlarla sevişin..." Genel Yayın

422 "Ekonomist, vizyonu olan bir dergi", *Tempo*, 8 Eylül 1993, sayı 36, s. 78-80.

423 Ilknur Kızılıoprak, "Yükselmek isteyen Power okur", *Aktüel*, 1-7 Aralık 1994, sayı 178, s. 100-101.

Yönetmeni Emre Aköz kendisinin ve derginin seslendiği okur kitlesinin hayat felsefesini de son derece açık bir şekilde, âdeta meydan okurcasına ortaya koyuyor:

> "Bunu neden reddedelim ki! Kazandığımız parayı, edindiğimiz gücü ve aklımızı bu dünyada daha mutlu olmak için harcamıyorsak, ne anlamı var yaşamanın?"[424]

Erkekleri hedefleyen *Esquire*'da durum böyle iken kadınları hedefleyen dergilerde de durum pek farklı değildi. Kadın okurları hedefleyen ilk dergi 1976 yılında yayınlanmaya başlayan *Elele*'dir. İlk başta müstakbel ve yeni annelere hitap eden yazılar, örgü ve yemek tarifleri içeren derginin içeriği zamanla değişti. Kadın hareketlerinin yükseldiği 1985'ten itibaren daha fikir içerikli bir dergi haline dönüştü, daha sonra cinsel kimlik ön plana çıktı. Günümüzde ise "tamamen çağa uygun, modern bir kadın dergisi" haline dönüştü.[425] Yalnız yaşayan ve çalışan genç kadınları hedefleyerek yayın hayatına atılan, "Hayat seni yaşamasın, sen hayatı yaşa" sloganıyla ve dinamik genç bir kadın fotoğrafının yer aldığı bir reklamla tanıtılan[426] *Cosmopolitan*, Yazılışleri Müdürü tarafından, "Değişen dünyaya ayak uyduran kadını yansıtacağız" sözleriyle tanıtılıyordu. "*Cosmopolitan* kadını"nın tarifi ise şöyle: "Feminist değil, feminen yani kadınsı. Para kazanan, hiç kimseye bağımlı olmayan, bakımlı, dış görünümüne önem veren ama kafasına da önem verilmesini isteyen kadın bu." Okuyucu profili ise 18-35 yaşları arasındaki kadınlar.[427] "En eğitimli kadın grubu"nu hedefleyen *Harper's Bazaar*'da resmedilen kadın tipi ise derginin Yayın Yönetmeni'ne göre şu özellikleri taşıyor:[428]

---

424 Emre Aköz, "Welcome to the club!", *Esquire*, Ekim 1993, sayı 1, s. 11.

425 Eda Tanrıkulu, "İlk kadın dergisi 25 yılı doldurdu", *Hürriyet Kelebek*, 19 Şubat 2001.

426 *Sabah*, 29 Mart 1992.

427 Ayşe Arman, "Kızgın feminist değil, neşeli ve kadınsı bir dergi...", *Aktüel*, 19-25 Mart 1992, sayı 37, s. 124-125.

428 Perihan Kurtoğlu, "Bir yönetmene üç dergi", *Aktüel*, 12-18 Ekim 1995, sayı 223, s. 176-178.

"Canlı bir kadın bir kere. Erkeklerle arası çok iyi. Elbette şık. Entelektüel ve aynı zamanda da dobra. İstediklerini çekinmeden söylüyor. Hayatın birçok alanına dokunuyor. Dünyada ve Türkiye'de olup biten şeylere, olaylara moda perspektifinden bakıyor. Ama her şeyle ilgili."[429]

Lezzet ve Keyif Dergileri

Yaşam standardının yükselmesi ve gelir düzeyinin artması kaçınılmaz bir şekilde "iyi yaşama" arzusunda olan insanlara hitap etmeyi amaçlayan ancak sadece yemek mekânlarını değil, aynı zamanda şarap, puro, nadide mücevherat ve saat gibi lüks ve pırıltılı bir hayatın simgelerini de konu eden dergilerin doğmasına neden oldu. Nitekim bu tür dergilerin öncüsü *Gurme*'nin Yayın Yönetmeni dergiyi "lüks bir yemek dergisi" olarak değil bir "kaliteli yaşam" dergisi olarak nitelemekte.[430] *Gurme*'nin tanıtım kampanyasında derginin sadece seçkinleri ilgilendirdiği mesajı güçlü ve çarpıcı bir şekilde verildi. Dergi kaliteli bir puronun eşliğinde "Başkalarını ilgilendirmez!" sloganıyla tanıtıldı.[431] *Gurme*'nin üçüncü yayın yılında okurlar nezdinde dergiyle ilgili izlenimler yer aldı. İzlenimlerini aktaran kişiler en lüks lokanta sahiplerinden, halkla ilişkiler sektörü duayeni Betül Mardin'e, lokanta eleştirmeni Tuğrul Şavkay'dan erkek giyim sektörünün ünlü isimlerinden Ferruh Karakaşlı ve Kerim Kerimol'a, Doluca şaraplarının genç kuşak temsilcisi Sibel Kutman'dan Cenajans Grey Başkanı Nail Keçili'ye ve Leyla Alaton'a kadar geniş bir yelpazeyi kapsadı. Dergi hakkında en güzel methiye Leyla Alaton'dan geldi. Leyla Alaton dergide konusu edilen, şarap, puro, mücevher ve lokanta gibi lüks ve pahalı ürün ve mekânlardan sadece dar bir yüksek "sosyete" grubunun istifade edebileceğini görmezlikten gelerek *Gurme*'nin faziletlerini şöyle sıralamıştı:

---

429 "Kadın kadına şamata yapıyoruz", *Aktüel*, 13-19 Ekim 1994, sayı 171, s. 94-95.

430 Mehmet Yalçın, "Gurme'den", *Gurme*, Nisan 1998, yıl 2, sayı 13.

431 *Sabah*, 29 Mart ve 12 Nisan 1997.

"Yaşamı tüm inceliğiyle yaşamak isteyenlere hitap ediyor. Otellerin, şarapların, mücevherlerin ve daha pek çok keyifli konunun en iyisini görüp, okumak mümkün. Dolayısıyla da insanın yaşam çıtasını yükseltip, dünyada ne olup bittiğini anlatmakta büyük katkısı var."[432]

Aktüalite ve "Sosyete" Dergileri

"Kentli" ve "elitler". Medyanın hedeflediği en önemli okur ve izleyici kesimi bu iki kelimeyle özetlenebilir. Nedeni de çok basit: bu kesim gelir düzeyi yüksek olan bir kesim. Nitekim 1992 yılında yayın hayatına atılan, iş ve sosyete âleminin kamuoyuna mal olmuş isimlerini izleyen *Klips* diğer benzeri dergilere kıyasla kendini "kentli, benzersiz, farklı" olarak tanımlıyor.[433] Gelir düzeyi daha yüksek okurları hedefleyen *Aktüel*'in okuyucu profili için yapılan araştırmanın sonucu diğer dergilerin sonuçlarıyla benzerlik taşımakta. Okur kitlesi 18-34 yaş arasında olup bunun yarısı üst gelir grubunda yer alan, metropollerde oturan, araba sahibi olan ve sık sık yurtdışına çıkan kimseler.[434] 2001 yılında yayına başlayan *Mydonose Life* dergisini tanıtan ilânlarda "kentli insanların" ve "Dağ, taş dolaşmaktan hoşlananların değil, kentin keyfine doyasıya varmak isteyenlerin" dergisi olduğu vurgulanıyor.[435]

Yeni Aristokratlar: Köşe Yazarları[436]

Seksenli yıllarda uygulanmaya başlayan serbest piyasa ekonomisi sayesinde topluma yerleşen "ekonomik bilinç"le önce ekonomi basını serpilip gelişti. Buna paralel olarak günlük gazetelerde o ana kadar mevcut olmayan bir değişiklik de göze

---

432 Sevgi Gülen, "Tiryakileri, dergimizi anlattı", *Gurme*, Mayıs 2000, s. 43-47.

433 *Klips*, 1 Ağustos 1992, yıl 1, sayı 1.

434 "Aktüel yoksa kalsın", *Aktüel*, 9 Nisan 1998, sayı 351, s. 30-32.

435 *Sabah*, 30 Mart 2001.

436 Bu bölüm *Birikim* dergisinin Ocak 1999 sayısında aynı başlıkla yer alan makalenin geliştirilmiş şeklidir.

çarptı. Gazeteler artan bir oranda sayfalarını ekonomiye ve ekonomiden sorumlu köşe yazarlarına ayırmaya başladılar. Yıllar geçtikçe "daha iyi yaşamak" bireyler için erişilmesi gereken öncelikli amaç olunca gazetelerde ekonomi sayfasının dışında başka sayfalara da rastlanmaya başlandı. "Gusto", "Life Style", "Yaşam" veya "Tarzı Hayat" adlarını taşıyan sayfalarda moda, toplumun önde gelen kişileri, revaçta olan lokantalar gibi geniş bir yelpazedeki konular yer almaya başladı. Doksanlı yıllarda internet teknolojisinin yaygınlaşması ve elektronik ortamda yapılan ticaretin serpilmeye başlaması üzerine basın, "teknoloji" veya "yeni ekonomi" sayfalarına yer verir oldu. Basındaki bu kabuk değiştirmenin en önemli örneğiyse köşe yazarlarının çeşitlenmesi ve artmasıdır.

İyi eğitimli kentli elitlere ve nisbeten genç bir okur kitlesine seslenen gazete yöneticileri okur profili araştırmalarının sonuçlarına uygun davranarak sayfalarında okurlarının beğeni ve yaş dilimlerine uyan yazarlara yer vermeye özen gösterdiler. Perihan Mağden, Nora Romi, Kürşat Başar, *Milliyet*'te yazmaya başladığı tarihte "romantik isyankâr" sıfatıyla okurlara tanıtılan "genç neslin en gözde yazarı" Can Dündar, Aylin Livaneli, Ayşe Arman, Murat Birsel gibi isimlerin köşe yazarı ve ünlü olmalarının nedeni esas itibariyle bu okur profilidir. Bu gazeteciler genellikle genç okurların yazılarıyla özdeşleşmelerini mümkün kılacak konuları ele almaya özen gösterdiler. Ekonomi yazarı Ege Cansen'in deyimiyle "konusu kendisi haline gelen" bu yazı tarzında,[437] cinsel yaşamdan, sevgililere, evde beslenilen kedi veya köpeklerden, en son gidilen lokantalara kadar çeşitli konular tekrar tekrar yazıldı. Bu tarzın ortaya çıkış nedeni Mehmet Barlas'ın şu tespitiyle anlam kazanıyor:

> "Yeni kuşak köşe yazarlarını eskilerden (bizler) farklı kılan olay, bu yeni kuşak üyelerinin, rahatça 'ben' diyebilmeleri. Bu kuşak, olayları yorumlarken, birinci tekil şahıs zamiri ile, düşüncelerini seslendiriyor. (..) Yeni kuşağın yazarları, insanla-

437 Ege Cansen, "Köşe yazarı, ne yazar!", *Hürriyet*, 24 Ekim 1998.

rın ön plana çıktığı, bireyin devlet kadar önemli olduğu bir 'Yeni Türkiye'nin işaretidir."[438]

Barlas bu fikrinde yalnız değil. Murat Belge de bireyin kendisini hayatın merkezine koyduğu bu yeni tarzın Batı'da "Ben Çağı" diye adlandırıldığını ve seksenli yılların başında Türkiye'ye geldiğini belirtmekte.[439] *Radikal*'in duayen gazetecisi Hakkı Devrim'in bu tür bir yazısından dolayı Aylin Livaneli'yi eleştirmesi üzerine[440] Emre Aköz de Mehmet Barlas'a benzer bir gözlemde bulunuyor:

> "Geç modernizm, postmodernizm ya da neoemperyalizm... Ne ad verirseniz verin, işte bu dönemde politika sınıf ve devlet merkezli olmaktan çıkar. Onun yerini giderek kimlik politikası alır. Kadın olmak, siyah olmak, eşcinsel olmak, Kuzey İtalyalı olmak, sınıfsal konumun önüne geçer. (..) Yeni yazarların toplumsal sorunlardan belki pek haberleri yok, ama örneğin 'alışveriş deneyimini" gayet iyi biliyorlar. E-mail aşklarını, tamagoçilerini, sevdikleri şarkıcılara ilişkin fantezilerini yazıyorlar. Onların 'cahil' olduğunu söyleyebilirsiniz ancak aktardıkları deneyimleri, onlar gibi yazmanız mümkün olamaz. Bence tartışılması gereken yazarın 'yeni yetme' olup olmaması değil, genç okurun talebine cevap verip vermediğidir."[441]

Köşe yazarlarının birinci tekil şahıs olarak kaleme aldıkları, kabaca özel yaşamlarıyla eğlence, kültür ve alışveriş konularında tavsiyeler şeklinde tasnif edilebilecek iki ana mecradaki yazıları, mevcudiyeti hissedilir bir talep üzerine oluştu ve gelişti.[442] Okur bu tür yazılardan kimi zaman kendi özel yaşamının yansımasını bulduğundan hoşlandı, kimi zaman da köşe yazarının

438 Mehmet Barlas, "Köşe yazısında 'ben' diyebilmek...", *Sabah*, 4 Ocak 1996.

439 Ayşe Arman, "Şahsi yazıların mucidi", *Hürriyet Pazar*, 21 Ocak 2001 / Murat Belge, "Yeni insan, yeni kültür", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 13, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 826-830.

440 Hakkı Devrim "Önemli olan allayıp pullayıp pazarlamak", *Radikal*, 23 Kasım 1997. Burada eleştirilen yazı şuydu: Aylin Livaneli, "Roman zevki", *Milliyet*, 22 Kasım 1997.

441 Emre Aköz, "Hakkı Devrim: haksız evrim?", *Milliyet Pazar*, 30 Kasım 1997.

442 Pakize Barışta, "Light yazarlar", *Radikal İki*, 29 Mart 1998.

yeni açılan bar, cafe, okunması gereken kitap, seyredilmesi gereken film, piyes tavsiyelerini içeren yazılarını zamanı gelince kullanmak üzere kesip sakladı. Böylece köşe yazarları bir noktada okurlarının kişisel danışmanı haline dönüştü.

Köşe yazarlarında rastlanan bu benmerkezci üslûp bir süre sonra kendilerine her konuda yazma özgürlüğünü veren bir ruh haline dönüştü. Bu ruh hali çeşitli şekillerde kendini gösterdi. Bu, bir dostun öğretim üyesi oğlunun tanıtımını üstlenmek,[443] verdiği konserlerin, davet edildiği seminerlerin,[444] yazdığı kitabın tanıtımını yapmak,[445] meslektaşının yayınladığı bir makalenin tanıtımını üstlenmek,[446] sekreterinden bahsetmek,[447] hızım alamayıp âdeta narsist bir yaklaşımla kendisini konu eden bir araştırmadan söz etmek,[448] gene hızını alamayıp New York'ta yaşayan kızının Başkan Clinton ve eşinin karıştığı ticari ve cinsel skandallar hakkındaki görüşlerine yer vermek,[449] kendi düğününü bütün ayrıntılarıyla anlatmak ve evlilik yıldönümünü okurlarına hatırlatmak,[450] doğum gününü konu etmek,[451] kızının üniversiteden mezuniyet fotoğrafına yer yerip köşesini bu sevinçli konuya hasretmek,[452] damadını askere uğurlamak[453] türünden geniş bir yelpazeyi kapsadı.

443 Şahin Alpay, "Umut", *Milliyet*, 30 Mayıs 2000.

444 Zülfü Livaneli, "Raks'dan alınacak dersler", *Sabah*, 28 Haziran 1994 / Zülfü Livaneli, "Barcelona konserleri", *Sabah*, 29 Haziran 1994 / Zülfü Livaneli, "Kültür Davos'u", *Sabah*, 10 Haziran 2000.

445 "Livaneli'nin kitabı dört dile çevrildi", *Sabah*, 24 Eylül 1994.

446 Can Ataklı, "Bu kitap çok konuşulacak", *Sabah*, 27 Ekim 2000.

447 Hıncal Uluç, "Benimle çalışmak ister misiniz?", *Sabah*, 27 Mayıs 1995 / Hıncal Uluç, "Bir doğum günü", *Sabah*, 6 Kasım 1995 / Hıncal Uluç, "Yasemin'e ödül!..", *Sabah*, 17 Mart 1999 / Hıncal Uluç, "Güle güle Yasemin.. Hoşgeldin Burcu!..", *Sabah*, 14 Nisan 1999 / Hıncal Uluç, "Medyada Burcu olayı..", *Sabah*, 29 Haziran 1999 / Hıncal Uluç, "Tamamdır!..", *Sabah*, 3 Eylül 1999.

448 Yaşar Nuri Öztürk, "Nilüfer Göle'nin atölyesi", *Hürriyet*, 25 Şubat 2000 / Yaşar Nuri Öztürk, "Gerar Groc'un atölyesi", *Hürriyet*, 3 Mart 2000.

449 Tevfik Güngör, "N'olacak Clinton'un hali", *Dünya*, 28 Ocak 1998.

450 Ayşe Arman, "Biz şimdi gerçekten evlendik... mi?", *Hürriyet Pazar*, 2 Nisan 2000 / Ayşe Arman, "Bugün benim evlilik yıldönümüm", *Hürriyet*, 21 Mart 2001.

451 Mine G. Kırıkkanat, "Yaş 35, yüzyılın yarısı eder", *Radikal*, 11 Mayıs 2001.

452 Meral Tamer, "Annem ve kızım", *Milliyet*, 19 Temmuz 2001.

453 Ertuğrul Özkök, "Ben de asker uğurladım", *Hürriyet*, 27 Mayıs 1999.

Medya dünyasının önde gelen isimleriyle okurları arasındaki bu muhabbet ve samimiyet yazarların nasıl giyindikleri, İstanbul'un hangi semtlerini sevdikleri, en son ne okudukları, nerede yemek yedikleri, sevgililerine veya eşlerine ne hediye aldıkları, kısa dönem askerlik anıları gibi özel yaşamlarıyla ilgili her türlü bilgiyi okurlarıyla paylaşmasına yol açtı.[454] Köşe yazarları okurlardan oluşan tebaalarıyla geliştirdikleri samimiyetten cesaret alarak kendileri için aziz ve değerli olan kişilerin vefat etmeleri halinde acılarını okurlarıyla sütunlarında paylaşmayı,[455] veya kızlarının evlenmeleri halinde okurlarının önünde yaşamlarının vicdan muhasebesini yapmayı da ihmal etmediler.[456]

Köşe Yazarı - Okur İlişkileri

Köşe yazarlarının çoğu zaman gülümseyen, kimi zaman da yazılarının derinliğiyle doğrudan orantılı ciddi fotoğraflarını sütunlarına yerleştirmeleri sonucunda simaları kısa sürede kamusal alanda tanındı. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte elektronik posta adreslerinin sütunlarına eklenmesiyle de köşe yazarı-okur ilişkisi yoğun ve samimi bir hal aldı. Artık okurlar hayran oldukları yazarlara yazılarıyla ilgili eleştiri ve övgülerini anında iletme şansına sahipler. Dahası bu anında iletişim imkânı sayesinde köşe yazarları okurların hem samimiyet kurabildikleri, hem de sırdaşları oldukları birer tanıdık, birer dost, birer entelektüel ikona haline dönüştüler. Ancak sanıldığının aksine köşe yazarları kendilerini çevreleyen bu

454 *Vizyon* dergisi bu bakımdan bereketli bir örnek havuzuna sahiptir.

455 Güneri Cıvaoğlu, "Gülçin'in ardından", *Milliyet*, 30 Ağustos 1996 / Ruhat Mengi, "Tutku ve acı!", *Sabah*, 6 Eylül 1996 / Cengiz Çandar, "Zeynep ile Zafer", *Sabah*, 8 Eylül 1996 / Ali Bayramoğlu, "Güle güle Vincent...", *Yeni Yüzyıl*, 18 Mart 1997 / Ali Bayramoğlu, "Babaya veda...", *Star*, 29 Ekim 1999 / Ertuğrul Özkök, "Güle güle", *Hürriyet*, 16 Mart 2000 / Taha Kıvanç, "Her anne kadar, belki daha da fazla...", *Yeni Şafak*, 12 Eylül 2000 / Tuncay Özkan, "Korktuğum bayram", *Radikal*, 28 Aralık 2000 / Perihan Mağden, "Suçluluk duygusu", *Radikal*, 15 Şubat 2001 / Meral Tamer, "Ayşe'nin ölümü, yaşamanın değeri", *Milliyet*, 15 Ağustos 2001.

456 Ertuğrul Özkök, "Evde tek başına", *Hürriyet*, 20 Temmuz 1997.

hayran okur tebaasından azami derecede bıkmış ve sıkılmış durumdalar. *Pazartesi* dergisindeki yazılarıyla önce feminist çevrelerde tanınan daha sonra *Radikal* gazetesindeki yazılarıyla daha çok yalnız yaşayan genç kadınlara seslenen Perihan Mağden bu sıkıntıyı kendine has tarzıyla en çok dışa vuran gazetecilerden biri:

> "Evet, yazdığınız her şeyi okuyorum ve okumaya da devam edeceğim. Ama yanıtlamayacağım. Dahası âdetim olduğum üzre okur okumaz yırtıp atacağım."[457]

Perihan Mağden'in samimi ve senli-benli ilişki kurduğu tek okuru Ece Bar'ın sahibesi Ece Aksoy. Bu ilişkiyi Perihan Mağden'in ağzından dinleyelim:

> "Geçenlerde ultra okurum Ece kükredi: 'Niye yoktu YAZIN?' 'Pazartesiydi' geveledim. 'Pazarın ertesi durumları. Biliyorsun.' (Zira birkaç kere Ece'nin kahvaltı katından da faksladım yazılarımı)."[458]

Kullandığı samimi ve sıcak üslûbundan dolayı okurlarında yersiz bir şekilde "cevap alırız" ümidi yaratan ancak bunun yersiz olduğunu belirterek okurlarını hayal kırıklığına uğratan bir diğer gazeteci de Hıncal Uluç.[459] Uluç okurlarına, köşe yazarı gibi yüce bir kişinin yollanan mesajları dikkate almasının bile başlı başına önemli bir şey olduğunu belirtmekte:

> "Bir yazara yazarken, yanıt bekleyerek yazmayın. Onun beyninin bir yerlerinde bir yer tutmuş olmak, yazdıklarınızın bir gün bir yerde işe yarayacağını düşünerek yazın..."[460]

Benzer bir şekilde Gülay Göktürk de vicdan azabı çeken bir üslûpla okurlarına cevap veremeyeceğini bildiriyor:

---

457 Perihan Mağden, "Okur-yazar alakaları", *Radikal*, 11 Mart 2000.

458 Perihan Mağden, "Günlerim değişti!", *Radikal*, 4 Mayıs 2000.

459 Hıncal Uluç, "Lûtfen yazın!", *Sabah*, 1 Aralık 1991 / Hıncal Uluç, "Fakslarınız!", *Sabah*, 10 Mart 1995 / Hıncal Uluç, "Evim ve işim!..", *Sabah*, 11 Haziran 1999.

460 Hıncal Uluç, "E-mail!", *Sabah*, 18 Şubat 1997.

"Sevgili okurlarım, yazdıklarınızı cevaplayamıyorum. Ama cevaplayamamamın ağırlığını çok fena yaşıyorum. Beni bu vicdan azabından kurtarmak ve mesaj kutumla tekrar barıştırmak istiyorsanız, lütfen bu kutuyu tek taraflı bir iletme aracı olarak algılayın. Benden cevap bekleyen mesajlar atmayın."[461]

Köşe yazarları arasında kendisine mesaj yollayan okurlarını onurlandıran tek yazar Mine G. Kırıkkanat. Kırıkkanat mesaj yollayan onlarca hayranının adlarına sütunlarında tek tek yer vermek suretiyle köşe yazarı - hayran okur ilişkilerini en mükemmel ve zarif bir şekilde sürdüren gazeteci.[462] Köşe yazarı-okur ilişkilerinin uyumlu bir şekilde işlediği tek an okurların hayranı oldukları gazetecilere fıkra yolladıkları andır. Bu fıkraları en çok seven ve yayınlayan ise Hıncal Uluç. Fıkraların fazla uzun olmamaları, buna karşılık hafif erotik olmaları ise tercih nedeni. Bu şartlar oluştuğu zaman köşe yazarı kendisine ayrılan iktidar alanının birkaç santimetrekarelik yerini bu tür fıkralara feda etmekte, fıkrayı yollayan okurun adını da siyah karakterlerle yazarak onu onurlandırmakta.

Gazeteci - Seçkinler İlişkileri

Köşe yazarlarının önemli bir kesimi iş ve siyaset dünyasının seçkinleriyle daima yakın mesafede durmaya ve onlarla sıcak ilişkiler geliştirmeye çabaladı. Bu durum aslında seçkinlerin, köşe yazarlarının haber kaynaklarını oluşturmasından ileri geldi. Ancak bir süre sonra köşe yazarları ile seçkinler arasındaki bu ilişki her iki taraf arasında olması gereken mesafenin yok olduğu bir ahbap-çavuş ilişkisine, köşe yazarının güç odakları ile yakın temasının sergilendiği bir kişisel gösteriye

461 Gülay Göktürk, "Mesaj kutumdaki dostlara", *Sabah*, 12 Ekim 2000.

462 Mine G., "İnterneteşekkür", *Radikal*, 24 Ekim 1997 / Mine G. Kırıkkanat, "İnternot savaşları", *Radikal*, 24 Ocak 1999 / Mine G. Kırıkkanat, "Okurlarıma", *Radikal*, 3 Mayıs 1999 / Mine G. Kırıkkanat, "Okurlarıma", *Radikal*, 14 Haziran 1999 / Mine G. Kırıkkanat, "Okurlarıma", *Radikal*, 12 Temmuz 1999 / Mine G. Kırıkkanat, "Okurlarıma", *Radikal*, 15 Kasım 1999 / Mine G. Kırıkkanat, "Okurlarıma...", *Radikal*, 14 Şubat 2000.

dönüştü. Bu güç gösterilerine en çok gazetecilerin davetli oldukları yemekleri ve toplantıları sütunlarında anlattıkları zamanlarda rastlandı. Bu ilişkilerini en çok sergileyen gazetecilerden biri Mehmet Barlas. Barlas Türkiye'yi ziyaret eden ABD eski Başkanı George Bush'un şerefine verilen yemeğe davet edilmesini vesile ederek yazısında Amerikan heyetindeki üst düzey kişilerle geceye davetli seçkin zevatın isimlerini sıraladı.[463] Bir diğer yazısında bayram tatilini geçirmek üzere gittiği Cannes'da bir kahvede otururken "Türkiye'nin en başarılı işadamları" olan tanıdıklara rastladığını yazdı.[464] Barlas'ın katıldığı bir diğer etkinlik İktisat Bankası sahibi Erol Aksoy'un The Park Avenue Bank'ın çoğunluk hisselerini satın alması vesileyle düzenlediği davetti. Aksoy'un daveti Türk siyaset, finans ve iş dünyası elitlerinin New York'a taşınmasına yol açtı.[465] Katılanlar arasında yer alan Mehmet Barlas'ın şu satırları kalburüstü isimlerin adeta bir resmî geçidiydi:

> "New York kurulduğu günden beri herhalde bu kadar çok önemli Türk'ü bir arada görmedi. (...) Herhalde CNN'in sunucusu Lou Walters da, bu kadar çok önemli Türk'ün bir arada Amerika'da bulunmasından şaşkın.. Ve Güneş Taner'in önemini, haber stüdyosunda bekleyen silahlı 'body guard'ı görünce daha çok anlıyor. 5. Cadde'ye çıkıyorsunuz.. Hep Türkçe konuşuluyor sokaklarda.. STFA'nın Eser Tümen'i, Cen Ajans'ın Nail Keçili'si, Transtürk'ün Faruk Süren'i caddeleri arşınlamaktalar... (...) New York'da satın aldığı Park Avenue Bankası'nın açılışında Cumhurbaşkanı'nı da ağırlayan Erol Aksoy bu kentteki en neşeli Türk... New York'ta artık Türkçe, İngilizce'den çok konuşuluyor.. Çünkü Şerif-Selim Egeli kardeşler, Tayfun Beyazıt (Selahattin Beyazıt'ın oğlu), Şinasi Ertan, Ünal Korukçu, Osman Berkmen, Yavuz Canevi, Cavit Kavak, Mahfi Eğilmez de New York'da.. Üstün Sanver,

463 Mehmet Barlas, "İstanbul'un kreması oradaydı...", *Sabah*, 23 Temmuz 1991.

464 Mehmet Barlas, "Para harcanılan ülke olabilmeliyiz !..", *Sabah*, 6 Mayıs 1996.

465 "Erol Aksoy'un New York'ta aldığı bankanın açılışı yapıldı", *Sabah*, 29 Eylül 1990.

Yıldırım Aktürk, Zeynep Türkeri, Erdoğan Alkin, Tuncay Özilhan ve böyle yüzü aşkın isimle karşılaşıyoruz.."[466]

Güç odaklarıyla sıkı ilişkileri olan siyasi elitlerin etrafındaki dar danışman çemberine kendini dahil ettirmeyi başaran ve bunu teşhir etmekten gurur duyan bir diğer gazeteci Cengiz Çandar. Çandar yazılarında kendisinin Amerika'nın elitleriyle içli dışlı olduğunu, onlardan biri haline geldiğini hissettirmeyi uygun görüyor:

> "Farreed Zakaria ile güzel bir akşam yemeğinde beraber olduk. Farreed Zakaria yazılıyor ama pekala 'Ferit Zekeriya' diye okunabilir. Çünkü her ne kadar Amerikan vatandaşı ise de, Bombay doğumlu. Yani köken itibariyle Hint Müslümanları'ndan... Amerika'nın dünya politikasına ve siyasi düşüncesine yön veren en önemli dergisi *Foreign Affairs*'in Yazı İşleri Müdürü... *New York Times*'ın neredeyse, tam bir sayfa ayırdığı 'Doğu Asya Krizi'yle ilgili yazısını okuduktan sonra onunla bir evde karşılaşmak benim için hoş bir sürpriz oldu. Ayrıca, New York'un dünya çapındaki 'entellijensiya'sı ile birlikte geçirilen vakit, hem öğretici hem de mükemmel bir zihin açıcı..."[467]

Çandar ABD'de yaşayan Prof. Kemal Karpat'la birlikte geçirdiği zamanın hazzını çıkarmaktan da geri kalmadı:

> "Bir başkası 71 yaşında, Turgut Özal'ın akranı, dev bir tarihçi, Kemal Karpat da New York'da yetişerek, dünya çapında oldu. New York'un sayfiyesi addedilen Long Island kumsallarında, pantalonlarımızı dizimize kadar kıvırıp, okyanusun dalgalarının kırıldığı yerde, yalınayak suyun içinde yürürken yaptığımız Türkiye sohbetleri, hayatımın en güzel anıları arasında yerini aldı bile..."[468]

İş dünyası ve siyasi elitlerin önde gelen kudretli ve nüfuzlu kişileriyle mükemmel ilişkiler kuran bir diğer kişi Turgut

---

466 Mehmet Barlas, "Acaba Türkiye'de kim kaldı?", *Sabah*, 1 Ekim 1990.

467 Cengiz Çandar "New York'lu..." *Sabah* 19 Temmuz 1998.

468 Cengiz Çandar "New York'lu..." *Sabah* 19 Temmuz 1998.

Özal'dan gece yarıları aldığı özel demeçlerle ünlenen Güneri Cıvaoğlu. Cıvaoğlu'nun *Sabah* gazetesi başyazarlığı dönemindeki makaleleri güçlü aileler ve işadamlarıyla bire bir düzeyde geliştirdiği ilişkilerini resmetmesi açısından birer küçük başyapıt. Fransa'nın Bordeaux kentinde yapılan IPI'nin yıllık konferansına katılan ve bir geceyi ünlü Rotschild ailesinin şatosunda misafir olarak geçiren Cıvaoğlu,

> "Bir gece önce Bordo'da (Bordeaux) dünyanın en zengin ailelerinden biri olan Rotschild'lerin konuğu olduk. Ünlü Lafite Rotschild şatosunun bahçesinde ve salonlarında aperitif olarak şampanyalar ve beyaz şarap yudumlandı. Sonra Avrupa'nın dahi mimarı Ricardo Bofil'in planlarını çizdiği muhteşem kavda (şarap mahzeninde) unutulmaz bir akşam yemeği yedik."

satırlarıyla başlayan yazısında bu müstesna geceyi ve konukları tadını çıkara çıkara aktarıyor.[469] Güneri Cıvaoğlu bayram tatilini geçirmek için gittiği Miami'de de "bildik yüzler"e rastlamış:

> "Miami'de kaldığımız otelde Türk gruplar vardı. Venedik'i andıran Fort Lauderdale'in, kanallar üzerindeki balıkçı restoranlarında sık sık bildiğimiz yüzlere hep rastladık. Selamlaştık. Ayaküstü konuştuk. (..) Yeşil/sarı branda bezinden güneşlikli sandal büyüklüğünde taksi motorlara binenler arasında Türklere çok rastlıyorum... Kanallar arasından geçerek, kıyılardaki yüzlerce yalıyı hayranlıkla izleyerek, bu deniz taksileriyle kimimiz çarşıya, kimimiz otellere gidiyoruz. Fort Lauderdale Venedik'in moderni... Bir kanallar kenti. Ünlülerin yeri Palm Beach, bir saat kadar uzakta... Los Angeles'in Rodeo Drive'ı en ünlü ve en şık butiklerin bulunduğu alışveriş caddesidir. Palm Beach'te de Worth Avenue öyle... Bakıtm... Orada da gene bizim İstanbul'lular var. Hatta, tek tük Ankaralılar. New York'a giden Türkler öğle yemeklerinde Biche Restoran'a giderler. Nasıl olsa birkaç tanıdık Türk görüp laflayacaklarını

469 Güneri Cıvaoğlu, "Lezzet ve ötesi", *Sabah*, 9 Mayıs 1990/ Güneri Cıvaoğlu, "İstikrarlı sığ!...", *Sabah*, 11 Mayıs 1990.

bilirler. Palm Beach'in Worth Avenue'sü üzerinde de bir Biche var. Dar bir kapıdan girip 10-15 metre yürüdükten sonra, harikulade bir İtalyan bahçesinde buluyorsunuz kendinizi. Adeta mücevher gibi işlenmiş. Orada mum ışıkları altında yumuşacık ve kadife gibi sımsıcak saran gecede İtalyan şarabı yudumluyor, yaprağı ile beraber çekildiği için hafif yeşil ve de çok az buruk lezzette zeytinyağ damlatılmış motzeralla peynir atıştırıyorsunuz. Elle açılan hamurla yapılmış küçük parmak kalınlığında krem soslu yeşil erişte... Ve İtalyan müziği... Tanıdık simalarla, Türkiye'den söyleşiler..."[470]

Civaoğlu'nun sütununda güçlü isimlerin resmî geçit yaptıkları bir diğer davet de *The Washington Post* gazetesinin varisi Elisabeth Weymouth onuruna verilen, Rahmi Koç, dönemin TÜSİAD Başkanı Halis Komili ve aralarında Civaoğlu'nun da yer aldığı gazete genel yayın yönetmenlerinin katıldıkları bir akşam yemeği.[471] Bir yaz günü Göcek koyunda *Halas* yatında bulunan Güneri Civaoğlu'nun içinde bulunduğu ortamı, kimlerle neden bir arada bulunduğunu açıklayan, bu arada etrafta bulunan "diri göğüslü" ve "muhteşem uzun bacaklı sarışınlar"ı da gözden kaçırmayan yazısı güçlü isimlerin ard arda sıralandıkları bir diğer örnek:

"Turgut Özal'ın meşhur ettiği Göcek koyunda *Halas* gemisinin pûfûr pûfûr esen güvertesindeyiz. *Halas* çok eski bir şehir hatları vapurudur. Meslekdaşımız Haldun Simavi gazete patronluğundan çekilince *Halas*'ı ve onun eşi olan *Sarayburnu*'nu aldı. Baştan sona yeniden yaparak harikulade deniz mücevherleri oluşturdu. Kamaraları, barları, salonları, olağanüstü mutfağı ile iki eşsiz değer. Pazar sabahı *Halas*'ın güvertesindekilere bakıp aramızda şakalaşıyoruz.

- 'İşte *Halas*'ın Halaskarları' diye.

Halas kurtuluş demek. Halaskar ise 'kurtarıcı'.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında o sabah erken kalkıp yönetimi ele geçiren her subay grubu kendilerini 'halas-

470 Güneri Civaoğlu, "Ailede skandal", *Sabah*, 6 Ocak 1993.

471 Güneri Civaoğlu, "Çok özel", *Sabah*, 13 Kasım 1994.

kar zabitan' yani kurtarıcı subaylar diye ilan ederlerdi.

Göcek'teki *Halas*'ın güvertesinde 'halaskarlar' diye takıldıklarımız elbette bu anlamda isimler değiller. İçlerinde çok çok ünlü sanayiciler, işadamları imajının simgeleri, kamuoyunu yapan karizmalı profesörler, siyaset sosyolojisinde derinleşmiş iyi beyinler, sanatçılar, yazarlar var. Bir hafta süreyle Türkiye'yi konuşacaklar, tartışacaklar... Beyin fırtınası estirecekler... Orada tartışmaların odak noktalarından biri de Tansu Çiller. Yazının başına dönersek 'aşk halk için'.

Seçkinler, Tansu Çiller'i duygu titreşimlerinin erişemediği katı gerçeklerin daralarıyla tartıyorlar. Göcek dünyanın en güzel içdenizi. Tek yapı yok. Tam bir doğa harikası. Uzaklarda kuğu gibi süzülen yelkenliler. Her biri bir servet olan motor-yatlarda güneşlenen diri göğüsler, muhteşem uzun bacakları ile sarışınlar."[472]

Sabah gazetesi dış politika yazarı Sedat Sertoğlu da kendini entelektüel elitler âleminin seçkin bir ferdi olarak gören bir diğer gazeteci. Sertoğlu, New York'ta katıldığı bir akşam yemeğini şöyle anlatıyor:

"New York'ta dün gece, sinema ve sanat dünyasının çok önemli isimleri ile bir arada idik...

Kentte kalmış olan tam 130 yıllık 5 evden birinin sahibi tarafından verilen bir yemekte, tüm gece bambaşka konulardan konuştuk. Masada, *Dünya Caz Tarihi Ansiklopedisi*'ni hazırlamakta olan Amerika'nın caz konusundaki en önemli isimlerinden biri, Amerika'yı kuran 150 aileden birinin torunu, ülkemizde de seyredilen *Miami Vice* isimli TV dizisinin prodüktörlerinden ve ülkenin en tanınmış sanat gösterilerinden birinin sahibi, Meksika'nın en önemli lokantalar zincirinin sahibesi, moda imparatorluklarının içinden bir entelektüel, gerçek bir yayın imparatorluğunun BM'nin 50'inci kuruluş yıldönümü için hazırlattığı kitabın yapımcısı, bu ülkenin en mühim orkestra şeflerinden biri, Kraliçe Elizabeth ve Reagan gibi isimle-

472 Güneri Cıvaoğlu, "Ata ve Tansu", *Sabah*, 7 Temmuz 1993.

rin mutfağını yönetmiş yemek öğretmen üyesi, yakın zamana kadar çok önemli bir derginin sahibesi ve diğerleri... (...)

Başta ev sahibi ve sahibesi olmak üzere herkes bir Türkiye aşığı idi. Ülkemize gelmiş olanlar, gelmeyi planlayanlar ile gece boyu, daldan dala atlayan konularda müthiş keyifli ve öğretici konuşmalar yaptık. Çiller ve Türkiye ile ilgili yorumları dinlemek çok ilginçti. Bu arada New York'un en iyi caz kulübünün hangisi olduğunu, pazartesi geceleri orada hangi orkestranın çaldığını, Woody Allen'in çaldığı kulübün sadece turistik olduğunu da öğrendik. (...)

New York'ta 'entellektüel' kelimesi bizim Türkiye'de kullanılan anlamın çok dışında... Bambaşka bir şey. New York'un entellektüelleri ile oturup örneğin Osmanlı Tarihi'ni, örneğin Tanrı ve peygamberleri, örneğin Zubin Mehta'yı konuşmak, konuşma adabının çok az olduğu bizim gibi bir ülkeden gelen insanlar için müthiş ilginç. Sadece bizlerin değil, ama başbakanların da bu tür toplantılara ihtiyaçları olduğunu, öğrenmenin ise yaşı olmadığını, bir kez daha gösterdi dün geceki yemek."[473]

Sertoğlu güçlü insanlarla bir arada bulunmaktan büyük zevk aldığını gizlemeyen bir kişi. Sertoğlu üç İsviçreli bankacıyla birlikte yemek yedikten sonra bu toplantıya sütunlarında geniş bir şekilde yer veriyor:

"Zürih'te Grand Dolder otelinin ünlü lokantasından göle bakıyorum. Siyah beyaz giysili sarışın genç garson, İsviçre bankalarının önemli üç isminin bardaklarına ve benimkine, özel kav Saint-Emillion kırmızı şarabı, ağır ağır koyuyor. Şarabın bardağa inişi müthiş keyifli bir olay. Erkeklerin kravat takma mecburiyeti olan bu lokantada yediğim öğle yemeğinde, Türkiye ve Türk ekonomisi üzerine konuşuyoruz."

Sertoğlu bu üç bankacının önemini herhangi bir yanlış anlamaya mahal vermeyecek şekilde vurguluyor:

473 Sedat Sertoğlu, "Başbakanın okuduğu kitap", *Sabah*, 18 Nisan 1995.

"Bu üç adam, petrol dünyası krallarının trilyonlarından, Sovyetlerdeki yatırımlara, Wall Street'den Tokyo borsasına kadar her şeyin içindeler. Sanki hepsinin gözleri birer büyüteç.. Bakınca hemen her şeyi görüyorlar.."

Sertoğlu'nun güçlü insanlarla yan yana oturmaktan son derece etkilendiği aşikâr, zira vedalaşmanın en küçük ayrıntılarından bile okurlarını haberdar etmeyi ihmal etmiyor:

"Gülüşüyoruz hep beraber... Yemek sonrası hesap gelmiyor.. Garsonlar ve otelin tüm görevlileri bu insanlara karşı müthiş saygılılar. Hesabın kime gönderileceği belli. Şarabın tadı hala damağımda.. Ama sadece şarabın değil, bu tür insanlarla birlikte olmanın tadı da unutulmuyor.. Otelin önündeki küçük parkta şoförler, biri Jaguar, biri BMW'nin 12 silindirli 750i model, diğeri 560 Mercedes'in kapısını açıyor. Sanki 40 yıllık dost gibi vedalaşırken, sol elleri ile de kolumu tutuyorlar. Türkiye'nin geleceğinin gençlerde olduğunu fısıldıyor biri kulağıma.."[474]

Sedat Sertoğlu Washington'un elitleriyle de içli dışlı olduğunu teşhir etmekten haz alan bir gazeteci. "Amerika yönetiminin Türkiye politikasını en iyi bilen isimlerinden biri" olarak tarif ettiği bir dostunun gece yarısı kendisini evinden araması-nı hemen sütununda aktarıyor.[475] Sertoğlu'nun yazılarından haber kaynaklarının "Washington'da olup biten hemen her şeyi duydukları için kenti çevreleyen 'Beltway'in altında yaşayanlar' diye nitelendirilen arkadaşları" olduğu öğrenilmekte.[476] Sertoğlu Amerikan Büyükelçisi Marc Grossman'a "dostum" ve "Marc" şeklinde hitap edecek kadar samimi olduğunu da gizlemiyor.[477]

Gücü elinde tutanlarla yakın ilişkileri olan bir diğer gazeteci

474 Sedat Sertoğlu, "Zürih'ten İstanbul'a", *Sabah*, 22 Temmuz 1992.

475 Sedat Sertoğlu, "Washington sohbeti", *Sabah*, 22 Temmuz 1996.

476 Sedat Sertoğlu, "NATO ve Demirel", *Sabah*, 21 Nisan 1999. Sertoğlu bir diğer yazısında Beltway ekibinden bazılarının adlarını sıraladı. ("Bir toplantı...", *Sabah*, 29 Haziran 2001).

477 Sedat Sertoğlu, "Kapalı kapılar ardında Ankara", *Sabah*, 26 Ağustos 1996.

de Ertuğrul Özkök. Özkök bir filmin ilk gösterimine gittiği sinema salonunda karşılaştığı simaları şöyle tarif ediyor:

> "Karanlıkta girdiğimiz salonun ışıkları yandığında tanıdık simalarla karşılaşıyoruz. İstanbul iş dünyasının önde gelen insanları orada. Para dünyasına hükmeden, borsayı şekillendiren, *ekonomiye biçimler veren, zihniyet iklimlerini* etkileyen bir insan mozaiği ile karşılaşıyorsunuz. (...) Işıklar yanmış... Herkes birbirini tanıyor. Hiçbirimizde anormal bir taraf yok. Kimi yalnız gelmiş. Kimi ailesi ile birlikte. Her biri kendi alanında önemli insanlar..."[478]

Özkök'ün gücü ve iktidarı temsil eden kişilerle olan ilişkileri çok geniş bir yelpazeyi kapsıyor. Ya "Türkiye'nin en büyük banka sahiplerinden biriyle" konuşuyor,[479] ya Rahmi Koç'un yalısında ABD'nin en ünlü iki TV sunucusundan biri olan Peter Jennings ile "kravatsız off the record" bir sohbete dalıyor,[480] ya devlet başkanlarıyla birlikte Ürdün Kralı'nın cenaze törenine katılıyor,[481] ya Telecom Italia Mobil Telefon Grubu Başkanı ile Çırağan Oteli'nin önüne demirlemiş *Halas* yatında sohbet ediyor,[482] ya "dört günde iki cumhurbaşkanı, dört başbakan ile Antalya Sheraton Oteli'nde baş başa görüşmeler"de bulunan *The Washington Post* gazetesi yönetim kurulu üyesi ve Coca Cola şirketinin bir numaralı yöneticisi bir "mega patron" ile başbaşa görüşüyor,[483] veya Rahmi Koç'un davetlisi olarak İstanbul'a gelen ABD eski Başkanı George Bush onuruna verilen davette Bush, Rahmi Koç, Tekfen Holding ortaklarından Necati Akçağlılar, İSO Başkanı Hüsamettin Kavi ile bir arada

---

478 Ertuğrul Özkök, "Şiddet balesi ile Noel'i kutlamak", *Hürriyet*, 26 Aralık 1993.

479 Ertuğrul Özkök, "BMW'nin stratejik hatası", *Hürriyet*, 15 Şubat 1999.

480 Ertuğrul Özkök, "Kravatsız off the record", *Hürriyet*, 2 Ağustos 1998.

481 Ertuğrul Özkök, "En büyük zirve", *Hürriyet*, 10 Şubat 1999.

482 Ertuğrul Özkök, "Siyasette Derviş profili", *Hürriyet*, 22 Mart 2001.

483 Ertuğrul Özkök, "Kongre sonrasında ilk görüşme", *Hürriyet*, 6 Haziran 1992.

484 Ertuğrul Özkök, "İnan Kıraç'tan 'Satmayacağız' yemini ", *Hürriyet*, 6 Nisan 2001.

bulunuyor ve yazısını da Rahmi Koç ve George Bush'la birlikte çektirdiği bir fotoğrafla süsleyebiliyor.[484]

Gücü temsil eden kişilerle bir arada bulunmaktan haz alan gazeteciler sanıldığından da fazla. Ruhat Mengi, kendi deyimiyle, bir "mesleki itiraf"ta bulunup sadece "çok özel kişiler"le röportaj yaptığını, o özel kişilerin de "kendi dallarında Türkiye'nin bir numarası" olduklarını belirtiyor.[485] Taha Akyol ise yazılarına bir entelektüel derinlik kazandırmak için bilimsel kaynaklardan sürekli alıntılarda bulunan, her şeyi de "sosyolojik bakış açısı" ile değerlendirme gayreti içinde olan bir gazeteci. Bunu yaparken ya alıntılar yaptığı yazarın veya okuduğu *Foreign Policy* dergisinin editörünün şahsi dostları olduğunu vurgulamayı unutmuyor.[486] *Foreign Policy*'nin müptela okurları arasında bir tek Taha Akyol yer almamakta. Derginin abone formunu köşesinde yayınlayarak tanıtımını büyük bir hevesle üstlenen Murat Birsel de derginin hayranlarından. Birsel derginin mevcudiyetinden o ana kadar haberdar olmama gafletinde bulunan okurlara ne gözle baktığını da şöyle ifade ediyor:

> "*Foreign Policy* dergisini elime alınca aklıma geldi. Bu derginin Türkçesini elinde tutabilmek ne büyük mutluluk. Dünya çapında siyasal bilimler fakültelerinde, hele hele uluslararası ilişkiler bölümünde, bu dergiden haberiniz yoksa size turist muamelesi yaparlar." (...) Diyeceğim şu: 'Foreign Policy bulunuyor da biz mi okumuyoruz' lafı tarif oldu. İşte abonman formunu da veriyorum. Kıyıda mı oynarsınız, okyanusa mı dalarsınız siz karar verin!"[487]

---

485 Ruhat Mengi, "Reklama alet olmayalım arkadaşlar!", *Sabah*, 27 Şubat 2001.

486 Taha Akyol, "Turizm ve terör", *Milliyet*, 30 Mart 1999 / Taha Akyol, "Ağır devlet", *Milliyet*, 3 Mayıs 1999. Taha Akyol'un "şahsi dostlar" olarak vurguladığı kişiler *The Making of Modern Turkey* kitabının yazarı Prof. Feroz Ahmad ve Foreign Policy dergisinin editörü Soli Özel'dir.

487 Murat Birsel, "Bilgi denizine hoşgeldiniz: Foreign Policy mutluluğu", *Yeni Yüzyıl*, 30 Temmuz 1998.

İstanbul merkezli basın elitinin en çok hayranlık duyduğu kesim, yabancı gazetelerin İstanbul'da yerleşik muhabirleri. Bunlar arasında en çok ön plana çıkanlar *Le Monde* ve *The Wall Street Journal*'ın Ortadoğu ve Orta Asya muhabirleri Nicole-Hugh Pope çifti, Londra'da yayınlanan *The Times*, *The Economist*, *Time* gibi yayın kuruluşlarının İstanbul muhabiri Andrew Finkel ve birkaç yıl boyunca *The New York Times*'ın Türkiye büro şefliği görevinde bulunduktan sonra ülkesine geri dönen Stephen Kinzer. Bu isimlere özel bir hayranlık duyulmasının belli başlı nedenlerinden biri bu gazetecilerin, RP-DYP koalisyon hükümetinin sona ermesine yol açan 28 Şubat 1997 MGK kararlarından sonra entelektüel çevrelerde oluşan otoriter zihniyete karşı söyleme yazılarıyla destek olmaları. Bu nedenle Nicole - Hugh Pope çiftinin Türkiye'nin yakın tarihini son derece yüzeysel bir şekilde anlatan *Turkey Unveiled* kitabı siyasi iktidara muhalif kesimde ilgiyle karşılandı.[488] Yabancı gazetelerin yerel muhabirliğinin yanı sıra bir dönem *Sabah* gazetesinde de köşe yazarlığı yapan Andrew Finkel'in bir yazısından dolayı[489] "TSK'yı yazı yoluyla küçük düşürmek" iddiasıyla DGM'de yargılanması,[490] Stephen Kinzer'in izin almadan Güneydoğu'da Kürt tercümanı ile birlikte geziye çıkması üzerine Batman yakınlarında PKK lehine casusluk yaptığı iddiasıyla gözaltına alınması[491] gibi olaylar nedeniyle bu yabancı gazeteciler birden bire kendilerini siyasi iktidar ve TSK'ya karşı muhalif ve eleştirel bir tavır alan entelektüel elitlerle siyasal İslâm hareketine destek veren kesim arasında buldular. Bu nedenle basında on-

488 Kitap yayınlandıktan sonra yazar çifti, Kanal 7 televizyonuna konuk oldu, kendileriyle de bir söyleşi yapıldı. (Yalçın Çetinkaya, "Gazeteler meselesi altüst ediyor", *Yeni Şafak*, 27 Haziran 1999).

489 Andrew Finkel, "Şımak 1998", *Sabah*, 23 Şubat 1998.

490 Andrew Finkel, "Samimi olmam istendi", *Milliyet*, 16 Haziran 1999 / Andrew Finkel, "Caught in the muck of Turkey's media reform", *Washington Post*, 12 Mart 2000.

491 "New York Times reporter detained in Turkey", *Turkish Daily News*, 5 Mart 1997.

larla yapılmış ve Türkiye'ye eleştirel bakışlarını vurgulayan çok sayıda söyleşiye rastlamak mümkün.

İstanbul'un yeni levantenleri sayılabilen yabancı gazeteciler arasında meslektaşlarının en çok ilgisine mazhar olan Stephen Kinzer. Kinzer'in çok popüler olmasında en başta gelen unsur kendisinin Amerikalı, daha da önemlisi New York'lu olması. Yaşamlarının bir dönemini New York'ta geçiren, bundan ötürü de iflah olmaz bir New York özlemiyle yanıp tutuşan köşe yazarları Kinzer'e en çok hayranlık duyanlar. Kinzer'in ünü New York'ta yaşayan Türkler arasında da çok yaygın durumda. Bir süre New York'ta yaşayan Buket Uzuner bu hayranlığı şöyle gözlemliyor:

> "Bu kez New York'a gelir gelmez, önceden ya da burada tanıştığımız gazetenin okurları bana *New York Times*'ın Türkiye muhabirini övüyorlar. Anladığım kadarıyla New York'a yerleşmiş Türk-Amerikalılar (acaba izinsiz olarak mı Amerikalı oldu bunlar da?) ve geçici olarak burada bulunan sanatçı, öğrenci ya da görevliler, hep bir ağızdan gazetenin Türkiye muhabiri Stephen Kinzer Bey'den pek hoşnut olduklarını sık sık anlatıyorlar. 'Nihayet Türk kültürünü kavrayabilen bir Amerikalı gazeteci...' deniyor laf arasında."[492]

Kinzer'e ilgi gösterilmesindeki bir diğer neden, İstanbul'un entelektüel camiasında yer almak, aynı havayı solumak ve kültürü paylaşmak için olmazsa olmaz şartlardan biri olan "Açık Radyo'yu dinlemek" veya "Açık Radyo'da program sunmak" şartlarına uymasıdır. Kinzer İstanbul'da yaşadığı dönemde Açık Radyo'da blues programları sunarak, muhalif yayın çizgisiyle tanınan *Öküz* dergisinde de "Blues Baba" müstear adıyla blues yazıları yazarak "muhalif" ve "entelektüel" kimliğini tescil etti. Bir diğer neden Kinzer'in siyasi iktidara muhalif entelektüel elitlerle sıkı bağlar geliştirmesidir. İlk bakışta kendini açıkça pek belli etmeyen bu bağların varlığı çeşitli ipuçlarında ortaya çıkıyor. Bu ipuçları, Kinzer'in çalışma odasına ÖDP afişlerini ve gözaltına

492 Buket Uzuner, *New York Seyir Defteri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 143.

alınmasının ardından Haluk Gerger'in kendisine yolladığı "İşte şimdi Türkiye'de yaşamaya başladın, Tanrı yardımcın olsun" notunu asması, gazeteci Ragıp Duran'ın cezaevine girmesinden önce gazeteci ve yazar camiasının gözde mekânı Asmalımescit'teki Refik'te Duran'ın onuruna verilen partiye davet edilmesi, seçimlerde oy kullanması mümkün olsa kime oy vereceği sorusuna "Oyum tartışmasız meyhaneci Refik'in!" diyecek kadar Refik'i sevmesidir.[493] İstanbul'da dört yıl yaşayan Kinzer'in görev süresinin sona ermesi ve New York'a geri dönme zamanının gelmesi yakın dostları ve hayranları arasında derin bir hüzün yarattı. New York'a dönüşünden hemen önce Mehmet Ali Birand 32. *Gün* programında Kinzer'le veda niteliğinde uzun bir söyleşi yaptı.[494] Kinzer'in *The New York Times*'daki İstanbul yazılarını okurken sık sık, "Bugünlerde Amerika'da olmak varmış!" diye düşünen Haluk Şahin[495] ile Şahin Alpay[496] "güle güle Stephen" sözleriyle Kinzer'i New York'a uğurladılar. Türkiye'de yaşadığı sıradaki izlenimlerini derlediği, tek özelliği de son derece yüzeysel bir eleştirel bakış olan, *Crescent and Star* kitabı henüz Türkçe çevirisi yayınlanmadığı dönemde bile -Kinzer'in yazılarıyla edindiği ve yakın dost çevresinin sitayişkâr sözleriyle de perçinlenen "işte bizi bizden iyi anlayan Amerikalı entelektüel" ünü nedeniyle- basının büyük ilgisine mazhar oldu.[497]

Kendilerini entelektüel elitlerin bir parçası olarak gören kö-

493 Serfi Ergun, "Bu ülke rakısız anlaşılmaz", *Star Cumartesi*, 4 Eylül 1999.

494 Kinzer'in bu söyleşide ayak ayak üstüne atması *Milli Gazete*'nin bir köşe yazarını çok öfkelendirdi. Bkz. Nedim Odabaş, "Gazeteciye bak!", *Milli Gazete*, 23 Temmuz 2000.

495 Haluk Şahin, "Güle güle Stephen", *Radikal*, 23 Haziran 2000.

496 Şahin Alpay, "Kinzer", *Milliyet*, 22 Temmuz 2000.

497 Ayten Sezin, "Kinzer, Türkiye'yi yazdı", *Hürriyet*, 14 Haziran 2001 / Güngör Uras, "Türkler meze ile karın doyuruyor", *Milliyet*, 15 Haziran 2001 / Burçak Güven Memecan, "Türk'e Türk'ü anlatan Amerikalı", *Aktüel*, 21-27 Haziran 2001, sayı 518, s. 40-42 / Haluk Şahin, "Doğu'ya söyleyiş", *Radikal Kitap*, 12 Ekim 2001, s. 8-9 / Doğan Uluç, "Krizimiz beceriksiz liderlerin faturası", *Hürriyet*, 19 Ekim 2001 / Yonca Poyraz Doğan, "Ana yemek hep mutfakta", *Cumhuriyet Dergi*, 30 Aralık 2001, sayı 823, s. 12-13. Kitap 2002 yılında *Hilal ve Yıldız: İki Dünya Arasında Türkiye* (Çev. Funda Keskin) başlığıyla İletişim Yayınları tarafından yayınlandı.

şe yazarlarının yabancı meslektaşlarına aşırı ilgi göstermelerinin nedeni sadece mesleki dayanışmayla açıklanamaz. Bu aşırı ilginin kaynağı her iki tarafın da bir ortak zeminde buluşmasıdır. Bu ortak zemin de Türkiye'yi oryantalist bir bakışla kuşbakışı gözlemlemektir. Ekonomi yazarı Ege Cansen Türkiye'yi oturdukları yüksek ayaklı iskemleden süzen bu köşe yazarlarını "ecnebi yazarlarımız" olarak niteledikten sonra bakışlarını ve ruh hallerini şöyle tanımlıyor:

> "Ecnebi yazarlarımız, gazete köşelerinden, bu ülkenin meselelerine bir Türk değil, bir yabancı olarak bakıp yorum getiriyor. Zaten hayattan bekledikleri en büyük mükâfat, Batılıların iltifatına mazhar olmak. Hele hele, yazdıklarının *'dış basında yer alması'* onlar için en büyük gurur kaynağı. (...) Onlar, bu ülkenin problemlerine *'biz nasıl çözeriz'* diye değil, *'siz nasıl çözersiniz'* hatta *'bu sersem Türkler problemlerini niçin çözemiyor'* penceresinden bakarlar. Yazılarının değişmeyen kurgusu budur. Onlar, Profesör Tekinalp'in deyişiyle, konuşlandırdıkları *'yüksek hakem'* postundan, aşağıya doğru bakıp *'bu kafayla gidersen askere, zor alırsın tezkere diye'* dışlarındaki Türkiye'yi, eksik olmasınlar sık sık ikaz ederler."[498]

Gazetecilerin Batı'nın önde gelen gazetelerinde yayınlanan haberlerle çoğu zaman aynı gazetelerin İstanbul muhabirleri tarafından yazılmış, vasat düzeydeki kitaplara hayranlık ve tapınmayla karışık ilgi göstermelerindeki bir diğer neden biraz daha kişiseldir. Köşe yazarları yazamadıkları yazılarının yabancı meslektaşları tarafından yazılması halinde bundan destek alıp kendileri de aynı konuları daha cesur ve eleştirel bir üslûpla işleyebilmektedirler.

"Genç ve Özgür Kadınlar"a Seslenen Köşe Yazarları

Doksanlı yıllar çalıştıkları için ekonomik bağımsızlıklarına kavuşmuş, yeni doğum kontrol yöntemleri sayesinde cinsel

498 Ege Cansen, "Ecnebi yazarlar", *Hürriyet*, 6 Ocak 2001.

özgürlüklerini ilan etmiş, genellikle yalnız yaşayan kentli ve eğitimli genç kadınların yılları. Doksanlı yıllar, Anadolu'yu baştan başa otostopla dolaşan bir genç kızın rol aldığı Turkcell Hazır Kart reklamında kullanılan "Ben Özgürüm" sloganında olduğu gibi bireyselliğin ve özgürlüğün egemen olduğu yıllar.[499] İstanbul'u ve İstanbul'daki yaşamı sürekli New York'a benzetip New York'ta yaşadıklarını düşleyen genç kadınlar, New York'ta çalışan kadınların özgür cinsel yaşamlarını dile getiren *Sex and the City* televizyon dizisini seyrettikten veya *Bridget Jones'un Günlüğü*'nü okuduktan sonra kendi yaşamlarının da bu dizi veya günlükteki kahramanların yaşamlarına benzediğini fark ettiler.[500] *Sex and the City* dizisinin gösterime girmesinden sonra "İstanbul'da yaşayan yalnız ve özgür kadınlar" teması medyada gittikçe yaygınlaşmaya başladı. *Aktüel* dergisi 500. sayısından itibaren toplumda gözlenen değişime uyum sağlamak için "Gece ve Şehir" başlığını taşıyan ve ana kahramanları yalnız kadınlar olan bir çizgi banda yer verdi.[501] *Cosmopolitan* ve *Harper's Bazaar* İstanbullu meslek sahibi, yalnız yaşayan kadınların erkeklerle olan ilişkilerini ve meslek hayatlarını konu eden söyleşiler yayınladı.[502]

Kentli çalışan elitlere hitap eden ve böyle bir kesimin farkında olan basın bu potansiyel kadın okur kitlesini kazanmak için kadın yazarları da bünyesine kattı. *Radikal* gazetesinde "Elif'in Günlüğü" başlığıyla yazan ve diplomat Tansuğ Bleda'nın kızı Aslı Bleda olduğu söylenen Elif, *Milliyet Pazar*'da ışıltılı bir Manhattan görüntüsünün fonda yer aldığı "Kent ve Seks" başlıklı sütunun yazarı Banu İçöz, önce *Yeni Binyıl*'da

499 *Hürriyet*, 24 Eylül 2000. Reklamda oynayan kız için bkz. Tolga Akyıldız, "Kim bu kız?", *Hürriyet*, 24 Eylül 2000.

500 Bu haleti ruhiyeyi dile getiren bir yazı için bkz. Simten Danışman, "New York köleleri", *Hürriyet Kelebek*, 9 Şubat 2001. *Bridget Jones'un Günlüğü* İngiliz *The Independent* gazetesi editörlerinden Charles Leatbeater'in yarattığı ve Helen Fielding'in yazdığı sanal bir kadın kahramanın günlüğüdür.

501 Metin Soysal, "500. sayı", *Aktüel*, 15-21 Şubat 2001, sayı 500, s. 5.

502 Ceyda Aşar, "İstanbul bekârları nasıl yaşıyor?", *Cosmopolitan*, Mart 2001, sayı 108, s. 84-87 ve Esra Sevin, "Yeni hayatlarınız", *Harper's Bazaar*, Mart 2001, sayı 90, s. 100-103.

daha sonra *Amica* dergisinde yazan Zeyneb K. gibi kadın yazarlar, genç ve yalnız kadınların sıkıntı, sevinç ve üzüntülerini, erkek arkadaşlarıyla olan yaşantılarını ve cinsel yaşamlarını dile getiren yazılar kaleme aldılar ve geniş bir tiryaki okur kitlesi yarattılar.[503] İsmet Berkan, "Elif'in Günlüğü" köşesinin doğuşunu şöyle açıklıyor:

> "*Bridget Jones Diary* kitap haline gelmeden önce gazetede yayınlandığı zamanlarda bu günlüğün hastasıydım. Günlük anonim gibi duruyordu, zaten takma isimle yazılmıştı. Bundan hareketle, *Radikal*'de böyle bir köşe açılabileceğini, şehirli, çalışan ve aynı zamanda *Radikal* okuyan kadınların bu köşeye ilgi gösterebileceğini düşündüm. Ben Mehmet Yılmaz'ı ikna ettim. Ardından böyle bir köşeyi kim yazar diye araştırmaya başladık. Burada ismini vermeyeceğim, çünkü iznini almadım, Elif'i bulduk ve o da Elif'in Günlüğü'nü yazmaya başladı."[504]

Bu isimlere ek olarak Ayşe Arman, Perihan Mağden, Duygu Asena ve Tuba Akyol da yalnız yaşayan, her anlamda özgürlüklerine kavuşmuş genç kadın okurların tiryakisi olduğu isimler. Bu isimler kimilerine göre "Türkiye'nin Bridget Jones'ları".[505] Kimisine göre "Bizim Bridget Jones'lar", otuzlu yaş kuşağındaki genç kadınların yaşantılarını şarkılarında dile getiren popçu Göksel (Demirpençe) ve roman yazarı Fidan Terzioğlu.[506] Terzioğlu'nun ilk romanının kahramanı bir reklam ajansında metin yazarı. Alkent Hillside City'de spor yapıyor. Canı sıkıldığında istifa ediyor ve yeni bir yaşamı denemek için New York'a gidiyor.[507]

---

503 "Seks in the Cihangir", *Aktüel*, 28 Aralık 2000-3 Ocak 2001, sayı 499, s. 45-46.

504 Simten Danışman, "Gazetecilik başarısı", *Hürriyet Cumartesi*, 21 Nisan 2001.

505 "Türkiye'nin Bridget Jones'ları", *Tempo*, 30 Ağustos-5 Eylül 2001, sayı 35/716, s. 30-33.

506 Ayşegül Sönmez, "Bizim Bridget Jones'lar", *Milliyet Cumartesi*, 27 Ekim 2001.

507 Fidan Terzioğlu, *Hayat Roman*, Stüdyo İmge, İstanbul, 2001. Bu konuda çıkan söyleşiler için bkz. Aylin Varon, "Hayat karışıklıklardan sonra başlar", *Aktüel*, 18-24 Ekim 2001, sayı 535, s. 72-73.

Fransız Kültürünün Müstesna Bir Seçkini: Mine G. Kırıkkanat

Köşe yazarları arasında keskin üslûbuyla dikkat çeken bir diğer gazeteci Mine G. Kırıkkanat.[508] Kırıkkanat'ı diğer yazarlardan ayıran en önemli özelliği İslâmî hareketin içinde mevcut totaliter, ırkçı ve laiklik karşıtı nüvenin varlığına sürekli işaret etmesi. Ancak Kırıkkanat'ın bu haklı duyarlılığı kendisini aşırı bir uca savurdu ve kırsal kökenli olup Batı kültürünü özümseyememiş kişilere karşı nefrete varan bir tavır almasına yol açtı. Bu nefret birçok yazısında kendini belli etti.[509] Kırıkkanat'ın kendine güveni de sonsuz. Kendisiyle yapılan bir söyleşide "Mine Kırıkkanat da yazar mı! diyeceklere verecek cevabınız nedir?" sorusuna verdiği şu cevap tepeden bakmayla güvenin bir araya geldiği zaman ortaya çıkan mükemmel ürünün bir örneği:

> "Onlar okur bile değil! Hayatta okumayı becerdiler mi ki, yazarın ne olup, olamayacağını anlasınlar. Ayrıca böyle düşünen bir salak olduğunu da zannetmiyorum! Yazdığım kitaplardan iki tanesi Fransızca'ya tercüme edildi. Fransa'da kitap yayınlatmanın kolay olduğunu düşünenin alnını karışlarım! Kitapları Fransızca'ya çevrilmiş olan kim var bu ülkede? Orhan Pamuk, Yaşar Kemal, Nedim Gürsel, Latife Tekin, Mahmut Makal ve ben. Yayıncım diyor ki 'Öbür kitabın nerede?' 'Zamanım yok' diyorum."[510]

Yazarın belli bir terbiyeye ve kent kültürüne sahip olmayanlara karşı bakışı, kendi ifadesiyle, "çok ırkçı". Bunun nedenini de şöyle açıklıyor:

---

508 Bu gazeteciye dair yapılmış bir ilk inceleme için bkz. Asena Günal, "Mine G. Kırıkkanat ve beyaz Türk oryantalizmi", *Birikim*, Nisan 2001, sayı 144, s. 66-73.

509 Mine G. Kırıkkanat, "Paris sokaklarında", *Radikal*, 10 Eylül 2000 ve Mine G. Kırıkkanat, "Paris sokaklarında", 18 Şubat 2001 / Mine G. Kırıkkanat, "Fransızları püskürttük!", *Milliyet*, 17 Aralık 2000 / Mine G. Kırıkkanat, "Paranın huyu, paranın suyu", *Radikal*, 17 Aralık 2000 / Mine G. Kırıkkanat, "Paranın keyfine limon...", *Radikal*, 18 Aralık 2000.

510 Ayşe Arman, "Beni anlamayan aptaldır", *Hürriyet Pazar*, 20 Ağustos 2000.

"Benim ırkçılığım, insanların dini, rengi ya da sınıfı üzerine bir ayrım değil: Ahalinin iyisini kibar, kötüsünü kaba diye niteliyorum. Kibarlığın başka tanımı yok. Oysa kabalığın pek çok. Ayısı var, dayısı var; magandası, zontası, angutu, hayvanı, kerizi, kerestesi bol. Hıyarlar ve kabaklar gibi terbiyesiz sebzegilleri de sayarsak, ne kadar çoğunlukta oldukları belli. (...)

Kapılardan içeri 'kentli' yazısına rağmen dalanlar kadar, bu kenti kapısız bırakanları da kapı dışarı etmek istiyorum yana yakıla."[511]

Yazarın Batılı yaşam tarzına ayak uyduramamış kesimi "kapı dışarı etme" arzusu aralıklı olarak nükseltmekte. Fransa'yı ziyaret eden Türk pancar üreticilerinin gezileri sırasındaki kimi tuhaf davranışları karşısında isyan eden yazar aklından şunları geçiriyor:

"Türkiye, zarar ettiği şeker üretiminden kurtulmak için fabrikaları özelleştiriyor biliyorsunuz. Acaba diyorum, zaten özel bazı üreticileri de yabancılara satsak, belli bir tür nüfustan kurtulabilir miyiz?"[512]

Kurban Bayramı sırasında şehrin kenar mahallelerinde, sokaklarda kurban kesilmesi de yazarı dehşetle karışık bir iğrenme duygusuna sürüklüyor:

"Belediyeler bu yıl mezbaha çadırları kurdular, kesim yerleri gösterdiler. Bana mısın demedi göçebe kalıntısı cellatlar güruhu. Toplumsal alanlar babalarının malı çünkü. Kendilerinin olmayan her yeri işgal etmeye alışmış, geceкondusunu çatmış, kendi kubur sularında oynuyor çocukları; kamusal mekânların, sokakların mı temizliğini düşünecek? Arkasında bırakığı leşlerden mi rahatsız olacak? Ne rahatsız edebilir onları? Görüntü mü, koku mu? Kendileri hangi görüntüyü veriyorlar, hangi kokuyu yayıyorlar ki?"[513]

511 Mine G. Kırıkkanat, "Centilmenlik", *Radikal*, 16 Ekim 2000.

512 Mine G. Kırıkkanat, "Şekerleme", *Radikal*, 22 Nisan 2001.

513 Mine G. Kırıkkanat, "Bayramın seyranı", *Radikal*, 7 Mart 2001.

Kırıkkanat'a göre kültürsüzlüğün ve cehaletin egemen olduğu bir toplumda seçim yapılması halinde seçmenlerin oy kullanırken hata yapmaları neredeyse kesin, zira bu cahil kitle için doğru pusulayı doğru zarfa yerleştirmek, kendi deyimiyle, "okuma yazma bilmeyen insana matematik testi uygulamaya benziyor". Bu nedenle doğru pusulayı doğru zarfa yerleştirebilen "bilinçli ve bilgili seçmen" sonuçları etkileyebilir:

> "Bu seçimler, bu garip kapanma saatiyle bile Türkiye'de belki de ilk kez cahil çoğunlukların değil, eğitimli azınlıkların avantajıyla sonuçlanabilir!"[514]

Köşe Yazarı Olmanın Diğer Faydaları

Köşe yazarları iki değişik türde hediyelerle taltif edilmekteler: Birincisi sadece seçkinlere açık olan davetlere ve kültür faaliyetlerine davet edilecek muteber zevat arasında yer almaktır. İkincisi ürünlerini tanıtmak isteyen şirketlerin Avrupa veya Amerika'nın cazibeli şehirlerine düzenledikleri tüm giderleri ödenmiş tanıtım gezilerine katılmaktır. Köşe yazarları bu davet, hediye ve gezilerin karşılığını ya dinledikleri konseri, ya hediye aldıkları lüks baskı kitabı veya tanıtım gezisine katıldıkları ürünü methederek ve bu arada daveti düzenleyen şirkete sıcak bir şekilde teşekkür ederek verirler. Köşe yazarlarının ticari ürün promosyonunda ne tür fedakârlıklara katlanabileceklerinin en güzel örneği Can Ataklı. Ataklı'nın görevine olan bağlılığı ve aşkı sınır tanımadı. Aniden rahatsızlanıp hastaneye yatmasına rağmen satış mağazası açma vesilesiyle Türkiye'ye gelen ünlü Fransız sofra takımları üreticisi Christofle'un Yönetim Kurulu Başkanı'yla hastane odasında söyleşi yaptı. Bu müstesna anın tarihe mal olması için de hastane odasında Yönetim Kurulu Başkanı ve Türkiye temsilcileriyle birlikte çektirdiği bir hatıra fotoğrafını yazısıyla birlikte yayınladı. Christofle sofra takımlarının oldukça pahalı ürünler olduğu malûm olmasına rağmen Ataklı hastane yatağından okurlarına tavsiyede bulunmaktan geri kalmadı:

514 Mine G. Kırıkkanat, "Dört dörtlük seçim", *Radikal*, 16 Şubat 1999.

"Burada kişisel fikrimi söylemek istiyorum. İnsanlar kendi hayatlarındaki hoşlukları kendileri yaratabilir. Dostlarıyla keyifli bir akşam yemeğini güzel bir masada yemek isteyenler, paraya biraz kıyarsa kıyamet kopmaz."[515]

Köşe Yazarlarının İkonlaşmaları

Köşe yazarlarının Avrupalı meslektaşları gibi köşelerine fotoğraflarının konmasının ardındaki amaç, gazetecilerin isim ve çehrelerinin kamuoyuna mal olmasıydı.[516] Bu misyon büyük bir başarıyla yerine getirildi. Köşelerine fotoğraflarını yerleştiren gazeteciler simalarını kamuoyuna mal ettikten sonra bundan faydalanarak televizyon dünyasına da adım attılar. Köşe yazarları ya yazarı oldukları gazetenin medya grubuna bağlı veya savundukları siyasi görüşe yakın çizgideki televizyon kanallarının programlarında müzakereci veya yorumcu olarak görünmeye başladılar. Böylece ilk bakışta hiç kimsenin önemsemediği veya anlam veremediği, sütunları süsleyen birer fotoğraf, köşe yazarlarına süratli bir şekilde kamusal kimlik kazandırdı. Köşe yazarlarının sütunlarında yer alan fotoğrafların ne kadar önemli olduğunu anlamak için *Milliyet* başyazarı Güneri Cıvaoğlu'nun bıyık ve sakal bırakmasının *Hürriyet* tarafından birinci sayfadan haber yapılmasına bakmak yeterlidir.[517] Köşe yazarlarının kamusal kimlik kazanmaları ve topluma mal olmaları onlara ek işler ve de bunun sonucunda kayda değer bir gelir getirdi. Bu sürecin bir sonraki adımı ünlü gazetecilerin yazılarını kitap haline getirip "yazar" konumuna terfi etmeleri, "en çok satan yazarlar" listesine girmeleri, reklamlara çıkmaları,[518] vakıf üniversitelerinde öğretim görevlisi olma-

---

515 Can Ataklı, "Çatal bıçağın soylusu olur mu demeyin, olur", *Sabah*, 23 Temmuz 1995.

516 İngiliz basını için bkz. "Gazetecilik gösteri işi mi?", *Cumhuriyet Dergi*, 7 Ocak 2001, sayı 772, s. 10-11.

517 "Cıvaoğlu'nun yeni imajı", *Hürriyet*, 18 Eylül 2000.

518 Reklamlara çıkmış ve filmlerde rol alan köşe yazarlarının küçük bir bilançosu için bkz. "Onlar artist gazeteci!..", *Sabah*, 7 Ocak 2000.

ları, yerel ve uluslararası toplantılara konuşmacı olarak davet edilmeleriydi. Köşe yazarlarının birer entelektüel ikona haline gelmelerinde meslek dayanışması da etkiliydi. Gazetelerin pazar eklerinde, köşe yazarının çalıştığı medya grubuna ait dergilerde, ünlü köşe yazarlarıyla yapılan tam sayfa söyleşiler yayınlandı. *Hürriyet* sadece köşe yazarlarının "yazılı portreleri"ni içeren özel bir ek yayınladı.[519] Köşe yazarları televizyon programlarının vazgeçilmez konukları arasında yer aldı. Köşe yazarları siyaset ve iş âleminin güçlü adlarıyla yakınlaşmaları ve muhabbetlerini artırmaları sonucunda sonsuz bir güç ve kudrete sahip olduklarına, Ege Cansen'in deyimiyle, "ülkeyi ve hatta dünyayı, köşesinden idare etme noktasına geldiklerine inanmak" gibi tuhaf bir ruh haline kapıldılar. Aynı zamanda sözü ciddiye alınan ağırbaşlı birer fikir adamı olduklarına da derinden inandılar. Köşe yazarlarının benmerkezci bir üslûpla kendilerine ayrılan sütunlarda düşündüklerini ve hissettiklerini aktarmalarının bir gazeteci ve yazar üzerinde yarattığı inanılmaz cazibeyi en güzel şekilde *Adı Aylin* ve *Fûreya* biyografik romanlarıyla ünlenen Ayşe Kulin dile getiriyor. Uzun yıllar boyunca bir köşe yazarı olmayı hayal eden Kulin, tek bir yazı gibi çok kısa süren bir deneyle sınırlı kalan köşe yazarlığının ilk ve son gününde bu duyguyu şöyle anlatıyor:

> "Anne, bir köşem var benim. Bu ne demek biliyor musun? Duygularımı, düşüncelerimi, sevinçlerimi, heyecanlarımı kısacası tüm yaşadıklarımı okurlarımla paylaşabileceğim, onlara yüreğimden geçenleri aktaracağım BİR KÖŞEM VAR BENİM."[520]

Köşe yazarlarının mütevazılığı bir yana bırakıp kendi kendilerini methetmelerinin en güzide örneklerinden biri Güneri Cıvaoğlu'dur. *The New York Times* muhabirinin Cıvaoğlu'nun bir başyazısından alıntı yapmasını[521] Cıvaoğlu "kanaat önderliği"nin âdeta bir tescili olarak yorumluyor. Yazısının alıntılan-

519 *Hür Portreler*, 1 Ocak 2002.

520 Ayşe Kulin, "Benim köşem", *Milliyet*, 8 Kasım 1998.

521 Douglas Frantz, "Turkey's turmoils exacts a prince in the billions", *The New York Times*, 25 Şubat 2001.

dığı *The New York Times* makalesinin kopyasını sütununa koyarak "sözü dinlenir başyazar" olduğunu dünyaya bir kere daha ilân ediyor.[522] Köşe yazarlarının birer ikona, birer "kanaat önderi" haline dönüşmelerinin bir diğer örneği de *Yeni Binyıl* köşe yazarı ve *Agos* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink. Ali Kırca'nın yönettiği, Dink'in de tartışmacı olarak katıldığı bir *Siyaset Meydanı* programında Kırca, Dink'i "kanaat önderi" olarak takdim etti.[523] Dink ayrıca *Hürriyet* gazetesinin 14 Şubat Sevgililer Günü vesilesiyle yayınladığı ve ünlü kişilerin yer aldığı "Geleceğe Aşk Mektupları" ekinde eşine yazdığı mektupla yer aldı.[524] Köşe yazarlarının kamusal bir figür haline gelmelerinin bir diğer örneği de Diyarbakır'da oynanan "ünlüler" maçı. Bu futbol karşılaşmasında Ali Kırca, Fatih Altaylı, Tayfun Talipoğlu, Reha Muhtar oyuncu, Leyla Umar ise saha komiseri olarak yer aldı.[525]

AMERİKA, AMERİKA![526]

Amerika, Türkiye için daima uygarlığın ve teknolojinin doruk noktası, coğrafi mesafe nedeniyle de ulaşılması neredeyse imkânsız uzak bir diyar havasını taşıdı. Türkiye için Amerika ya ellili altmışlı yıllarda Hikmet Feridun Es gibi gazetecilerin haftalar boyunca bir ucundan diğer ucuna gezip gördüklerini tefrikalar halinde yayınladıkları gizemli bir diyar, ya dünya güzellik yarışmalarına katılmak üzere güzellerin gittikleri okyanusların ötesinde pırıltılar saçan bir ülke, ya da gazetelerin düzenledikleri çekilişlerde "Amerika seyahati" ikramiyesi kazanan talihli okurların Pan American'la uçtukları bir "hayaller ülkesi"ydi.

---

522 Güneri Cıvaoğlu, "Rota sakin sular...", *Milliyet*, 27 Şubat 2001.

523 "Türkiye ne yapmalıydı?", *Siyaset Meydanı*, ATV, 9 Şubat 2001.

524 *Hürriyet*, 14 Şubat 2001, *Geleceğe Aşk Mektupları* eki, s. 15.

525 Atilla Korkmaz-Mürsel Acay, "Okkan Müdür'e toplu anma", *Sabah*, 26 Şubat 2001.

526 Elia Kazan'ın Kayseri'den Amerika'ya göç edişini anlatan *America, America*, (Madison Books, 1984) adlı roman ve filmin başlığı. Bu bölüm *Birikim* dergisinin Mart 2000 sayısında yayınlanan "Burası New York, karşısı Üsküdar" başlıklı makalenin geliştirilmiş ve değiştirilmiş şeklidir.

Türk kamuoyunda ellili altmışlı yıllara kıyasla doksanlı yıllarda çok daha sık ve yoğun bir şekilde rastlanan New York ve Amerika hayranlığının ilk adımları seksenli yıllarda atıldı. 1980 sonrasında Türkiye'nin dışa açılması, THY'nin 1988 yılının sonunda New York'a uçuşlar düzenlemesi,[527] dönemin başbakanı Turgut Özal'ın Amerika'ya sık sık gitmesi sonucunda Amerika ve onun efsanevi kenti New York, Türk elitlerinin ağızlarından düşüremedikleri, neredeyse kapı komşusu haline getirdikleri bir kıta ve kent havasına büründü. Basında Amerika gezilerinin tefrikalarına rastlamak ilk başta heyecan uyandırdıysa da bir süre sonra "New York" ve "Amerika", gazetelerin sürekli yer verdikleri birer tema haline geldi. Amerika kıtasını çekici kılan en önemli unsur New York'tu. New York umutların anası Yeni Dünya'yı, geleceği, teknolojiyi ve moderniteyi temsil ediyordu. Bu özellikleriyle kıta Avrupası'nda yaşayan herkes için çok cezbedici olan New York, Türkiye ve Türkler için daha da çekiciydi. Turgut Özal'ın sık sık Amerika'ya gitmesi ve bu ülkeden beğeniyle söz etmesi de bu hayranlığın gelişmesinde etkiliydi. Özal'ın Gazi Üniversitesi'nde düzenlenen "Değişen Türkiye'de Siyaset" konulu panelde, genç bir mühendis olarak bir arkadaşıyla birlikte New York'a ilk vardığında neler hissettiğini dile getiren ve televizyonda defalarca gösterilen şu konuşması insanların bilinç altına yerleşti:

> "Amerika'ya ilk varışımızda benzer bir geçmişe sahip Anadolulu iki genç mühendistik. İkimiz de 1,65 m. boyundaydık ve Manhattan'a adımımızı attığımızda müthiş etkilendik. Hiç birimiz gökdelenler arasındayken o anda aniden hissettiği aşağılık duygusunu itiraf etmedi. Hepimiz 'Bir Türk dünyaya bedeldir' sözleriyle büyümüştük. Türkiye'nin az gelişmiş kırsal manzarası çabucak beynimden geçti. Her birimiz dünyaya bedelsek o zaman nasıl oluyor da ülkemiz böyle [geri] kalıyordu? Bizden aşağı olduğu varsayılan bu halk bu mucizeleri nasıl inşa edebilmişti?"[528]

527 "Türkiye'den New York şimdi 30 saniye!", *Hürriyet*, 5 Eylül 1988.

528 Cengiz Çandar, "Some Turkish perspectives on the United States and Ameri-

New York zamanla sadece İstanbullu elitlerin İstanbul'a benzettikleri bir kent değil, sokaktaki insanın herhangi bir şeyi kıyaslamasında kullandığı referans haline geldi. Amerikan hayat tarzının diğer simgeleri de yavaş yavaş Türkiye'nin toplumsal yaşamına girdi. ANAP'ın ikinci kuruluş yıldönümü için düzenlenen gece ABD Başkanı'nın konutu Beyaz Saray'daki davetleri andırıyordu.[529] Cumhurbaşkanlığı görevi sırasında Özal için kurulan basın merkezi için gene Beyaz Saray model alındı.[530] Siyaset alanında kendini bu şekilde belli eden Amerikan kültüründen etkilenme, Halloween'in Cadılar Bayramı, Saint Valentine's Day'in Sevgililer Günü adları altında kopyalanmasından gençlerin lise mezuniyet gecelerine limuzinle gelmelerine kadar çok geniş bir yelpazede tezahür etti.[531] Galleria alışveriş merkezindeki Fame City eğlence mekânı "Fame City'e git, Amerikalı gibi eğlen" sloganıyla tanıtıldı.[532] New York'un gizemli ve cezbedici havasında bir hafta sonu veya birkaç gün geçirme birçok yarışma ve çekilişin büyük ödülüydü.[533] New York sevdasının son vardığı nokta New York'u konu eden birçok inceleme ve gezi günlüğünün yayınlanmasıydı.[534] Bütün bu gelişmeler olurken SHP Genel Sekreteri Fikri Sağlar'ın

can policy towards Turkey", s. 117-152, 121. Morton Abramowitz (Der.), *Turkey's Transformation and American Policy*, The Century Foundation Press, New York, 2000 içinde / "Özal'ın yönettiği panelde Başkanlık sistemi tartışıldı", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1993.

529 "Anıların gecesinde Beyaz Saray havası", *Milliyet*, 19 Mayıs 1985.

530 "Özal'a Beyaz Saray modeli basın merkezi", *Hürriyet*, 20 Kasım 1989.

531 Güven Polat, "Mezuniyet töreninde limuzin modası", *Hürriyet*, 10 Haziran 1990.

532 "Fame City'e git Amerikalı gibi eğlen", *Hürriyet*, 16 Şubat 1989.

533 Parliament sigarasının düzenlediği çekilişin ödülü bir haftalık New York gezisi olup gidiş-dönüş Concorde'la idi. ("İşte tatil Parliament ile bir hafta New York!", *Hürriyet*, 2 Eylül 1991). Citibank kredi kartı kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla kart kullanıcıları arasında yapılan çekilişin talihlileri yeni binyılı New York'ta selamladılar. ("Siz de 2000'e New York'ta girin!", *Radikal*, 17 Kasım 1999).

534 Bugün birçok gazeteci ve yazarın sadece New York'u konu eden kitaplarına rastlamak mümkündür. Temsilî mahiyette birkaç kitabı zikretmekte fayda vardır: İrfan Erdoğan, *Amerika İkinci Vatanda İdeoloji, Düşler, Gerçekler*, Umut Yayıncılık, Ankara, 1995 / Serdar Turgut, *Maymunu Tokatlamak*, Parantez, İstanbul, 4. Baskı, 1997 / Serdar Turgut, *New York*, Khalkedon, İstanbul, 1998 /

"Türkiye, tüketen ve sömüren Özal'ın küçük Amerikası oldu" yorumu aslında herkesin farkında olduğu ancak görmezlikten geldiği bir gerçeği seslendiriyordu.[535]

Geleceğin Seçkinlerini Hazırlama Potası: Amerikan Üniversiteleri

12 Eylül askeri darbesinden önce "yurtdışında yüksek öğrenim" dendiğinde akla ilk gelen ülkeler Fransa ve İngiltere, üniversiteler ise Sorbonne, Oxford ve Cambridge'di. Üniversiteyi Washington'da okuyan, daha sonra da oraya yerleşen bir işadamı seksenli yılların başıyla ikibinli yılları karşılaştırıp şu gözlemde bulunuyordu:

> "20 yıl önce ben öğrenciyken Türkiye'den Amerika'ya direkt uçuş yoktu. Uçaklarda karşılaştığım yolcuların yüzde doksanını da resmî görevliler ve askerî personel oluştururdu. Şimdi uçaklarda öğrenciden geçilmiyor. (...) Arkadaşım 20 yıl önce önemli günlerde o zamanki Büyükelçi Şükrü Elekdağ'ın Washington'daki elçilikte tüm Türk öğrencilere kuru fasulye-pilav partisi verdiğini anlattı. Şu anda sadece Washington'daki Türk öğrencilerin sayısı o hale gelmiş bulunuyor ki bırakın büyükelçilikte hepsini toplayıp yemek vermek, sıradan bir kokteyl düzenlemek dahi mümkün değil."[536]

ANAP'ın iktidar olmasıyla başlayan serbest piyasa uygulaması, Turgut Özal'ın Amerika gezileri, Avrupa'yı da etkisi altına alan Amerikan kültürü, yurtdışında eğitim görüp, uzun yıl-

---

Mine G. Kırıkkanat, *Bir 'New' varmış 'York' olmuş*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998 / Yılmaz Erolgaç, *Taşı Toprağı Altın Amerika*, California, [1998] / Enis Batur, *Amerika Büyük Bir Şaka, Sevgili Frank, Ama Ona Ne Kadar Güleblliriz?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999 / Buket Uzuner, *New York Seyir Defteri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000 / Mehmet Altan, *Amerikan Rapsodisi*, Can Yayınları, İstanbul, 2000 / Zafer Avşar, *Sanki Amerika'da Yok Mu?*, Onbin Yayınları, İstanbul, 2000. Bu son kitap Amerika'ya göç etmiş bir ziraat mühendisinin olumsuz izlenimlerini içermektedir.

535 "Sağlar 'Türkiye, Özal'ın küçük Amerikası oldu'", *Hürriyet*, 3 Şubat 1987.

536 Mehmet Y. Yılmaz, "İlim Çin'de bile olsa..", *Radikal*, 23 Kasım 1999.

lar orada çalışmış "prensler"in geri dönüp Özal'ın başbakanlığı sırasında kamu sektöründe görev almaları, pazarlama, işletme ve finans eğitimi görmüş İngilizce bilir gençlere gittikçe artan ihtiyaç gibi nedenler gençlerin yüksek öğrenim görmek üzere Amerika'ya gitmelerini teşvik eden olgulardı. Dış ticaretin serbestleşmesi, yurtdışına çıkışlarla döviz işlemlerindeki kısıtlamaların kaldırılması sonucunda 1980'li yılların ortasından itibaren basında Amerika'da yüksek öğrenim gören gençlere ait haberlere artan bir hızla rastlanmaya başlandı.[537]

Bu gelişmenin bir sonraki aşaması ise köşe yazarlarının yoğun bir şekilde Amerikan üniversitelerini methetmeleriydi. Bu eğilimin en güzel özelliklerinden biri kızının Brown Üniversitesi'ndeki ilk günlerini anlatarak tüm ailenin heyecan ve sevincini okurlarıyla paylaşan Güngör Uras'ın günler boyu süren yazı dizisiydi.[538] Uras'ın yazı dizisi istisnai bir örnek olmayıp yeni bir eğilimi ilân ediyordu. Artık gazeteciler kendi veya dost çocuklarının Amerika'da nerede okuduklarını ve nasıl başarılı olduklarını anlatıyor, bu sevinci okurlarıyla paylaşıyorlardı. Nitekim Mehmet Barlas seçkin bir aileye mensup bir gencin çok ünlü bir Amerikan üniversitesine kabul edilmesinin yakın çevresinde yarattığı sevinci şöyle aktarıyor:

> "Reşit Egeli, önce İmar Bankası'nda sonra Sınai Kalkınma Bankası'nda, Türkiye'nin bayındırlığını ve endüstrileşmesini finanse etmiş, önemli bir bankacı. Reşit Egeli'nin oğlu Şerif

537 "ABD'de 6 bin Türk genci yüksek öğrenim görüyor", *Güneş*, 4 Şubat 1985 / "Amerika'da üniversiteye gitme şansı", *Sabah*, 29 Mayıs 1989 / "Amerika'da Yaz okulu", *Hürriyet*, 30 Nisan 1985.

538 Tevfik Güngör, "Amerika'da Üniversiteler", *Dünya*, 9 Ağustos 1989 / Tevfik Güngör, "ABD'de Üniversiteler", *Dünya*, 24 Mayıs 1990 / Tevfik Güngör, "ABD'de aile geliri, ev fiyatları bir üniversite öğrencisinin yıllık faturası", *Dünya*, 1 Haziran 1990 / Tevfik Güngör, "Amerika'da üniversite eğitimi", *Dünya*, 24 Eylül 1990 / Tevfik Güngör, "Amerika'da üniversiteler", *Dünya*, 25 Eylül 1990 / Tevfik Güngör, "Amerika'da okumak", *Dünya*, 26 Eylül 1990 / Tevfik Güngör, "Vartan Gregorian", *Dünya*, 27 Eylül 1990 / Tevfik Güngör, "Amerika'da bir üniversitenin açılışı", *Dünya*, 28 Eylül 1990 / Tevfik Güngör, "The Critical Review", *Dünya*, 1 Ekim 1990 / Tevfik Güngör, "J. C. Nelson Üniversite'de Açılış Duası", *Dünya*, 2 Ekim 1990 / Tevfik Güngör, "Amerika'da 'B' okulları ve 'MBA' eğitimi", *Dünya*, 31 Ekim 1990.

Egeli, Türkiye'nin ihracatında öncülük etmiş bir yönetici ve bir müteşebbis. Bu ailede üçüncü kuşağın da, aynı başarı çizgisini sürdüreceği şimdiden belli oldu. Şerif Egeli'nin oğlu Fuat Egeli, bu yıl Princeton Üniversitesi'ne kabul edilen tek öğrenci. Cenap ve Şerif Egeli, oğullarının başarısını, geçen hafta verdikleri bir davetle kutladılar. Nejat Eczacıbaşı, Sakıp Sabancı, Şarık Tara, Suna Kıraç, Eli Aciman, Halil Bezmen, Oya Başak, Leyla Alaton, Güngör Uras, Vural Akışık, Selahattin Beyazıt, Fehmi Behlil, İsmet Özbek gibi davetlilerin yanında, dede Reşit Egeli de, Fuat'ın başarısını konuştu o gece.."[539]

Bu alanda artan bir talebin ve potansiyelin mevcut olduğunu gören *Hürriyet* de habercilik hizmetinin kapsamını genişletti. Yurtdışında yüksek öğrenim görmek isteyenlere danışmanlık hizmeti veren HİT şirketini kurdu. Bu hizmetle ilgili haberler gazetede yoğun bir şekilde yer aldı.[540] Yüksek eğitimi Amerika'da yapma seferberliğinin kamuoyundaki en büyük destekçileri, çoğu zaman kendi çocukları da Amerika'da eğitim gören köşe yazarlarıydı. Köşe yazarları bu desteklerini çeşitli şekillerde belli ettiler. *Hürriyet* yazarı Mehmet Barlas gazetesinin yan kuruluşu HİT'le dayanışma gösterip faaliyetlerini övdü.[541] Can Ataklı yüksek öğrenimlerini Amerika'da sürdürmek isteyen öğrencilere danışmanlık hizmeti veren müessese veya kişileri tanıttı.[542] Kızı Columbia Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gören Güngör Uras'ın Columbia Üniversitesi'nin mükemmel düzeyinden okurlarını bihaber bırakmaya gönlü razı olmadı.[543] Köşe yazarları ciddi bir görev anlayışıyla

539 Mehmet Barlas, "Egeli'ler", *Sabah*, 14 Temmuz 1990.

540 "Paralı ama Kaliteli", *Hürriyet*, 28 Haziran 1993 / "Fırsatı Kaçırmadınız!", *Hürriyet*, 28 Haziran 1993 / "Yes, America!", *Hürriyet*, 18 Ağustos 1993 / Yeşim Ergin, "Artık HİT var", *Tempo*, 20 Temmuz 1994, sayı 29, s. 78-80 / "Hürriyet'in öğrencileri ABD'ye gitti", *Hürriyet*, 22 Ağustos 1993.

541 Mehmet Barlas, "Eğitimsiz kalkınma olmaz...", *Hürriyet*, 18 Kasım 1992.

542 Can Ataklı, "Parası olana, çocuğunu Amerika'da okutma şansı", *Sabah*, 15 Ocak 1995 / Can Ataklı, "Yurtdışında yeni bir eğitim fırsatı", *Sabah*, 7 Ekim 1996 / Can Ataklı, "Amerika'da eğitim için önemli fırsat", *Sabah*, 8 Ocak 1996.

543 Tevfik Güngör, "Columbia Law School", *Sabah*, 24 Kasım 1994 / Ali Rıza Kardüz, "Columbia Üniversitesi", *Sabah*, 23 Mart 1995.

kendi veya yakın dostlarının çocuklarının eğitim gördükleri Amerikan üniversitelerinin açılış veya mezuniyet törenlerinde yapılan konuşmaları hayranlıkla dinleyip özetlerini aktardılar.[544] Mehmet Barlas bununla da yetinmeyip Amerikan üniversitelerinde olup bitenleri okurlarına iyice anlatmak için girip ders izledi.[545]

Amerikan üniversitelerinin fahri tanıtıcılığını üstlenen köşe yazarları İstanbullu seçkin aile çocuklarının Amerika'nın önde gelen üniversitelerine kabul edilişlerini haber yapmaktan da kaçınmadılar.[546] Bu gençlerin tanıtımını üstlenen köşe yazarlarından biri de aynı seçkin çevreye ait Güngör Uras'tı. Güngör Uras'ın bu konudaki bir yazısı İstanbul aristokrasisinin düzenlediği davetlere katılanların protokol listesi havasını andırıyor; listede Aydın Doğan, Rahmi Koç, Şevket Sabancı, Selim Egeli, İsmail Cem, Ayşe Komili ve Toprakbank Yönetim Kurulu Başkanı Ertuğrul Kumcuoğlu'nun çocuklarının adları yer alıyordu.[547] Canan-Mehmet Barlas çiftinin yurtdışında eğitim gören kızları Ela Barlas'ın hazırladığı ve yurtdışında okuyan gençler konusunu işleyen bir diğer haberde adları geçen öğrenciler de Türkiye'nin önde gelen ailelerin ço-

544 Ali Rıza Kardüz, "Yapabilirim, Yapacağım, Yaptım", *Sabah*, 24 Temmuz 1993 / Ali Rıza Kardüz, "Şükran Günü", *Sabah*, 28 Kasım 1994 / Mehmet Barlas, "Bir Amerikan üniversitesinde, birinci gün izlenimleri...", *Sabah*, 30 Ağustos 1995 / Ali Rıza Kardüz, "İnsanlar farklı doğuyor. Birbirlerinin kopyası olarak ölüyor", *Sabah*, 11 Eylül 1995 / Ali Rıza Kardüz, "ABD'de üniversitelerden yılda 4 milyon öğrenci diploma alıyor", *Sabah*, 27 Mayıs 1997.

545 Mehmet Barlas, "Medyaya herkes kızgın, ama medyasız da olmuyor!..", *Sabah*, 20 Mart 1996.

546 Canan Barlas, "Harvard'da İki Zeynep", *Milliyet*, 13 Mayıs 1995 / "Harvard'ın yeni Türk'ü", *Sabah*, 25 Mayıs 1995 / Kürşad Oğuz, "Harvard onu bekliyor", *Aktüel*, 25-31 Mayıs 1995, sayı 203, s. 120-121 / Nuran Çakmakçı, "Üç süper öğrenci", *Hürriyet*, 1 Ocak 1999. Bu haberlerde yer alan öğrenciler THY Yönetim Kurulu Başkanı Cem Kozlu'nun, bir dönem DİE başkanlığını yürüten Orhan Güvenen'in ve Türker İnanoğlu'nun çocuklarıyla *Hürriyet* yazarı Tufan Türenç'in yeğeniydi.

547 Ali Rıza Kardüz, "New York'taki gençler", *Sabah*, 21 Kasım 1994. Bu yazıya tek eleştiri *Express* dergisinden geldi. Bkz. "Ali Rıza Kardüz bildiriyor. Savulun, New York'tan Beyaz Türkler geliyor...", *Express*, 26 Kasım 1994.

cuklarıydı.[548] Yurtdışında hep birlikte okuyan seçkin aile çocuklarının kendi aralarında evlenmeleri de bu samimiyetin ve iç içeliğin gayet doğal bir sonucuydu. Bu tür evliliklerin bir örneği Aydın Doğan'ın kızı ile Şevket Sabancı'nın oğlunun evliliğidir.[549] Kalburüstü isimlerin çocukları olmak bazı kapıların kolaylıkla açılması anlamını taşıyordu. Nitekim bazı köşe yazarları böyle ailelere mensup çocukları köşelerine misafir edip onların "ülke meseleleri" hakkındaki önemli fikirlerine ve sorularına yer verdiler. Bir dönemin Enerji Bakanı Ersin Faralyalı'nın Berkeley Üniversitesi'nde okuyan oğlunun Türkiye hakkındaki görüşleri Yavuz Donat'ın yarım sayfalık yazısının konusuydu.[550] Özal döneminin parlak yıldızı Selim Egeli'nin oğlu Fuad Egeli ile öğle yemeği yiyen Güngör Uras bu gencin fikirlerine köşesinde yer verdi.[551] Güngör Uras Alarko Holding üst düzey yöneticiliği ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı genel sekreterliği görevlerinde bulunan yakın dostu Tuğrul Erkin'in oğlunun Türk ekonomisiyle ilgili fikirlerine de sütununda yer verdi.[552] Uras dostlarının gelecek vaad eden çocuklarını kamuoyuna tanıtırken kızını da ihmal etmedi. Brown Üniversitesi'ne girdiği günden beri kızı Elif'in öğrencilik serüvenini büyük bir içtenlik ve tevazuyla okurlarıyla paylaşan Uras, mezuniyetinden sonra New York'ta bir hukuk bürosunda çalışmaya başlayan Elif'in uzun bir yazısına sütununda yer verdi.[553] Çocuklarından söz eden bir diğer köşe yazarı da kızının "ABD'nin 12. büyük hukuk bürosu"nda çalıştığını belirtmeyi ihmal etmeyen Sedat

548 Ela Barlas, "Yurtdışında öğrenim gören gençler: Gelecekte Türkiye'nin dümeni onlarda", *Pazar Postası*, 6 Mayıs 1995. Bu yazıda adı geçen öğrenciler Fuad Egeli, Esra Tümen, Senem Betil ve Aslı Berker'di.

549 "Aydın Doğan'ın kızı ile Şevket Sabancı'nın oğlu yarın evleniyor", *Sabah*, 23 Ağustos 1996.

550 Yavuz Donat, "Genç adam soruyor...", *Sabah*, 11 Ocak 2000.

551 Ali Rıza Kardüz "Gençlerimiz dünyanın saygın ve seçkin kuruluşlarında iş bulabiliyor" *Sabah*, 14 Eylül 1995.

552 Tevfik Güngör, "Türkiye'yi KİT'ler mi uçurur, eğitim mi uçurur?", *Dünya*, 8 Eylül 1994.

553 Tevfik Güngör, "N'olacak Clinton'un hali?", *Dünya*, 28 Ocak 1998.

Sertoğlu'ydu.[554] Köşe yazarlarının Amerika'da öğrenim gören kız annesi olmaları halinde okurlar annelerin kaygılarına ortak edildi. Canan Barlas kızının kendisini ne kadar özlediğini yazıyor:

> "Amerika'da okuyan kızım çağın teknolojilerini kullanarak çeşitli biçimlerde telefonla arıyor... Bu bazen bir teneffüs arası oluyor.. Ben Boğaz Köprüsü'nden eve giderken, telefonda bir ses. 'Hişt çabuk ol, koş hemen gel.' Bu ses nereden derken anlıyorum, Amerika'dan arıyor ve özlediği için yanına çağırıyor. 'Aman kızım, dur kızım, burası neresi Amerika neresi' demeye kalmıyor. 'Yarın sabah uçağa bindiğinde buradasın' diyor."[555]

Amerika'da yüksek öğrenim gören genç sayısının artması ve bunun gündelik hayatın bir parçası haline gelmesi sonucunda reklamlarda da Amerika'da eğitim gören öğrencilere yer verilmeye başlandı. San Francisco'da üniversiteyi birincilikle bitiren bir Türk öğrencinin bir telefon kulübesinden ailesini arayıp müjdeyi vermesi, ailesinin de *Hürriyet*'te yer alan bir haber sayesinde bundan haberdar olduğunu söylemesi bunun bir örneğiydi.[556] Buna benzer birkaç örnekten bir diğeri bir annenin bir Amerikan üniversitesinin kütüphanesinde ders çalışan oğluna Telsim kartlı cep telefonu ile Galatasaray maçını dinletmesi, gene başka bir annenin Amerika'da üniversiteden mezun olup Türkiye'ye geri dönen oğlunun Koçbank'ın telefonla bankacılık bölümünde çalışmasından şikâyet etmesiydi.[557]

Yurtdışında eğitim gören gençler konusunda herkesin hemfikir olduğu nokta şuydu: Gençler Türkiye'nin geleceğidir. Yurtdışında eğitim gören öğrenciler ise geleceğin üst düzey yö-

554 Sedat Sertoğlu, "Türkiye konuşuyor", *Sabah*, 9 Mayıs 2001.

555 Canan Barlas, "İç politikayı uzaklara taşımak", *Milliyet*, 8 Kasım 1995.

556 Güzel Sanatlar/Saatchi & Saatchi'nin 1995 yılında hazırladığı "Mezuniyet" temalı reklam filmi / "Bir süper Hürriyet filmi", *Hürriyet*, 17 Aralık 1995.

557 Pars-McCann-Ericsson'un hazırladığı ve 1999-2000 yıllarında gösterilen "Koçbank Fonobank" reklam filmi.

Hürriyet, 31 Mart 1996.

netici ve siyasetçi adayları yani elitleridir.[558] Amerika'da yüksek öğrenim görmenin kime yarayacağı sorusuna Güngör Uras'ın hiçbir yanlış anlamaya mahal vermeyen ve âdeta meydan okuyan cevabı ise şöyle:

> "Türkiye'nin yarınları zengin çocuklarınındır. Çünkü bugün Amerika'da çocuk okutabilmenin yıllık faturası en az 25-30 bin dolardır. Bu parayı ancak sınırlı aileler verebilir. Bu parayı verecek ailelerin Amerikan üniversitelerinde okuma şansına sahip olacak çocukları, yarın Türkiye'nin 'elitini' oluşturacaktır. Çünkü bu şansa kavuşmamış ve Türkiye'nin kısır imkânları ile eğitim görmüş olanlarla aralarında 'dağlar kadar bilgi farkı' bulunacağından, 'elitler' önde koşacak, ülkenin dümenine onlar geçecektir.
>
> Bu böyle bilinе ve de bu gerçek yüreklere sindirile..."[559]

Cengiz Çandar da aynı kanaati paylaşmakta, hatta daha da ileri gitmekte:

> "Yirmi yıl içinde yeni Türk elitinin bazı önde gelen üyelerinin Amerika'nın başkanları, senatörleri, kongre üyeleri veya diğer

558 Ali Rıza Kardüz, "New York'taki gençler", *Sabah*, 21 Kasım 1994 / Mehmet Y. Yılmaz, "İlim Çin'de bile olsa..", *Radikal*, 23 Kasım 1999 / Hasan Cemal, "New York'ta Genç Türkler...", *Sabah*, 22 Kasım 1997 / Rauf Tamer, "Gidiyorlar...", *Hürriyet*, 22 Ağustos 1994.

559 Tevfik Güngör, "Amerika'da üniversiteler", *Dünya*, 9 Ağustos 1989.

üst düzey bürokrat ve nüfuz sahibi şahsiyetleriyle sınıf veya okul arkadaşları olmaları muhtemeldir."[560]

Hülya Avşar-Kaya Çilingiroğlu çiftinin yeni doğmuş kızlarının ilerde Harvard'a girmesini arzulayan babaannenin, Harvard'ın bahçesine gömmek üzere torununun göbek bağını Amerika'ya götürmesi ise çocukları ve torunlarının seçkinlerin en ön sırasında yer alması arzusunun bir başka ilginç örneği.[561]

Yurtdışında eğitim gören öğrenci sayısının artması, dış ticaretin serbestleşmesi, iş dünyasının büyüyüp gelişmesi, yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'ye yerleşmeleri gibi etkenler sonucunda iyi eğitimli ve yabancı dil bilen gençlere talep artmaya başladı. Bu durumun farkına varan GYIAD hem kamuoyunda adından azami derecede bahsettirme, hem üye sayısını artırma, hem de yurtdışında bulunan Türk gençlerine hizmet verme amacıyla "Tersine Beyin Göçü Projesi" başlattı. Projenin amacı yurtdışında öğrenim gören veya çalışan gençlerin Türkiye'ye geri dönüşlerini sağlamak ve onları özel sektörde yasıflarına uygun işlere yerleştirmekti.[562] Kendileriyle bu konuda görüşülen gençlerin tümü İstanbul'da artık "hızlı yaşam"ın mevcut olduğu konusunda hemfikirdiler. "Bar kültürü"nün artık İstanbul'da yerleştiğini, hatta Amerika'dan bile ileride olduğunu belirttiler. Uzun yıllar New York'ta yaşadıktan sonra Türkiye'ye geri dönen mimar Haluk Yorgancıoğlu'nun İstanbul ile New York'un elitlerini karşılaştıran sözleri ise oldukça ilginçti:

> "Tipik ve henüz yarışı kaybetmemiş bir New Yorklu, her zaman atik, her türlü mücadeleye hazır, konusunda uzman, kültürel faaliyetleri geniş kişilerdir. İstanbul'da da New York gibi bir yarış başlamış. Ancak, galiba bu yarışın kuralları henüz olgunlaşmamış. Dolayısıyla, yarış daha yorucu ve bazı

560 Cengiz Çandar, "Some Turkish perspectives on the United States and American Policy toward Turkey", s. 117-152, 152. Morton Abramowitz (Der.), *Turkey's Transformation and American Policy*, The New Century Press, New York, 2000 içinde.

561 "Zehra motor dedi", *Yeni Yüzyıl*, 24 Ocak 1998.

562 Tamer Altunay, "Türkiye'ye iyi şartta döneriz", *Milliyet*, 28 Ağustos 1992.

küçük elit grupların dışında yarışa katılanlar, şaşkın ve hedeflerini belirleyemez halde. Bir mücadeledir gidiyor ama ne için, ne maksatla bilinmiyor. Çünkü hedef yok. Bu belirsizlik İstanbullular'ın hem iş, hem de sosyal hayatlarında çok açık bir şekilde görülüyor. (..) Yukarıda bahsettiğim elit grupların İstanbul içinde başlattığı [Amerikan türü] bir hayat tarzı olduğu muhakkak. Bu hayat tarzının, New York'taki hayat tarzından pek farklı olduğu söylenemez. Eğer fark var ise, belki daha çılgın, daha zengin ve daha hareketli bile olabilir."[563]

New York! New York![564]

Amerika'da eğitim gören öğrencilerin, öğrencilik yıllarında Amerikan yaşam tarzıyla yakından tanışmış işadamlarının ve Türkiye-Amerika arasında seyahat edenlerin çoğalması sonucunda basında Amerikan hayat tarzını konu eden köşe yazıları olağanüstü bir hızla artmaya başladı. Bu köşe yazılarının ana konusu New York'tu. Köşe yazarları günler boyunca süren yazı dizilerinde New York'un inanılmaz cazibesini okurlarına aktardılar. Okurlara cömertçe sunulan New York turizm rehberliği hizmeti, kimi zaman New York'ta daire kiralamadaki güçlükleri,[565] New York'ta yayınlanan dergi ve gazeteleri,[566] sanat galerilerindeki sergileri,[567] kimi zamansa Manhattan'da kiraların düşmekte olduğunu bildiren haberleri kapsadı.[568] New

563 Gülse Şener-Sefa Kaplan, "Youngtürkler geliyor!", *Aktüel*, 17-23 Eylül 1992, sayı 63, s. 40-46.

564 Frank Sinatra'nın ünlü şarkısı.

565 Aylın Livaneli, "Manhattan'da yaşamak", *Hürriyet Cumartesi*, 16 Ekim 1997 / Cem Akaş, "New York'lu emlakçılar...", *Gazetepazar*, 13 Şubat 2000 / Aslı Aydıntaşbaş, "New York sefalethanesi", *Yeni Binyıl*, 13 Ağustos 2000.

566 Serdar Turgut, "The New Yorker", *Hürriyet İnsan Kaynakları*, 16 Ocak 2000 / Serdar Turgut, "Dergiler üzerine", *Hürriyet İnsan Kaynakları*, 20 Şubat 2000 / Serdar Turgut, "En keyifli yazım", *Hürriyet İnsan Kaynakları*, 7 Mayıs 2000 / Serdar Turgut, "NYT'de üslup değişikliği", *Tempo*, 25-31 Mayıs 2000, sayı 650, s. 90.

567 Güngör Uras, "New York'ta Sensation", *Milliyet*, 9 Ocak 2000 / Güngör Uras, "İstanbullu Peter New York'ta bir sergi daha açtı", *Milliyet*, 12 Ocak 2000.

568 Murat Birsel, "Manhattan'daki kiralar düşmeye başladı!", *Sabah*, 28 Ocak 2001.

York'a duyulan hayranlığın artmasıyla birlikte belli başlı büyük gazetelerde New York'ta olup bitenlerden Türk okurunu haberdar kılmayı, dolayısıyla okura küresel dünyanın başkentiyle aynı frekansta yaşadığı hissini vermeyi amaçlayan "New York muhabirleri"nin yazılarına rastlanmaya başlandı. Bu muhabirlerin yanı sıra bazı köşe yazarları aralıklı olarak New York veya Washington'u ziyaret edip Amerika hakkındaki siyasi içerikli izlenimlerini ve Amerika-Türkiye karşılaştırmalarını okurlarına aktardılar. New York izlenimlerini aktaran gazetecilerde rastlanan siyasi içerikli temaların yanı sıra kendini çok daha yoğun bir şekilde belli eden bir tema daha vardı. Bu da en ciddisinden en şen şakrağına kadar hemen hemen her gazetecinin bir şekilde değindiği "Broadway'deki gösteriler, alışveriş ve yemek mekânları" şeklinde özetlenebilecek bir konular üçgeniydi.

Broadway'deki Gösteriler

New York'u ziyaret eden gazetecilerin en zevkle yazdıkları, Broadway müzikalleri hakkında "rapor" niteliği taşıyan yazılardı. Canan - Mehmet Barlas çifti, New York'un en ateşli hayranlarından. Mehmet Barlas okurlarını New York'ta olup bitenlerden bihaber bırakmama nezaketini gösterip nereye gidip yemek yenilebileceğinden, Broadway'de hangi müzikalin seyredilmesi gerektiğine kadar geniş bir yelpazede tavsiyelerde bulunuyor.[569] Bu tavsiyeler aynı zamanda New York'a yabancı olanlar için yerel adabı muaşeret kurallarının açıklanmasını da kapsıyor:

> "Broadway'de bir müzikale gitmek, beraberinde, bazı gelenekleri yaşamayı da getirir.. Örneğin oyun başlamadan önce veya iki perde arasında, tiyatronun barında içki içersiniz.. İki perde arasında; caddeye çıkıp, elinizde içki kadehi ile sigaranızı nefeslenirsiniz.. Ve müzikalden sonra, Broadway'deki eski lo-

569 Mehmet Barlas, "Hard Rock Café müze lokantası", *Sabah*, 1 Ekim 1990 / Mehmet Barlas, "Acaba hangi birine vakit ayırmalı?", *Sabah*, 30 Ekim 1990.

kantalardan birine gidip, yandaki masada oturan sanatçılarla birlikte, yemek kahvaltı arası birşeyler yersiniz.. Özellikle iki perde arası, tiyatronun kapısı önündeki kaldırımda yaşanılan anlar, Broadway'in en keyifli dakikalarıdır. Bu sırada fırsattan istifade etmek isteyen amatör sanatçılar, zenci break dansçıları, bazıları smokinli ve tuvaletli olan bu kalabalığa gösteri yapıp, para toplarlar."[570]

Mehmet Barlas bazen heyecandan kendini kaybederek okurlarını Broadway'de müzikal seyretmeye bile davet ediyor:

"Yolunuz New York'a düşerse, bu müzikali mutlaka görün. Bunu yapmayı da 'mutlu azınlığa özgü' bir şey olarak görmeyin. O gece, Broadway'deki gösteride altı tane Türk'e rastladık. Şu anda Amerika'da 120 bin dolayında Türk var. Ayrıca, her gün yapılan THY'nin İstanbul-New York uçuşları, tıklım tıklım dolu. Tabii yolunuz New York'a düşerse sade *Beauty and Beast*'le yetinmeyin. Hele Broadway'in dışına çıkarsanız (Off-Broadway), Neil Simons'un *London Suite*'ini de, Graham Greene'in *Travels with my Aunt*'unu da görebilirsiniz sahnelerde. New York'un büyüsünü, sahne ışıklarından da almaya çalışın buraya gelirseniz."[571]

Broadway'deki gösterileri izleyen gazetecilerin bunları köşelerine yansıtmaları bir süre sonra öyle bir hal aldı ki okurlar İstanbul'daki evlerinden çıkmadan Broadway'de sahnelenen oyunlar hakkında neredeyse uzman oldular. Köşe yazarlarının sütunları da neredeyse bir "Broadway'de ne var, ne yok?" sütununa dönüştü. Yazarlar arasında kötü iletişim ve eşgüdüm kimi zaman aynı gazetenin iki köşe yazarının birkaç hafta arayla yazılarında aynı müzikalden söz etmesi gibi tatsız sonuçlar verdi.[572]

---

570 Mehmet Barlas, "Bir Broadway gecesi ve Weber...", *Sabah*, 1 Kasım 1990.

571 Mehmet Barlas, "*Bir cadı masalının müzikali*..", *Sabah*, 8 Eylül 1995.

572 Derya Sazak, "Mavi Oda", *Milliyet*, 31 Ocak 1999 / Güngör Uras, "New York'ta Mavi Oda", *Milliyet*, 13 Şubat 1999.

Amerika'yı konu eden köşe yazılarının bir ikinci vazgeçilmez teması Broadway müzikallerinden önce veya sonra gidilen lokantalardır. Bu tema tüm köşe yazarlarının vazgeçemedikleri bir konudur. Köşe yazarları okurlarına mükemmel bir hizmet sunmak için sadece lokanta ve Broadway gösterileri haberleriyle yetinmeyip gezilmesini salık verdikleri sergi ve müzeleri de belirttiler. Kimi zamansa pratik ve faydalı tavsiyelerde bulundular:

> "Hatta, Monkey Bar'da, gürültüyü bastıracak kadar yüksek sesle konuşup Türk olduğunuzu farkettirirseniz, Bar'ın pianisti Michael'ı bir dizi Türkçe şarkı söylemeye teşvik bile edebilirsiniz. (...) Ve ziyaretlerini ay sonuna kadar uzatacaklara da 28 Mart'da Morrel Wine Bar and Café'de (1 Rockefeller Plaza on 49th St.) Bordeaux şarapları tadım yemeği olduğunu hatırlatalım."[573]

Bazı köşe yazarları ise İstanbul'un seçkin lokantalarının Amerika'nın önde gelen kişilerince de tanındığını öğrendiklerinde milliyetçi duygularla karışık büyük bir sevinç duyup bunu okurlarıyla paylaştılar:

> "New York'ta, bir restoranda (Balthazar, 80 Spring Street) yemek yiyoruz, kız kardeşim bir not uzattı: 'Tam arkanda Michael Douglas oturuyor.' 'Demek ki iyi bir restorana denk gelmişiz' dedim fakat içimde bir dürtü var, kendisiyle iki laf etsek de köşeye malzeme çıkarsak! 'Bay Douglas biz İstanbul'dan geldik, bir imza rica etsek' dedim. 'Şu yemeği bitireyim hemen' dedi, bizim masaya döndü, başladı konuşmaya: 'İstanbul'a bayılıyorum. Club 29 (Çubuklu 29), orayı unutamıyorum. O ne muhteşem yer öyle... Tekneyle geçiyorsun Boğaz'ı, gidiyorsun. Olmaz böyle bir yer, ne güzel mekan, dünyada eşi benzeri yok, çok şanslısınız.'
>
> Bizim de hoşumuza gitti, gururlandık, kendisini (bütün va-

573 Korkmaz Ilkorur, "Bayram için New York ipuçları...", *Yeni Binyıl*, 7 Mart 2000.

tandaşlarımızı arkamızda hissederek) yine davet ettik. Diyeceğim...

Bir hafta boyunca New York'ta dolaşıp 'Bizim İstanbul buradan daha iyi' duygusunu hissederken meğer sadece duygusal takılmıyormuşuz, Michael Douglas da özlüyor! Michael Douglas'tan 'Thank you' imzalı bir kart elimde, ilk fırsatta teşekkürün gerçek sahipleri Metin-Zeynep Fadıllıoğlu'na ileteceğim."[574]

Kimi köşe yazarı ise seyahat tutkunu okurları için dünyanın dört bir yanındaki kalburüstü lokantaları sıraladı. Ayrıca bu lokantalardan hangilerine kravatlı, hangilerine kravatsız girilebileceğini belirtme inceliğini de gösterdi.[575] Güngör Uras ise lüks hazır giyim mağazası Barneys New York'un içinde bulunan Şarap Barı'nda dostlarıyla birlikte yediği yemeğin en küçük ayrıntılarını bile aktardı:

"Şarap ile birlikte müşteriye bir küçük çanak içinde sızma zeytinyağı, bir sepet siyah köy ekmeği ikram ederler. Köy ekmeğini sızma zeytinyağına banıp banıp yemek, bu arada şarabı yudumlarken etrafını seyretmek, sağdaki soldaki insanlarla sohbet etmek pek zevklidir. Eğer karnınız aç ise lokanta menüsündeki yemeklerden istediğinizi sipariş edebilirsiniz. Ama benim tavsiyem kıtır bir pizza yemenizdir. Geçen hafta üç kişi Şarap Barı'nın önüne tünedik. Birer bardak kırmızı Cabarnet (8.85 dolar) Zinfandel (11.50 dolar) ve Heron Merlot (7.00 dolar) şarap içtik. Barın ikramı zeytinyağına bolca ekmek bandık. Üzerine bir de Pizza Praschutte (16.00 dolar) yedik. Toplam 46.85 dolar (yaklaşık 3 milyon lira) ödedik."[576]

Türk seçkinlerinin Washington'u ziyaret ettikleri zamanlar uğramadan duramadıkları lokantalar arasında bir tanesi emsallerinden ayrılmakta: *Cumhuriyet*'in sahibesi Berrin Nadi'nin

574 Murat Birsel, "Club 29 muhteşem, olmaz böyle yer!", *Yeni Yüzyıl*, 13 Nisan 1998.

575 Murat Birsel, "Dünyanın en iyi restoranları", *Yeni Yüzyıl*, 25 Ocak 1996.

576 Ali Rıza Kardüz, "New York'da işler kesat", *Sabah*, 1 Mart 1996.

yeğeni Sahir Erozan'a ait Cities.[577] Washington'daki Türk lobisinin vazgeçilmez bir mensubu olan Sahir Erozan, Amerikan ve Türk siyasi elitleri arasında kendine çok iyi bir yer edinmiş durumda. Bunun en basit örneği de Erozan'ın Başkan Clinton'un İstanbul'u ziyareti sırasında Clinton'un kızı Chelsea'yla bir kebapçı kaçamağı yapması.[578]

Alışveriş Mekânları ve Markalar

New York'la ilgili köşe yazılarının son durağı alışveriş mekânlarıdır. Birer New York uzmanı ve rehberi kesilen köşe yazarlarından bir kısmı elitizmi en üst noktalara vardırıp sadece en iyi markalar hakkında konuşmayı ve yazmayı uygun gördü. Mehmet Barlas neden sadece en üst markalarla ilgilendiğini şöyle açıklıyor:

> "Bazı markalar artık, tüketim toplumunun sınıfsal katlarını da belirliyor. Bilin ki, 'Benneti'yi, 'Azimut'u, 'Cantieri'yi, 'Christensen'i, 'Lürsen'i, 'Heesen'i, 'Hattevas'i, bilmeden, yeni üst-tüketim sınıfının üyeleri ile diyalog kuramazsınız. Otomobillerden mi söz edeceksiniz? Bilin ki, 'Ferrari 456-GT', 'Lamborgini V. T. Roadster', 'Porche 911 Twin Turbo', 'Aston Martin Lagonda' gibi otomobiller de var dünya pazarlarında. (...) Bu markaları bilmenizde fayda var. Çünkü artık bunlara sahip olan Türkler'in de sayısı artmakta."[579]

Mehmet Barlas bir diğer yazısında otomobil, mücevher, sürat teknesi ve giyim kuşak kategorilerinde en iyi markaların

577 Bu lokanta hakkında çok sayıda yazı mevcuttur. Temsili mahiyette olmak kaydıyla şunlar örnek gösterilebilir. Leyla Umar, "Gerçek bir büyükelçi", *Sabah*, 21 Aralık 1992 / Zeynep Göğüş, "Cities'de Özal yemeği", *Hürriyet*, 8 Ocak 1993 / Zeynep Göğüş, "Demokratlar Bodrum'a", *Hürriyet*, 28 Mayıs 1993 / Zeynep Göğüş, "Kozmopolit Washington", *Hürriyet*, 18 Ekim 1993 / Murat Birsel, "İyi bir fikirle kazanılan milyon dolarlar", *Yeni Yüzyıl*, 22 Eylül 1995 / Ayşegül Kartal, "Türkiye'de eğlence heyecanlı", *Hürriyet*, 10 Şubat 1996 / Zehra Güngör, "Dedesinin torunu", Milliyet, 8 Haziran 1999.

578 Serfizar Ergun, "Chelsea çok zariftir", *Sabah*, 21 Kasım 1999.

579 Mehmet Barlas, " 'Kitlesel üretim'den, 'tüketim merdiveni'ne...", *Sabah*, 21 Mayıs 1997.

bir listesini okurlarının bilgisine sundu.[580] Bir başka yazısında New York'ta satışa yeni çıkan ve dişleri daha parlak kılan bir jölenin haberini verdi.[581] Güngör Uras yıl sonunun yaklaşması üzerine New York'un en pahalı mağazalarında fiyatların hangi düzeyde seyrettiklerinden bahsetti.[582] Bir diğer yazısında New York'un en pahalı caddesi olan Beşinci Cadde'de açılan yeni mağazalardan söz etti.[583]

Uçak Yolculukları

Amerika ve New York hayranlığını kendilerine ayrılan sütunlarda bıkmadan usanmadan tebliğ eden köşe yazarları yazılarında havaalanlarında sürekli dolaşmanın, bir uçaktan diğerine şen kuşlar gibi seke seke, sıçraya sıçraya binmenin, tek kelimeyle iyi bir hayat sürmenin neşesini de yansıttılar. Bu aynı zamanda doksanlı yılların moda deyimiyle küreselleşmenin, "dünya vatandaşı" olmanın da verdiği bir sevinçti. Bu sevinci en çok Canan-Mehmet Barlas çifti dile getirdi. Canan Barlas geçmişle geleceği birleştiren satırlarında duygularını şöyle ifade ediyor:

> "İşte yine bir uçağa atlayarak Amerika'ya gidiyorum. Bizim eski köşkün bahçesinde oynarken senede iki ya da üç kez Amerika'ya gidilebileceğini rüyamda bile göremezdim. Akşamları bütün dünya ile birlikte aynı TV'yi seyretmek ise din kitaplarının son sahifelerinde bile yoktu. Her akşam ABD'nin Başkanı Bush'u evimizde ağırlamak, BBC'de oturumları izlemek, RTL'de Alman seksine rastlamak, dünyanın en ünlü orkestralarını eve getirmek, daha bilmediğimiz görmediğimiz binlerce yaşam tarzını öğrenmek, dünya ile birlikte dizilerde-

580 Mehmet Barlas, "Bu yazıda sadece iyi markalar var!..", *Sabah*, 26 Mayıs 1997.

581 Mehmet Barlas, "Daha beyaz dişler için...", *Sabah*, 1 Aralık 1995.

582 Ali Rıza Kardüz, "New York'ta yılbaşı alışverişleri başlamış", *Sabah*, 22 Kasım 1994.

583 Ali Rıza Kardüz, "Lafayette New Yorklular'a 'Au Revoir' ve 'Buy Buy' dedi", *Sabah*, 8 Eylül 1994.

ki aşkları yaşamak, birlikte gülmek birlikte sevinmek. (...) Taştaşmış bir kent, ağaçsız İstanbul, toz toprak, yarım kalmış inşaatlarla dolu bir kasaba. TV'de dünya ayaklarının altında. Aşağı mı iniyoruz, yukarı mı çıkıyoruz pek anlayamadım. Eski köşkleri de özlüyorum, ABD'ye uçmayı da seviyorum."[584]

Mehmet Barlas'ın bir köşe yazısı ise hem özgürce seyahat etmenin ve bunun keyfini çıkarmanın sevinciyle hem de geçmişte yapılmış gezilerin nostaljik anılarıyla dolu:

"Elime pasaportumu aldım. Yine yaprakları dolmuş. Vizeler, giriş-çıkış damgaları. Kimbilir kaçıncı pasaport bu. Aslında, eski pasaportları saklayabilmeli insan. Eski pasaportların sayfaları, eski takvim yapraklarından daha fazla hatıralarla doludur.(..) Münih'ten Ausburg'a giderken, Seul'den Pusan'a gidişinizi düşünürsünüz. Ya da Glasgow-Edinburg arasında, aklınıza, maceralı bir Kahire-İskenderiye yolculuğunuz takılır. Bir Broadway müzikalinin arasında, sokağa çıkıp cin-tonik yudumlamaktır belki de yaşamak. Cidde'den Mekke'ye, oradan Taif'e uzanmaktır ya da. Siz sayın okurlarım bu satırlara göz gezdirirken, ben Washington yolunda olacağım. Son pasaportumun geri kalan boş yaprakları da, dolmayı bekliyor. Washington'da bir kaç gün kalıp, tabii sonra yine New York'a düşecek yolum. Size oralardan yazacağım önümüzdeki günlerde."[585]

New York'a uçmak kimi köşe yazarı için seçkinlikte ve güzellikte kendilerinden aşağı kalmayan koltuk komşusuyla samimi ve düzeyli sohbetlere yol açma gibi hoş sürprizlerle de doludur:

"Uzun boylu bir adam. Griler var üzerinde. Gri bir sweat shirt, eşofmanımsı bir pantalon. Çok ama çok düzgün. Fazla düzgün. Kim bu adam be? Sen'li konuşuyor. 'İzninizle geçebilir miyim?' dediğimde, ben de ihtiyaç molası vereceğim ya, 'Tabi geçebilirsin' diyor. Gülümseyerek, son derece sakince. Haliyle

584 Canan Barlas, "Eski köşkleri de özlüyorum, ABD'ye uçmayı da seviyorum", *Milliyet*, 17 Mayıs 1992.

585 Mehmet Barlas, "Ver elini Yeni Dünya!..", *Sabah*, 29 Ağustos 1995.

biraz şaşınyorum. Bizde polisler veya taksi şoförleri 'sen'li konuşur. Ve insanı sinir ederler. Tanışıyor muyuz ki, senli konuşuyorsunuz? Bir samimiyetimiz mi var? İkinci çoğul şahıs, yerine ikinci tekil şahıs kullanmak birşeylerin göstergesidir sanki. Sınıf, eğitim gibi. Ama bir şeyin daha göstergesi: Uzun seneler yurtdışında yaşayanlar özellikle ABD'de, İngilizce'de *sen* siz ayrımı olmadığı için senli konuşurlar. 26 C, öyle arkadaşlar. 10 yıldır New York'ta yaşayan bir borsacı mimar.

Anne Avusturyalı, baba Türk, vallahi ne varsa bu melezlerde var, üniversiteyi Türkiye'de okuyor, yüksek eğitimini tamamlamak için ABD'ye gidiyor, son on yıldır da New York'ta yaşıyor. Ailesini ziyaret etmiş, şimdi dönüyor. Tüm bunları nasıl mı öğrendim. Ne yaptık ettik, 26 B'yi ekarte ettik. Frankfurt'tan sonra da 11 saat beraber seyahat ettik. En keyifli yolculuklarımdan biriydi. Darısı uzun uçak yolculuklarında sizin de başınıza!"[586]

Uçak yolculuklarını anlatmaya meraklı bir diğer köşe yazarı Zülfü Livaneli. Livaneli ya Los Angeles-Tokyo uçuşu sırasında Business Class'ta Fransız şampanyasını yudumlarken koltuk komşusu orta sınıf Amerikalı hanımla olan sohbetini,[587] yahut da TWA ile New York-Porto Rico arası First Class'ta uçarken yaşadığı güçlükleri ve THY'nin diğer uçak şirketlerine kıyasla üstünlüğünü anlattı.[588] Bazı köşe yazarları içinse uçak yolculuğu felsefi tefekküre yol açan bir macera özelliğini taşıyor. Metropolitan Müzesi'nde sergilenen Sakıp Sabancı Hat Koleksiyonu'nun açılışına davet edilenler arasında yer alan ve İstanbul-New York uçuşunu First Class'ta yapan Nilüfer Kuyaş okurlarına kalburüstü insanlarla birlikte bulunma ve onlarla sohbet etme ayrıcalığına sahip olduğunu kibarca hatırlattıktan sonra bir kereye mahsus olmak üzere haftalık yazısını yazamamasının nedenini tefekkür âlemine kaymakla açıklıyor. Bunu ya-

586 Ayşe Arman, "26 C", *Hürriyet İstanbul*, 24 Mayıs 2000.

587 Zülfü Livaneli, "Peggy ile konuşmalar...", *Sabah*, 26 Eylül 1992.

588 Zülfü Livaneli, "THY-TWA (1)", *Sabah*, 9 Şubat 1993 / Zülfü Livaneli, "THY-TWA (2)", *Sabah*, 10 Şubat 1993.

parken de hem New York'ta kaldığı otelin düzeyini, hem de kendisinin de bir uçma tutkunu olduğunu hatırlatmaktan geri kalmıyor. Bu arada da köşe yazarlarının yazı yazmalarına neden olan ilham perisinin aslında yabancı dergilerdeki yazılar olduğunu ağzından kaçırıyor:

> "Birinci sınıfta yolculuk eden Berna Yılmaz'la, Kültür Bakanı İstemihan Talay'la, Türkân Sabancı'yla sohbet edebilir, yahut elimdeki tonla dergiden birşeyler çıkartabilir, Sabancı ailesinin bizi konuk ettiği ünlü ve tarihi Waldorf Astoria Oteli'nin tam teçhizatlı Business Center odasından gazeteye fakslayabilirdim, ama yapamadım.
>
> Neden biliyor musunuz? Uzun uçuş denilen o kozaya sımsıkı sarılıp bu beklenmedik zaman boşluğunu boşa geçirmek istediğim için. İstanbul-New York arasındaki o uzun hava koridorunda hayatı doğru yaşayıp yaşamadığım konusunda tefekküre daldığım için. Felsefi ama sonuçsuz bir tefekkür.
>
> Böyle durumlarda insan kendine sözler verir ama sonra hiçbirini hayata geçirmez. Bence modern insanın özgür olabildiği tek ortam uzun uçuş. Ama hiçbir yere varmayan bir özgürlük bu. Hatta ben bu özgürlük duygusunu tekrar tekrar tatmak için uzun uçuş sapığı da olabilirim, özellikle bir yere gitmeden, sadece gitmek için..."[589]

Köşe yazarları sıradan insanlarla birlikte ekonomi sınıfında uçmak gibi alışkanlıklara sahip olmadıkları için Business veya First Class'taki rahat koltuklarına oturduktan sonra bu sınıfta uçmayla birlikte gelen ayrıcalıkların da tadını doya doya çıkardılar. Ancak her zaman olduğu gibi bu tadı ve hazzı okurlarıyla paylaşma cömertliğinde bulundular. New York'a THY'nin First Class'ında uçan Güngör Uras okurlarına yolculara yapılan ikramın ayrıntılarını aktarma inceliğini gösterdi.[590] Duygu Asena ise neredeyse tam sayfa uzunluğundaki

589 Nilüfer Kuyaş, "New York, New York", *Gazetepazar*, 20 Eylül 1998.

590 Ali Rıza Kardüz, "New York'ta yılbaşı alışverişleri başlamış", *Sabah*, 22 Kasım 1994 / Ali Rıza Kardüz, "New York'un 1807 lokantası ve THY lokantası", *Sabah*, 24 Şubat 1996.

New York yazısının çok önemli bir bölümünü THY'nin Business Class'ta sunduğu yemeğin nefasetine ayırdı:

> "Şarapları Tuğrul Şavkay seçmiş, içmek gerek. Sıcacık kuru yemişler geliyor. Yemek servisi ise lüks bir restoranda gibi masada yapılıyor. Yemek seçenekleri şunlar; Tavuk Cordon Blue, bademli pilav ile veya kâğıtta lagos balığı veya fussili burgu makarna... Ve sonunda sürpriz... Mado dondurma... İlk kez uçakta dondurma yiyorum. Uyuyup uyandıktan sonra kanape çeşitleri, portakallı tavuk, karides kokteyl, tavuk ve kuzu şiş, mantar, kroket patates ve cevizli çikolatalı petit four yiyoruz...(...) Dönüşümüz yine yemekle geçiyor. THY'nin Business Class'ında yine bir şık restoran düzeyinde yemekler sunuluyor. Bu kez dondurma ve samsa tatlısı yok, ahududulu turta ve meyveli tart var. Ondan önce ise kremalı mantar çorbası, Tavuk göğsü marinere sosunda, Karides şark sosunda ya da ıspanak ve ricotta peyniri ile doldurulmuş ravioli var. Sonra peynir ve taze meyve çeşitleri... İnişten önce menüsü de şöyle; mevsim meyveleri, corn flakes, omlet, sığır bonfilesi, pinecone patates ve brokoli ile ya da ıspanaklı krep, ızgara tavuk göğsü ve domates provencale... Ayrıca ekmekler sımsıcak, yemek öncesi gelen karışık çerez de sımsıcak..."[591]

Amerika'ya giden köşe yazarlarının bir kısmı ise geri dönüş yoluna koyulduğunda neredeyse bir ruhî bunalıma girmekte. Canan Barlas,

> "Pırıl pırıl New York sokaklarını bırakmak kolay olmuyor. 21'inci yüzyılın ayak sesleri meşhur Beşinci Cadde'nin ritmi içinde duyuluyor. Yaşayan elitin yeryüzündeki büyük bir çoğunluğu bu ünlü caddede dolaşıyor..."[592]

satırlarıyla New York'tan kopmanın ne kadar zor olduğunu itiraf ettikten sonra Amerika ile Türkiye'yi karşılaştırdığında benliğini saran bunalımı şöyle dile getiriyor:

---

591 Duygu Asena, "Sıradışı sıradanlık", *Milliyet İstanbul*, 20 Mayıs 2000.

592 Canan Barlas, "Eşitlikte değil farklılık", *Milliyet*, 4 Aralık 1994.

"Amerika'dan günler sonra Türkiye'ye geliyoruz. Washington'un seçim dönemi olmasına rağmen huzuru, New York'un dinamizmi, teknolojinin her geçen gün gündelik hayattaki etkileri, insanların her şeye rağmen pozitif enerjilerini almaya alışmışız bile. Burada artık güleryüzlü günaydınlar, içten hatır sormalar kalmıyor. Türk gazeteleri her gün başka bir faciayı müjdeleyebilmenin rahatlığı içindeler."[593]

Serdar Turgut da Canan Barlas'la benzeri duygular içinde:

"Her yıl dinlenmek için bir kez Amerika'ya gidiyorum. Uçağa biner binmez aniden üzerimden bütün stres kalkıyor. Unutuveriyorum her şeyi. Dönüşte ise tamamen tersi oluyor. Uçağa biniyorum. Memleket gazetelerine bakar bakmaz tatilin içine ediliyor. 15 gün kalmışsam, o süre boyunca kurmuş olduğum iç düzenim iki dakika içinde tekrar bozuluveriyor. Haberleri okumaya başlar başlamaz ise 15 gün boyunca vücudumdan uzaklaşmış olan negatif hisler tekrar içime gelip yerleşiveriyor."[594]

New York'taki Türkler

New York yazılarının bir diğer teması da New York'a yerleşen veya gezmeye gelen Türkler. Köşe yazarları Türklere göre ayarlanmış bir mıknatıslı içgüdü ile hareket edermişcesine New York'ta bulundukları sırada her ne tesadüfse buraya yerleşen ünlü dostlarıyla rastlaşıyorlar.[595] "New York mektupları" ile okurları New York'ta olup bitenden haberdar eden Şebnem Şenyener'in Gülçin Telci'yle birlikte olduğu bir öğle yemeğini anlatan şu satırları ünlü Türk seçkinlerin âdeta minik bir resmî geçidi:

"Gülçin [Telci] bu lokantayı, bir kaç gün önce önünden geçerken, kaçak işadamı Halil Bezmen'in boşanmakta olduğu eşi Selma Bezmen'i, film tahsili yapan Tilda ve eşi iş adamı

593 Canan Barlas, "Türkiye'ye yaklaşırken", *Milliyet*, 6 Kasım 1996.

594 Serdar Turgut, "Stres üzerine", *Tempo*, 30 Eylül-6 Ekim 1999, sayı 616, s. 56.

595 Güngör Uras, "Şimdi moda 'ilaç' yerine 'ot' içmek", *Milliyet*, 11 Mart 1999.

Erol Tezman'la yemek yerken görüp gözüne kestirmişti. Bunu bana açıklarken karşı kaldırımda çok şık giyinmiş olarak geçen yeni tanıdıkları belirdi. Bunlar kızı Yosun'un mezuniyetine gelen Ender Mermerci ve dostlarıydı. Bu resmi geçit ve selamlama yan masalarda oturanları hayretler içinde bırakmaya başlamıştı bile. Salatalarımız geldiğinde başımızı kaldırıp sokağa tekrar bakma fırsatı bulduk. Başbakan Mesut Yılmaz'ın eşi Berna Yılmaz'ın kaldığı otel Carlyle vardı. Martha Kitt, Woody Allen gibi caz sanatçılarının zaman zaman çaldıkları New York'un klasik otellerinden biri olan Carlyle'da Berna Yılmaz, Rusya mütcahhiti Şarık Tara'nın ameliyatında bulunmak ve kendi sağlık sorunlarına bir baktırmak için kalıyordu. Şarık Tara'ya refakat etmek için gelen Sinan Tara, akrabası Temiz Üstün, Tara'nın kızları da Carlyle'da kalıyorlardı. Bir gece önce New York'un eğlence sektörünün patronlarından Ahmet Ertegün ve eşi Mika ile birlikte yemek yemişlerdi. Tara'yı ziyarete gelen çok sayıda Türkiyeliler arasında Selahattin Beyazıt ve eşi de vardı. Bir süre sonra New York'ta mı, İstanbul'da mı olduğumuzu unutmuştuk, yan masalarda yemek yiyenler de aynı soruyu soruyorlardı birbirlerine."[596]

Dünyaca ünlü kişilerle yaptığı söyleşilerle tanınan gazeteci Leyla Umar, New York gezisinde orkestra şefi Gürer Aykal ve eşiyle birlikte kentin en beğenilen dolayısıyla yer bulunması da en zor lokantalarından birine nasıl gidebildiklerini anlatıp lokanta sahibesi ile aralarında geçen konuşmayı naklederken New York'un ünlü Türklerini sıralamayı da ihmal etmiyor:

"Lokantanın sahibesi, İtalyan asıllı Donna, Aykal'ları görünce hemen yanımıza gelip oturdu ve 'Ah, Türkiye, ah Bodrum'daki Halikarnas diskosu.. kalbim oralarda kaldı. Bu yaz mutlaka geleceğim' dedi. Sonra en iyi müşterilerinin Türkler olduğunu söyleyerek adlarını saydı: 'Aliye Simavi, Belma Bezmen, Ender Mermerci, Alinur Velidedeoğlu.' Ama Aliye ile Alinur'un üstüne aşırı övücü sözcükleri basa basa ekledi. Hatta,

596 Aslı Aydıntaşbaş, "Türkiyeliler New York'ta yürürken", *Yeni Yüzyıl*, 16 Mayıs 1998.

onların gece mutlaka Amaranth'a uğramadan evlerine gitmeyeceklerine dair bahse girdi."[597]

New York'ta tanıdık simalara rastlamak Canan - Mehmet Barlas çiftinin de karşılaştığı hoş sürprizlerden bir tanesi:

> Mehmet Barlas: "O kadar çok Türk'e rastlıyorsunuz ki New York'ta, bazen 'acaba ben hâlâ İstanbul'da mıyım' diye düşündüğünüz oluyor. Bir lokantada otururken, yandaki ilerideki masalarda, tanıdığınız Türkler mutlaka çıkıyor. Bir Broadway müzikalinin fuayesinde, hiç olmazsa 2-3 Türk'le karşılaşıyorsunuz."[598]
>
> Canan Barlas: "Pırıl pırıl New York sokaklarını bırakmak kolay olmuyor. 21'inci yüzyılın ayak sesleri meşhur Beşinci Cadde'nin ritmi içinde duyuluyor. Yaşayan elitin yeryüzündeki büyük bir çoğunluğu bu ünlü caddede dolaşıyor... Zaten turlamak bile farklı bir yaşam kalitesini oluşturuyor. Ağzına kadar dolu kitapçı dükkânlarında üç kitap karıştırırsanız dünyanız değişir... Yeryüzündeki bütün değişimi bu kitapçılarda yakalayabilirsiniz... Dünya öylesine küçülmüş ki, burada dolaşırken Türk dostlarınıza rastlıyorsunuz... Sanki eski Beyoğlu. İnsanlar farklı yaşıyor, ama dünya gittikçe küçülüyor."[599]

Aylin Livaneli'ye göre ise Türkler New York'u istila etmiş durumda:

> "Her gittiğim restoranın en az beş masasında Türkler oturuyor. Kimi burada yaşayan, kimi de turist olarak gelmiş Türkler. Sokaklar da 'Ayşe, bak vitrindeki kazağı gördün mü? Bayıldım vallahi!' gibi laflardan geçilmiyor. Sanki New York'un Madison caddesinde değil de Nişantaşı'nda yürüyorsunuz."[600]

---

597 Leyla Umar, "New York'taki Türkler'in tercihi: Amaranth", *Sabah*, 13 Aralık 1999.

598 Mehmet Barlas, "Her yerde Türk var!", *Sabah*, 15 Mayıs 1997.

599 Canan Barlas, "Eşitlik değil farklılık", *Milliyet*, 4 Aralık 1994.

600 Aylin Livaneli, "Amerikalılar bize bayılıyor", *Hürriyet Cumartesi*, 8 Ocak 2000.

"Ben Bir New York'lu muyum?"

Sık sık New York'a giden veya bir dönem orada yaşayıp Türkiye'ye dönen köşe yazarları için New York büyük bir nostalji ve melankoli ile anılan bir kent. Serdar Turgut devası olmayan bu aşk öyküsünü şöyle anlatmakta:

> "Ben New York'ta sabah hep 6.00'da uyanırım. Son kaldığımız ve bence harika olan The Marmara apart otelinde en üst katta şehrin siluetini görüyorduk. Gökdelenler bana romantik gelir hep. Güneş doğmaya başlarken soft jazz çalan radyo kanalını açarım. Aşağıdan almış olduğum *New York Post, Daily News, New York Times* ve tabii ki *The Wall Street Journal* ve mahalle Delicattessen'inden alınan harika kokan kahve ve yanında bagel veya muffin.
>
> Orada kalbim hep heyecanla atarak uyanırım ben. Bakarsanız gündelik yaşamıma öyle her zaman çok özel şeyler de yapmam ama o şehir bana hep öğrenme, okuma, yeni şeyler görme, yeni tatlar alma heyecanını vermiştir. Sakin yaşarım ama hayatta istediğim her şeyi her an yapabileceğim potansiyelini hissetmenin keyfini çıkarırım. Sonra ver elini metro ve Prince Street'deki olağanüstü rahat olan Starbuck's kahvehanesi. Gazeteler orada bitirilir. Gün planlaması orada yapılır. Ben daha o saatte akşam yemek yiyebileceğimiz ucuz ama kaliteli bir yer bulma arayışına geçmişimdir bile.
>
> Herhalde tahmin etmişsinizdir, bunları yazmamdaki tek amaç biraz özlemimi giderir mi acaba diye düşünmemdi. Ama tahmin ettiğimin tam tersi oldu ve şu anda da bu konuda yapılabilecek tek bir şey bile yok."[601]

New York'a kısa bir ziyaret için gelen kimi köşe yazarı içinse bu kenti tarif eden kelime: Muhteşem. Sakıp Sabancı Hat Koleksiyonu'nun Metropolitan Müzesi'ndeki açılışına davetli olan Nilüfer Kuyaş'ın yazdığı gibi:

---

601 Serdar Turgut, "Joe's Bar", *Hürriyet Pazar*, 6 Agustos 2000.

"Bütün bu koşuşturmada ben kentin panoramasına bile bakmadım, Empire State Building'e çıkamadım. Ama bereket son akşam, Güler Sabancı Beşinci Cadde'de geçen yıl satın aldığı yeni evinde bir davet verdi de, yüksek bir yerlerden New York'un akşam siluetine bakabildim. Ve gördüğüm taş yığını beni dehşete düşürdü. Garip bir uygarlığın mezarlığını izliyordum sanki; üstelik ağaçsız kalmış bir mezarlık ve binlerce gökdelen mezar taşları gibi göz alabildiğine uzanıyor dört bir yanda.

Belki de yükseklik korkumdu bana bu korkunç izlenimi yaşatan. New York'a haksızlık etmemeliyim. Mimarisi berbat olabilir, ama yaşantısı muhteşem. Üstelik öyle mamur, öyle bakımlı ki, insan mamur kelimesinin anlamını orada kavrıyor.

New York'a kıyasla Paris ve Londra köy kaldı gözümde; İstanbul ise sadece bir mezra!"[602]

Zeynep Göğüş'e göre bu kentin âdeta şehir marşı haline gelmiş ünlü "New York, New York" şarkısı kimi insanın hayatını bile değiştirmişti:

"Liza [Minelli], New York New York'u söylerken yanımda oturan arkadaşım kızkardeşinin bu şarkı yüzünden New York'a yerleştiğini kulağıma fısıldadı."[603]

Mehmet Y. Yılmaz ise fırsat verilirse nerede yaşamak istediği konusundaki tercihini net bir şekilde ortaya koyuyor:

"Eğer ileride Ecevit'in söylediği gibi yeni bir dünya kurulacak ve biz Türkler de bu dünyada nerede duracağımıza kendimiz karar verebileceksek, ben şahsım adına konuşuyorum ki birinci tercihim New York'tur."[604]

Kitabevleri

Köşe yazarlarının Amerika bağlantılı bir diğer vazgeçilmez konusu ise Amerika'nın yayın ve kitap dünyasıdır. Köşe yazarla-

602 Nilüfer Kuyaş, "New York, New York", *Gazetepazar*, 20 Eylül 1998.

603 Zeynep Göğüş, "Liza ve martılar", *Sabah*, 23 Temmuz 1995.

604 Mehmet Y. Yılmaz, "My little town", *Radikal*, 19 Aralık 1997.

rı ya Amerika'da en son yayınlanan kitaplardan okurlarını haberdar kılmak için çırpınıp dururlar,[605] veya Amerika'da popüler olan kitaplardan uzun uzun alıntılar yapıp okurlarına gündelik yaşama dönük bilgece tavsiyelerde bulunurlar.[606] Kimi köşe yazarı ise *The New York Times*'ın "en çok satan kitaplar" listesindeki kitapları okurlarına tavsiye eder.[607] Amerika'nın ünlü Barnes and Noble kitabevi zinciri ise New York'a giden tüm Türk gazetecilerinin ziyaret ettikleri, daha da önemlisi ziyaret ettiklerini yazmadan duramadıkları bir kültür tapınağı.[608]

"Amerikan Rüyası"nı Gerçekleştirmenin İki Yolu: Yeşil Kart ve Amerikan Vatandaşlığı

Amerika hayranlığının topluma gittikçe egemen olduğu bir ortamda en son aşama "Amerika'ya yerleşme" fikrinin toplum içinde yaygın olarak kabul görmeye başlamasıydı. Amerikalıları "birinci sınıf", Avrupalıları "ikinci sınıf", Türkleri de

605 Şebnem Şenyener, "Ölümüne okuyan, ölümüne yazanlar", *Yeni Yüzyıl Cafe-Pazar*, 10 Mart 1996 / Şahin Alpay, "Kitapseverlere", *Milliyet*, 7 Mart 1998 / Aylin Livaneli, "Harry Potter'in hikâyesi", *Hürriyet Cumartesi*, 10 Eylül 1999 / Taha Kıvanç, "New York'ta kitaplar", *Yeni Şafak*, 3 Ekim 1999 / Arzu Çağlan, "New York'ta yaz kitapları", *Radikal İki*, 30 Temmuz 2000.

606 Mehmet Barlas, "Amerikalılar da 'değişim'in peşinde...", *Sabah*, 3 Eylül 1995 / "Normal bir insan mısınız?", *Sabah*, 17 Eylül 1995 / "Patronunuza gerçekten güveniyor musunuz?", *Sabah*, 5 Aralık 1995 / "Hem kendimizi hem de dünyayı anlatan kitaplar", *Sabah*, 17 Mart 1996 / "Bir başkadır benim kitaplarım", *Sabah*, 26 Kasım 1996 / Mehmet Barlas, "Sorun yaşlanmak değil, dinozorlaşmak", *Sabah*, 23 Kasım 1995 / Mehmet Barlas, "Tecrübe konuşuyor!", *Sabah*, 24 Kasım 1995 / Mehmet Barlas, "Türkler, İsrailliler kadar başarılı!..", *Sabah*, 19 Mayıs 1997.

607 Serdar Turgut, "Yaz kitapları", *Hürriyet İnsan Kaynakları*, 11 Haziran 2000 / Serdar Turgut, "Hayat hikâyeleri", *Hürriyet İnsan Kaynakları*, 25 Haziran 2000.

608 Hıncal Uluç, "New York'ta gündüzler ve kitaplar...", *Sabah*, 6 Ekim 1998 / Fatih Altaylı, "Amerika'da kıskandığım tek şey", *Hürriyet*, 25 Ağustos 1997 / Mehmet Barlas, "Dünyanın en büyük kitabevi...", *Sabah*, 9 Eylül 1995 / Mehmet Barlas, "Bugün bize pir geldi, gülleri taze geldi!", *Sabah*, 16 Eylül 1994 / Ayşe Arman, "Siyahın başı sağolsun", *Hürriyet Pazar*, 28 Mayıs 2000 / Sedat Sertoğlu, "Kitapların dünyası", *Sabah*, 1 Kasım 2000 / Sedat Sertoğlu, "Hava Kuvvetleri", *Sabah*, 16 Haziran 1999 / Sedat Sertoğlu, "Dört kitap", *Sabah*, 26 Haziran 2000.

Hürriyet, 18 Eylül 2000.

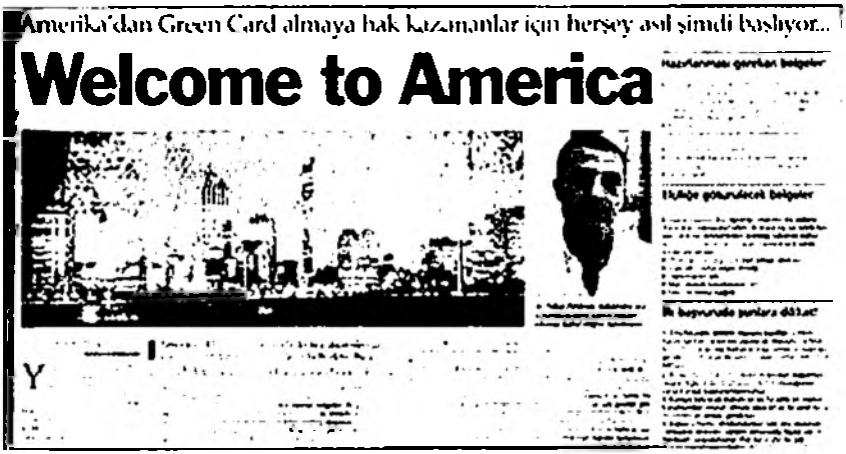
"üçüncü sınıf bir ülkenin vatandaşı" olarak gören İzmir'in Konak ilçesi Belediye Başkanı için tercih açıktı:

> "Eğer bana hangi ülkenin vatandaşı olmak istersin diye sorulsaydı, Amerikan vatandaşı olmak isterdim."[609]

Yabancı uyruklulara Amerika'da oturma ve çalışma izni veren Yeşil Kart'ın her yıl piyango çekilişiyle muhtelif ülkelerin göçmenlerine kısıtlı sayıda dağıtılması Türk halkının da ilgisini çekti. Bu konuda her yıl basında düzenli olarak konuyla ilgili haberlere rastlandı. Konunun popülerleşmesi ve talep oluşması üzerine *Hürriyet* hizmetini genişletip piyangoya katılma başvurularının düzenlenmesinde danışmanlık yapmaya başladı.[610] Yeşil Kart'ın özellikle gençler nezdinde yarattığı ca-

609 Çağlayan Bilgen, "Amerikan hayranı belediye başkanı", *Milliyet*, 8 Ocak 1992.

610 "Hürriyetim'den yaşamınızı kolaylaştıracak bir hizmet daha...", *Hürriyet*, 18 Eylül 2000.

Amerika'dan Green Card almaya hak kazananlar için herşey asıl şimdi başlıyor...

Welcome to America

Yeni Binyıl, 10 Temmuz 2000.

zibe o kadar fazla ki, Microsoft'tan onaylı bilgisayar sistem mühendisliği sertifikası veren bir eğitim programıyla ilgili bir haber "bu kurs yeşil kart kazandırır" başlığını taşıyor.[611]

"Amerikan rüyası"nı gerçekleştirmek için Yeşil Kart çekilişi kadar rağbet gören bir diğer çözümse Amerikan vatandaşlığını elde etmek. Bunun çaresi de müstakbel annelerin doğumlarını Amerika'da gerçekleştirmeleri. Böylece doğan bebek yasalar gereği Amerikan vatandaşı olmakta. Amerika'da doğum yapmak eğilimi, 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde RP'nin başta İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlıkları olmak üzere illerin çoğunda seçimleri kazanmasından sonra kendini belli etti.[612] 24 Aralık 1995 genel seçimlerinin sonuçlarının belli olması ve RP'nin gene en çok oy alan parti olduğunun kesinleşmesinden sonra bu eğilim belirginleşmeye başladı. Böyle bir toplumsal değişmenin farkına varan The Marmara Oteli de muhtemel doğum tarihinden üç-dört ay önce Amerika'ya gelip doğum sonrasına kadar burada kalmaya başlayan

611 Timur Poyraz, "Bu kurs Yeşil Kart kazandırır", *Sabah Pazar*, 17 Aralık 2000.

612 Şule Yücebıyık, "Şimdi ABD'li çocuk moda", *Milliyet*, 31 Mayıs 1994.

ailelerin geçici konut ihtiyaçlarına cevap vermek üzere The Marmara Manhattan Oteli'ni New York'ta hizmete açtı. Otel yetkililerine göre oteli ya uzun süreli tedaviye gelenler ya da Amerika'da doğum yapacak anneler tercih etmekte:

> "Çocuklarının ilerde Amerikan vatandaşlığı hakkını kolayca kazanabilmesi için ABD'de doğum yapmak isteyenler var. New York The Marmara en az üç ay Amerika'da kalması gereken bu kişiler için iyi bir tercih..."[613]

Amerika'da doğum yapmak, genellikle siyasi ve ekonomik kriz dönemlerinde görülen bir olgu. Nitekim son ekonomik kriz ortamında da bir örneğine rastlandı. Manken ve oyuncu Zeynep Tokuş, "Bu devirde nasıl üniversite mezunu olmak bir altın bilezikse, Amerikan vatandaşı olmak da öyle!" diyerek Amerika'da doğum yapacağını açıkladı.[614] Bunun nedeni bir anne tarafından şöyle açıklanıyor:

> "Bebeğimin ikinci sınıf insan muamelesi görmesini istemedim. Ne yazık ki, örneğin Avrupa'da Türk olduğunuzu anlayınca size karşı tavırları değişiveriyor. İkinci sınıf insan muamelesi yapıyorlar. Kızımın yurtdışına çıkmak için vizelerle uğraşmasını, kendini ispat etmek için kişiliğini ön plana çıkarmak zorunda kalmasını istemedim."

Bu genç anne, annesinin kendisi gibi düşünceli davranıp onu Amerika'da doğurmuş olması halinde bugün nasıl yaşıyor olacağını da şöyle açıklıyor:

> "Eğer annem beni ABD'de doğursaydı, her sabah 'bakalım bugün başımıza hangi felaketler gelmiş' diye korkarak gazeteleri açmayabilirdim. Kalabalık yerlerde patlayan bombalar, içme suyuna karışan zehir, küfreden bakanlar, küçülen ekmekler, rüşveti, mafya infazı, trafik canavarı gibi olgularla her gün

613 Razi Canikligil, "Manhattan'daki ilk Türk oteli", *Hürriyet*, 12 Nisan 1998 / Yalçın Pekşen, "The Türkler...", *Akşam*, 14 Nisan 1998.

614 Deniz Altuntaş, "ABD vatandaşlığı altın bilezikmiş!", *Milliyet*, 24 Temmuz 2001.

'daralmak' yerine, Long Island'da iki katlı, havuzlu bir evin bahçesinde barbekü yapıyor olabilirdim."[615]

İstanbul'un New York'laşması

Değişen Yaşam Tarzı

Amerika'da eğitim görüp Türkiye'ye geri döndükten sonra Amerika'da alıştığı hayat tarzını Türkiye'de de sürdürmek isteyen genç bir kuşağın varlığı İstanbullu elitlerin yaşam tarzını da değiştirmeye başladı. Amerikan kültürünün vazgeçilmez ritüellerinden olan, futbol karşılaşmalarında gösteri yapıp taraftarları coşturan ponpon kızlara Türkiye'de de rastlanmaya başlandı.[616] Polislerin yeni kıyafetlerinden söz eden bir haberde kadın memurların bu yeni kıyafetleriyle Amerikalı meslektaşlarına benzedikleri vurgulandı.[617] Antalya Emniyet Müdürüyle görüşen Ertuğrul Özkök Antalya'da düzenlenen ve Interpol şeflerinin katılacakları uluslararası bir toplantı nedeniyle Antalya polisinin kıyafetinde yapılan değişikliği şöyle anlatıyor:

> "Emniyet Müdürü anlatıyor. Antalya'ya ilk defa atlı polis getiriyorlarmış. Bütün koruma polislerine siyah gözlük taktıracaklarmış. Polis üniformaları elden geçirilmiş. Yani şehir, güzelliğine yakışır bir polis estetiğine kavuşmaya hazırlanıyor. 'Her şey San Fransisco'daki, Los Angeles'taki gibi olmalı' diyorum. Yani filmlerde gördüğümüz LAPD gibi. Los Angeles Polis Department gibi. ANPD; Antalya Polis Department."[618]

Amerika'yı model alma ilk yardım hizmetlerinden güvenlik güçlerine, güvenlik güçlerinden telefon numaralarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsadı. Bir noktadan sonra da günlük hayatın doğal bir parçası haline geldi. Toplumda görülmeye baş-

615 Bülent Cankurt, "Born in USA", *Aktüel*, 29 Haziran 1995, sayı 208, s. 32-35.

616 Ferhan Kaya, "Artık maçlar daha zevkli!..", *Tempo*, 25 Ağustos 1993, sayı 34, s. 64-67.

617 "Kızlarımız ABD'li polisler gibi", *Hürriyet* 2, 25 Nisan 1994.

618 Ertuğrul Özkök, "Türk Rivierası'da atlı polisler", *Hürriyet*, 20 Ekim 1996.

layan bu eğilimin somut örneklerine işaret etmek gerekirse ilk akla gelenler şunlar: Amerika'da ilk yardım numarası olan 911 İstanbul'da ambulans hizmeti veren bir kuruluşun acil numarasını belirledi. Hizmeti veren kuruluş neden 444 0 911 numarasını seçtiğini "Amerika'daki 911 rescue (kurtarma) sistemi Türk halkı tarafından çok iyi bilindiğinden 444 0 911 akılda çabuk kalabilecek bir numara" diyerek açıkladı.[619] Polis arabalarının üzerine "Call 155" yazıldı.[620] Bir blucin defilesi New York gökdelenlerinin fon olarak kullanıldığı bir gösteri ile tanıtıldı.[621] Benzer bir şekilde televizyon kanallarındaki sohbet programlarında arka plan olarak kullanılan dekor gene bir New York görüntüsüydü.[622] Telefon numaralarında yedi, il alan kodlarındaysa üç haneye geçilmesiyle birlikte İstanbul'un Avrupa yakası için alan kodu 212 oldu.[623] Bu da ironik bir şekilde New York Manhattan'ın alan koduyla aynıydı.[624] Amerikan kültüründen etkilenme düğünlere de sirayet etti. Genç bir çiftin düğünü Amerikan geleneklerine özgü kır düğünü tarzında yapıldı.[625] Çırağan Kempinsky Oteli'nde açılan "Wedding Center" düğün salonu ve burada yapılan törenler Amerika'da kiliselerde yapılan törenleri andırıyordu:

> "Düğün saati yaklaşırken artık tüm konuklar yerlerini alıyor. O sırada kilise düğünlerinin vazgeçilmez düğün marşı çalmaya başlıyor. Arkamızdaki kapıdan gelin ve babası yürüyerek tahta sıraların arasındaki koridora doğru ilerliyorlar. Sıra başlarında oturanlar, gelin ve babasının üstüne tıpkı kilise düğünlerinde olduğu gibi beyaz güller atıyor. Sonra baba, kızını

619 "Amerikan acil yardım sistemi 911 Türkiye'de", *Hürriyet*, 23 Şubat 2000.

620 Haluk Öz'ün okur mektubu, *Yeni Yüzyıl*, 10 Mart 1995.

621 Selim Genç, "New York gibi", *Hürriyet*, 26 Temmuz 1995.

622 Sina Kologlu, "New York takıntısı", *Milliyet*, 16 Ağustos 1999.

623 "Telefonda yeni kod sistemi bugünden itibaren başlıyor", *Dünya*, 1 Ocak 1994.

624 Bu benzerliği mizahi bir şekilde eleştiren bir yazı için bkz Prof. Oktay Sinanoğlu, "Alo 0212 mi? İstanbul derken New York çıktı!", *Yeni Yüzyıl*, 10 Haziran 1996.

625 Cenker Tezel, "Amerikan usûlü kır düğünü", *Hafta Sonu*, 29 Eylül 1999.

damadın ellerine teslim ediyor. Ancak gelin ve damat papaza değil nikâh memurunun ve şahitlerini olduğu nikâh masasına gidiyor."[626]

İstanbul'daki yaşam tarzının New York'takine benzemesi bir süre Amerika'da yaşadıktan sonra geri dönen Türkler'in memnun oldukları bir gelişmeydi:

> "İki ay önce New York'tan İstanbul'a geldim ve inanın hayatımda hiçbir şey değişmedi. Neden mi? Çünkü Türkiye âdeta küçük Amerika. Hele İstanbul tam bir küçük New York. Geçen ay çıkan krizden dolayı yeni yeni farklılaşmaya başladı ama buradaki birçok şey New York'la aynı. Örneğin para olarak her yerde Amerikan Doları geçiyor. Herhangi bir şeyin fiyatını soruyorsunuz, şu kadar dolar, diyorlar.
>
> (...) New York'taki alışkanlıklarımı da burada aynen sürdürebiliyorum. Orada her akşam televizyonda izlediğim birkaç dizi vardı. Kanalları karıştırırken bir baktım, hepsi burada da oynuyor. *Sex and The City, Seinfeld, Sopranos, Dawson Creek.* Bunların hepsi ABD'nin en popüler dizileri. 'Dadı' adıyla 'Nanny' dizisinin de Türk versiyonu gösteriliyor."[627]

Bir Cuma Gecesi Ayini: NBA Basketbol Maçları

Amerikan hayat tarzının vazgeçilmez ritüellerinden biri olan NBA maçları televizyon kanalları ve Amerikan hayat tarzı ile yakından tanışan kişi sayısının artmasıyla birlikte Türkiye'de de hatırı sayılır bir meraklı kitlesi yarattı. Bu programın müptelalarından Ertuğrul Özkök bu bağımlılığı şöyle açıklıyor:

> "Türkiye'de her cuma gecesi tuhaf bir cemaat, kendine ait ilginç bir ayini yaşıyor. Sayıları kaç kişi? Geçen yıl kendi kendime bir reyting hesabı yaptım. Benim hesabıma göre 150 ila 200 bin kişi her cuma bu ayine katılıyor. Ne ayini mi? Kanal

626 Demet Sunar, "Kilise düğünü gibi", *Life+*, Agustos 2000, s. 34-36.

627 Aylin Livaneli, "New York-İstanbul", *Aktüel*, 19-25 Nisan 2001, sayı 509, s. 84.

D'nin cuma akşamları Amerikan basket ligi NBA'dan naklen yayınladığı maç."[628]

Özkök'ün sözünü ettiği izleyicilerin çoğunluğu yüksek öğrenimlerini Amerika'da yapmış gençler ve işadamları.[629] Basketbolun kentli elitlere ait bir spor olduğunun en belirgin kanıtı, modernizmin yılmaz savunucularından Ertuğrul Özkök ile Hadi Uluengin'in yazılarıdır. Özkök, NBA seyircisini "Detaycı, istatistikçi, estetik değerlere düşkün bir basket seyircisi" olarak tanımlıyor.[630] Hadi Uluengin Efes Pilsen'in Stefanel'i yenmesi üzerine kaleme aldığı yazıda ata sporunun güreş olduğunu hatırlatıp Efes Pilsen'in galibiyetini basketbol tutkunu elitlerin güreş tutkunu avamları yenmesi olarak yorumluyor:

> "Murat; Milano üçlük skor yapsa dahi sonucu değiştirmeyecek faulü çembere soktuğunda ise artık köylü toplumdan şehirli topluma küme atladığımızı anladım. Derhal, pehlivan yavaşlığından 'shooter' atikliğine ve radyo günlerinden renkli televizyon gecelerine geçişimizin şerefine köpüklü şarap patlattım. 'Elit' addedilen bir sporu 'avam' kılan müthiş dönüşüme de şükrettim."[631]

Güreşin Anadolu kökenli ve muhafazakâr değerlere bağlı bir kesimi simgelediği teması yakın tarihte MHP'li Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz ile Devlet Bakanı Kemal Derviş arasında yaşanan gerginlik sırasında bir daha gündeme geldi. Enis Öksüz'ün "güreş yapsak Derviş'i yenerim, o da beni teniste yener" sözlerinden sonra istifa etmesi Can Dündar tarafından Kemal Derviş'in şahsında simgelenen kentli, modern ve yenilikçi bir kesimin muhafazakâr ve gelenekçi kesimi yenmesi olarak yorumlandı.[632]

---

628 Ertuğrul Özkök, "Cuma gecesi tarikatı", *Hürriyet*, 4 Nisan 1999.

629 Öge Demirkan-Alper Uruş, "NBA tutkusu sabahlatıyor", *Sabah*, 8 Ocak 2000.

630 Ertuğrul Özkök, "Cuma gecesi tarikatı", *Hürriyet*, 4 Nisan 1999.

631 Hadi Uluengin, "Güreşten baskete", *Hürriyet*, 16 Mart 1996.

632 Can Dündar, "Güreşe karşı tenis", *Milliyet*, 19 Temmuz 2001.

1980 sonrasında yaşanan kimine göre evrim, kimine göre devrim sonucunda İstanbul'un önemli bir kesimi "küçük Amerika" haline dönüştü. Türkiye ile Amerika arasındaki gerek siyasi gerek ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması, bunun yanı sıra yüksek öğrenimini Amerika'da bitirip Türkiye'ye geri dönen gençlerin hızla artması nedeniyle Amerikan kültürüne aşina bir kuşak Türk toplumunun içinde artık önemli bir yer tutmaya başladı. Amerikan kültürüyle içli dışlı olan bu yeni kuşağın aşina olduğu damak tadına ve kültür ortamına cevap verebilecek mekânların İstanbul'da gözle görülür bir şekilde çoğalması da beklenilen bir gelişmeydi. Bu mekânların en bilinen ve yaygın örneği McDonalds'dı. McDonalds'ın ardından birçok tanınmış Amerikan pizza ve hamburger markasının isim haklarını satın alıp hızlı yemek sektöründe yatırım yapanların sayısı arttı ve İstanbul'un önce Taksim, Şişli, Gayrettepe, Levent gibi merkezlerinde daha sonra yoğun yerleşimin mevcut olduğu her bölgesinde hızlı yemek mekânlarına rastlanır oldu. Böylece İstanbul'da ilk açıldığı zaman seçkinlere hitap eden McDonalds ve benzeri mekânlar zaman geçtikçe sıradanlaştı ve popülerleşti.

Doksanlı yıllarda özellikle İstanbul'un şık semtlerinde görülmeye başlanan yeni kuşak Amerikan yemek mekânlarının doğuş nedenlerinin bir tanesi seçkinlerin McDonalds'ları terk edip daha kaliteli mekânlara terfi etmeleri, diğeri de gençlik yıllarını Amerika'da geçiren ve dolayısıyla Amerikan yemek ve yaşam kültürüne aşina olan gençlerin artan sayısıdır. Bu yeni mekânlar arasında ön plana çıkan iki yerden biri, adını New York'un bir semtinden alan Tribeca, diğeriyse kısaca NYBF olarak anılan New York Bagel Factory. Hem Tribeca, hem de NYBF ortak özelliklere sahip. Her iki mekânın sahipleri yüksek öğrenimlerini Amerika'da yapmış, bir süre New York'ta yaşamış, o zaman zarfında da bir nevi Amerikan simiti olan "bagel" ile tanışmışlar. Her iki mekân duvarlardaki Manhattan gökdelenlerini gösterir renkli fotoğraflarıyla birer "New York lokantası" havasını yansıtmayı amaçlamakta. NYBF kendini

tanıtırken New York ile İstanbul arasında paralellik kurmayı da ihmal etmiyor:

> "New York; sabah işe yetişme koşturması 'rush hour...' Kahvaltı için yol üzerindeki Bagel Factory'den sabırsızlıkla alınan 'bagel'... İstanbul; New York usulü kahvaltı için yolunu değiştiren ve New York Bagel Factory'den paketini alarak işine giden bir İstanbullu... Bir düş!"[633]

NYBF'nin müşterileri "uzun yıllar Amerika'da yaşamış Türkler ve memleketlerinin damak tadını özleyen Amerikalılar". "Köprüden önce son şans" sloganını kullanan NYBF'nin "son şans"tan kastettiği Anadolu yakasında yaşayıp Avrupa yakasında çalışan orta ve üst kademe yöneticilerin sabahları Boğaz Köprüsü'ne giden otoyola girmeden önce NYBF'den bagel ve kahve alıp arabada kahvaltı etme şansı. Bunun nasıl gerçekleştiği ise şöyle açıklanıyor:

> "Çiftehavuzlar ışıklarında trafik sıkıştığı zaman arabanızın yanına yaklaşan New York Bagel Factory elemanlarına siparişinizi veriyorsunuz. Arabanızın rengi, plakanız ve siparişiniz telsizle dükkana bildiriliyor. Feneryolu ışıklarda ise kahvaltınız elinizde oluyor. Özel olarak Amerika'dan getirtilen kahve bardakları sayesinde kahvenizi dökmeden içebilir, kendinize leziz bir bagel ziyafeti çekerek trafik stresini atabilirsiniz."[634]

Tribeca'nın hedeflediği müşteri kitlesi de NYBF ile benzerlik taşıyor. Tribeca'nın ilk "shop"unun açıldığı Yeniköy, hem İstanbul'a yerleşmiş yabancıların yoğun olarak yaşadıkları, hem de Maslak'taki iş merkezlerine ve İMKB'ye yakın bir semt. Bu nedenle Tribeca'nın müşteri kitlesi İstanbul'da yaşayan yabancılar, Amerikan kültürüyle yoğrulmuş, kimi zaman da bir süre Amerika'da yaşamış genç beyaz yakalı çalışanlar.[635] Bir pazar

---

633 Nur Çintay A., "Yaz düğünleri vesaire...", *Aktüel*, 8-14 Haziran 2000, sayı 464, s. 17.

634 "Kahvaltıda şişman simit", *Life+*, Haziran 2000, sayı 2, s. 30-31.

635 Banu Göçmen, "İki Türk'ün Amerika rüyası Tribeca", *Tempo*, 22-28 Nisan 1999, sayı 593, s. 120-121.

sabahı Tribeca'da rastlanan kimselerse, "basında fotoğraflarıyla değil de künyenin üst sıralarındaki isimleriyle yer alanlar, bagellerini dişlerken ABD'deki sabah kahvaltılarını anımsayanlar".[636] Tribeca, *The New York Times* İstanbul muhabiri Stephen Kinzer'in de dikkatini çekti. Simitin diyarında bagelin neden bu kadar popüler olduğunun cevabını Tribeca'nın kurucu ortağı Kinzer'e şöyle açıklamış:

> "Holywood yüzünden Amerika tüm dünyanın resmî kültürü haline geliyor. Başka ülkelerdeki birçok kişi bagelin ne olduğunu anlamıyorlar ama *Die Hard* filminde Bruce Willis'in bir bagel yediğini gördüler dolayısıyla onlar da aynısını yemek istiyorlar. Geçen gün buraya birkaç polis geldi. Onlara beraberlerinde götürmeleri için tepesi kapaklı karton bardakta kahve verdik. Bir an için birbirlerine bakındılar, ellerindeki karton bardaklara baktılar ve aralarından biri şunu söyledi: "Wov! Aynen N.Y.P.D. Blue gibi!"[637]

Amerikan kültürünün çok bariz örnekleri olan Tribeca ve NYBF dışında başka mekânlar da aynı kültürün izlerini taşıyor. Kentin gözde semtlerinden Etiler'de ard arda açılan mekânlar genellikle Amerikan kültür ve yaşamının birer simgesi haline gelen markalaşmış adlar taşıyor. Kurucuları da çoğu zaman Amerika'da eğitim görmüş ve bir süre orada çalışmış gençler.[638] Etiler'de bulunan New Yorker, ünlü *The New Yorker* dergisinin adı ve amblemini aynen kopyalamış durumda.[639] Amerikan kültürünün izlerini taşıyan bir diğer mekân, "Gökdelenleri dışında New York burada" başlığıyla tanıtılan ve

---

636 Selin Feldman, "Pazar şölenleri", *İstanbul Life*, Mayıs 1999, sayı 36, s. 38-40.

637 Stephen Kinzer, "Istanbul journal; You want a black olive bagel? Come to Turkey", *The New York Times*, 19 Ocak 1999.

638 Dilek Kaykılar, "Üniversitesi yok, cafe'si var", *Tempo*, 2 Nisan 1997, sayı 13, s. 96 / Ruhat Ataözden, "Amerikan dürümü", *Life +*, Şubat 2001, sayı 10, s. 16-17 ve Sanem Öge, "Tam New York tadında bir şey", *Radikal*, 25 Şubat 2001 / Aslı Osma, "Etiler'de Amerikan mutfağı", *Aktüel*, 16-22 Mart 2000, sayı 452, s. 86-89 / Binnur Musaoğlu, "Neşeli yemek molası", *Life +*, Şubat 2001, sayı 10, s. 22-23.

639 Mr Gurme, "New Yorker", *Hürriyet Pazar*, 14 Kasım 1999.

uzun yıllar boyunca New York'ta lokanta işletmiş kişiler tarafından kurulan Manhattan Café.[640] Maslak'ta bulunan Wall Street City Club'un adı yakınında bulunan İMKB'den kaynaklanmakta. Potansiyel müşterileri ise İMKB çalışanları. Levent'te açılan Café Yafe müşterilerine New York'ta bulunduklarını izlenimini vermeyi amaçlıyor:

> "Manhattan'dan kopyalanan sadece dekorasyon değil, aynı zamanda duygular da. Levent-Maslak hattını kaplayan plazalarda yoğun çalışma temposuna kendini kaptıran insanların, tıpkı New York gibi gökdelenlerinden kendilerini Manhattan kafelerine atan insanlar gibi rahatlanması amaçlanmış kafede."[641]

Amerikan tarzı yemeklerin sunulduğu bu mekânlara en çok yabancı sermayeli şirket ve büyük holding merkezlerinin yoğunlaştığı Levent-Maslak hattında rastlanıyor. Bu hatta yer alan yemek mekânlarının müdavimlerini bir gazeteci şöyle tarif ediyor:

> "Akşamları şehrin herhangi bir parçası haline dönüşen bu hat, öğlenleri kabuk değiştiriyor. Şık takım elbiseleri, pahalı arabaları, moda dergilerinden fırlamış elbiseleriyle etrafınızı saran genç insanlar, kısıtlı yemek saatlerini en güzel şekilde değerlendirmeye çalışıyorlar. Bazen son derece kritik kararlarla sonuçlanan iş görüşmelerini leziz yemeklerle rahatlatıyorlar."[642]

Istanbul'da Amerikan mutfağının etkisinde kalmayan ancak buna rağmen basında sürekli adı geçen bazı lokantalarının sahibeleri de Amerika'da eğitim görmüş veya orada yaşamış genç işkadınları. Yerel ve dünya mutfağından seçmeler sunan bu mekânlar da "Taksim'de New York'tan bir esinti", "New

640 Çiğdem Kupçü, "Gökdelenleri dışında New York burada Manhattan Café", *Tempo*, 20 Agustos 1997, sayı 33, s. 118-119.

641 Uluç Bayramoğlu, "İstanbul-Manhattan tadı", *Tempo*, 1-7 Şubat 2001, sayı 686, s. 102-103.

642 Uluç Bayramoğlu, "İş dünyasının kalbindeki lezzetler", *Tempo*, 22-28 Mart 2001, sayı 693, s. 94.

York tarzı yemekler", "Istanbullu New Yorker" sıfatlarıyla tanıtıldı.[643] Tüm bu mekânların amacı dekorasyonları sayesinde müşterilerde New York'un şık bir lokantasına adım attıkları izlenimini yaratmak. New York sadece kopyalanan, özenilen, imrenilen bir kent değil, kimi zaman erişilmesi ve geçilmesi güç bir zirveyi de simgeliyor. Fransız L'Appart lokantasının New York'tan önce Istanbul'da şube açması Murat Birsel tarafından "L'apart'-New York'tan evvel- Istanbul'da" sevinç nidalarıyla karşılandı.[644] Mudo'nun açtığı lokanta okurlara "New York'u aşmak" başlığıyla tanıtıldı.[645]

643 "Taksim'de New York'tan bir esinti", *Sabah Pazar*, 20 Şubat 2000 / Nur Çintay ve Çağdaş Ertuna, "Hakkıdır eğlenen milletimin İstiklal!", *Aktüel*, 22-28 Şubat 2001, sayı 501, s. 50-54 / Aysun Öz, "New York tarzı yemekler", *Sabah Pazar*, 16 Nisan 2000.

644 Murat Birsel, "L'apart'-New York'tan evvel- Istanbul'da", *Yeni Yüzyıl*, 15 Ekim 1998.

645 Murat Birsel, "New York'u aşmak", *Yeni Yüzyıl*, 20 Mayıs 1997.

İstanbullu "New Yorker"lar

Serbest piyasa ekonomisi uygulaması ve yabancı sermaye yatırımlarının artmasıyla birlikte bu yüzyılın başında İstanbul'da yaşayan levantenlere benzer bir şekilde yeni bir sınıfa rastlanır oldu: İstanbullu yabancılar. İstanbullu yabancılar çeşitli ülkelerden ve kentlerden gelip buraya yerleşmişlerdi ancak basının ilgisine en çok mazhar olanlar New Yorklulardı... Basının kullanmayı tercih ettiği deyimle İstanbullu New Yorker'lar...

Bu New Yorker'lar genellikle seçkin ailelerin çocukları olup gönül ilişkisi veya mesleki nedenlerle Türkiye'ye gelip yerleşen kişiler. New Yorker'ların hepsinin söz birliği etmişçesine İstanbul'daki yaşamı methetmeleri ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir ancak onlarla yapılan söyleşiler okunduğunda ve İstanbul'da hangi şartlarda yaşadıkları iyice anlaşıldığında bu durumun hiç de şaşırtıcı olmadığı görülür. Galatasaray Spor Kulübü yöneticilerinden işadamı Alp Yalman'ın oğlu Can Yalman'la evlendikten sonra İstanbul'a yerleşen moda tasarımcısı Suzanne Simon ve tasarladığı ürünleri pazarlayan satış müdiresi Victoria di Giacinto ile söyleşi yapan gazetecinin şu satırları okunduğunda yüksek sosyete bir hayat tarzına sahip insanlarla karşı karşıya olunduğu kolaylıkla anlaşılabilir:

> "Gri şapka, kırmızı işlemeli şal, elde Hermès Kelly Bag'leri, bilekte Rolex ve Hermès saatler, ayaklarda 15 poundluk Manola Blahnik stilettolar ile girdiler içeriye."[646]

Büyükada'yı ziyareti esnasında bir gençle tanışıp evlenen New Yorklu Laurie Levi de Suzanne Simon'a benzer bir şekilde gayet müreffeh bir hayat sürmekte ve bunu gizlemeye de gerek görmemekte:

> "Eskiden New York'a gitmek nefes almak gibiydi benim için. Türkiye'ye dönerken valiz dolusu eşyayla dönerdik. Artık Ulus pazarında bile Victoria Secret iç çamaşırı satılıyor. İstan-

646 Dilek Şener Yücetin, "İstanbullu 'New Yorker'lar", Gurme, Şubat 2000, sayı 34, s. 78-81.

bul'un New York'a çok benzer yerleri var. Changa'ya girdiğimde ağzım açık kaldı. 'Neredeyim ben, burası New York mu?' dedim. Maslak'taki Korkmaz Yiğit'in binaları da New York binaları gibi. Çıkar, Manhattan'a koy. En güzel sinema ise Mayadrom. Yeniköy'deki Tribeca'nın havası da New York'u anımsatıyor bana."

İstanbul'da yaşayan ve hayatından gayet memnun olan bir diğer New Yorker ise uluslararası pazarlama ve danışmanlık yapan Chris de Conti. Conti'nin sık sık uğradığı mekânlar da seçkinlerin aşina olduğu yerler:

"Boğaz'da yürümek, tekneyle dolaşmak bana neden İstanbul'da olduğumu hatırlatıyor. En iyi kahvaltıyı Ortaköy'deki Myott'da yapıyorum. Downtown Nişantaşı'nda yemekler iyi ve bana New York'u hatırlatıyor. Köşebaşı, bence en iyi kebapçı. Gece kulübü olarak Havana müthiş."[647]

"Burası New York, karşısı Üsküdar..."

Zincirlikuyu-Maslak hattındaki iş merkezleri İstanbullu elitlerin vazgeçilmez çalışma mekânları. İç dekorasyonunun başarısına bağlı olarak New York'un birer soluk veya parlak kopyası olan lokanta, bar ve beş yıldızlı oteller ise aynı elitlerin uzun çalışma saatlerinin sonrasında ve hafta sonlarında hoşça vakit geçirdikleri mekânlar. Ömürlerini buralarda geçiren ve İstanbul'daki "hızlı yaşam"ı New York'a benzeten İstanbullu elitler bir noktadan itibaren New York'a benzer bir metropolde yaşadıklarına inanmaya başladılar. Aslında bu, İstanbullu elitlerin hayallerindeki New York'vari bir İstanbul izdüşümünün New York'un gerçek görünümüyle örtüşmesiydi. Aynen Pamukbank reklamındaki, gökdelen siluetli New York'u andıran hayali İstanbul görüntüsünde olduğu gibi.[648]

---

647 Dilek Şener Yüceti̇n, "New York'tan İstanbul'a göç!", *Life+*, Temmuz 2000, sayı 3, s. 59-64.

648 Yasin Aras, "Paranın silueti şehre düştü", *Aksiyon*, 20-26 Mayıs 2000, sayı 285, s. 8-9.

Bu iki kentteki yaşamı neredeyse kare kare karşılaştıran *Atlas* dergisinin yazarı,[649] veya bu iki kentin sokaklarından yola çıkıp birbirlerine benzerliğini vurgulayan bir şehir kılavuzu[650] için olduğu kadar bir yıl süreyle "konuk yazar" olarak New York'ta kalan Buket Uzuner,[651] veya Safran'ın sahibesi Aslı Altan için de benzer kentler.[652] İstanbul-New York benzetmesi Vakkorama'nın "Vakkorama New York V2K" adı altında piyasaya sürülen İlkbahar-Yaz 2000 moda koleksiyonunun da ana teması. Vakkorama'nın deyimiyle bu koleksiyondan giyinen "V2K kadını New York'un en çılgın trend'lerini kişiliğiyle birleştiriyor".[653] İstanbul-New York karşılaştırması yapan bir diğer gazeteci moda tasarım eğitimini bitirdikten ve on beş yıl New York'ta yaşadıktan sonra on iki yaşındaki kızı ve New Jerseyli kedisiyle İstanbul'a geri dönen ve Tarabya'da Boğaz'a nazır havuzlu bir sitede yaşamını sürdüren Elif Gevgilili Veral.[654] Elif Hanım için New York özlemi devasız bir aşkı andırmakta:

> "Yıllardan sonra İstanbul'a dönmek pek kolay değil, dünyanın her yerinde artık her şey var gibi gelse de, ben New York'a ilk aşık olduğum Village'ı özlemle anıyorum."[655]

İstanbul - New York karşılaştırması doğal afetler meydana geldiğinde de yapıldı.[656] Uzun yıllar Amerika'da yaşayan Serdar Turgut New York'u etkisi altına alan kasırganın kentin yöneticileri tarafından alınan önlemler sayesinde nasıl hasarsız

649 Murat Germen, "New York @ İstanbul", *Atlas İstanbul*, Ocak 2001, s. 16-35.

650 Erdoğan Usta, "İstanbul-New York", Zip, 22-28 Şubat 2001, sayı 51, s. 10-11.

651 Buket Uzuner, *New York Seyir Defteri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 15.

652 Ahmet Tulgar, "Safran sağlıksız dükkân", *Milliyet Pazar*, 17 Aralık 2000.

653 http://www.vakkorama.com.tr.

654 Elif Gevgilili-Veral, "Moda özgürlüktür Manhattan'da", *Vizyon*, Kasım 2000, sayı 124, s. 30.

655 Elif Gevgilili Veral, "Son trend: Underground", *Vizyon*, Aralık 2000, sayı 125, s. 34.

656 Ertuğrul Özkök, "New York'ta bir saat yağmur yağdı", *Hürriyet*, 31 Ağustos 1999 / Cengiz Çandar, "Depremden kasırgaya...", *Sabah*, 18 Eylül 1999 / Cengiz Çandar, "Kasırgadan depreme", *Sabah*, 19 Eylül 1999.

atlatıldığını vurgulayarak bu kasırgayla 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara depremini karşılaştırıyor:

> "17 Ağustos depreminin acısı kalbimdeyken, New York'ta bunun binde biri kadar bile tahribat getirmesi mümkün olmayan bir olası afet için alınan tedbirleri, kurulan koordinasyonu, insan hayatına verilen değeri, hiçbir şeyin şansa bırakılmamasını görünce 'Keşke burada doğmuş olsaydım be' dedim kendi kendime. Üniversiteden sonra keşke dönmemiş olsaydım diye de düşündüm oralardan."[657]

New York'u "gençlik aşkı" olarak tarif eden[658] Serdar Turgut'un İstanbul'u New York ile karşılaştıran şu satırları ise gerçeğin bir ifadesi: İstanbul New York'laşmıştı ancak bu sadece görünümden ibaretti:

> "Çok değil dört yıl öncesine bir hayal turu yapın. Göreceksiniz ki İstanbul artık orta büyüklükte bir New York olmuş. Her şey var. New York usulü pizza var. Her içki var. Dünyada bulabileceğiniz her türlü bar var. Sushi var. Meksika yemeği var. Tatlının alası var. Bazı filmler artık New York'la birlikte İstanbul'da aynı gün başlıyor. İstanbul diskoları New York'luların saygısını kazanacak tipteler. Her şey var... Her şey. Sadece bir tek şey yok. RUH YOK."[659]

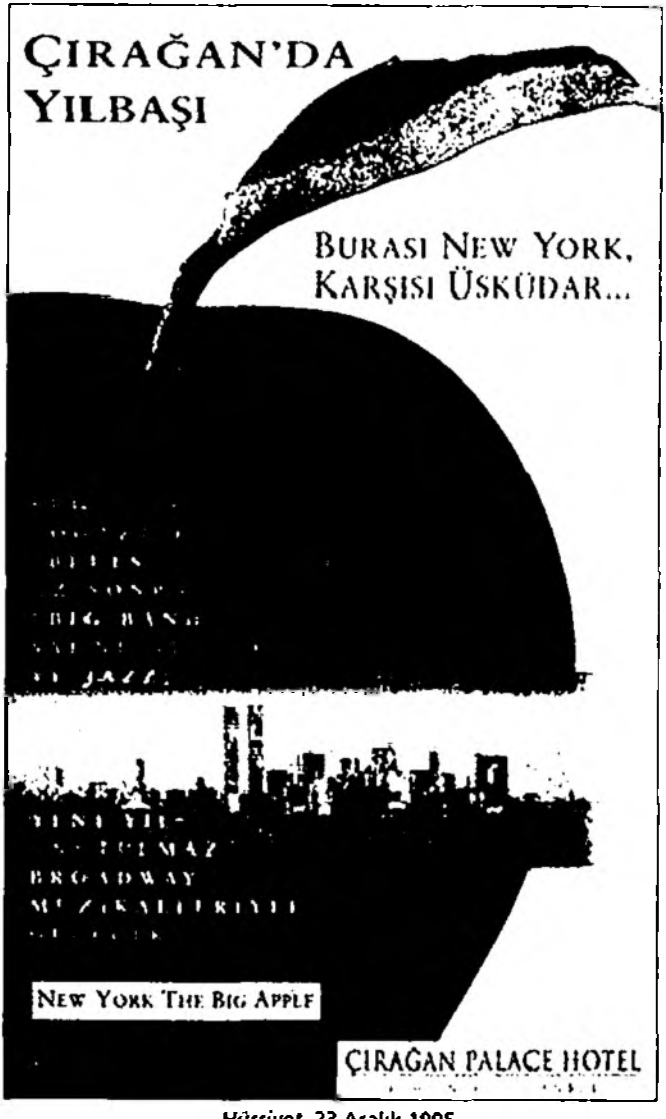
Yaşamlarının bir kısmını Amerika'da geçiren veya Amerika'yı ve New York'u ikinci mekânları haline getiren bir kesim için hayalleri süsleyen ideal New York'a yerleşmekti. Bunu gerçekleştiremeyen veya Türkiye'ye dönmeyi tercih edenler bu yaşam tarzını içinde bulundukları iş ortamında ve özel hayatlarında devam ettirdiler. Bunu yaparken de kendilerini toplumun genelinden tecrit ettiler. New York'a benzer mekânlarda aynı Amerika özlem ve hayranlığını paylaşan arkadaşlarıyla mutlu bir şekilde yaşamaya devam ettiler. Bu mekânsal ve zi-

---

657 Serdar Turgut, "Keşke New York'ta doğsaydım", *Hürriyet*, 26 Kasım 1999.

658 Serdar Turgut, *Maymunu Tokatlamak*, Parantez, İstanbul 4. Baskı, 1997, s. 7.

659 Serdar Turgut, "New York'tan sonra İstanbul", *İstanbul Life*, Mart 1998, sayı 22, s. 19-23.

Hürriyet, 23 Aralık 1995.

hinsel gettonun sadece Amerika'yı tanıyan ve orada bir süre yaşayan kişiler tarafından değil, toplumun seçkin sayılan ve gelir piramidinin üst diliminde yer alan daha büyük bir kesimi tarafından da paylaşılması bu yaşam tarzının bir sonraki aşamasıydı. Artık Istanbullu seçkinler de aynen New York veya Washingtonlu akranları gibi, kent içinde çalışıp, akşam da kentin sınırlarındaki özel güvenlikli sitelerindeki bahçeli evlerine gitmekteler. Serdar Turgut Istanbul'un, "New York'un ruhu"nu alamadığı için soluk bir kopya olarak kaldığını ileri sürse de Istanbullu elitler New York'ta yaşadıklarını hayal ediyorlar ve hayatlarından gayet memnunlar... aynen Istanbullu seçkinlere yeni yılı Çırağan Palace Hotel'inde karşılamalarını teklif eden reklam metnindeki şu satırlarda olduğu gibi:

"BURASI NEW YORK, KARŞISI ÜSKÜDAR...

Buğulu bir ses Boğaza karşı 'Blues' söylüyor... Az sonra 'Big Band' sahne alacak, ve Jazz, bütün güzelliğiyle saray duvarlarında yankılanacak... Sonra, yeni yıl unutulmaz Broadway müzikalleriyle gelecek...

New York The Big Apple"

SEÇKİNLERİN SON ARZUSU: "LÜZUMSUZ OLABİLMEK"

Turgut Özal'ın iktidara gelmesiyle birlikte başlayan serbest piyasa ekonomisi uygulamasının günümüzde ulaştığı noktaya bakıldığında görülen manzara şöyle: Aradan geçen yıllar zarfında yeterince servet edinen bazı işadamları doygunluğa ulaşmış durumdalar. Bu safhadan sonra yapmak istedikleri ömürlerinin geri kalan yıllarını diledikleri gibi yaşamak ve ölümlerinden sonra da "işadamı" yerine "yazar", "entelektüel", "aydın" sıfatlarıyla anılmayı sağlamak, isimlerini ilelebet yaşatarak ölümsüzlüğü elde etmek. İş dünyasından uzaklaşmak, inzivaya çekilmek ve entelektüel faaliyetlerde bulunmak konusunda öncü kişi Emre Yılmaz. Yılmaz tarih dalında Pennsylvania Üniversitesi'nde lisans, Harvard Üniversitesi'nde yüksek li-

sans eğitimi almış bir işadamı. Turgut Özal'ın iktidara gelmesiyle birlikte uygulamaya başlanan serbest piyasa ekonomisinin nimetlerinden faydalanmaya karar veren Emre Yılmaz 1985 yılında Türkiye'ye dönüp iş makinaları ithalatı yapan aile şirketinde çalışmaya başlar. On yıl süren bu dönemden sonra yeterince para kazandığına karar veren Yılmaz, Kemerburgaz'daki çiftlik evinde rantiye olarak yaşamaya ve iş dünyasını anlatan bir kitap yazmaya karar verir. *Genç Bir İşadamına* kitabının basında büyük ilgi görmesinde iki unsur etkiliydi: Kitabın tanıtımını Megatrends Halkla İlişkiler A.Ş.'nin sahibesi Leylan Alaton'un üstlenmesi[660] ve kitabın ahlâka aykırı olduğu gerekçesiyle toplatılması.[661] Emre Yılmaz, Leyla Alaton'un yürüttüğü başarılı halkla ilişkiler kampanyası sayesinde kamuoyunda kendinden ve kitabından yoğun bir şekilde bahsettirdi. Güneri Cıvaoğlu bile bir başyazısını bu kitaba ayırdı.[662] Kitabın müstehcen olduğu iddiasıyla toplatılması ise Emre Yılmaz'a ve kitaba karşı ilgiyi daha da artırdı.[663] Bu aynı zamanda İshak Alaton için "bilge, demokrat insan" olarak konuya müdahale etme fırsatını yarattı. İshak Alaton kitabın içeriğini onaylamadığını ancak yasaklanmasına da kesinlikle karşı olduğunu belirtti.[664] Emre Yılmaz'ı desteklemenin Alaton'un imajı için yararlı bir davranış olduğu kısa bir süre sonra anlaşıldı. Basına göre kitabın toplatılma kararının kaldırılmasında İshak Alaton'un yasağa karşı çıkması çok etkiliydi.[665]

Emre Yılmaz'ın 1996 yılında başlattığı bu akımın yeni müritlerine rastlamak için çok zamanın geçmesine gerek yoktu. Yılmaz'ın kitabının yayınlanmasından bir yıl sonra İshak Alaton Alarko Holding çalışanlarına seslenerek hedefini şöyle açıkladı:

---

660 Ayşegül Meriç, "Rüzgâr gibi geçti", *Sabah*, 29 Ağustos 1996.

661 "Genç bir İşadamına kitabı toplatıldı", *Hürriyet*, 8 Haziran 1996.

662 Güneri Cıvaoğlu, "Aykırı öğütler", Milliyet, 30 Nisan 1996.

663 Serpil Yılmaz, "Edebe davet ederken, edepsiz oldu", *Yeni Yüzyıl*, 8 Haziran 1996.

664 Birgül Taşdemir, "Yöneticiler bukalemun", *Akşam*, 23 Haziran 1996.

665 Esin Dalay, "Genç bir işadamına özgürlük", *Yeni Yüzyıl*, 27 Haziran 1996.

"Şimdi önümüzdeki beş sene içinde gerçekleştirmek istediğim hedefimi sizlere açıklayabilirim. Bu zaman dilimi içinde, şirket işlerinde tamamen lüzumsuz olmayı hedefliyorum. Yerimizi alacak ikinci kuşağın, şirkete biz kuruculardan daha iyi hizmet vereceklerine candan inanıyorum. Tamamen lüzumsuz olmayı, ömrümün taçlanması olarak görüyorum. (...) İnsanlar dünyadan ayrıldıktan sonra bıraktıkları eserlerle anılırlar. Bir felsefe kırıntısı: 'İnsanlar çoğu yaşamadan ölürler. Bazı insanlar, öldükten sonra yaşamaya devam ederler.' Ölümsüzlüğün yolu budur."[666]

Alaton'un "lüzumsuz olabilmek" şeklinde kavramsallaştırdığı "her şeyi bırakıp gitme" arayışı varlıklı işadamlarından medya yıldızlarına da sirayet etti. Ertuğrul Özkök *The New York Times*'da okuduğu bir haberi temel alarak bilgisayar teknolojisinin merkezi California'daki bazı zengin girişimcilerin genç sayılabilecek bir yaşta işlerini terk ederek inzivaya çekilip yeni bir hayata başlamalarını örnek alınacak bir davranış olarak sundu.[667] Mehmet Y. Yılmaz okurlarına ne yapacağını şöyle ilan etti:

"Siz bu satırları okurken ben Orta Asya'da Tiyanşan Dağları'nda olacağım. Buz gibi sularda ayaklarımı yıkayıp obalarda üzerimde koyun kılından bir battaniye ile uyuyacağım. Üç yıl önce bir kez daha bunu yaptığımda evrende nasıl olup da bu kadar çok yıldız olduğuna şaşırmıştım. Gece hava kararınca otların üstüne sırtüstü yatıp yıldızları seyredeceğim. Çakıl taşlarının derede yuvarlanışından, rüzgârın bodur otlar üzerinde gezinirken çıkardığı fısıltılardan oluşan bir müzik dinleyeceğim. Yaşadığımın farkına varacağım. Hayal bile kurmayacağım. Belki de kurarım kim bilir?"[668]

Mehmet Y. Yılmaz "her şeyi bırakıp gitme" arzusunu bir yıl sonra daha net bir şekilde ifade etti:

---

666 İshak Alaton, "Lüzumsuz olabilmek", *Alarko Bizim Dünyamız*, Ocak 1997, s. 2.

667 Ertuğrul Özkök, "Silicon Vadisi'ne elveda", *Hürriyet*, 22 Ocak 1999.

668 Mehmet Y. Yılmaz, "Artık demir almak günü gelmişse zamandan...", *Radikal*, 25 Temmuz 1999.

"Chantal Thomas (bu ilginç Fransız yazardan sizlere daha önce bir iki yazımda da söz etmiştim) 'gitmek yeterlidir' diyor bu durumlar için: 'Görülecek onca şey varken, bir meslek sahibi olma kaygısı taşımak, kendi zindanını inşa etmek nedendi? Gitmek yeterliydi.'

Siz bu satırları okurken kulağımda Candan Erçetin, aklımda Chantal Thomas'ın satırları ile Tiyanşan Dağları'nda olacağım. Sıfırın altında bir soğukta titreyip, iste kurutulmuş balık dilimlerini boğazımdan içeri votkayla itmeye çalışırken, içimdeki cesur yarının krallığını ilan etmesini keyifle izleyeceğim. Kayan yıldızlara çarpmasın diye başımı eğip, korkak yarımı unutacağım.

Thomas haklı olabilir diye düşünüyorum. Belki de 'gitmek' yeterlidir."[669]

"İşini terk edip özgür yaşama"ya en ateşli methiye Ertuğrul Özkök'ten geldi. Deri eşya üreten bir sanayicinin kırk beş yaşında hisselerini satıp işinden ayrılması ve ardından bir uçak şirketi kurup pilotluk yapmaya başlaması Özkök'ün hayran olduğu bir davranış. Bu eski sanayici - yeni pilotun Özkök'ü Akbük'deki yazlık evinin kapısına kadar uçurması Özkök'ün vicdanında "özgür olma" ateşini yaktı:

"Bir tur atıp koyun üzerine doğru alçalıyoruz. Biraz sonra uçağın kızakları sakin suyun üzerine dokunuyor. Ateş Kaptan 'Kıyı kum mu, kayalık mı' diye soruyor. Ben 'Kum' deyince, 'Öyleyse kıyıya kadar yanaşırız' diyor. İnanamıyorum. Ama gerçekten Cessna kıyıya kadar yanaşıyor ve kızakları bir tekne gibi karaya oturuyor. Çantamı alıp kızakların üzerine çıkıyorum ve burnundan kıyıya atlıyorum. Ayaklarıma bir damla su bile değmiyor. Tebdili kıyafet, sonradan görme Indiana Jones köyüne böyle geliyor. Ben evime girerken, köyün çocukları tıpkı bir sandal gibi uçağı denize doğru itiyorlar."[670]

669 Mehmet Y. Yılmaz, "Ah o öbür yarım!", *Radikal*, 8 Temmuz 2000.

670 Ertuğrul Özkök, "Deniz uçağındaki amatör Indiana Jones", *Hürriyet*, 18 Haziran 2000.

İş yaşamından çekilip hayatın tadını çıkarmak isteyen bir diğer gazeteci İsmet Berkan. Berkan pazar günleri yazdığı bir dizi yazıda "kısaca hayat işten ibaret değil" cümlesiyle özetlediği bir hayat felsefesini savunuyor.[671] Berkan seksenli yıllarda Amerika'da egemen olmuş yuppie kültüründeki "çok çalış, çok para kazan" felsefesinin artık geçmişte kaldığını, çok para kazananların artık kırk yaşlarına geldiklerinde kendilerini emekliye ayırıp hayatın tadını çıkardıklarını hatırlatıp alınması gereken kararın bu olduğunu ima ediyor.[672] Berkan kendisiyle yapılan bir söyleşide "kırk yaş meselesi"ne ilişkin olarak şunları söylüyor:

> "10 Haziran 2004'de 40 yaşımı dolduruyorum. Ve o günden sonra çalışmak istemiyorum! Biraz ertelemek zorunda kalabilirim gerçi, çünkü bu paraya bağlı... İki kişiyiz, bir milyon dolar yeter! Kolay ulaşılabilir bir rakam değil tabii. Ama hayalim New York'ta felsefe okumak, ardından da felsefe doktorası yapmak."[673]

Berkan bir diğer yazısında da kırkından sonra işini değiştirip limon satmayı veya New York'ta muhallebici dükkânı açmayı hayal ettiğini dile getiriyor.[674]

Toplumun elit kesiminde beliren bu yeni eğilim kısa bir süre içinde kendine başka taraftarlar buldu. Basında sık sık başarılı meslek hayatım elinin tersiyle bir yana itip bambaşka dallara atılan işadamı ve yöneticilerin,[675] ekonomik kriz döneminde bunalıma girip köye geri dönmeye karar verenlerin yaşam öykülerine,[676] ve mesela intihara girişip sağ kurtulan bir işadamı-

671 İsmet Berkan, *Birden Farkettim Benim De Bir Hayatım Vardı...*, Su Yayınları, İstanbul, 2000, s. 28.

672 İsmet Berkan, *a.g.e.*, s. 11-43.

673 Ayşe Arman, "10 Haziran 2004'te işi bırakacağım", *Hürriyet Pazar*, 4 Şubat 2001.

674 İsmet Berkan, "Köşede limon satsam", *Radikal*, 27 Mayıs 2001.

675 Rabia Akbulut, "Bir gün çıkıp gittiler", *Hürriyet İnsan Kaynakları*, 27 Şubat 2000 / Kürşad Oğuz, "Turkish Beauty", *Aktüel*, 24 Şubat-1 Mart 2000, sayı 449, s. 22-28 / "Kariyerini terk etti", *Hürriyet Pazar*, 16 Temmuz 2000 / Tulûhan Tekelioğlu, "Onlar artık özgür", *Hürriyet Cumartesi*, 4 Kasım 2000.

676 Aslı E. Perker, "Alır başımı giderim", *Sabah Cumartesi*, 23 Haziran 2001.

nın fazla hırslı olmanın anlamsızlığını keşfetmesi ve kendisini tasavvufa vermesini anlatan bir söyleşiye rastlandı.[677] "Her şeyi bırakıp başını alıp gitmek" modasına uyanların en son örneği 31 yaşında, boşanmış, çocuksuz, Boğaziçi Üniversitesi Makine Mühendisliği öğretim üyesi Gülin Aköz. Aköz'ün bir gün aklına esiyor ve her şeyi terk edip internetten tanıştığı üç yabancı yol arkadaşıyla birlikte dünya turuna çıkmaya karar veriyor. Mehmet Y. Yılmaz'ın yönetime geçmesiyle "gençlerin ve kadınların gazetesi" olmayı hedefleyen *Milliyet*, Aköz'le anlaşma yapmayı ihmal etmiyor. Gülin, "başından geçenleri, sevinçleri, hüzünleri, aşkları, kavgaları" *Milliyet* okurlarıyla paylaşacak. Döndüğünde gezdiği ülkelerden topladığı müzik diskleriyle de Açık Radyo'da bir program yapmayı tasarlıyor.[678]

"Lüzumsuz olabilme" veya "hayattan elini ayağını çekme" kavramının doksanlı yılların ortasından itibaren kendini yoğun bir şekilde belli etmesinin yegâne nedeni ANAP'ın iktidara gelmesiyle birlikte başlayan serbest piyasa ekonomisinin nimetlerinden azami derecede faydalanıp belli bir özvarlığa sahip olabilmek için asgari on ilâ on beş yıla ihtiyaç olmasıydı. Bu nedenle başta Emre Yılmaz ve Ishak Alaton olmak üzere ard arda iş dünyasını terk edip yeni bir hayat sürmeye başlayan, veya "lüzumsuz olmak" felsefesini vazeden işadamı ve yöneticilerin söyleşilerine doksanlı yılların ikinci yarısında rastlanır oldu. Bu akımda da model Amerika, akımın "kanaat önderleri" de gene köşe yazarlarıydı.

YENİ TÜRK İNSANI VE "ÖTEKİ TÜRKİYE"

Turgut Özal ile başlayan yeni dönemde topluma "para bilinci"nin yerleşmesinin ardından "tüketici olma" bilinci de yerleşti. Bu bilincin yaygınlaşmasında en çok köşe yazarları etki-

677 Ayşe Arman, "Hayattan zevk alıyorduk da mı attık kendimizi oradan", *Hürriyet Pazar*, 1 Temmuz 2001 / Ayşe Arman, "Şabri Doğan'a teşekkür", *Hürriyet*, 2 Temmuz 2001 / Mehmet Taşdiken, "Başarılı bir intihar", *Radikal*, 5 Temmuz 2001.

678 Ayşegül Sönmez, "365 günde devrialem", *Milliyet*, 10 Temmuz 2001.

liydi. Köşe yazarları Batı'da mevcut olan daha iyi ve ileri yaşam koşullarını sürekli örnekler vererek methettiler. Türk insanının, içinde bulunduğu hayat şartlarından daha iyi, hatta lüks yaşam koşullarını hak ettiğini savundular. Mehmet Barlas Türkiye'de sınıflar arasında mevcut olan gelir farklılığını görmezlikten gelip "villalara, gökdelenlere, yatlara, tüketime karşı ilkel bir servet düşmanlığı dürtüsü ile tepki göstermekten kaçınmamız gerekiyor" tavsiyesinde bulundu.[679] Çetin Altan "tüketim kültürü" zihniyetinin topluma yerleşmesi gerektiğini savundu.[680] Basın ve televizyon yayınlarında yer alan daha iyi yaşam koşullarını gösterir yabancı dizi ve reklamlarla yeterince uyarılan tüketici doğal olarak daha kaliteli ürünleri aramaya koyuldu. "Tüketici olma" bilincinin topluma yerleştiğinin en basit göstergesi kredi kartları sayısıdır. Yetmişli yıllarda sadece seçkin ve varlıklı kimselerin statü simgesi olan kredi kartları çok kısa bir sürede sıradanlaştı ve herkesin cüzdanında yer aldı. 1991 yılında 766.085 olan toplam kredi kartı sayısı Aralık 2001 itibariyle 1992 verilerine kıyasla on sekiz misli artarak 13.996.806'ya yükseldi.[681]

Alt ve orta sınıflar için amaç orta ve üst sınıflara erişmek ve sınıf atlamanın getirdiği gelir düzeyi yükselişinin nimetlerinden faydalanmaktı. Bu değişimin bir ölçüde gerçekleştiği bir ortamda varlıklı insanlar da liberal ekonominin nimetlerinden azami derecede faydalandılar, siyasi elitlerle olan ilişkilerini güçlendirdiler ve sonuçta servetlerini daha da artırdılar. Yetmişli yıllarda ortalıkta pek görünmek istemeyen varlıklı kişiler, 12 Eylül sonrasında siyasal ve toplumsal ortamın değişmesi ve Özal'ın topluma yerleştirdiği zenginliğin kötü bir şey olmadığı ve ona erişmek için her türlü aracın kullanılabileceği anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte cesaret kazandılar. Bu cesaret servetlerini neredeyse fütursuz bir şekilde

679 Mehmet Barlas, "Para harcanılan ülke olabilmeliyiz!", *Sabah*, 6 Mayıs 1996.

680 Çetin Altan, "En temel kültür tüketim kültürüdür", *Sabah*, 15 Mayıs 1994.

681 Söz konusu veriler BKM Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. nin web sitesinden alınmıştır. Bkz http://www.bkm.com.tr/turkce/faaliyet.html ve http://www.bkm.com.tr/turkce/istatistik.html

teşhir etmelerine yol açtı. Güçlü işadamları ile ilişkilerini geliştiren kimi köşe yazarları, Batı'da bile sadece yüksek sosyetenin ödeyebildiği beşbin dolarlık First Class biletleriyle yaptıkları konforlu uçak yolculuklarının ve gecesi 250 ila 450 dolar arasında değişen otellerin methini yapmakta bir sakınca görmediler.[682] Kimine göre "yaşam kalitesi", kimine göre "La Dolce Vita"[683] şeklinde adlandırılan bu hayat tarzını örnek alan orta sınıf da bir an önce "köşeyi dönmeye" ve en kısa yoldan gelir düzeyini yükseltip televizyon ve dergilerde yaşamlarını izlediği bu kişilerin düzeylerine veya en azından o düzeyin soluk bir kopyasına ulaşmaya çalıştı. Bütün bu çabalar harcanırken model olarak alınan yaşam Batılı bir yaşam tarzı olduğundan kişilerin de bu tarza uyan bir görünüme sahip olmaları gerekiyordu. Bunun için de geleneksel Türk insanının yerine değişen zamana uygun bir Yeni Türk İnsanı'nın yaratılması şarttı.

Yeni Türk İnsanı İçin Şartname

Yeni Türk İnsanı'nın ne şekilde olması gerektiği konusunda şartname hazırlayanlar köşe yazarlarıdır. Köşe yazarları her şeyde olduğu gibi, Türk insanının modern çağa nasıl ayak uyduracağı konusunda da önderlik yapma ve toplumu eğitme görevini üstlendiler. Mehmet Barlas bunu "adam olma"nın şartlarını sıralayarak dile getirdi.[684] Barlas bir diğer yazısında Garanti Bankası çalışanları için düzenlenen eğitim seminerlerinden birinde sunulan giyim kuşam alanında izlenmesi gereken kuralları çok beğenerek "kentli ve uygar toplum için, temiz bakımlı ve özenli insan şart" başlığı altında köşesinde alıntıladı.[685] Zülfü Livaneli Fransa örneğini vererek köylerden kentlere göçen köylülere "kentlilik eğitimi" verilmediği tak-

682 Ali Rıza Kardüz, "Yaşam kalitesi", *Sabah*, 17 Ekim 1994.

683 "La Dolce Vita", *Tempo*, 2-8 Aralık 1999, sayı 625, s. 15.

684 Mehmet Barlas, "Adam olmanın yolları...", *Hürriyet*, 30 Ağustos 1992.

685 Mehmet Barlas, "Kentli ve uygar toplum için, temiz, bakımlı ve özenli insan şart!..", *Hürriyet*, 13 Mart 1993.

dirde "bilinçli birer yurttaş" olamayacaklarını yazdı.[686] Zeynep Göğüş ise kent kültürüne uyum sağlayamamış taşralılarla mücadele etmek için günlük hayatta uygulanacak basit ve pratik çareler önerdi:

> "Rokanın ne olduğunu bilmeyen İzmirli manavdan alışveriş etmeyelim. Türk kahvesi vermeyen Cafe'lere ve 'ristorante'lere bir kere daha uğramayalım. 'Taksim neresi?' diye soran şoförün taksisinden inelim, parasını da ödemeyelim."[687]

Yeni Türk İnsanı'nın genç kadınlarla nasıl ilişki kurması gerektiği konusunda Güneri Cıvaoğlu'nun şu şartnamesine bakmak lazım:

> "Doğru dürüst bir meslek ya da eğitim... Bir yabancı dili adam gibi konuşabilmek. Müzik, resim, edebiyat, sanat, sinema kültürü. Her gün en az iki kez banyo. Dişini sık sık fırçalamak. Ağzı leş gibi *sarmısak, soğan*... Koltuk altları *ter* kokmamak. Temiz ve abartılmamış giysiler... Örneğin bir gömlek, bir spor pantalon, yumuşak yazlık pabuçlar... Uzaktan *yiyecekmiş ya da her an hadise çıkaracakmış* gibi gözlerini dikip bakarak, sözüm ona -kızı kesecek- yerde, yanına gidip yumuşak sesle bir kadeh içkiye, dansa, yemeğe davet etmek."[688]

Güneri Cıvaoğlu'nun şartnamesindeki "koltuk altları ter kokmamak" maddesi Serdar Turgut'un da özellikle önem atfettiği bir madde. Turgut İstanbul'da metronun hizmete girmesi vesilesiyle yazdığı bir dizi yazıda "köyündeki at arabasından inip, İstanbul'a sefilleri oynamak için gelen insanlar"a metroda nasıl davranmaları gerektiğini anlattı. Bu kurallar arasında "koltuk altları ter kokmamak" en baş sırada yer alıyordu.[689]

---

686 Zülfü Livaneli, "Kentlilik eğitimi", *Sabah*, 25 Mayıs 1994.

687 Zeynep Göğüş, "Manav ve roka", *Sabah*, 1 Ocak 1995.

688 Güneri Cıvaoğlu, "Tavla-Satranç-Üçkâğıt...", *Milliyet*, 15 Eylül 1996. Vurgulama yazarı tarafından yapıldı.

689 Serdar Turgut, "İstanbul metrosu için kurallarım", *Hürriyet*, 2 Ekim 2000 / Serdar Turgut, "Kokmayan çorap Türklere uygun mu?", *Hürriyet*, 17 Ekim 2000 / Serdar Turgut, "Kokulara kesin çözüm", *Hürriyet*, 18 Ekim 2000 / Serdar Turgut, "Tekrar metro üzerine", *Hürriyet*, 1 Şubat 2001.

Serdar Turgut'a en büyük destek Hadi Uluengin'den geldi. Uluengin desteğini hakaretamiz bir üslûpla vermeyi tercih etti:

> "Sizler hepiniz, eğer dağda tek başına ayılarla ikamet eden ve kendisine hiç saygı beslemediği için de onlar gibi kokmaktan beis duymayan insan bozuntularıysanız, isterseniz derinizi postla değiştirin ve ayriyeten de koltuk altlarınıza hayvanın dışkısını yapıştırın, zerre kadar umurumda değil. Ancak, şehre indiğinizde o kokuyu zinhar bana taşımayın! Oradaki ayılığınızın derecesini burada ayı oğlu ayılığa vardırmayın! Kokun ulan bana ne, ama bitişiğimden, şehrimden ve metromdan uzak, çok uzak, upuzak durun!"[690]

Yeni Türk İnsanı'nı şekillendirmeye ve inşa etmeye yönelik yazılarda yer alan koşullar arasında dört tanesi gazetecilerin ortak mutabakat sağladıkları şartlar olarak ön plana çıktı. Bunlar, sigara içmeme, fiziki görünüm, hayvanseverlik ve milliyetçilikti.

Batı'daki, sigara içmemenin uygar kişinin en başta gelen özelliği olduğu görüşü, Türkiyeli seçkinler tarafından da benimsendi ve kapalı mekânlarda sigara içilmesini yasaklayan kanun kabul edildi. Buna paralel olarak Dünya Sigara İçmeme Günü vesilesiyle televizyonlarda programlar düzenlendi.[691] Sigarayı bırakan ve dolayısıyla uygarlığa bir adım daha yaklaşan Türk insanı için bundan sonra yapılması gereken şey fiziki görünümünü değiştirmesiydi. Yeni Türk İnsanı'nı geleneksel Türk figüründen ayıran en önemli özellikler erkeklerin sakalsız, bıyıksız, kadınların da, Tansu Çiller örneğinde olduğu gibi, sarışın olmaları. Erkek ve kadınların ortak özellikleri ise beyaz tenli olmaları. Yeni Türk İnsanı'nda gözlemlenen bu değişimin gerçekleşmesi için reklamlar öncülük yaptı. Birkaç gazetecinin gözlemlediği gibi reklamlarda rol alan kişiler çoğunlukla sarışın, renkli (tercihan mavi) gözlü ve beyaz tenli kimselerdi.[692]

690 Hadi Uluengin, "Kokarca", *Hürriyet*, 8 Ekim 2000.

691 Cengiz Çandar, "Sigaraya elveda...", *Sabah*, 3 Haziran 1995.

692 Yalçın Pekşen, "Reklam kurbanı", *Hürriyet*, 10 Mayıs 1995 / Ruhat Mengi, "Tip değiştiriyoruz", *Sabah*, 29 Mayıs 1995.

Bankamatik'ten alır alır, hisse senedi sat... ...sıvıl alır, İş Yatırım Fonlarını satar. Ya da hiçbir şey alıp satmaz: yalnızca, o gün, yatırımının kendisine ne kadar kâr getirdiğini kontrol eder. Hazine bonosu satıp nakde çevirir, parasını cebine koyup gider. Gecenin ikisinde gelir, gündüz birde gelir, akşamüstü beşte gelir... Alır, satar. Alır, satar, parıya çevirir. Nasıl isterse... *(Bu hesabın adı Yatırım Hesabı. Bu hesap, yalnızca İş Bankası'nda. Yalnızca, Türk bankacılığına ilkleri sunmayı alışkanlık haline getirmiş olan bankada...)*

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Dünya, 13 Mayıs 1996.

Reklamlarda yer alan kişilerin özellikleri sarışın, mavi gözlü ve beyaz tenli olmaktan ibaret değil. Bir banka reklamında olduğu gibi reklamlarda genellikle otuzlu yaşlarda, ortanın üstünde bir yaşam düzeyine sahip, iyi eğitimli, yaşamlarından memnun gülümseyen kişiler rol almakta.[693]

Yeni Türk İnsanı'ndaki değişiklik kendi fiziki görünümüyle kısıtlı olmayıp yakın çevresini de içeriyor. Köşe yazarları Batılı uygar insanın önde gelen özelliklerinden hayvanseverliği de topluma aşılamaya çalıştılar. Bunda ithalatın serbest bırakılması ve SSCB'nin dağılmasının akabinde kurulan yeni cumhuriyetlerden Türkiye'ye gelen tüccar-turistlerin beraberlerinde köpek yavruları getirip satmaları da çok etkiliydi. Birkaç yıl içinde satış noktaları, gıdası, dergisi, veterineri, kliniği, hastanesi, seyahate çıkıldığında emanet edileceği oteliyle kayda değer bir evcil hayvan sektörü oluştu. Bu durumun oluşmasında köşe yazarlarının etkisi inkâr edilemez. Köşe yazarları evlerinde besledikleri kedi veya köpekleri yazılarında konu ederek insanlara evde hayvan besleme sevgisini aşılamaya çalıştılar, bunda da bir ölçüde muvaffak oldular.[694] Hayvan sevgisinin gelişmesindeki önemli nedenlerden bir diğeri de köpek sevgisinin laik ve Avrupaî bir yaşam tarzını kabul ettiğini göstermek isteyen toplumun bir kesimi tarafından benimsenmesiydi. Meşut Yılmaz bile bu görüntüyü verebilmek için eşi, oğlu

693 *Dünya*, 13 Mayıs 1996 / *Hürriyet*, 19 Mayıs 1996 / *Milliyet*, 26 Mayıs 1996. Ertuğrul Özkök "çok ünlü bir estetikçi"nin verdiği istatistiki rakamlara dayanarak ilginç bir gelişmeye dikkati çekiyor. Bu da Türk erkeklerinin gitgide vücut ve yüz bakımına önem verdikleri. (Ertuğrul Özkök, "Erkeğin estetik rönesansı", *Hürriyet*, 19 Ekim 1997).

694 Mehmet Barlas, "Benim köpeğim başkadır!", *Hürriyet*, 22 Haziran 1992 / Ertuğrul Özkök, "Kedim, beni 9 yıl önce seçmişti", *Hürriyet*, 27 Haziran 1994 / Ertuğrul Özkök, "Tenis topu yiyen köpeğin macerası", *Hürriyet*, 4 Şubat 1996 / Ayşe Arman, "O benim oğlum!", *Hürriyet*, 6 Nisan 1996 / Doğan Hızlan, "Hayvansever dostlarım", *Hürriyet*, 29 Mart 1998 / Gülçin Telci, "Benim bir kedim bile var", *Hürriyet*, 23 Ocak 1999 / Cüneyt Ülsever, "Kediler ve köpekler hakkında", *Hürriyet*, 23 Ocak 1999 / Ertuğrul Özkök, "Siyaset dışı duyarlılıklar", *Hürriyet*, 7 Şubat 1999. *Hürriyet* köşe yazarı Bekir Coşkun'un Pako adını taşıyan köpeği de gazete okurları arasında ünlendi. Coşkun daha sonra Pako'yu konu eden yazılarını kitap yaptı. (Bekir Coşkun, *Pako'ya Mektuplar*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000).

ve köpegiyle birlikte fotoğrafçılara poz verdi.[695] Günümüzde basında hayvanlarla ilgili haberlere neden daha çok rastlandığının cevabını Ertuğrul Özkök, "*Hürriyet* hayvan haberlerine en çok yer veren gazete. Çünkü biz, hayvan sevgisinin gelişmişlik düzeyiyle ilgili olduğunu düşünüyoruz" şeklinde veriyor.[696] Özkök'e göre *Hürriyet*'in hayvanlarla ilgili habere yer vermesindeki esas etken okurun talebi.[697]

Doksanlı yıllarda Yeni Türk İnsam'nı şekillendiren ve onu belirleyen önemli özelliklerden bir diğeri de milliyetçiliktir. Kimi köşe yazarları tarafından "Yeni Türk milliyetçiliği" olarak tarif edilen bu milliyetçiliğin toplum tarafından benimsenmesi için gayret sarfedenler gene köşe yazarları. Bu gayretler gerek haberlerin veriliş tarzında, gerekse köşe yazılarında kendini belli ediyor.[698] Milliyetçilik yeni bir olgu olmayıp bir alt damar olarak toplum içinde daima mevcuttu. Değişik olan doksanlı yıllarda bu damarın Yeni Türk İnsanı'nı belirleyen unsurlardan biri haline gelmesidir. Kemalist milliyetçilik doksanlı yıllarda önce Güneydoğu'daki Kürt sorununa, daha sonra da RP'nin önce yerel, daha sonra genel seçimlerden birinci parti çıkarak koalisyon ortağı olmasına bir tepki olarak gelişti. İslâmî kesime karşı ortaya çıkan tepkinin en bilinen şekilleri reklamlarda Atatürk'ün tema olarak kullanılması, laikliği korumaya yönelik mesajların verilmesi; Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının coşkuyla yapılması yolundaki teşvik, telkin ve alkışlardır.[699]

---

695 "Turks' new love of dogs", *The Economist*, 23 Ocak 1999, s. 31.

696 Ertuğrul Özkök, "Siyaset dışı duyarlılıklar", *Hürriyet*, 7 Şubat 1999.

697 Ertuğrul Özkök, "Azalan bıyıklar, çoğalan kediler", *Hürriyet*, 23 Ocak 1999.

698 Bu konuda şu çalışmalara bakılabilir: Tanıl Bora, "Türkiye'de milliyetçilik söylemleri: Melez bir dilin kalın ve düzensiz lügâti", *Birikim*, Kasım 1994, sayı 67, s. 9-24 / Doç. Dr. Arus Yumul ve Doç. Dr. Umut Özkırımlı, "Milliyetçiliğin fark edilmeyen yüzü", *Varlık*, Mayıs 1997, sayı 1076, s. 6-11.

699 Ertuğrul Özkök, "Artık gerçekten inanıyorum", *Hürriyet*, 29 Ekim 1994 / Ertuğrul Özkök, "Çiller: Türkiye milliyetçiliği doğdu", *Hürriyet*, 31 Ekim 1994 / Ali Rıza Kardüz, "Tak-ı zafer", *Sabah*, 28 Ekim 1995 / Süleyman Demirkan-Kadir Ercan, "Cumhuriyet şenliği", *Hürriyet*, 30 Ekim 1997 / Ertuğrul Özkök, "Hazır 200 metre yakına gelmişken", *Hürriyet*, 30 Ekim 1997 / Ertuğrul Özkök, "Cumhuriyet Mahyaları", *Hürriyet*, 26 Ekim 1998 / Ertuğrul Özkök,

Değişen Türkiye'de Değişim

YAZAN-ÇİZEN
Murat KÜRÜZ

Sabah, 2 Mart 1994.

Yeni Türk İnsanı'nı şekillendirme yolunda sürekli çaba sağlayan köşe yazarlarının yazılarında İslâm dini ve gelenekleri de önemli yer tutmakta. Kendisini "saf ve bakir Anadolu çocuğu" olarak tanımlayan, yazılarında muhafazakâr ve milliyetçi bir çizgi sergileyen Güngör Uras yıllar boyunca Kurban ve Şeker bayramlarında, Mirac, Berat ve Kadir gecelerinde okurlarının bayramlarını ve gecelerini kutladı, onları sadaka ve zekât vermeye davet etti. Köşe yazarlarınca okurlara yapılan bir diğer telkin millî bayramlarda evlerine ve apartmanlarına bayrak asmalarıydı. Bunun yapılmamasının insanların millî duygularının zayıfladığına işaret ettiği düşünüldü.[700] Yazılarında bayrak temasına yoğun olarak yer veren yazarlardan bir diğeri de Ertuğrul Özkök. Özkök günlük hayatla ilgili birçok konuda olduğu gibi bayrak konusunda da Amerika'yı referans aldı. Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü'nün İstanbul'a taşınması vesilesiyle düzenlenen açılış davetine katılan Özkök'ün yeni binada dikkatini çeken nokta bayrak direğiydi:

> "Ortadaki binanın tepesine, şu ana kadar Türkiye'de gördüğüm en güzel Türk bayrağı çekilmiş. Bayrağın direği tam anlamıyla Amerikan esprisine göre yapılmış. Yani ülkenin kendine güvenini ve bir sembol olarak bayrağın temsil gücünü çok iyi veriyor."[701]

Özkök'ün vazettiği milliyetçilik, Cumhuriyet'in 75. yılı kutlamaları, damadı pop sanatçısı Ercan Saatçi'nin askere uğurlanması vesilesiyle coşkulu asker uğurlama tezahüratlarına alkış tutmak, Kürt-Türk, İslamcı-laik kutuplaşmasının eşiğinde bir Türkiye'nin kutuplaşmaması için sürekli "birlik-beraberlik" ruhunu aşılamaya çalışmak ve MHP Genel Başkanı Al-

---

"En büyük referandum", *Hürriyet*, 30 Ekim 1998 / Murat Birsel, "Seyrettiğimiz değil de katıldığımız bir bayram özlemi", *Sabah*, 24 Ağustos 2000.

700 Tevfik Güngör, "Bayrak", *Dünya*, 31 Ağustos 1992 / Rauf Tamer, "Bayrak asın...", *Hürriyet*, 28 Ekim 1992 / Ali Rıza Kardüz, "Bayrak", *Sabah*, 27 Ekim 1994 / Rauf Tamer, "Bayrak as", *Sabah*, 25 Ekim 1996 / Yaşar Aksoy, "Bayrak..", *Yeni Asır*, 31 Ağustos 2000.

701 Ertuğrul Özkök, "Jan Garbarek'li bir taşınma gecesi", *Hürriyet*, 25 Ağustos 2000.

parslan Türkeş'i övmek şeklinde tezahür etti.[702] Özkök'ün öncülüğünü yaptığı bu yeni milliyetçiliğe uygun "millî insan" tipi ise İstanbul Etiler'de açılan Fly-Inn mekânında rastlanan gençlik. Mekânın ortasına asılan *The London Illustrated News*'da yayınlanan Atatürk'ün bir kadınla dansını gösteren ünlü fotoğraf, girişteki direkte dalgalanan Türk bayrağı, mekânda çalınan Türk pop müziği gibi öğeler de Özkök'ün "yeni milliyetçilik" kavramının kapsamına girmekte:

> "Üçü de genç. Üçü de Batılı. Üçünün kıyafeti de rahat ve bir Amerikalı gencin giydiği türden. Üçünün saç tıraşı da modern. Birinin ensesinden kat kat yükselen kup, yeni evrensel genç portresini ortaya çıkarıyor. Öteki ikisinin alabros saç kesimi ise, Amerikalı askerin Vietnam'da başlatıp, Körfez Savaşı'nda dünya vatandaşı haline getirdiği yeni bir insan tipinin prototipini çıkarıyor. Kısaca üçü de evrensel. Üçü de evrensel ama, üçü de, sandığımızdan çok, ama çok daha fazla 'Milli.'
>
> Girişteki yüksek direkte dalgalanan Türk bayrağı, içerdeki Atatürk fotoğrafı ve Türkiye'nin en hayati sorunlarına bakışları, ortaya yeni bir 'Milli insan' tipi çıkarıyor. Türkiye, çoğu kimsenin henüz keşfedemediği ve asla da keşfedemeyeceği yeni bir insan yaratıyor. Bu yeni insan, yaşama tarzı, değerleri, kılık kıyafeti, kültürel tüketimi ile tam anlamıyla Batılı."[703]

Yeni Türk milliyetçiliğinin bir diğer özelliği de zaman zaman beklenmedik bir şekilde kaba yüzünü belli etmesi. Bu genellikle Türkiye'nin herhangi bir ülkeyle siyasi ihtilafa düşmesi halinde o ülkenin ürünlerini boykot etme konusunda köşe yazarlarının kamuoyunu kışkırtması şeklinde cereyan etti. Bu tür boykot çağrıları sadece uluslararası ihtilaflarla sınırlı kalmadı. Örneğin Sony'nin DVD oynatıcısı satın alanlara bedelsiz verdiği DVD'lerden birinin *Geceyarısı Ekspresi* filmi olması, köşe yazarlarının okurları Sony ürünlerini boykota davet et-

---

702 Rıfat N. Bali, "Ertuğrul Özkök: Yeni Türk İnsanının heykeltraşı", *Birikim*, Nisan 2001, sayı 144, s. 57-65.

703 Ertuğrul Özkök, "Yeni milliyetçilik", *Hürriyet*, 21 Aralık 1992.

melerine neden oldu.[704] Kaba milliyetçiliğin en çarpıcı örneği ise Anadolu Ajansı'nın "Yıllardır Türkiye aleyhtarı tutumu ile tanınan Amerikalı senatör Claiborne Pell, Parkinson hastalığına tutuldu" haberi üzerine Murat Birsel'in yazdıkları:

> "Yine 'Allah'ın sopasının olmadığını', Türk düşmanlarının nasıl çarpıldığını görmek mümkün. Aslında zihinsel işlevlerinde arıza olmayan hiç kimse Türk düşmanı olamaz, ama dış mihraklar bunu da gizlemişlerdir... Madem adam gidici diye seviniyoruz bari kimseye söylemeyelim..."[705]

Yeni Türk İnsanı'ndan Örnekler

Özkök'ün çizdiği Yeni Türk İnsanı profiline en çok uyanlar pop müziği sanatçıları, askerler, sporcular ve yeni alışveriş merkezlerindeki mağazaların satış elemanları. Bu insanların her biri Yeni Türk İnsanı'nın çeşitli örnekleri. Örneğin satış elemanları:

> "Onlara eskiden tezgâhtar derdik. Şimdi satış elemanı diyoruz. Büyük mağazalarda, galerialarda, Akmerkez'lerde dikkat edin. Onları hemen tanıyacaksınız. Kısa kesilmiş saçları, çoğu kez arkaya taranmış. Yüzleri tertemiz. Çok içtenler. Hemen sıcak bir temas kuruyorlar. Hareketleri kadar konuşmaları da sıcak, samimi ama asla laubali değil. Onlar benim alışveriş yoldaşlarım. Alışveriş etmek kadar, onlarla sohbet etmeyi seviyorum. Çok girgin bir insan olduğum söylenemez. Ama onlarla hemen arkadaş oluyorum. Her şeyi konuşuyoruz. Kıya-

704 Meral Tamer, "Sony DVD'nin promosyonu Geceyarısı Ekspresi filmi!", *Milliyet*, 129 Haziran 1999 / Ruhat Mengi, "Sony'ye boykot iyi fikir", *Sabah*, 22 Haziran 1999 / Rauf Tamer, "Sony'nin ayıbı", *Sabah*, 22 Haziran 1999 / Rauf Tamer, "Sony'nin duyarlılığı", *Sabah*, 23 Haziran 1999 / Meral Tamer, "Sony'ye tepki yağıyor", *Milliyet*, 23 Haziran 1999. *Geceyarısı Ekspresi*, esrar kaçakçısı Amerikalı Bill Hayes'in tutuklanmasını ve cezaevindeki yaşamını konu eden bir filmdir. Filmde Türk polisi "işkenceci" ve "zalim" olarak resmedilmektedir ve bu yüzden Amerika'daki Yunan, Ermeni ve insan hakları lobileri filmi propaganda malzemesi olarak kullanırlar.

705 Murat Birsel, "Türkiye aleyhtarı senatör hasta oldu", *Yeni Yüzyıl*, 11 Nisan 1995.

fetlerini çok seviyorum. Erkekleri de kızları da modern. Sadece kıyafetlerinden söz etmiyorum. Kafalarının içleri modern. Size bir malı satmaya çalışırken, aynı zamanda bilgi veriyorlar. Hepsi güleryüzlü. En güzeli de, sizi en rahatsız, en çekingen olduğunuz an rahatlatıyorlar. Yani, giyip denediğiniz bir malı almaktan vazgeçtiğiniz an, imdadınıza yetişiyorlar. Sizi alıp, alışveriş eyleminin bu en badireli saniyelerinden, yani bu manevi cehennemden kaçırıyorlar. Küçücük bir cümle, bir 'İnşallah bir dahaki sefere olur' türünden zarif bir cümle ile sizi kurtarıyorlar.

O yüzden onları çok seviyorum. Onlar yeni Türkiye'nin yeni insanları. Alışverişi sadece ticaret olmaktan çıkarıp, hayatın keyifli bir yanı haline getiren bu insanlara hayranlık duyuyorum."[706]

veya Dünya Güreş Şampiyonu Sabahattin Öztürk'ün şahsında modern bir sporcu portresi:

"Genç adamın başında, son günlerin genç estetiğinin en güzel takısı olan bant var. Başındaki bant yaptığı spora hiç alışmadığımız yepyeni bir estetik boyut getiriyor. Dağılan kısa ama sık saçları, başındaki bantın üzerine düşünce, karşımıza çağdaş bir yüz çıkıyor. Çağdaş ve güzel. Bıyıksız, iri, genç ve modern. Türkiye'ye 23 yıl sonra Dünya Şampiyonluğu getiren bu genç güreşçi, bize milli sporla, modernlik alaşımının en muhteşem keyfini veriyor. Düşünüyorum... Bir hafta önce televizyondan naklen yayınını izlediğim Dünya Atletizm Şampiyonası'ndaki büyük sporcular bu genç insandan farklı mıydı?

Tam aksine, bizim gencimiz, bizim şampiyonumuz hepsinden daha yakışıklı, hepsinden daha modern."[707]

Özkök'ün model olarak sunduğu Yeni Türk İnsanı portrelerinden bir diğeri TSK mensupları. Özkök askere giden genç-

706 Ertuğrul Özkök, "Günlük hayattan zarif çizgiler", *Hürriyet*, 18 Eylül 1994.

707 Ertuğrul Özkök, "Hani Sivaslılar sadece otel yakardı?", *Hürriyet*, 29 Ağustos 1993. Bir başka benzer yazı için bkz. "Jöle saçlı 'saklı' bir çocuk", *Hürriyet*, 8 Kasım 2001.

lerle ilgili gözlem ve duygularını dile getirirken sürekli olarak Batı ve özellikle Amerikan gençliğini veya askerlerini referans almakta. Bunu yaparken de Türk gençlerinin Batı'daki akranlarına *fiziken ne kadar benzediklerini* vurgulamakta:

> "Üzerinde kısa kollu bir tişört var. Başına üzerinde kuru kafa desenleri bulunan kırmızı bir bandana takmış. Ya İstanbul'dan, ya Ankara'dan, ya Antalya'dan satın almış. Hemen yanıbaşında ise aynı yaşta başka bir genç. Onun da kepi tersine çevrilmiş. Karşınızda sanki iki rapçi duruyor. Oysa onlar asker. Hem de Türk askeri. Yaşları 19, bilemediniz 20. Yirmilerinde ve güzel çocuklar. Her biri size, Türk insanının değişen, güzelleşen güzergâhını çiziyor."[708]

Özkök'ün Türk Hava Kuvvetleri'ne ait bir jet uçağının Midilli adası açıklarında denize düşmesinin akabinde sağ kurtulan pilotun basın mensuplarının önüne duş almadan ve traş olmadan çıkmayı reddetmesi üzerine yaptığı yorum gene fiziki görünümle ilgili. Ancak burada yapılan önemli vurgu TSK'nın sivillere kıyasla görünüme ne kadar önem verdiği:

> "Hırpaniliğin, beş karış sakalla gezmenin neredeyse milli haslet sayıldığı bir ülkeden gelen subayın şu hareketine bakın. (..) Fotoğrafına uzun uzun baktım. Tertemiz bir genç. Arkadaşını ve tayyaresini kaybetmenin derin üzüntüsü her çizgisinden okunuyor. Ama sakal traşını olmuş. Banyosunu yapmış. Küçücük bir hareket. Büyük bir saygı. Medenilik, kendini asıl böyle ince ayrıntılarda gösteriyor. Ve ne mutlu ki, Türk subayı bu ince ayrıntıları çok iyi yakalamış durumda."[709]

Yeni Türk İnsanı esas itibariyle İstanbul'da yaşayan, iyi eğitim almış, yüksek öğrenimini Amerika'da yaptığı için Amerikan kültürüne aşina bir insan profilini yansıtıyor. Evrensel olduğu kadar yerel değerlere de bağlı ve onları benimsemiş bir kişi. Bu özelliklere uyan kişiler köşe yazarları tarafından

---

708 Ertuğrul Özkök, "Arkadaş, Türkiye bu tadı seviyor", *Hürriyet*, 26 Mart 1995.

709 Ertuğrul Özkök, "Türk subayı traşsız inmedi", *Hürriyet*, 31 Aralık 1995.

"toplumun rol modelleri" olarak hep ön plana çıkarıldı ve geleceğin Türk insanı olarak sunuldu.[710] Ertuğrul Özkök'ün bir Amerika gezisi dönüşünde kaleme aldığı şu satırlar 21. yüzyılı şekillendirecek olan yeni bir kuşağın eşikte olduğunun ilanı:

> "Etrafınıza bakın artık yeni bir Türkiye'nin doğduğunu, yeni Türkler'in bu ülkenin imajına hâkim olmaya başladığını göreceksiniz. Jön Türkler dönemi kapandı. Şimdi bütün dünyada yeni Türkler dönemi açılıyor. Ve o yeni Türkler'i, bundan böyle 21.inci yüzyıla karakterini verecek olan sektörlerde göreceğiz. Sporda, sağlıkta, kültürde, eğlencede, medyada ve yeni ekonomide... Bu insanların yüzünü önceki akşam Kopenhag'da statta gördük. Genç ve güzel insanlar. Hem davranışları, hem fizikleri, kılık ve kıyafetleriyle gelişmiş ülkelerden hiç de geri kalmayan, birçok alanda öne dahi geçen yeni Türkler, bu ülkeye müthiş bir gelecek vaat ediyor."[711]

Yeni Türkler'in ortaya çıkmasıyla birlikte Yeni Türk Ailesi'nden de söz etmek mümkün. Bunun için Tansu Çiller'in bir Türk-Henkel Toplantısı'ndaki konuşması sırasında çizdiği geleceğin Türk ailesi portresine bakmak yeterli:

> "Sabah baba kalkıyor. Hemen tansiyonu ölçülüyor, sağlık kontrolü yapılıyor. Duşta borsayı izliyor. Evin çocuğu bilgisayarla ödevini gönderiyor. Okula gitmeye gerek kalmıyor. Bu arada evin beyi, bilgisayarla alışverişe başlamış bile. 21. yüzyıl kadınların etkin olacağı bir yüzyıl olacağından erkekler alışveriş gibi ev işlerini yapıyor. Hanım, iş için bir günlüğüne Tokyo'ya gidiyor ve akşama dönüyor."[712]

---

710 Bu konuda şu yazılara bakılabilir: Zülfü Livaneli, "Aydınlık Türkiye'nin temsilcileri", *Sabah*, 27 Temmuz 1993 / Haşim Akman, "Yeni Türkler...", *Aktüel*, 28 Temmuz-3 Ağustos 1994, sayı 160, s. 28-33 / Cengiz Çandar, "Onat ile Yasemin", *Sabah*, 14 Ocak 1995.

711 Ertuğrul Özkök, "Bu yeni Türkler de fazla oluyorlar", *Hürriyet*, 19 Mayıs 2000.

712 İhsan Yılmaz, "Çiller'in gelecek fantezileri", *Milliyet*, 12 Şubat 1995.

21. yüzyıla adım atarken Yeni Türk İnsanı'nın karakalem bir eskizi çizilmeye çalışılırsa ortaya çıkan portre, basının yıldız isimlerinin elbirliğiyle oluşturmaya ve nihai şeklini vermeye uğraştıkları günümüz kentli elitlerinin bir portresidir. Fiziki görünümü ve eğitimi itibariyle Avrupalı veya Amerikalı akranlarından ayırd edilemeyen, buna karşılık millî değerlerimizden bayrağa sahip çıkan, Cumhuriyet Bayramı'na maytaplar, ay yıldızlı ve Atatürk portreli rozetler, Türk pop müziği ve Onuncu Yıl Marşı eşliğinde katılan, hafta sonları tenis oynayan, televizyonda NBA *maçlarını kaçırmayan*; "*hayattan zevk alma*" *kavramını* en geniş anlamıyla uygulamayı, önce TÜGİAD veya GYİAD'a üye olmayı, daha sonra TÜSİAD'a terfi etmeyi, her gün basında ve televizyonda gördüğü gücü temsil eden simalarla senli benli konuşacak kadar samimi ilişkiler geliştirmeyi, bir telefonla Devlet Bakanı'na ulaşabilecek kadar güçlü bir genel müdür veya patron olmayı, yeterince para kazandıktan sonra Ertuğrul Özkök'ü örnek alıp[713] kiralayacağı özel uçağa atlayıp Ege veya Akdeniz'in bir koyundaki evinde kendisini bekleyen eşine uçağın kanatlarından atlayıp kavuşmayı hayal eden Yeni Türk İnsanı.

Görüntüyü Bozan ve Kirletenler

Batılı bir yaşam tarzına ayak uydurmak isteyen ve Özal'lı yıllarda servete kavuşan yeni bir kesim, bu yaşam tarzının daha çok simgesel yanıyla ilgilendi. Lüks araba sahibi olmak, markalı kıyafetler giymek, sık sık yurtdışına seyahate çıkmak, pahalı ve markalı saat ve mücevhere sahip olmak gibi toplumsal statü simgeleri bu kesim tarafından çabucak benimsendi. Ancak bir yandan kendilerini "eski ve köklü burjuvazi" olarak tanımlayan İstanbul merkezli büyük işadamları, diğer yandan gazeteciler bu "yeni zenginler"i ağır bir dille eleştirmeye başladılar. Aynı zamanda *sadece "yeni zengin"i değil, kırsal alandan kente* göç eden ancak kent yaşamına uyum sağlayamayan herkesi eleştirdiler. Popüler mizah dergilerinin ortaya attıkları "magan-

713 Ertuğrul Özkök, "Deniz uçağındaki amatör Indiana Jones", *Hürriyet*, 18 Haziran 2000.

da" ve "zonta" sözcükleri kentli elitler için âdeta bir can simidiydi. Metin Üstündağ bu iki sözcüğü şöyle tarif ediyor:

> "Maganda ve zonta kelimeleri kültür salatası, kültür karmaşası içinde bulunan insanları tanımlıyordu. Özellikle Özal döneminin ne oldum delisi olmuş, hem maddi hem manevi açıdan dengesi şişmiş insanlarını anlatan bir deyimdi. Fakat o insanlar zamanla kültürel egemenliğe sahip oldukları için sonradan bu maganda ve zonta kelimeleri sıradan fakir insanların üstüne kaldı. Aslında etik, estetik bilmeyen zengin insanlara verilen bir addı."[714]

Kentli seçkinler bu iki deyimi hemen sahiplendi, dışlayıcı ve ayrımcı anlamlar yükleyerek kullandı. Böyle olunca da "maganda" ve "zonta" yaygın bir şekilde pala bıyıklı, altın künyeli olarak karikatürize edilen Anadolu kökenli yeni zenginleri, İstanbul'a göç edip yerleşenleri ve İstanbullulaşamayanları tarif etmek için kullanılmaya başlandı. Gazeteciler "maganda" olarak adlandırılan bu yeni kişiliğin tarifini yapmak için birbirleriyle yarıştı.[715] Güngör Uras televizyon kanallarında en çok izlenen eğlence, kültür programları ve Türk filmleri listesini inceledikten sonra Türk halkının kültür düzeyi hakkında derin bir ümitsizliğe kapılarak Türkiye'nin AB'ye girmesinin tamamen hayal olduğu sonucuna vardı.[716] "Magandalar"a sempati beslemeyen bir diğer kişi Prof. Baskın Oran. Oran onları şöyle tarif ediyor:

---

714 *Sorun Soruda: Salı Toplantıları 1999-2000*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 17.

715 Çetin Altan, "Şahane bir magandayı tanımak için...", *Sabah*, 16 Mayıs 1992 / Çetin Altan, "Maganda siyasetçilerdeki ortak kalıplar", *Sabah*, 8 Haziran 1992 / Çetin Altan, "Değişik telden maganda havaları", *Sabah*, 11 Temmuz 1992 / Mehmet Barlas, "Nasıl maganda olunur?", *Hürriyet*, 20 Ağustos 1992 / Mehmet Barlas, "Nasıl zonta olunur?", *Hürriyet*, 21 Ağustos 1992 / Mehmet Barlas, "Anti-görgü kuralları...", *Hürriyet*, 23 Ağustos 1992 / Mehmet Barlas, "Maganda patronluk rehberi...", *Hürriyet*, 14 Mart 1993 / Mehmet Barlas, "Nasıl deniz magandası olunur?", *Sabah*, 1 Haziran 1993 / Mehmet Barlas, "Deniz magandası olmanın yolları-2", *Sabah*, 6 Haziran 1993.

716 Tevfik Güngör, "Bu insan yapısıyla gümrük birliğine gireriz de, Avrupa Birliği'ne zor gireriz", *Dünya*, 15 Kasım 1995.

"Her dönemde magandalığın birtakım simgeleri vardır. Günümüze özgü olanlar arasında mümtaz bir yer tutanlardan yumurta topuk, koyu pantalona beyaz çorap, göbeğine kadar açtığı kıllı göğsünde altın kordon, hatta, her cümleye 'yani' ile başlayıp 'yani' ile bitirmek, tesbih sallayıp gezmek vs. sayılabilir. Artık, TV spikerleri ve tiyatro oyuncuları gibi muhteremlerin 'şok oldum' veya 'panik oldum' demesine girmiyorum, tansiyonum çıkar diye. Bu magandalık simgelerinden bir tanesini çok özel buluyorum ve çok fena sinir oluyorum: Restorant. Yüzyıllık 'lokanta'nın 'restoran' olması tamam da, kırk yıllık restoran nasıl 'restorant' oluverdi, akıl erdiremiyorum."[717]

Bar ve diskoteklerin kapıları "magandalar"a kapalı tutuldu. Tiyatro sanatçısı Defne Yalnız yanında hanım arkadaşı olmayan erkekleri işlettiği bara almayacağını belirtti, barın kapısına da bir "maganda" karikatürü yerleştirdi.[718] Taxim diskoteğinin sahibesi Zeynep Fadıllıoğlu, "Taxim sınıfsız bir lokaldir. 60 bini veren herkes buraya rahatça girebilir. Sadece magandalar giremez. Bunun için kapıda altı tane görevli arkadaşımız var" diyerek mekânına "maganda"ların girmesini yasakladı.[719] Refika'nın sahibesi Defne Koryürek de mekânına "kaba saba insanlar"ın doluşmasını hiç ama hiç arzulamıyor. Kendisiyle söyleşi yapan gazeteci de aynı fikri paylaşıyor:

"Defne Koryürek mekânın bir Etiler barına dönüşmesini istemiyor. Beyoğlu anlayışına yakışır bir kalabalık toplanmayı tercih ediyor. Bu düşünceye ne kadar katıldığımı bilemezsiniz. Şu baba parasıyla bir yere gelmiş, ağzında purosu, elinde viskisi, pata küte şampanya patlatan boş kafalı beyler gelip, bu atmosferi bozmamalı. Bari burayı bize bıraksınlar."[720]

"Magandalar"dan hiç hoşlanmayan bir diğer kişi Perihan Mağden. Kızıyla birlikte yaz mevsimini denize yakın bir sayfi-

717 Baskın Oran, "Bilkent'in tüi", *Agos*, 20 Nisan 2001.

718 Rana Doğruer, "Maganda giremez", *Sabah*, 1 Haziran 1991.

719 Nazım Alpman, "Yeni moda eğlence", *Milliyet*, 25 Aralık 1991.

720 Selin Mançer, "Refika'nın iddiası hamursuz işleri", *Amica*, Mayıs 2001, sayı 2001/05, s. 49.

ye yöresinde geçiren Magden'in en sinirlendiği kişiler hafta sonları gelen halk. Magden'in bu gelenler hakkındaki değerlendirmesi şöyle:

> "Bu kitlelerin okuma yazması, *Radikal*'le filan işleri yoktur. Onlar yalnızca bol resimli gazeteleri tarar, 'Hülya [Avşar], Kaya [Çilingiroğlu]'dan ayrılıyor mu?' tarzı yazıları dikizlerler. O yazıları dahi okumaz (cidden); tararlar. Zira, hiçbir zaman geliştirmedikleri kavramaları nedeniyle, hakiki anlamda okuryazar asla, değildirler."[721]

Beyaz Türkler

"Maganda" ve onun zıttı "Euro-Türk" kavramlarını tartışmaya açan kişi Çetin Altan. Altan "Euro-Türk'ler ve Maganda Türkler" başlıklı yazısında her iki kesimi birbiriyle karşılaştırıyor. Euro-Türk'ü kültür ve gelir düzeyi yüksek, Batı kültürünü özümsemiş bir kişi, magandaları da alaturka normlara göre hareket eden, görgüsüz ve kültüre önem atfetmeyen kişiler olarak tarif ediyor.[722] "Euro-Türk"le eşanlamda kullanılan "Beyaz Türk" kavramı, Amerikalıların WASP olarak adlandırdıkları Amerika'nın siyaset, bürokrasi ve entelektüel çevrelerine egemen olan Beyaz, Anglo-Sakson, Protestan zümreye benzeyen Türk elitlerini tanımlamak için kullanılan bir kavram. Ufuk Güldemir'in görüştüğü Amerikalı Türkiye uzmanları "Beyaz Türkler"i şöyle tarif ediyorlar:

> "Türklerden fazla hoşlanmayan, Çankaya'da Fransızca konuşan sarışın İstanbullular görmeyi özleyen bir türdür. Açıklamakta güçlük çektikleri karmaşık sosyolojik olgulara çeşitli adlar takarak onlar üzerinde düşünmek külfetinden kurtulmakta birebirdir. Örneğin 'irtica' veya 'Arabesk' ya da 'Türban' gibi. Sokakta başörtülerin sayısının artmasını, Türkiye'nin de-

721 Perihan Magden, "Plaj kâbusçukları", *Radikal*, 2 Temmuz 2001.

722 Çetin Altan, "Euro-Türk'ler ve Maganda Türk'ler..", *Sabah*, 15 Nisan 1992. Bu yazı bir Euro-Türk maganda karşılaşmasının yapılmasına yol açtı: "Euro-Türkler ve milli magandalar", *Aktüel*, 14-20 Mayıs 1992, sayı 45, s. 52-55.

gişen köy-kent ilişkileri içinde değil, 'irticanın yükselmesi' biçiminde algılarlar. Sanki, öteden beri kentlerde yaşayan 'modern' Türkler, aniden durup dururken başörtüsü takmaya, camiye gitmeye başlamış ve İslamcı olmuşlardır."[723]

"Beyaz Türkler" konusunda ilk ciddi tartışmayı başlatan ise Serdar Turgut. Kişilerin etnik veya mezhep farklılıklarından dolayı uğradıkları haksızlardan sürekli şikâyet etmelerinden usanan Turgut, kendilerini "mezhep farkı veya etnik köken farkı veya inanış farkı ile tanımlamayan" kişilerin bu öfkeli kalabalıktan bıktığını belirterek şu ikazda bulunuyor:

> "Üzerimizdeki baskı artar ise sonunda biz bir patlayacağız ki herkes ne olduğunu şaşıracak. Gerçek kavmin ne demek olduğunu herkes o zaman görecek."[724]

Serdar Turgut bir sonraki yazısında taşradan kente akın edenler yüzünden İstanbul'da yaşam kalitesinin sürekli düştüğünü vurguluyor ve göç edenlere Ferdi Tayfur'un "Köye geri dönelim" şarkısından esinlerek "Haydi gelin, köyünüze geri dönün" çağrısında bulunuyor[725] ve bunun nedenini de şöyle açıklıyor:

> "Dönseler daha kaliteli olacak yaşamları. Burada kalmak zorunda olanların da daha kaliteli olacak yaşamları. Ben İstanbul'un keyfini çıkarıyorum, onlar çıkaramaz. Ben nerede en güzel çay içilebileceğini, nerede en güzel yemek yenebileceğini, Boğaz'ın en güzel nereden görüldüğünü biliyorum. Onları seviyorum demek en büyük hakarettir. Ben sevmiyorum açıkçası. Bunu söylemekte bir sakınca görmüyorum çünkü onlarla aramda bir ezme ezilme ilişkisi yok. Eşit görüyorum ve düşündüğümü söylüyorum."[726]

Serdar Turgut'un Beyaz Türkler tartışmasına destek İzmir'de yayımlanan *Gözlem* gazetesinden geldi. *Gözlem*'in ya-

723 Uluk Güldemir, *Texas-Malatya*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 360-361.

724 Serdar Turgut, "Biz Beyaz Türkler", *Hürriyet*, 22 Mart 1995.

725 Serdar Turgut, "Haydi gelin, köyünüze dönün", *Hürriyet*, 18 Nisan 1995.

726 Figen Akşit, "Türk'ün rengini tuttırabilene aşkolsun", *Tempo*, 24 Mayıs 1995, sayı 21, s. 34-36.

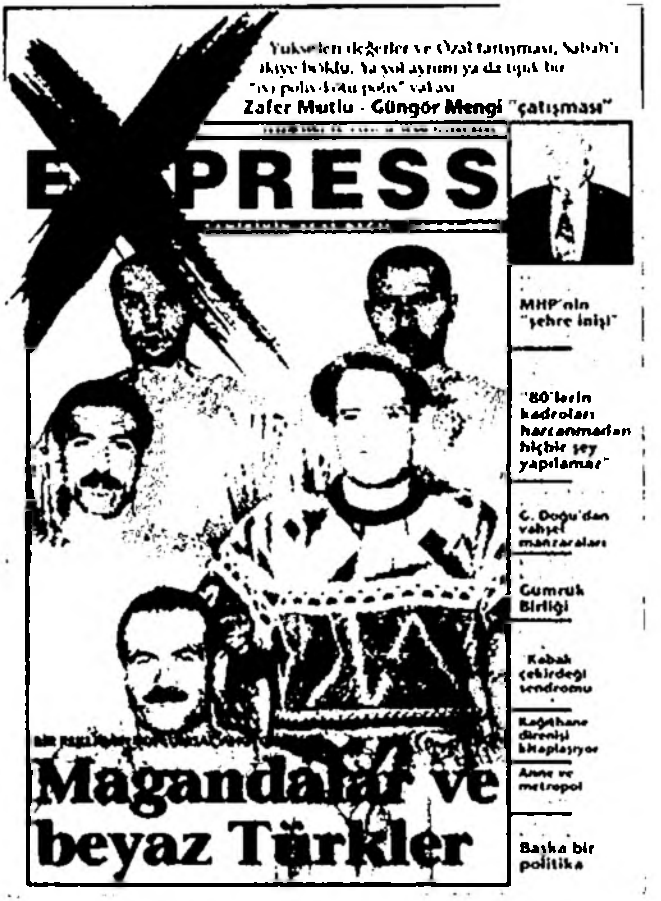
zarı Turgut'un söyleminden yola çıkarak hissiyatını şöyle dile getiriyor:

> "Bugün Türkiye'de derin bir haksızlık içinde olduğunu düşündüğüm çok geniş bir zümre var. Yazar Serdar Turgut bu zümreyi ironik bir yaklaşımla 'Beyaz Türkler' olarak isimlendiriyor. Kim bu Beyaz Türkler?
>
> Bu kişiler bizleriz, çoğumuz şehirlerde büyümüş, küçük burjuva kökenli, Batı değerlerine açık olarak yetiştirilmiş, yaşama yaklaşırken naif ve rafine değerler oluşturmaya çalışan, özgünlüğe giden yolun özentiden geçtiğini yiğitçe kabullenmiş yüzbinler, milyonlar. Bu geniş kitle özellikle 1960'lı yıllardan sonra Anadolu'dan büyük şehirlere başlayan göç hareketleri ile bulundukları ortamların köylülük değerleri ile arabesk zevklerle tahrip olmasına sessizce katlanmayı demokratik bir erdem zannederek en kritik yanlışlığın içine düştü. Oysa üstüne abanan bu alışmadıkları kültür kasaba, varoş kültürüydü. Bu kültür muhteristi ve kifayetsizdi. Ama onlar çoğunluktu. Onlar dar alanların kapalı çerçevelerin yetiştirdiği muhafazakâr kitlelerdi. Onlar dogmaların çocuklarıydı. Ve onlar öyle bir kuşaklık çabayla erişemeyeceklerini bildikleri Beyaz Türklere içten içe bilendiler ve onlar da tüketiciydi, oy sahibiydi, demokrasi vardı, sonuçta biz esir düştük.
>
> Artık hâkim kültür onların kültürüydü. Geçerli olan kasaba kurnazlığı, din istismarcılığı, ezik insan goygoyculuğu ve giderek vizyondaki filmin adı belirginleşmişti: Varoşların İntikamı."[727]

Beyaz Türkler Evlerine Çekiliyorlar

Beyaz Türkler'in en çok muzdarip oldukları şey boş zamanlarını geçirmek için gittikleri mekânlarda artık kendi düzeylerinde kişilere rastlayamamaları. Bu kimselerle bir arada bulunmaktan hiç hoşlanmayan elit zümre çareyi evine sığınmakta buluyor. Serdar Turgut yaz aylarında İstanbul'un popüler ye-

727 Sıtkı Şükürer, "Ah Memba", *Gözlem Gazetesi*, 14-20 Ağustos 2000.

Express, 15 Ekim 1994.

mek ve eğlence mekânlarını dolaştıktan sonra yazdıklarında bu gerçeği tespit ediyor:

> "Emekleriyle, gerçekten hak ederek para kazananların büyük bölümü, gece yaşamının bu bölümünden çekilmiş. Geriye bir şekilde kolay para kazananlar, mirasyediler ve işsiz olduğu halde cebinde para olan tipler kalmış. Ve onların çoğunlukta olduğu gece yaşamının da gayet tabii ki kalitesi daha da aşağıya düşmüş."

Bu içler acısı durum karşısında elitlerin nasıl tepki gösterdikleri sorusuna Turgut şu cevabı veriyor:

> "Parasını gerçek alın teriyle kazanan profesyonel insanlar ise ya böyle yerlere bir kez gittikten sonra ortamdan baygınlık geçirip bir daha oralara katiyen gitmiyorlar ya da Türkiye'deki korkunç gelir dağılımı eşitsizliğinden utanarak, vicdanlarının tahammül sınırlarını zorlamamak için eğlencelerini ev ortamlarıyla, arkadaş toplantılarıyla sınırlı tutuyorlar."[728]

Serdar Turgut'un bu gözlemini teyit edercesine klip yönetmeni Mete Özgencil, *Milliyet* gazetesi eski yazarı Nora Romi de kendi düzeylerinde insanlara rastlamadıkları için evlerine çekilmeyi tercih ettiklerini belirtmekteler. Gece mekânı işletmecilerine göre bu durumun ortaya çıkmasının nedeni "Doğulu" çehrenin gece hayatına egemen olması. Aynı dertten muzdarip olan Hilmi Yavuz ise bu değişimi şöyle açıklıyor:

> "Eskiden bu tür yerlere oranın müdavimleri giderdi, şimdiyse daha başka yapıda insanlar gidiyor. Eskiden bu tür barları yaşamış biri olarak söylüyorum, Müsü George'un bundan 35-40 yıl önceki Kulis'i, Adnan'ın Fuaye'si gibi yerler gençlik yıllarında 'takıldığımız' yerlerdi. Buranın müdavimleri belli bir eğitimi, görgüsü duygusal eğitim olan insanlardı. Şimdi buralara gelen insanların yapısı değişti. Görgüsüz, sadece cebindeki paraya güvenen insanlar geliyor; yüksek sesle konuşan, iç-

728 Serdar Turgut, "Kalite sürekli düşüyor", *Tempo*, 20-26 Temmuz 2000, sayı 658, s. 64.

ki içme adabını bilmeyen, müziği kendi beğenisi doğrultusunda isteyen ve bunu dayatanlar... Eğlenceler de daha çok paralar ödeyebilen bu insanlara göre düzenlenmeye başladı. Yani bu mekânlar 'kırolaştı'".[729]

Sanatçı Lale Mansur ...a Türk halkıyla bir arada bulunmaktan pek hoşlanmıyor. Kendisiyle söyleşi yapan bir gazeteciye Sultanahmet'te randevu vermesinin nedenini şöyle açıklıyor:

"Her şeyden önce metre kare başına düşen Türk sayısı az! Etrafınıza bir bakıyorsunuz, yabancılar, öğrenciler... O yüzden kendimi burada çok iyi hissediyorum."[730]

Beyaz Türkler - Zenci Türkler Gerilimi

Doksanlı yıllarda "Beyaz Türkler" kavramıyla aynı anda ve tepkisel bir şekilde kullanılan yeni bir kavram belirdi: "Zenci Türkler". Amerika'daki beyaz-zenci ayrımına gönderme yapan bu deyimle verilmeye çalışılan mesaj, bütün yurttaşların eşit olmaları gerektiği bir toplumda küçük esnaf, işçi, memur ve taşralılardan oluşan bir kesime karşı ayrımcılık yapıldığı, onlara fırsat eşitliğinin tanınmadığı ve toplumdan dışlandıklarıydı. Kişisel Gelişim Derneği Başkanı Mümin Sekman "Zenci Türkler"i şöyle tarif ediyor:

"Siyah Türk olmanın ölçüsü kim olduğunuz değil, ne hissettiğinizdir. Siyah Türk kavramı aşağılanmış, dışlanmış, hakir görülmüş 'öteki' muamelesi yapılmış kişilerin hissettikleri duygularda tanımlanır. Bu bağlamda kentlinin ezdiği, aşağıladığı ve dışladığı köylü, askerin kendisinin altında gördüğü sivil, varlıklının adam yerine koymadığı yoksul, üniversite bitirmişin alay ettiği ilkokul mezunu, sağlamın dışladığı özürlü, patronun ezdiği işçi, ev sahibinin sıkıştırdığı kiracı, polisin dövdüğü suçlu, Jeep'linin yanındaki Murat 131 kullanıcısı... Sağcısı-solcusu, Türk'ü-Kürt'ü, Sünni'si-Alevi'si, laiki-

729 Mine Akverdi, "Beyaz Türkler eve sığındı!", *Aktüel*, 5-11 Kasım 1998, s. 32-36.

730 Aslı E. Perker, "Rahat insan Lale Mansur", *Sabah Cumartesi*, 10 Şubat 2001.

dincisi, topçusu-popçusu kim eziliyorsa o siyah Türk'tür. Aşağılanan, dışlanan, adam yerine konulmayan ve alay edilen her insan, Siyah Türk'tür. Tanım tende değil, kişinin hissettiklerindedir."[731]

Batı kültürüyle yoğrulmuş, kozmopolit seçkin kentliler anlamında kullanılan "Beyaz Türkler" kavramı zaman içinde siyasallaştı. Sadece toplumun varlıklı ve Batı kültürüyle yetişmiş kozmopolit seçkinlerini niteler anlamda değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in laik niteliğini tavizsiz bir şekilde sürdürmeye kararlı, Cumhuriyet'in ve Kemalizm'in günümüzdeki savunucuları anlamında da kullanılmaya başlandı. "Beyaz Türkler" ve onun zıttı "Zenci Türkler"i siyasal anlamda en çok kullanan kesim milliyetçi, muhafazakâr ve İslâmî değerleri temsil eden İslâmî basındı. "Zenci Türkler" söylemi RP'nin yerel seçimlerde büyük bir başarı sağlayıp büyük kentlerin belediye başkanlıklarını kazanmasından bir süre sonra kendini belli etti. İslâmî kesim, Cumhuriyet'in laiklik ilkesini savunan Kemalist seçkinler, TSK ve basın tarafından siyasal İslâm hareketinin yükselişini durdurmak ve geriletmek için geliştirilen stratejiye karşı duyduğu tepkiyi, "ikinci sınıf vatandaş" konumuna indirgendiğini vurgulayarak, "Zenci Türkler" deyimini bereketli bir şekilde kullanarak gösterdi. Buna paralel olarak "Beyaz Türkler" kavramını da somut bir şekilde tarif etmeye başladı. *Akit* gazetesi köşe yazarı Ahmet Kekeç'e göre Beyaz Türk'ün özellikleri şunlar:

> "Beyaz Türk sayılmanın ölçütü, elbette birinci kuşaktan kentli olmak, 'tüketim'in önemine ve değerine inanmak, 'gusto' takılabilmektir. Gusto takılmanın yolu da *Sabah* ve *Yeni Yüzyıl* gazetesi okumaktan geçer. *Sabah* gazetesi okuyan, daha doğrusu okumanın erdemine inanan, Zafer Mutlu'nun da 'en yakışıklı' genel yayın yönetmeni olduğuna şehadet getiren her Türk vatandaşı, 'a priori' olarak gusto sahibidir."[732]

731 Mümin Sekman, *a.g.e.*, s. 264 ve 266.

732 Ahmet Kekeç, "En Hakiki Türk Beyaz Türk...", *Akit*, 5 Eylül 1995.

Kendisini "ben bir 'Beyaz Olmayan Türk'üm. İnsanım ben, insan ve müslüman" diye tanımlayan *Millî Gazete* yazarı Şükrü Kanber ise Beyaz Türkler'i şöyle tarif ediyordu:

> "Cebinde parası, üstünde şık elbisesi, altında arabası, iyi bir işi varsa, arada bir resim, heykel sergilerine, sinemalara gidiyorsa, akşamları da eğlence yerlerinin müdavimleri arasında ise, işte onlar 'Beyaz Türkler' oluyorlar."[733]

28 Şubat 1997 MGK kararlarından sonra Beyaz Türkler - Zenci Türkler karşılaştırması daha da yaygınlaştı. Bunun malûm nedeni de koalisyonun büyük ortağı RP'nin, TSK ve laik değerleri savunan *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah* gibi ana mecrada yer alan gazeteler tarafından oluşturulan kamuoyu baskısı sonucunda hükümeti bırakmak zorunda kalmasıydı. Bu sonuç İslâmî kesimde bir itilmişlik, kenarda kalmışlık, "ne yaparsak yapalım, kendimizi kabul ettiremeyeceğiz, statükoyu değiştiremeyeceğiz" duygusu yarattı. Ali Bulaç'ın MGK toplantısında alınan kararların açıklanmasından on iki gün sonra yayımlanan yazısında, bu kararların İslâmî kesim üzerinde yarattığı hayal kırıklığı kolaylıkla fark edilmekte:

> "Beyaz seçkinler, kendilerini bu ülkenin gerçek ve tek sahibi görürler. Demokrasi, seçim, halkın iradesi... hepsi hikâye. Demokrasi onların süren iktidarlarını, kendilerinden menkul imtiyazlarını pekiştirdiği sürece gereklidir. Demokrasi onları en ufak çapta sarsacak olsa, hemen hepsi, bir anda darbeci kesilir aba altından sopa göstermeye başlarlar. Onların zihinlerinde bazı kıstaslara göre ayrışmış, kompartımanlar var. Anadolu çocuklarını hor görürler; biz onların gözünde köylü, taşralı, esmer, kıro, yönetilecek, güdülecek bir sürü durumundayız. Bu yüzden zihinlerinin gerisinde bir 'teb'a demokrasisi' fikri yatmaktadır."[734]

Kapatılan FP Genel Başkanı Recai Kutan da "Cemaatlerle ANAP ve DYP temasa girince sorun olmuyor, biz girince... Bu

733 Şükrü Kanber, "Kim şu Beyaz Türkler...", *Millî Gazete*, 26 Ekim 1995.

734 Ali Bulaç, "Beyaz seçkinler", *Yeni Şafak*, 12 Mart 1997.

haksızlıktır. Bu ülkede zenciler ve beyazlar var. Beyazlara her şey mubah, zencilere değil"[735] sözleriyle aynı hayal kırıklığını dile getirdi. FP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması İslâmî kesim tarafından gene Beyaz Türkler'in İslâmî kesimi dışlamaya yönelik bir başka gayreti olarak değerlendirildi. Radikal bir İslâmî rejimi savunan *Cuma* dergisi yazarlarından Selim Çoraklı, Güney Afrika'da zencilere karşı yıllarca uygulanan ayrımcı siyasete gönderme yaptıktan sonra şu sonuca vardı:

> "FP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılma kararının aklıma getirdiği Güney Afrika misalini alın, ülkemize uygulayın. Zemin ve şahıslar değişse de esasın hiç değişmediğini, oradaki beyazların yerini burada hâkim güçler, siyahların yerini de kendi çapında manevi değerlerini yaşamak isteyenlerin aldığını hayretle göreceksiniz. Zira iktidarda olan veya değişik şekillerde gücü ellerinde tutanlar, neredeyse bir asra yakındır manevi değerleri baştacı edenleri hep siyah olarak gördü, onları küçümsedi ve hemen her fırsatta devlet işlerinin dışına itmek için elinden geleni yaptı."[736]

Beyaz Türkler - Zenci Türkler kavramlarına siyasal bir anlam yükleyen ve gerilimin mevcudiyetini teyit eden bir diğer siyasetçi de Meral Akşener. Tayyip Erdoğan'ın kurduğu AKP'ye kuruluş aşamasında katılan, kısa bir süre sonra da ayrılan Akşener ayrılış nedenini "Beyaz Türklerle Zenci Türkleri barıştırabilmemiz söz konusu iken Türkiye'deki çatışma alanlarının çözümünde köprü olma imkânına sahipken, bunun en başında bir mantık çarpılması"nın olması ile açıkladı.[737] Beyaz Türkler'e tepki duyanların ne kastettikleri yazardan yazara değişmekte. 28 Şubat 1997 MGK kararları sonrasında aydınlar ve siyasal İslâm'ı savunan kesimlerde "otoriter devlet" söylemi yoğunlaştı ve bu kavram değişik kesimlerin ortaklaşa kullandıkları bir kavram haline dönüştü. Böyle bir ortamda İslâmî

735 Ergun Aksoy, "Beyazlara her şey mubah", *Radikal*, 11 Şubat 1999.

736 Selim Çoraklı, "Beyazlar siyahları yine dışladı", *Cuma*, 29 Haziran-5 Temmuz 2001, sayı 200125/555, s. 21.

737 Hakan Akpınar, "Derin devletten tüyo almadım", *Hürriyet*, 11 Ağustos 2001.

çizgideki *Zaman*, Almanya'daki Kürt diasporasına seslenen *Özgür Politika* ve sol çizgideki *Evrensel* gazetelerinin yazarları için "Beyaz Türkler" Cumhuriyet'i savunan ve sahibi oldukları banka ve holdinglerle "Türk ekonomisini soyan" seçkinleri, "Zenci Türkler" de "Beyaz Türkler" tarafından soyulanları temsil etti.[738] Milliyetçi ve muhafazakâr çizgideki Rauf Tamer için Beyaz Türkler, "Yarı aydın, yarı zengin monşerler ve milletine tepeden bakan" kimseler.[739] *Yeni Asır* yazarlarından Süleyman Gençel için Türkiye'nin "kaymak tabakası", yani her gün medyada izlenen birçok isim. "Siyah Türkler" ise "nüfusun sadece %80'ini oluşturan ancak gayri safi milli hasılattan sadece yüzde 20 alabilen" kesim.[740] *Zaman*'ın bir yazarı için "Beyaz Türkler" kentlerde oturan taşra ve taşralıya küçümser bir eda ile bakanlar:

> "'Kravatlı', 'mavi gömlekli' ve zengin, 'Beyaz Türkler', Jakoben bir zihniyetle, çarıklı, şalvarlı, taşra insanını küçümserken aradan, 'yarın artık bugündür' diyen çok az bir kesim çıktı."[741]

Kürt okurlara seslenen kısa ömürlü *İkibinde Yeni Gündem* yazarlarından Feyza Hepçilingirler ise Beyaz Türkler - Zenci Türkler gerilimini sanat, kültür ve edebiyat alanına taşıdı:

> "Beyazlar, ailelerinin olanakları geniş, en gözde okulları bitirmiş, sevmediği bir işte çalışmamış, hatta hiçbir işte çalışmamış; yani geçim kaygısı taşımayan, iyi aile çocukları... Zenciler ise, tahmin edebileceğiniz gibi, 'halk' denen o sıradan insanların oluşturduğu kalabalığın içinden çıkan, bir yandan ekmek parası peşinde koşarken bir yandan da şiirler, öyküler

738 Temel Demirer, "Beyaz Türkler'in Cumhuriyeti", *Özgür Politika*, 13 Kasım 1998 / Bülent Habora, "Beyaz Türkler-Zenci Türkler", *Evrensel*, 29 Ocak 2000 / Nuh Gönültaş, "Beyaz Türklerin en büyük keşfi; medya, banka, holding üçgeni...", *Zaman*, 31 Ekim 2000 /

739 Rauf Tamer, "MHP ve ötesi", *Sabah*, 20 Nisan 1999.

740 Süleyman Gençel, "Umutlu olmak zorundayız", *Yeni Asır*, 7 Agustos 2000.

741 Ahmet Ünal, "Yönetenler mi daha cahil yoksa yöneticiler mi?", *Zaman*, 19 Ekim 2000.

yazmaya, önüne dikilen dev engelleri, iyi yetişmişliğiyle değil, yeteneğiyle, çalışkanlığıyla aşmaya çalışanlar..."[742]

Beyaz Türkler "Öteki Türkiye"yi Keşfediyor

Doksanlı yılların başında kentli seçkinler tarafından "maganda" ve "kıro" sıfatlarıyla küçümsenen ve aşağılanan kesim doksanlı yılların sonunda aynı zümre tarafından bu kez olumlu anlamda yeniden keşfedildi. "Magandalar"dan şikâyetçi olan bu kesim ona ya "içimizden biri" olarak sempatiyle yaklaştı ya da kişilere bu tür sıfatlar yakıştırıp onları dışlamanın ırkçı ve ayrımcı bir tavır olduğunu savundu. "Magandalar"ı dışlamanın ayrımcı bir davranış olduğunu savunan görüş Audi otomobilleri için yapılan reklam kampanyası sırasında da açığa çıktı. Bu kampanya, tespih, altın künye, arkası basılmış yumurta topuk ayakkabı, gömlek yakası açık kılların fışkırdığı bir göğüste sallanan altın madalyon, kalaşnikof gibi "mafya", "maganda" ve "kıro" tiplemelerindeki klişeleri, "Audi'de asla bulamayacağınız aksesuarlar!" sloganı ile sunarak Audi kullanıcılarının seçkinliğini vurguladı. Bu reklam kampanyasına ayrımcı öğeler taşıması nedeniyle basının gösterdiği tepki olumsuzdu.[743]

Doksanlı yılların sonunda beliren bir diğer gelişme "maganda" ve "kıro"ların içinde bulundukları ekonomik koşullar ve gelir dağılımı eşitsizliğinin tartışılmasıdır. Tuhaf bir şekilde 1995 yılında seçkinleri ve Beyaz Türkleri savunan, Anadolu'dan İstanbul'a göç edenleri de geri dönmeye davet eden Serdar Turgut beş yıl sonra "Öteki Türkiye" deyimiyle kavramsallaştırdığı yoksulluğu tartışmaya açtı ve sınıflar arası gelir dağılımını eleştirerek "Öteki Türkiye"nin durumunun iyi-

742 Feyza Hepçilingirler, "Beyazlar ve zenciler", *İkibinde Yeni Gündem*, 11 Şubat 2001.

743 İsmet Berkan, "Bu da 'kıro' bir reklam", *Radikal*, 7 Mart 1999 / Can Dündar, "Magandalar ve arabaları", *Sabah*, 10 Mart 1999 / Nazire Kalkan, "Aksesuar meselesi", *Milliyet Vitrin*, 13 Mart 1999 / Ilke Gürsoy, "99 model maganda", *Gazetepazar*, 14 Mart 1999 / İsmet Berkan, "Evet kıroyum, ama para bende!", *Radikal*, 14 Mart 1999.

leştirilmesini savundu.[744] Serdar Turgut bir süre sonra "melezleşme" tartışmasını başlattı. Laik ve Kemalist seçkinlerle İslâmcıların ortak bir görüşte mutabakat sağlamalarının her iki taraf için "melezleşme" şeklinde tanımladığı bir değişiklik meydana getireceğini, bunun da toplumsal huzur için şart olduğunu ileri sürdü.[745] Bu görüş İslâmî akıma daha ılımlı bakan Taha Akyol ve Cüneyt Ülsever tarafından da hararetle desteklendi.[746]

İslâmî hareketin güçlü olduğu dönemde "birlikte yaşama", "bir arada yaşama" sloganlarıyla popülerleştirilen bu anlayışın Serdar Turgut tarafından bu kez "melezleşme" tanımıyla yeniden ortaya atılmasına bakıp seçkinlerle küçümsedikleri halk arasındaki mesafenin daraldığı yorumunu yapmak pek doğru değildir. Böyle bir yorumda bulunmanın yanlış olduğunu anlamak için Serdar Turgut'un 2001 yılının başında ortaya çıkan ekonomik kriz sırasında *Hürriyet* gazetesinin "Ben olsam..." sloganıyla okurlarını "bizi krizden çıkaracak fikirler"ini dile getirmeye davet ettiği kampanya vesilesiyle yazdıklarına bakmak yeterlidir. Turgut kampanyaya yollanan cevapların bir kere daha halkın ezici çoğunluğunun son derece bilinçsiz olduğunu gösterdiğini yazdı ve seçkinci bakışını ortaya koymaktan geri kalmadı:

> "Tabii bir de azınlık grup var. Aklı başında, bilgili, kültürlü insanlar. Onlar ise 'Ben olsam...' diye başlıyan konuşmalarını hep 'Bir fırsatını bulup çeker giderdim' diye bitiriyorlar.
>
> Ben de bir tek onlarla anlaşabiliyorum zaten. Sonuç olarak, *Hürriyet*'in bu yeni kampanyasına gelen fikirlerden tutarlı,

744 Bu köşe yazıları sonra kitap halinde yayınlandı: Serdar Turgut, *Öteki Türkiye*, Parantez Yayınları, İstanbul, 2000.

745 Serdar Turgut, "Düşünce tembeli toplum", *Hürriyet*, 12 Şubat 2001 / Serdar Turgut, "Bilen insan korkmaz", *Hürriyet*, 13 Şubat 2001 / Serdar Turgut, "Yaşamdaki büyük boşluk", *Hürriyet*, 14 Şubat 2001 / Serdar Turgut, "Nasıl bir toplum istiyoruz", *Hürriyet*, 15 Şubat 2001 / Serdar Turgut, "Çare yok melezleşeceğiz", *Hürriyet*, 16 Şubat 2001.

746 Cüneyt Ülsever, "Cumhuriyeti camide anlatmayı denesek", *Hürriyet*, 17 Şubat 2001 / Taha Akyol, "Melezleşme ve din", *Milliyet*, 10 Mart 2001 / Taha Akyol, "Fundementalizm", *Milliyet*, 12 Mart 2001.

rasyonel bir fikir ortaya çıkarsa ben de kendimi Taksim Meydanı'nda asarım."[747]

"Öteki Türkiye"yi keşfedenler kervanına katılan bir diğer kişi de İstanbul'daki ünlü Ulus 29 lokantasının işletmecisi Metin Fadıllıoğlu. 1991 yılında eşi Zeynep'le birlikte işlettiği Taxim diskoteğine "magandalar"ın girmesini yasaklayan Metin Fadıllıoğlu'nun on yıl sonra ciddi bir değişime uğradığı görülüyor. 27 Mart 1994 yerel seçimlerinden sonra aniden Kur'an tefsirlerine merak saldığı, "hayatın anlamı" üzerinde felsefe alıştırmaları yaptığı görüldü. Kendisiyle söyleşi yapan bir gazetecinin "Ulus 29 gibi bir yer işletirken, siz neden bu konulara merak sardınız?" sorusuna verdiği cevap, "Öteki Türkiye"yi aniden keşfeden seçkinlerin tavrına pek benzemekte:

> "[Metin Fadıllıoğlu'na] göre 'seçkin' denilen bir sınıfta olmanın, geniş tabanı medeniyetten uzakta olan bir toplumda anlamı yok. Bu yüzden de Ulus 29'da otururken Boğaz'daki gecekonduları görmek çok düşündürücü."[748]

Beş yıl gibi kısa bir süre önce kendi kültürel ve ekonomik düzeylerinde olmayan kesimi küçümseyen ve aşağılayan seçkinlerin beş yıl sonra aynı kesime anlayışla yakınlaşması sözkonusu. Bu radikal tavır değişikliğini açıklamak yönünde birkaç varsayım ileri sürülebilir. Bir varsayım 27 Mart 1994 yerel seçimleriyle başlayan süreçtir. Bu sürecin ikinci kademesi 24 Aralık 1995 genel seçimleriydi. 1995 genel seçimlerine kadar horlanan ve itilen bir kesimi temsil eden siyasal İslâm'ın önce yerel, daha sonra genel seçimlerde sandıktan birinci parti olarak çıkması ve iktidarın büyük ortağı olması kentli seçkinleri şoka uğrattı. Ancak bu şok uzun süreli olmadı. RP-DYP koalisyonunun 28 Şubat 1997 MGK kararlarının doğrudan bir sonucu olarak hükümeti bırakmak zorunda kalması kentli elitlerde bir ferahlama duygusu yarattı. Artık "tehlike" bertaraf edilmişti. Ancak "tehlike" bertaraf edilmesine rağmen "tehlike"nin oy tabanını teşkil

747 Serdar Turgut, "Bir onlar eksikti", *Hürriyet*, 4 Mayıs 2001.

748 Elif Ergin, "Zengin olmak anlamsız", *Sabah Cumartesi*, 13 Ocak 2001.

eden ve Serdar Turgut'un "Öteki Türkiye" olarak kavramsallaştırdığı toplumsal kesim yok olmamış ve içinde bulunduğu ekonomik durum da iyileşmemişti. 31 Aralık 2000 gece yarısı Taksim Meydanı'nda toplanan gençliğin tekbir getirerek The Marmara Oteli'nde yılbaşını kutlamaya hazırlananları taşlamaları örneğinden de görülebileceği gibi "varoş gençliği" ile "Beyaz Türkler" arasında içten içe fokurdayan ve gelir farklılığından kaynaklanan kıskançlığın yarattığı bir gerginlik ve gerilim mevcut. Hal böyle iken kamusal ortamda "maganda" edebiyatını sürdürmenin artık fazla bir destek görmeyeceği gibi zarif bir davranış olmayacağı da aşikâr. Bu nedenle Beyaz Türkler'i savunan kesim bu kez Öteki Türkiye'yi savunmaya başladı.

Bir diğer varsayım 3 Kasım 1996 tarihinde meydana gelen siyasetçi-bürokrat-mafya üçgenindeki yasadışı ilişkileri ortaya çıkaran Susurluk Kazası'yla başlayan süreçtir. Bu sürecin ikinci kademesi 28 Şubat 1997 MGK kararlarıydı. RP-DYP hükümetinin istifasıyla noktalanan bu sürecin sonunda ideolojik ve siyasi yelpazenin her kesimine mensup, siyasi otoriteye ve yerleşik düzene muhalif köşe yazarları ve sivil toplum eylemcilerinin başını çektiği muhalefet cephesi, Cumhuriyet'in laiklik ilkesini kararlı ve tavizsiz bir şekilde savunan siyasi otorite, TSK ve Kemalist seçkinlere karşı eleştirel bir tavır takındı. Bu tavrıyla da bu muhalefet cephesi, laik ve Kemalist seçkinlere karşı çıkarak "Öteki Türkiye" ve "Zenci Türkler"i temsil ettiklerini ileri süren siyasal İslâm'ın sözcüleri ve Kürtlerle ortak bir zeminde buluştu. Bu yazarlar cephesi "zenci Türkler"e daha yumuşak bir tavırla yaklaştı. Üçüncü varsayımsa "varoşlar"da yaşayan Öteki Türkiye'nin önemli bir potansiyel tüketici sınıfını temsil ettiğinin, onları dışlamanın ve sadece varlıklı elitler üzerinde yoğunlaşmanın yanlış bir pazarlama stratejisi olduğunun farkına varılması. Bundan ötürü de taşralı ve Türkçeyi yöresel bir şiveyle konuşan "Anadolulu Türk" figürü sempatik ve olumlu bir figür olarak reklamlarda gitgide daha çok görünmeye başladı.[749]

749 Bu varsayımı teyit eden bir kaynak için bkz. Mümin Sekman, *Türk Usulü Başarı*, Alfa Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2001, s. 268.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"Eğlence Bitti mi?" Ekonomik Kriz ve Seçkinler

12 Eylül 1980 sonrasında başlayan yeni dönemde en büyük hedef siyasi, toplumsal ve ekonomik bir yeniden yapılanmayı gerçekleştirmekti. Kısa sayılabilecek bir sürede gerçekleşen bu yeniden inşa sürecinde piyasa ekonomisinin kural tanımaz yanı galip geldi ve Türkiye son yirmi yılda çoğu zaman kuralsız, denetimsiz, kimi zaman anarşik bir görünüm arz eden bir büyüme sürecine tanık oldu. Bu zaman zarfında bankacılık, finans, medya, iletişim ve dış ticaret sektörleri çalışanları başta gelmek üzere orta ve üst düzey yönetici ve işadamlarının gelirleri 1980 öncesine göre büyük ölçüde arttı. Bunda iş dünyasının nitelikli yönetici ve personele yüksek ücretler ödemeye başlaması da etkiliydi. Medya sektöründe de benzeri bir değişim yaşandı, büyük sermayenin bu sektöre girmesi sonucunda dergi, gazete, radyo ve televizyon yayıncılığında büyük bir patlama yaşandı. Bu değişim sonucunda basın ve televizyon dünyasının yıldız isimleri hayalini bile kurmadıkları gelirleri elde etmeye başladı. Özal'ın topluma kazandırdığı "hesabını bilme" bilinciyle de insanlar tasarruflarını IMKB'de, günlük faizde, Hazine bonosunda, dövizde değerlendirerek azami rant elde etmeye uğraştı, bunda da çoğu zaman muvaffak oldu. Bir diğer değişim tüketimin haz alınacak bir olgu haline getirilme-

siydi. Köşe yazarları yıllarca tasarruf etme ve "yerli malı" kullanma telkinleriyle büyüyen ve mahrumiyeti hayat tarzlarının bir parçası haline getiren insanlara sürekli para harcamayı, seyahat etmeyi, lüks ürünler satın almayı tavsiye ettiler. Para harcamanın ayıp olmadığı, aksine modern ve kentli insanların doğal bir hali olduğu söylenerek "tüketici olmak" bir meziyet şeklinde sunuldu. Sadece iş, finans ve medya dünyasının yönetici ve çalışanları için değil, kredi kartı ve taksitli ödemelerle yaşamaya alışan toplumun önemli bir kesimi için de yaklaşık yirmi yıl devam eden bu hayat tarzı 2001 yılının başlarında aniden durakladı. Bunun nedeni 19 Şubat 2001 günkü MGK toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında yaşanan gerginliğin ardından ortaya çıkan ekonomik krizdi.

Ekonomik kriz ve durgunlukla birlikte Serdar Turgut'un başlattığı "Öteki Türkiye" tartışması ivme kazanarak devam etti.[1] Basın kriz ortamına da çarçabuk ayak uydurdu. Bir zamanlar Uzakdoğu ve Amerikan mutfağının Türkiye'deki en iyi örneklerini sıralayan, hangi kredi kartının daha yüksek limite sahip olduğunu yazmak için birbirleriyle yarışan gazeteciler bu kez kredi kartı borçlarının nasıl ödeneceği, ruhsal denge bozulmadan ekonomik krizin nasıl atlatılabileceği, hangi esnaf lokantasının orta sınıfa hitap ettiği, ekonomik kriz nedeniyle işlerine son verilenlere kimlerin psikolojik danışmanlık hizmetleri verdiği gibi konularda yayın yapmaya başladı. Basında yaşanan bir diğer değişim medya çalışanların kriz öncesindeki kıpır kıpır neşeli hallerinin yerini depresyona varan bir durgunluğa bırakmasıydı. Artık dergilerde hangi lokantalarda hangi ünlü kişiyle ne yendiğinin anlatıldığı yazılar yerlerini işlerini kaybeden genç kadınların karamsarlığını dile getiren yazılara bırakmaya başladı.[2] Kriz insanların yaşam tarzını da etkiledi. Gelir düzeyi yüksek kişiler bile toplumun geneline hâkim olan karamsar havaya aykırı düşmemek ve tepki almamak

1 Adil Küçük ve Veri Araştırma A.Ş., "Öteki Türkiye", *Radikal*, 25-31 Mart 2001.

2 Elif Genç, "Cosmo Kızının Kriz Günlüğü", *Cosmopolitan*, Mayıs 2001, sayı 110, s. 58-60.

için ağız birliği yapıp harcamalarında kesintiye gittiklerini söylemeye başladılar.[3] Krizden fazla etkilenmeyen eğlence sektörünün müdavimleri bile duyarlılık gösterip ortadan çekilerek eğlencelerini evlerde düzenlemeyi tercih ettiler.[4]

Ekonomik krizin toplumda böyle derin bir etki yaratmasının ardındaki en önemli nedenlerden biri, geçmişteki benzeri krizlere kıyasla, ilk kez bankacılık, medya ve iletişim sektörlerinde yaşanan toplu işten çıkarmalardı. Haluk Şahin'in ifadesiyle basın ve televizyon alanında "hormonlu dönemin sonu"na gelinmişti.[5] Bu daralma ortamında işlerini muhafaza edebilenlerin, meslekî dayanışma göstererek, meslektaşlarını günün birinde görevlerinin başına geri dönecekleri konusunda teselli etmeleriyse, işsiz kalanların yarasına pek merhem değildi.[6] Görevine son verilen kimi insanlar, artık medya mensubu olmamanın verdiği toplumsal prestij kaybından dolayı da büyük bir hayal kırıklığı yaşadı. İşlerine son verilenler arasında yaşanan bu hayal kırıklığı zincirleme bir dalga halinde tüm medya sektörüne yayıldı. Meslektaş ve arkadaşlarının işlerine son verilmesinin sektör çalışanları üzerinde yarattığı moral çöküntü ve yarından emin olmama duygusu sonucunda medya, geçmişteki benzeri krizler esnasında takındığı tavra kıyasla çok daha karamsar bir tablo çizdi. Ekonomik krizin sadece medya ve iletişim sektörlerini değil, bankacılık, finans ve sanayi sektörlerini de derinden etkilemesi üzerine, 1992 yılında Amerika'da yaşayan genç Türklerin Türkiye'ye geri dönmelerini hedefleyen "Tersine Beyin Göçü" projesini başlatan GYİAD bu kez gençlerin yurtdışına gitme arayışlarını destekledi.[7] Aslında seksenli yılların başından itibaren Türkiye'yi etkisi al-

3 Melis Danışmend, "Şölen bitti", *Vizyon*, Mayıs 2001, sayı 130, s. 32-35 / Ersin Süzer ve Asude Şengül, "Planlarımızı tatile gönderdik", *Tempo*, 2-9 Mayıs 2001, sayı 699.

4 Nur Çintay ve Çağdaş Ertuna, "Sosyete eve çekildi", *Aktüel*, 19-25 Nisan 2001, sayı 509, s. 25-28.

5 Haluk Şahin, "Hormonlu dönemin sonu", *Radikal*, 25 Mart 2001.

6 Murat Birsel, "Kriz 20'li yaşlarda vuruncа", *Sabah*, 21 Mart 2001 / Ertuğrul Özkök, "O enkazın altından dımdık çıktık", *Hürriyet*, 2 Mart 2001.

7 "Şimdi yurtseverlik gitmektir!", *Aktüel*, 29 Mart-4 Nisan 2001, sayı 506, s. 30-32.

Radikal

Türkiye'nin en parlak öğrencileri kriz yüzünden kaçıyor

Gençler gidiyor

Ekonomik sorunlar, ülkenin en çok ihtiyaç duyduğu iyi yetişmiş nesilleri kaybetme tehlikesi yarattı. Çetin sınavları başarıyla tamamlayan gençler ilk fırsatta yurtdışına gitme eğilimnde

Türk-Acem fikrası

Böcek güzeli ev

Radikal, 31 Temmuz 2001.

tına alan Amerikan kültürü ve Amerika hayranlığından ötürü gençliğin önemli bir kesimi ilk uygun fırsatta Amerika'ya yerleşmeyi zaten hep hayal etmekteydi. Krizle birlikte yaygınlaşan işsizlik, bu özlemi daha da hızlandırdı.[8]

Ekonomik kriz ve durgunluğun seçkinlerde yarattığı en büyük etki hayal kırıklığıydı. Aslında seçkinler yıllardan beri bürokrat ve siyasetçilerin Türkiye'yi yönetmekten aciz olduklarına dair bir kanaat besliyorlardı. Nitekim Ahmet Altan 1995 yılındaki bir yazısında Türkiye'nin düzlüğe çıkabilmesi için, Özal döneminin "yap-işlet-devret" mantığına uygun bir şekilde, yurtdışından yönetici ithal etmesini savunuyordu:

> "Dışarı gidip geldiğinde hep aynı şeyi farkediyor insan, dünyanın en güzel memleketlerinden birine sahibiz ama bu ülke-

8 Bu kanaati ifade eden bir yazı için bkz Melih Aşık, "Tüymek isteği", *Milliyet*, 8 Temmuz 2001.

nin doğal güzelliğiyle bu ülkeyi yönetenlerin arasında ters bir oran var. Yöneticilerin ve onları yönetici yapan toplumun düzeyi, ülkenin doğal güzelliğinin çok gerisinde.

Bu çelişkiyi görünce, insan yöneticiliğin ırk ve vatandaşlık birliğini aşan uluslararası profesyonelliğe dönüşmesi gerektiğini düşünüyor. Aynı kendilerine hangi ulustan olursa olsun en iyi antrenörleri transfer eden futbol kulüpleri gibi ülkeler de yöneticiler transfer etmeli belki de.

İstanbul'a bir yönetim kurulu seçmeliyiz. Mesela, o da bütün dünyayı araştırıp en iyi belediye başkanını kente transfer etmeli.

Polis müdürlükleri, belediye başkanlıkları, valilikler, hatta başbakanlıklar uluslararası bir profesyonellikte olmalı, her ülke dünyayı araştırıp kendine en iyi polis müdürlerini, belediye başkanlarını, valileri, hatta başbakanları transfer etmeli."[9]

Bu öngörü ekonomik krizin başlamasının hemen akabinde Kemal Derviş'in ekonomiden sorumlu devlet bakanlığı görevine atanmasıyla bir ölçüde gerçekleşti. Ancak kimi işadamı için bu da yeterli değil. İshak Alaton gönlündeki lideri şöyle tarif ediyordu:

> "Genç, dünyayı kucaklayabilen, çağdaş, sosyal demokrasiyi önemsemiş, Türkiye'yi kanatlandıracak ve yirmi birinci asra taşıyacak yetenek ve ufuklara sahip ideal bir insan, isim isterseniz yok, arıyorum ama bulamıyorum. Türkiye'de bulamazsam Avrupa'dan ithal etmeyi düşünüyorum."[10]

Ekonomik kriz sırasında özel sektörün reklam ve tanıtım giderlerinde ciddi kısıtlamalara gitmesi ve bankacılık ve finans sektörünün daralması, reklam, iletişim ve halkla ilişkiler sektörlerini büyük sıkıntıya soktu. Reklam ajanslarının reklamverenleri harcamaya teşvik etme amacıyla başlattıkları kampan-

9 Ahmet Altan, "Memlekete dönüş", *Yeni Yüzyıl*, 24 Temmuz 1995. Bu yazıya bir eleştiri için bkz. Nuray Mert, "Kartpostal insanları", *Radikal*, 22 Mart 2001.

10 Asude Şengül, "Gönüllerdeki liderler", *Tempo*, 29 Mart-4 Nisan 2001, sayı 694, s. 34-35.

yada yer alan tanınmış simalar arasında Sakıp Sabancı ve İshak Alaton da vardı. Böylece bu iki işadamı "bilge insan" konumlarına yakışır bir şekilde zor zamanlarda da topluma moral verme, yön gösterme görevini bir kere daha üstlendiler.[11]

2001 yılının başında kendini gösteren ekonomik krizden en çok etkilenenin seksenli ve doksanlı yıllarda büyük bir gelişme gösteren sektörler olması toplumsal piramidin üst kesiminde yer alan ve sayıları ihmal edilemeyen yüksek gelirli bir kesimi ciddi şekilde sarstı. Bu aynı zamanda toplumun harcama düzeyi en yüksek olan kesimiydi. Bir başka deyimle "Beyaz Türkler"di. Birkaç ay önce üstü açık spor arabalarıyla, Yeşilyurt'ta veya Boğaz yolunda gezinen çiftler aniden gelir kaybına uğrayarak ve hatta işsizlikle tanışarak kendi kendilerine "Yolun sonuna geldik. Eğlence galiba bitti. Paranın gözü kör olsun" diye mırıldanır oldular. Seksenlerden sonra ön plana çıkan bu yeni sınıfın bir süre için mütevazı ve geçmişe kıyasla daha parıltısız bir yaşam sürdüreceği kesin. "Eğlence" şimdilik kaydıyla çok yavaşladı. Partiye gelenler sıkıntı içinde birer ikişer evlerine dağılmış gözükmekteler. Ancak ekonominin biraz istikrara kavuştuğu ve tekrar canlanmaya başladığı an bu kesimin eğlenceye kaldığı yerden devam edeceğini düşünmek için çok fazla öngörü ve geniş ufuk sahibi olmak şart değil.

11 "İletişim Platformu" adını taşıyan bu kampanyada yer alan diğer kişiler AKUT Başkanı Nasuh Mahruki, TEMA Başkanı Hayrettin Karaca, Türkan Şoray, Fatih Terim, Tarkan ve Demet Akbağ'dır. Bu kampanyaya eleştirel bir bakış için bkz. Ece Temelkuran, "O gemide ben de olsaydım!", *Milliyet*, 29 Haziran 2001 / Zeki Coşkun, "Vapurdakiler-iskeledekiler", *Radikal Cumartesi*, 7 Temmuz 2001.

SONUÇ

Fırsat Eşitliği Hülyasının İflası

12 Eylül darbesinden sonra uygulanmaya başlanan serbest piyasa ekonomisi Türkiye'nin devletçi ve dışa kapalı yapısını kökünden değiştirmeyi hedefledi ve bunu da gerçekleştirdi. Ancak gerçekleşen sadece bir iktisadi politika değişikliği değildi. Kimsenin henüz farkında olmadığı bir büyük değişim daha başlamıştı. Türk toplumu piyasaların serbestleşmesiyle birlikte o ana kadar arzuladığı ama tam anlamıyla gerçekleştiremediği bir şeyi gerçekleştirme fırsatı elde etmişti: Batılı olmak, Batılı gibi yaşamak. Henüz Batı ülkelerinin tüketim düzeyine erişememiş Türk toplumunu yeni baştan tasarlamak, tüketim alışkanlıklarını değiştirmek ve yerine Batı'nın alışkanlıklarını ikame etmek için medyanın desteğiyle büyük bir "toplumu yeniden inşa" harekâtı başladı. Gazete ve dergilerin bazı sayfalarıyla haber niyetine okunulan yazıların önemli bir kesimi aslında sadece ürün tanıtım yazılarıydı. Bu yoğun kampanyayla yeniden yaratılmak istenen, tasarruf ve "yerli malı kullanma" felsefesiyle yoğrulmuş Türk insanının yerine "hayattan zevk alma"yı ve tüketmeyi yeni çağın felsefesi olarak benimsemiş Batı'nın tüketim kalıplarına uygun Yeni Türk İnsanı idi. Bunun gerçekleştirilmesinde de, yayınlarıyla insanların sınıf atlama ve seçkinler arasında yer alma hırs ve dürtüsünü sürekli tahrik

eden medya en büyük rolü üstlendi. Bu değişimin süratle gerçekleşmesi için Türkiye'nin 12 Eylül darbesi sonrasında içinde bulunduğu siyasi ortam da uygundu. Darbe sonrasında sol eylemcilerin tutuklanması ve hüküm giymesi gençleri siyasetten soğutmuş, toplumsal muhalefeti bertaraf etmişti. 12 Eylül öncesinde kendilerini "solcu" diye tarif eden gençlerin bir kısmı darbeden sonra siyasetle ilgilenmeyip medya, iletişim ve reklam sektörleri ağırlıklı olmak üzere iş hayatına atılmış veya ANAP'a katılarak siyaset meydanında yer almışlardı. İş hayatına atılan gençlerin amacı mesleki hayatlarında yükselmek ve medyanın açtığı pencereden tanıştığı Batı'nın büyülü tüketim dünyasına adım atıp nimetlerinden faydalanmaktı.

İdeolojilerin Sonu - Devrimin İşadamları Tarafından Gerçekleşmesi

1980'li yıllarda uluslararası alandaki en önemli siyasi gelişmelerden biri Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve komünizmin iflas etmesiydi. Soğuk Savaş'ın simgesi Berlin Duvarı'nı yıkmak için 9 Kasım 1989 akşamı bir araya gelen binlerce insan bir dönemin sona erdiğini ilan etmekteydi. Komünizmin çökmesi Türkiye'yi de etkiledi. 12 Eylül sonrasında siyasetten uzaklaşmış bir kesimi büsbütün ümitsizliğe sevk etti ve hayali kurulan devrimin artık gerçekleşemeyeceğine inandırdı. Ne komünizmin ne de sosyalizmin yaygın bir toplumsal tabana sahip olmayı başaramadığı Türkiye'de bu etki kendini kamuoyunu yönlendiren medya elitleri nezdinde belli etti. Yıldız gazeteciler arasında sıralamanın tepesinde yer alan Ertuğrul Özkök'ün "68 kuşağı" adına vicdan muhasebesi yaptığı kimi yazıları bu açıdan oldukça anlamlı. Özkök, Özal'ın en hararetli destekçileri arasında yer aldığı, ülkenin en yüksek tirajlı gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni olduğu ve gazete kamuoyunu yönlendirmede çok etkili olduğu için yazıları önem taşıyor. Özkök'ün 27 Mart 1994 yerel seçimlerinden önce İstanbul'da, Ortaköy'de yeni açılan Küba Bar'da, Güneş Taner, ANAP milletvekili Bahattin Yücel, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

Haftalık Gazete

EXPRESS

Sahibinin sesi değil, kendi sesi

O GECE HEPSİ ORADAYDI

Sivas'a rağmen

SHP bölünmenin eşiğinde

Nasıl oluyor da İhsan Koçan İslamcı oluyor?

Express, 5 Şubat 1994.

adaylarından Zülfü Livaneli ve Ilhan Kesici'yle birlikte geçirdiği gece, âdeta Marksizmin vefatının ve liberalizmin hâkim ideoloji olarak yerini aldığının ilân edildiği bir gece. Puro ve Küba kokteylleri eşliğinde "Comandante Che Guevara" şarkısını hep bir ağızdan söyleyen, yetmişli yıllarda kendilerini solcu olarak tarif eden, öğrencilik yıllarında odalarının duvarlarına Che Guevara posterini asan ve devrime inanan bu insanlar şimdilerde kendileriyle barışık ve hayatlarından son derece hoşnutlar. Özkök bu ruh halini şöyle özetliyor:

> "Çoğumuz liberal ekonomiye inanıyoruz, ama hepimiz bu sosyalist şarkıları söylüyoruz. Hayat değişiyor. İdeoloji gidiyor, geriye müziğin romantizmi kalıyor. Hepimiz geçmişimizle barışıyoruz. Marksizm, arkasından anti Marksizm ve şimdi bütün bir geçmişle barışma... Bütün anti'lere isyan. Ruhumuz sakin, arzularımız tatmin olmuş, artık nefret denen duyguya hiçbir ihtiyacımız kalmamış."[1]

Marksizmin yenilgiye uğradığı ve liberal ekonominin galip geldiği bir ortamda işadamları artık toplumun yeni elitleri, her konuda referans alınacak önderleri haline geldi. Toplumun bu yeni elitleri de Özal'ın yaratmak istediği değişime ayak uydurarak ticaret anlayışlarını değiştirdi, Özkök'ün deyimiyle, "15 yıl içinde, Ortadoğu bezirgânlığından Amerikan tipi marketinge terfi" etti.[2] Değişime kısa sürede ayak uyduran bu yeni kuşak işadamları arasında tekstil sanayicileri ayrı bir yere sahipler. Özkök'e göre tekstil sanayicileri Yeni Türkiye'yi en iyi şekilde temsil edenler. Bunun en iyi örneği de bir dönem TGSD'nin başkanlığını yapan Hasan Arat:

> "Hasan Arat, genç bir tekstilci. 1980'li yıllarda birden fışkıran genç Türk sanayicisi tipinin en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu genç insanlar, Cumhuriyet sonrasında içine kapanık hale gelen Türk toplumunun, dışa açılması ve ektroveri bir ekonomi zihniyetin yayılmasında uçbeyi olarak

1 Ertuğrul Özkök, "O gün hepimiz oradaydık", *Hürriyet*, 30 Ocak 1994.

2 Ertuğrul Özkök, "Tarkan'a verilen para helal olsun", *Hürriyet*, 7 Haziran 1995.

görev yaptılar. Yeni Türkiye'nin etkileyici prototipini oluşturdular."[3]

Özkök'e göre yetmişli yıllarda üniversite gençliğinin gerçekleştirmeye çalıştığı devrim seksenli yıllarda işadamları tarafından gerçekleşti. Özkök "1980'lerin Özal kuşağı" diye adlandırdığı bu yeni kuşak genç işadamlarının gerçekleştirdikleri devrimi şöyle tarif etmekte:

> "Onlar tarihimizin en büyük zihniyet devriminin yoldaşları, komünarlarıydılar. 1980 kuşağı bu büyük devrimi ile 68'lilerin kıymeti kendinden menkul şöhretini, muhteşem gençlik efsanesini söndürdüler, devrimcilik tekelini kırdılar. Onlar bir şeyleri gerçekten değiştirdiler. Onlar John Lennon'un ünlü itirafını hiçbir zaman kabullenmediler. 'Bunca yıl sonra ne değiştirebildik? Her şey aynı kaldı, değişen sadece uzun saçlarımız oldu' diyerek, bir kuşağın iktidarsızlık ıstırabını iki cümleyle özetleyen Lennon'u ve bu cümlelerin arkasında saf tutmuş yüz binleri on yılda iskartaya çıkardılar, çürüğe çıkardılar. 1980'liler, Türk ekonomik rönesansını yarattılar."[4]

Bu yeni kuşağın temsilcileri, bilgisayar, faks, cep telefonu ve internetle birlikte büyümüştü ve ihracat pazarları bulmak, ithal ürünleri için piyasa araştırmak için ellerindeki evrak çantalarıyla bir havaalanından diğerine dünyayı dolaşıyordu. Gazeteci Zeynep Göğüş bu kuşağı şöyle tasvir ediyor:

> "24 Ocak 1980 sonrası doğan Türkler, dünyaya çok daha güven içinde bakıyorlar. Hiçbir eziklik taşımıyorlar. Aşağılık kompleksleri de yok, büyüklük kompleksleri de. Bugün en büyüğü 13 yaşında olan bu kuşak, dışa açık bir Türkiye'de büyüdü. Bu kuşak, Avrupalının tükettiği ürünleri üreten bir Türkiye'de yaşıyor. Bu kuşak 'Özal kuşağı...' Turgut Özal, onlara çok güveniyordu. 2000 yılında 20'li yaşlarında olacaklardı. 'Özal kuşağı' onun yüzünü kara çıkarmayacak..."[5]

3 Ertuğrul Özkök, "Meydan okuyuşun ayak sesleri", *Hürriyet*, 16 Aralık 1992.

4 Ertuğrul Özkök, "68 efsanesini söndüren kuşak", *Hürriyet*, 1 Ekim 1995.

5 Zeynep Göğüş, "80 doğumlular", *Hürriyet*, 19 Nisan 1993.

Bu kuşak işadamlarına döşenen en güzel methiyelerinden birini Sabri Doğan'la birlikte David People hazır giyim markasını yaratan Abdullah Altay'la konuşan Özkök kaleme aldı:

> "Onlar yaratıcı Türklerden sadece ikisi. Şahsen tanıdığım için isimlerini veriyorum. Onlar gibi yüzlercesi var. Mesela dericiler. Beş milyar dolarlık ihracatı hedefleyen müthiş konfeksiyon ütopyacıları. Mesela Mudo ismini hayatımıza sokan Mustafa Taviloğlu. Yarattığı konfeksiyon estetiği kadar bunun reklam estetiğini de kuran insan. Zeytinyağının keyfi ile kıyafetin estetiğini aynı ruhta birleştiren insan. Dünyayı giydirmeye hazırlanan yeni bir sanayi eliti. Hepsi Türkiye'den. Hepsi bu ülkenin son 15 yıldaki müthiş hayalperestliğinin çocukları. Hepsi son 15 yıldaki büyük iddianın sahipleri. Hepsi bugün ucuna geldiğimiz gümrük birliği idealinin akıncıları, uçbeyleri."[6]

Seksenli ve doksanlı yıllarda Türk toplumu için referans alınacak tek nokta "başarı" idi. Başarının elle tutulur tek ölçüsü ise "zengin olmak"tı. Bu nedenle Türklerin uluslararası piyasalarda başarılı olmaları Türkiye'nin daima gurur ve sevinçle sahiplendiği olaylardı. Uluslararası arenada başarı gösteren halter rekortmeni Naim Süleymanoğlu ile İngiltere'de yaşayan moda tasarımcısı Rıfat Özbek'in başarılarını birinci sayfadan veren Güngör Mengi bu iki Türk'le bütün ülkenin övündüğünü yazıyor ve gelecek için "Ünlü ve zengin Türkler'in hızla artmasını diliyoruz" dileğinde bulunuyordu; burada dikkate aldığı ölçü "zengin olmak"tı.[7]

"Tüketici Olma" Zihniyetinin Yerleşmesi

1980 sonrasında siyaset ve ekonomide bu gelişmeler cereyan ederken insanların gündelik hayatlarında da önemli bir değişiklik meydana geldi ve Türkiye tüketim kültürüyle tanıştı. Kredi kartları ve taksitli satış kampanyalarının yaygınlaşma-

6 Ertuğrul Özkök, "Üç günlük sakallıların esrarı", *Hürriyet*, 29 Ekim 1995.

7 Güngör Mengi, "Gözde Türkler", *Sabah*, 9 Ekim 1988.

sıyla birlikte ilk bakışta erişilmez, ulaşılmaz ve "lüks" görünen ürünler zaman içinde orta sınıflar için de erişilebilir hale geldi. Doksanlı yıllarda toplumun tüketim, eğlence ve seyir ihtiyaçlarını karşılamak üzere ard arda açılmaya başlayan büyük alışveriş merkezleri Türkiye'nin modernleşme yolunda emin adımlarla ilerlediğini tescil eden anıtlardı. Bu gelişmeye paralel olarak semt pazarı ve mahalle bakkalı müşterisi de, alışveriş merkezleri ve hiper market "tüketicisi" haline dönüştü ve toplumsal statüsünü yükseltti. Keyif, lüks ve teknoloji ürünlerinin satın alınması, modern ve kentli olmanın en belirgin unsurlarıydı.

Bir kesimin artan gelir düzeyine paralel olarak tüketici de çeşitlendi ve beğenileri değişti. Bu değişim karşısında üretici ve pazarlamacılar birbirlerinden değişik toplum kesitlerini hedeflemeye başladılar. Bu kesitlerden biri 1979-1984 yılları arasında doğan ABD'de 'Y' kuşağı, Türkiye'deyse, Güngör Uras'ın deyimiyle, "Özal çocukları" olarak adlandırılan kuşak. Nüfusun %20 sini teşkil eden 15-25 yaşları arasındaki bu kuşak, üreticilerin önde gelen hedefi.[8] Bir diğer hedef piramidin en tepe noktasındaki kişiler. Kişi başına yıllık gelirleri kırk bin dolar olan bu kesim yaklaşık 600.000 kişi. Bu insanlar arabadan mücevhere, mücevherden villaya kadar geniş bir lüks ürün yelpazesi pazarlayanların hedefi.[9] Toplumda yaşanan değişimler sonucunda yeni bir tüketici sınıfı daha belirdi. Bu sınıf, ailelerinden ayrılıp yalnız yaşamaya başlayan gençler, iş dünyasında daha büyük bir yer edinen, ekonomik açıdan özgürlüklerine kavuşan kadınlar. Bu yeni sınıf, markalı hazır giyim ürünleri satın alıyor, kaliteli lokantalarda yemek yiyor, konser izliyor, geziyor[10] ve reklamlar da öncelikle gelir düzeyi daha yüksek olan bu yeni grupları hedefliyor. Nitekim reklamlarda yer alan figürlere bakıldığında hep aynı modelle karşılaşılmakta: sokaklarda

8 Güngör Uras, "Üretici ve satıcıların hedefi 'Y kuşağı'", *Milliyet*, 30 Ağustos 2000.

9 Ahmet Bugdaycı, "Hedefteki 626 bin kişi", *Capital*, Ekim 1997, yıl 5, sayı 10, s. 96-99.

10 Ahmet Bugdaycı, "6 Önemli trend", *Capital*, Temmuz 1999, yıl 7, sayı 7, s. 72-76.

veya havaalanlarında aceleyle yürüyen, koşan, devamlı hareket içinde, dinamik, kentli, genç insanlar."[11]

Seksenli ve doksanlı yıllarda yaşanan ekonomik gelişme Batılı yaşam standartlarını benimsemiş, alım gücü yüksek önemli miktarda nitelikli bir işgücünü piyasaya kattı. Reklamverenler doğal olarak bu potansiyel tüketicilere yöneldi. Hayatiyetini reklam gelirlerine borçlu olan, bu nedenle de reklam piyasasından daha büyük bir pay elde etmek isteyen medya da bu kitleyi okur olarak kazanmaya çalıştı. Bunun için de bu kesimin beğeni ve yaşam tarzını dikkate alarak gazete ve dergi içeriklerini onları cezbedecek bir hale dönüştürmeye çalıştı. Bunu gerçekleştirmek için de bu potansiyel okur kesimiyle aynı yaş diliminde ve benzeri bir yaşam tarzına sahip köşe yazarlarına sayfalarında yer verdi. Bu karşılıklı etkileşim belli bir toplumsal kesimin, elitizme gitgide daha çok kaymasına yol açtı.

Seçkinler Kimler?

İktisatçı Salih Neftçi'ye göre seçkinler, "benzer bir geçmişi birlikte yaşamış, bilinen okullarda birlikte okumuş, toplantılarda bir araya gelen, aynı yerlerde tatil geçiren, aynı gazeteleri okuyan, televizyonları seyreden bir kesim."[12] Oldukça gerçekçi olan bu tarif, aynı kültürel zemine dayanan, aynı değer yargılarını ve vasatın üzerinde bir yaşam biçimini benimseyen kişileri tasvir etmekte. Böyle bir zümrenin kendilerine sunulan hizmetlerden ve yaşamdan beklentisi de doğal olarak çok yüksek. Dahası seçkinler eğitim gördükleri okullar, çalıştıkları işyerleri, yaşadıkları mekânlarla da klanlaşmış bir manzara arz etmekte. Elitler öncelikle günümüzün işadamları ve üst düzey yöneticileri. Bu yeni sınıf, Özal döneminin ekonomik uygulamalarıyla belli bir servete ve refaha kavuştuktan sonra toplumsal statü arayışlarına girdi. Bu da büyük sermaye cephesin-

11 Örneğin Unifood dondurulmuş gıda reklamları, *Capital*, Temmuz 2000, s. 71 ve *Aktüel*, 28 Eylül-4 Ekim 2000, sayı 110, s. 107.

12 Salih Neftçi, "Teknoloji, gençler ve elitlerimiz", *Star Cumartesi Pazar*, 20 Haziran 1999.

de TÜSİAD ve TESEV, genç işadamları cephesinde ise GYİAD, TÜGİAD ve Arı Hareketi gibi kuruluşlarla gerçekleşti. Toplum içinde maddi varlıklarından ziyade entelektüel değerleriyle daha fazla saygınlık elde edeceklerine ve isimlerini ölümsüz kılacaklarına inanan işadamları, burjuvazinin Batı'daki gelişme çizgisini takip ederek STK'ların kurulmasına öncülük etti. Resim, antika, hat, kitap koleksiyonları oluşturdu, müzeler kurdu. Hem isimlerini ölümsüz kılmak, hem Türkiye'nin eğitimine katkıda bulunmak, hem de holdinglerinin nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak üzere vakıf üniversiteleri kurdu. Daha da önemlisi işadamları kendi alanlarında birer yıldız olan gazeteci, sanatçı ve bilim adamlarıyla geliştirdikleri samimi ve dostane ilişkiler sayesinde kamusal alanda saygınlık kazandılar. Bunun en yalın ifadesi Güler Sabancı'nın şu sözleridir:

> "Hep beklenen kendi çevremin dışından arkadaşlar edindim. Yani örneğin bir Hasan Cemal, *Cumhuriyet* gazetesinde Genel Yayın Müdürü'ydü ben onu tanıdığımda, ben de işte kapitalist dünyanın, Sabancı ailesinin bir kızı olarak... Ama bunlar dostluğumuza bir sınır getirmedi. Sanatçı dostlarım beni hep kendilerinden biri olarak gördüler. Farklı bir muamele yapmadılar. Bir araya geldiğimizde farklı dünyalardan gibi durmuyoruz. Herhalde sadece iş çevrelerinden, işadamlarından oluşan bir dostluk çevrem olsaydı, bugün bulunduğum yere gelemezdim."[13]

1980 sonrasında ön plana çıkan elitler sadece iş dünyası mensupları değil. Medyanın önde gelen yıldız isimleri de yeni seçkinler safında yer aldı. Ünlü köşe yazarlarıyla yayın yönetmenlerinin birden bire elitler arasına terfi etmelerinin nasıl meydana geldiğini bir gazeteci şöyle anlatıyor:

> " 'Medya Center'larda yalnızca yöneticilerin yemek yediği şık lokantalar ya da yemek salonları, yalnızca onların kullanabildiği yüzme havuzları vardı. Bu ayrıcalıklı sınıfla diğerleri ne-

13 Ahmet Tulgar, "Güler Sabancı: 'Sadece işadamlarından dost edinseydim, bugün burada olmazdım'", *Milliyet Pazar*, 19 Ağustos 2001.

redeyse asansörde bile karşılaşamıyordu. Eskisi gibi elinde bir haber metniyle yayın yönetmeninin odasına girmek imkânı, gazetelerin sıcak, insani karmaşası tümüyle ortadan kalkmıştı. Gazete yayın yönetmenleri, aldıkları yüksek maaşlar, gitmeyi alışkanlık haline getirdikleri lokantalar, barlar, oturdukları semtler, çoğunun patron eliyle üye yapıldığı ve taksitlerinin de patronlarca ödendiği lüks kooperatifler ya da başka yakınlıklara (çocukların aynı okula, eşlerin aynı jimnastik salonuna gitmesi gibi) toplumun diğer seçkinlerinin arasına katılmışlardı. Bu 'doğrudan temas' kaçınılmaz olarak ortak değerleri paylaşmaya ve ortak çıkarları korumaya uzandı."[14]

Kendilerini toplumun genelinden tecrit eden, sınırlı sayıda kişinin tadını çıkardığı seçkin bir yaşam tarzına terfi eden medyanın yıldız isimleri gücü temsil ettikleri için bütün kapıların kendilerine açıldığını, en erişilmez işadamlarının kendileriyle samimi ilişkiler kurmak için âdeta kıvrandıklarını, Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu dönemde gecenin her saatinde telefonla ona ulaşıp özel haber temin etme gibi ayrıcalıklara sahip olduklarını fark ettiler. Bu da kendilerine müthiş bir özgüven verdi. Bu özgüven de birer "kanaat önderi" olduklarına inanmalarına yol açtı. İşadamları-medya ilişkisi her iki taraf için de verimli ve faydalı bir ilişkiydi. İşadamları samimiyet kurdukları medya mensupları sayesinde klasik müzikten bankacılığa, bankacılıktan gösterimde olan filmlere kadar her konuda fikir beyan ederek topluma "önder" oldular. Basının güçlü desteğiyle "aydın" konumuna yükseldiler ve isimlerini sürekli gündemde tuttular. Köşe yazarları da işadamları ve siyasetçilerle olan samimi diyalogları ve ilişkileri sayesinde birer kamusal figür haline dönüştüler, topluma yön verebilecek "kanaat önderi" konumuna yükseldiler. Bu yeni konumlarından gayet hoşnut olan ünlü gazeteciler yazılarıyla toplumun kültürel rönesansına katkıda bulundukları, gazetelerinin promosyon kampanyalarında dağıttıkları ithal ürünlerle de Türk hal-

14 Ayşegül Devecioğlu, "Medyada uzun operasyon", *Birikim*, Mayıs 2001, sayı 145, s. 109-120.

kını "muasır medeniyet" düzeyine çıkardıkları hülyasına kapıldılar. Özal'ın para kazanmayı ve zengin olmayı ilk hedef haline getiren sözlerinden cesaret alan köşe yazarları, topluma âdeta meydan okurcasına, zenginliğin, lüksün ve para harcamanın methini yapmaktan geri kalmadılar.

Köşe yazarlarının gittikleri eğlence yerlerini, okudukları kitapları, Batı ülkelerindeki yaşam şartlarını, hangi lokantada ne yediklerini, ne kadar para ödediklerini ve bahşiş bıraktıklarını konu eden yazıları, sadece toplumun kültür ve yaşam düzeyini yükseltme amacını güden misyoner ruhlu yazılar değildir. Bu yazılar aynı zamanda hayatlarında hiçbir zaman bu tür yerlerden içeri adım atamayacak ancak atmayı hayal eden bir kesime, kısa bir süre için de olsa, sihirli bir dünyanın azıcık aralanan perdesinden içerisini imrenerek seyretme imkânı veren ve seyir ihtiyacını karşılayan yazılardır.

Elitizme ve Gösterişe Methiye

Türkiye'nin yıllardan beri muzdarip olduğu rüşvet, yolsuzluk ve yozlaşmanın kökleri her tartışmaya açıldığında genellikle gösterilen ilk neden eğitimsizlik ve Türkiye'de gerçek anlamda elit bir yönetici ve siyasetçi sınıfının bulunmaması, bir diğer deyişle yönetici ve siyasetçi elitin "köylülük"ten kentliliğe terfi edememesidir. Bu da kimi yazara göre eşitlik uğruna ödenen ağır bir bedeldir. Aynı yazarlara göre bunun sonucunda siyasete, iş dünyasına, tek kelimeyle tüm topluma sıradanlık ve vasatlık egemen olmuştur. Bu düşünceden yola çıkan seçkinler ülkenin sağlıklı bir yapıya kavuşabilmesi için tek çıkar yolun elitler yetiştirmek olduğuna inandılar.[15] Yeni seçkinlerin teşhirciliğe varan gösteriş meraklılığının farkında olan Güneri Cıvaoğlu ise nitelikli beyinlerin yetiştirilmesi için eği-

15 Mehmet Barlas, "Topyekün kalite ve elitizm", *Sabah*, 8 Nisan 1995 / Can Ataklı, "Eşitlik adına sıradanlaştık", *Sabah*, 5 Ekim 1995 / Zülfü Livaneli, "Aristokrat eksikliği", *Sabah*, 2 Ocak 2001 / Zülfü Livaneli, "Soyluluk biçimleri", *Sabah*, 3 Ocak 2001 / Zülfü Livaneli, "Anadolu soyluluğu", *Sabah*, 4 Ocak 2001 / Zülfü Livaneli, "Türkiye'nin eliti yok", *Sabah*, 5 Haziran 2001 / Engin Ardıç, "Anlamaz ki hayvan", *Star*, 10 Haziran 2001.

time yatırım yapmak gerektiğini yazarken yetiştirilecek bu kişilerin "caka" yapmalarına da göz yumulmasını savunuyordu:

> "Türkiye'yi nereye götürmesi gerektiğini bilen ve o yöne çekebilecek 50 bin lokomotif adam bu özel eğitim kurumlarında yetişmeli. Dünyanın her ülkesinde geçer akçe olan 50 bin beyine ihtiyaç var. Eğer bu kadroyu oluşturabilmişlerse, bırak, Bally marka timsah derisi makosenleriyle takım, aynı renk aynı deri kemerleri, cüzdanları, bond çantaları, Boğazda alacakları yalıları, Limuzin otomobilleri, hatta konferansları ile caka yapsınlar. 'Helal olsun.' "[16]

İstanbul - Ankara Çatışması

Seçkinlerin siyasetçilere ve bürokratlara olan güvenlerini tamamen kaybetmeleri kısmen haklı nedenlere dayanıyorsa da, bu güvensizliğin dayandığı esas zemin bir yerde İstanbul-Ankara ekseninde yaşanan çatışmadır. İstanbul merkezli iş çevresinin sık sık "Ankara"ya atıfta bulunarak siyasi iktidarı ve bürokrasiyi eleştirmesi, İstanbullu seçkinlerin entelektüel düzeylerinin, ağır aksak işleyen bürokrasiyi ve taşrayı temsil eden Ankara'nınkinden çok daha yüksek olduğunu sanmasından kaynaklanmaktadır.[17] Böyle bir üstünlük duygusuyla benlikleri dolup taşan İstanbullu işadamları ve medya mensupları etraflarına bakıp kendi yaşam standartlarına uymayan insanları gördüklerinde topluma önderlik yapma eğilimleri galebe çalmakta, kendi düzeylerine yükselememiş halkı ve onu temsil eden siyasetçileri rehabilite etmeye çalışmakta, başaramadığı durumda da onları dışlamaktadır. İstanbul-Ankara hattında yaşanan gerilimin bir diğer nedeni de işadamlarının, Ankara'nın iş dünyasının dinamizmine ayak uyduramadığı ve onların "havalanıp uçmaları"na engel teşkil ettiği yolundaki sarsılmaz kanaatleridir. Ankara'nın ataletiyle ilgili bu şikâyetler ki-

16 Güneri Cıvaoğlu, "Notlar", *Sabah*, 8 Haziran 1990.

17 Bu konuyu işleyen bir yazı için bkz. Gündüz Aktan, "Ankara diyen İstanbul", *Radikal*, 9 Nisan 2001.

mi zaman ütopik bir şekilde ifade edilmekte. İşadamlarından oluşan bir bakanlar kurulu tarafından kârlılık ve verimlilik ilkelerince yönetilen "T.C. Holding", bu ütopyanın özlemle karışık bir şekilde dile getirilmesine örnektir.[18] İstanbullu işadamlarının Ankara'yı sürekli eleştirmelerinin bir diğer nedeni de siyasetçilerin ve bürokrasinin rüşvet ve kayırmacılık batağına saplanıp ülke kaynaklarını heba ettikleri inancıdır. Ancak aynı iş çevreleri bu rüşvet ve kayırmacılık batağının yaratılmasında kendilerinin de çok etkili olduklarını görmezlikten gelirler. Prof. Hasan Köni'nin bir televizyon söyleşisinde Başbakan Bülent Ecevit'e sorduğu "Son zamanlarda yaşanan sıkıntılarda Ankara ve İstanbul'un farklı bakış açılarına sahip olmasının payı var mıdır?" sorusuna Ecevit'in verdiği "Türkiye'de bozuk düzenden çıkar sağlayan çevreler İstanbul'da yoğunlaşmış durumda. Ankara ise daha çok devletin bakış açısının geçerli olduğu yer" şeklindeki cevabı İstanbul-Ankara gerilimini bir daha su yüzüne çıkardı.[19]

Modern Laikler - Muhafazakâr İslamcılar Gerilimi

Toplumun Batı'nın küresel kültürel değerlerini benimsemiş laik ve Kemalist kesiminde bu değişim yaşanırken muhafazakâr ve İslâmcı kesimde ise RP'nin DYP ile birlikte iktidarı paylaşması ve daha sonra istifa etmek zorunda kalmasıyla başlayan süreçte büyük bir hayal kırıklığı yaşandı. Laik ve İslâmcı kesimler arasında geçmişten beri mevcut olan gerginlik, RP-DYP koalisyon hükümetinin istifa etmesine yol açan 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarından sonra daha da yükseldi. Laik, Kemalist ve Batılı değerleri benimsemiş kesimin temsilcileri, muhafazakâr ve İslâmî değerleri benimsemeyenleri Türkiye'nin ilerlemesi, modernleşmesi ve Batı'nın uygarlık çizgisini yakalamasındaki en büyük engel, Türkiye'nin imajını bozan "kara kalabalıklar" olarak görmeye başladı. Bundan ötürü de

18 Şule Çizmeci, "T.C. Holding", *Kariyer*, Ağustos 1998, sayı 11, s. 26-34.

19 Murat Yetkin, "Ankara-İstanbul çelişkisi", *Radikal*, 22 Temmuz 2001.

kimi zaman ona karşı öfkelendi, öfkesini dizginleyemediği zaman hakaretler yağdırdı veya bu kesimi yok varsaydı. Bu "kara kalabalıklar"ı temsil ettiği kabul edilen RP'nin iktidara gelmesi de endişeyi öfkeye dönüştürdü, "Beyaz Türkler" - "Zenci Türkler" kutuplaşmasına yol açtı. "Kalabalıklar"dan bir bölümünün ya Kürt milliyetçiliğine kayması veya Cumhuriyet'in laiklik ilkesini erozyona uğratıp İslâmî değerlerle yönetilecek bir Türkiye yaratmaya çalışan siyasal İslâm hareketine destek vermesi, moderniteyi temsil eden Kemalist elitlerin bu kesimi dışlamasının zeminini de hazırladı.

Seksen sonrasında ön plana çıkan elitler Tek Parti döneminde halkı medenileştirmeyi amaçlayan Kemalist projenin hem günümüzdeki uygulayıcıları hem de küreselleşme sürecinin savunucularıdır. Bu elitler ideolojilerin sona erdiği bir dünyada Türkiye'nin de "küresel köy"ün bir üyesi olmasını şiddetle arzulamaktadır. Bu kesimde değişik etnik kimlikli göçmenleri "erime potası"nda eritip yeni bir "Amerikalı" kimliği yaratan Amerika'nın laik-İslâmcı, Kürt-Türk gerilimi içinde bulunan Türkiye'ye model oluşturduğu inancı hâkimdir. Onlar için Amerika, ekonomik gücü sayesinde "küresel köy"ü, ileri teknolojisi sayesinde de moderniteyi temsil etmektedir. Bu küresel köye fikren değilse de şeklen en çabuk şekilde uyum sağlamak için "vitrin" büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bıyıklı, beyaz çoraplı, ağızları soğan veya sarmısak kokan erkekler, tesettürlü kadınlar, Kurban Bayramı'nda sokak aralarında ve otoyol kenarlarında kurban kesenler, belediye otobüslerinde veya sokaklarda rastlanan hırpani kılıklı insanlar, büyük kentlerin parklarını kirletenler, Türkiye'nin Batılılaşma ve AB üyesi olma tasarısının önündeki en büyük engeller olarak görülmekteler. Aynı nedenlerden ötürü iş, alışveriş ve eğlence merkezleri, kentin sınırlarında kurulmuş yeni modern siteler, simgesel bir anlam kazanmakta, Türkiye'nin nihayet köylülüğü yendiği, köyden kente terfi ettiği, Özal'ın deyimiyle "çağ atladığı"nın kanıtı olarak görülmektedir. Keza aynı nedenlerden ötürü caz, Klasik Batı ve pop müziği dinlemek, bıyıksız, sakalsız ve Avrupai tipli olmak, Batı'nın kültürel standartlarını özümsemiş mo-

dern kişiler olarak algılanmak için yeterlidir. Giyim kuşamları, görünümleri ve davranışlarıyla bu ölçülere aykırı olan kimseler karşısında seçkinler iki tür tepki vermektedir. Birincisi oryantalist bir bakış açısıyla kendini Türk toplumunun üstünde ve dışında görüp "onlardan adam olmaz" şeklinde özetlenebilecek karamsar, eleştirel ve küçümseyici bakıştır. İkincisi ise siyasal İslâm hareketinin yükselişine bağlı olarak verilen tepkidir. 27 Mart 1994 yerel seçim sonuçlarıyla birlikte siyasal İslâm hareketinin ne kadar ciddi olduğunun birden farkına varan seçkinler, Kemalizmin tamamıyla başarıya ulaşmadığını düşünmeye başladılar. Atatürk ve Cumhuriyet'i kuran seçkinlerin yeniden yaratmak istedikleri laik, kozmopolit, Batılı değerleri özümsemiş, Atatürk ilkelerini benimsemiş Türk insanı tasarısının başarısızlığa uğradığının farkına vardılar. Batılı tarzda eğitim görmüş bürokrat, öğretmen ve subaylardan oluşan Cumhuriyet elitleri, Anadolu'yu aydınlatacaklarını, Prof. Heath Lowry'nin deyimiyle, "Anadolu'yu İstanbullulaştıracaklarını"nı ümit ederken bunun gerçekleşemediğini, dahası "İstanbul'un Anadolulaştığı"nı görünce büyük bir hayal kırıklığına uğradılar.[20] Bu yüzleşme ve hayal kırıklığı, Kemalist ve Batılı değerleri benimsemiş elitlerde "onlardan adam olmaz" şeklinde özetlenebilecek bir ümitsizlik yarattı. Bu hayal kırıklığı ve ümitsizlik kısa bir süre sonra öfkeye dönüştü. Kemalist seçkinlerin tasavvur ettikleri toplumsal mühendislik tasarısının başarısızlığını temsil eden bu kesim, seçkinler tarafından dışlanılabilir, yok varsayılabilir, feda edilebilir bir "fire" olarak görüldü. Bu nedenle Asena Günal'ın Mine G. Kırıkkanat'ın yazılarının içerik tahlilini yaptığı incelemesindeki, "Kemalist elitizmin modernize edilmiş bu halinde sorumluluk yerini nefrete bırakmış, 'medenileşmeyen' Müslümanlar, Kürtler ve yoksullardan ümit kesilmiştir" tespiti, sadece Kırıkkanat için değil, son yirmi yılda ortaya çıkan medya elitlerinin çok önemli bir kesimi

20 Heath W. Lowry, "Betwixt and Between Turkey's Political Structure on the Cusp of the Twenty-First Century", s. 23-59, 38, Morton Abramowitz (Der.), *Turkey's Transformation and American Policy*, The Century Foundation Press, New York, 2000 içinde.

için de geçerlidir.[21] Hatta Kemalizme ve Cumhuriyet'e eleştirel bakan kimi medya elitleri, ironik bir şekilde, Kemalist olmak ve İslâmî kesime karşı aşırı katı davranmakla eleştirdikleri meslektaşlarıyla, halkı küçümseme ve aşağılama konusunda ortak bir zeminde buluşmuştur.[22]

Güneş Taner'e göre, "[Özal'ın] kafasındaki Türkiye Amerika'ydı". Bunun nedeni de Avrupa'da yüzyıllardan beri yerleşik olan elitler ve büyük aileler düzeninin tersine Amerika'da fırsat eşitliğinin var olmasıydı. Özal'a göre Türkiye'de fırsat eşitliği yaratıldığı takdirde "en fakir insanın, en zengin bir sanayici veya devletin tepe noktasına gelebilme imkânı" mevcuttu.[23] Özal'ın bu rüyası bir ölçüde gerçekleşti. İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin büyük kentleri, modern alışveriş ve iş merkezleri, lokanta, cafe ve barlarıyla Amerika'nın büyük kentlerini andırdı. Ancak fırsat eşitliği yaratarak "orta direk"e başarı ve sınıf atlamayı vaad eden Özal, medya mensupları ve işadamlarının bir kesimiyle geliştirdiği ayrıcalıklı ve samimi ilişkilerle sadece ünlü işadamları ve gazetecilerden oluşan yeni bir seçkin kitle yaratabildi. Anadolu'nun bağrından yetişen, kendisini iktidara getiren gücü "orta direk"ten alan Özal, fırsat eşitliği yaratacağına, ironik bir şekilde dost, akraba, hemşeri, tarikat, cemaat ve her şeyin üstünde çıkar ilişkilerinin egemen olduğu yeni bir sınıfa hayat verdi.

Özal'ın çok kısa sürede gerçekleştirmeye çalıştığı siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimin getirisiyle, başta ahlakî değerlerin erozyona uğraması olmak üzere ödenen bedel karşılaştırıldığında, bu reform hareketinin toplum içinde yarattığı tahribatı görmemek imkânsızdır. Özal'ın iktidarda olduğu yıllarda kısa sürede zengin olmak tek hedef haline geldi. Popüler kültüre "köşeyi dönmek" kavramıyla mal olan bu zihniyet,

---

21 Asena Günal, "Mine G. Kırıkkanat ve beyaz Türk oryantalizmi", *Birikim*, Nisan 2001, sayı 144, s. 66-73.

22 Bunun en tipik örneği *Millî Gazete* köşe yazarı Mehmed Şevket Eygi'nin Müslüman kesimi bilgisizlik ve kültürsüzlükle eleştiren köşe yazılarıdır.

23 Mehmet Ali Birand - Soner Yalçın, *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s. 339.

dönemin yarattığı yeni toplumsal değer ve hedefler arasında ön sırada yer aldı. "Köşeyi dönmek" kavramı, fırsatları iyi değerlendiren, zengin olmak için her türlü imkânı, aracı kullanan ve sonuçta başarıya ulaşan pratik ve makyavelist bir zihniyeti temsil etti. Özal'ın "ben zengini severim" sözleri bu hedefi daha da öncelikli hale getirdi. "Köşeyi dönmek" için her türlü aracın kullanılabileceği fikri yadırganmadı, aksine toplum tarafından benimsendi. Özal'ın "Anayasayı bir kere delsek ne olur?" sözleri yasalara uymamayı sıradanlaştırdı, bunu kabul edilebilir toplumsal bir değer haline getirdi.[24] "Ankara" ve "bürokrasi" terimlerinin çağrıştırdığı atalete tepki olarak Özal'ın geliştirdiği "işbitirici" zihniyet, rüşveti günlük hayatın sıradan bir olgusu yaptı. Özal'ın "arif olan anlar" üslûbunda söylediği, bir yerde rüşveti sıradanlaştıran, hatta ve hatta kurumsallaştıran ve onaylayan "benim memurum işini bilir" sözü[25] toplumda zaten yerleşik olan rüşveti, akraba, dost ve hemşeri kayırmacılığını, çıkar ilişkilerini meşrulaştırdı. Dahası mesleki ve ahlakî ilkeler büsbütün erozyona uğrayarak yerlerini çıkar ilişkilerine bıraktı. Bütün bunlar Özal'ın herkese bilgi, beceri ve meziyetleri sayesinde başarıya ulaşma imkânı tanıyan, fırsat eşitliğine dayalı "Amerikan rüyası"nı Türkiye'de gerçekleştirme tasarısının sonunu hazırladı.

Özal'ın "orta direk"e verdiği fırsat eşitliği, gelir düzeyini yükseltme ve sınıf atlama vaadleri gerçekleşemez, başka bir deyimle "Amerikan rüyası" hüsranla sona ererken, toplumun

---

24 Özal bu sözleri 27 Mart 1988 tarihinde düzenlediği basın toplantısında sarf etti. Toplantıda yerel seçim tarihinin erkene alınması teklifiyle ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesi muhabiri Faruk Bildirici'nin "bu öneriniz Anayasa'ya aykırı değil mi?" sorusuna, "Bu Anayasa'ya uygun... Belki bir defaya mahsus Anayasa'ya uymayacak. Ancak başka çaremiz yok" şeklinde cevap verdi. (Faruk Bildirici "İran ve Irak'a uyarı", *Cumhuriyet*, 28 Mart 1988). Bu bilgileri veren Faruk Bildirici'ye teşekkür ederim.

25 Özal bu sözleri, 1986 yılında ANAP Meclis Grubu'nda memurların teklif ettiği asgari zamla nasıl geçinebilecekleri konusundaki tartışmalar sırasında söyledi. Bkz. Heath W. Lowry, "Betwixt and Between Turkey's Political Structure on the Cusp of the Twenty-First Century", s. 23-59, 25. Morton Abramowitz (Der.), *Turkey's Transformation and American Policy*, The Century Foundation Press, New York, 2000 içinde.

diğer bir kesimi "Amerikan yaşam tarzı"na uygun bir hayatı yaşamakla meşguldü. Toplumsal piramidin üst katmanlarında yer alan işadamları ile finans, medya ve iletişim sektörlerinin yönetici ve çalışanlarından oluşan bu yeni kesim için İstanbul, şık mağaza, lokanta, bar, café ve eğlence mekânları ile New York'un âdeta parlak bir izdüşümüydü.

Gündüzleri geç saatlere kadar iş merkezleri ve Medya Tower'larda çalışan, akşamları ve hafta sonları kentin şık ve bohem semtlerinin eğlence ve yemek mekânlarının müdavimleri arasında yer alan, gecenin ilerleyen saatlerinde Residence, Country veya City'lerdeki evlerine dönen, yaz aylarında Ege veya Güney sahillerindeki yazlık konutlarına özel uçakları veya yatlarıyla giden, erken emekli olup New York'a yerleşmeyi hayal eden, birer "kanaat önderi" olduklarına inanan, bu nedenle de her konuda ve her ortamda düşüncelerini beyan etmek için can atan bu yeni kuşak işadamları ve medya seçkinleri, Özal'lı yılların yarattığı yeni sınıfın müstesna örnekleri. Onlar yeni aristokratlar...

24 Ocak 1980	Ekonomik istikrar programı açıklandı.
12 Eylül 1980	TSK yönetime el koydu.
2 Mart 1981	*Dünya* yayına başladı.
15 Şubat 1982	*Nokta* yayına başladı.
23 Nisan 1982	TRT renkli deneme yayınına başladı.
15 Haziran 1982	Renkli televizyon üretimi başladı.
7 Kasım 1982	Anayasa kabul edildi.
15 Şubat 1983	TRT televizyon yayınlarının %50'sini renkliye dönüştürdü.
20 Mayıs 1983	Siyasi partilerin kurulmalarına izin verildi. ANAP kuruldu.
6 Kasım 1983	Genel seçimler. ANAP iktidar oldu, Özal başbakan seçildi.
29 Aralık 1983	TPKK değişti, döviz alım satımı serbest bırakıldı.
3 Ocak 1984	İthalat serbest bırakıldı.
1 Mart 1984	Toplu Konut Yasası yürürlüğe girdi. Yurtdışına seyahat edenlerden yüzer dolar TKF alınmaya başlandı.
25 Mart 1984	Yerel seçimler. ANAP'lı Dalan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçildi.
4 Mayıs 1984	Televizyonda ilk renkli reklam yayınlandı.
8 Mayıs 1984	Türkiye tekrar Avrupa Konseyi'ne üye oldu.
1 Temmuz 1984	TRT tamamen renkli yayına geçti.
27 Mart 1985	Turgut Özal ABD'ye gitti.
22 Nisan 1985	*Sabah* yayınlanmaya başladı.
Ekim 1985	1. Uluslararası Antika Fuarı açıldı.
3 Ocak 1986	İMKB'de işlemlere başlandı.
20 Mayıs 1986	Tarlabaşı yıkımları başladı.
17 Temmuz 1986	İHD kuruldu.
Ağustos 1986	Sonradan TÜGİAD adını alacak olan GİAD kuruldu.
Ağustos 1986	GYİAD kuruldu.
26 Ekim 1986	McDonalds ilk yerini açtı.
29 Kasım 1987	Genel seçimler. ANAP iktidar oldu.
7 Aralık 1987	*Tempo* yayına başladı.
17 Nisan 1988	*Ekonomik Panorama* yayına başladı.
3 Temmuz 1988	Fatih Sultan Mehmet köprüsü açıldı.
1 Ekim 1988	İstanbul'da Galleria alışveriş merkezi açıldı.
18 ve 21 Ocak 1989	Asil Nadir *Güneş, Günaydın, Tan* gazeteleri ile Gelişim Yayınları'nı satın aldı.

4 Mart 1989	Tarlabaşı Bulvarı hizmete girdi.
10 Ağustos 1989	İthalatta fonlar indirildi.
14 Ağustos 1989	TPKK ve sermaye hareketleri üzerinde kısıtlamalar kalktı. Türk Lirası konvertibl oldu.
31 Ekim 1989	Turgut Özal Cumhurbaşkanı seçildi.
9 Kasım 1989	Berlin Duvarı'nın yıkılış kutlamaları yapıldı.
1 Mart 1990	İlk özel televizyon Star 1 test yayınına başladı.
2 Ağustos 1990	Irak Kuveyt'ı işgal etti.
21 Kasım 1989	İthalatta fonlar indirildi.
14 Ocak 1990	İthalatta fonlar indirildi.
29 Mart 1990	İstiklâl Caddesi'nde tramvay yolunun temeli atıldı.
Nisan 1990	Türkiye IMF'ye başvurdu, konvertibilite kabul edildi.
23 Kasım 1990	Tansu Çiller DYP'ye katıldı.
29 Aralık 1990	İstiklâl Caddesi'nde tramvay seferleri başladı.
6 Ocak 1991	*Ekonomist* yayına başladı.
16 Ocak 1991	Kuveyt'i işgal eden Irak'a karşı "Çöl Fırtınası" harekâtı başladı.
15 Haziran 1991	Mesut Yılmaz ANAP Genel Başkanı seçildi.
23 Haziran 1991	Mesut Yılmaz Başbakan seçildi.
4 Temmuz 1991	*Aktüel* yayına başladı.
Ekim 1991	Ankara'da Karum İş ve Alışveriş Merkezi açıldı.
20 Ekim 1991	Erken genel seçim yapıldı, ANAP iktidarı sona erdi.
30 Kasım 1991	DYP-SHP koalisyon hükümeti kuruldu.
12 Nisan 1993	İnternet Türkiye'nin genel kullanımına sunuldu.
17 Nisan 1993	Turgut Özal vefat etti.
16 Mayıs 1993	Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı seçildi.
13 Haziran 1993	Tansu Çiller DYP Genel Başkanı seçildi.
25 Haziran 1993	Tansu Çiller Başbakan seçildi.
2 Temmuz 1993	Sivas'ta Madımak Oteli kundaklandı. 37 aydın yangında öldü.
5 Temmuz 1993	133 sayılı özel radyo ve televizyon yasası kabul edildi.
8 Temmuz 1993	Özel radyoların yayını serbest bırakıldı.
10 Eylül 1993	YDH oluşumu açıklandı.
18 Eylül 1993	İstanbul'da Capitol alışveriş merkezi açıldı.
20 Aralık 1993	İstanbul'da Akmerkez açıldı.
25 Aralık 1993	*Pazar Postası* yayına başladı.
28 Şubat 1994	Cep telefonu şebekesi işlemeye başladı.
26 Mart 1994	Yerel seçimler. RP İstanbul ve Ankara büyükşehir belediye başkanlıklarını kazandı.
5 Nisan 1994	Ekonomik istikrar paketi açıklandı.
16 Nisan 1994	Kamuoyunda RTÜK yasası diye bilinen 3984 Sayılı Rad-

	yo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, TBMM'de onaylandı.
28 Haziran 1994	Aydın Doğan Hürriyet Holding'in %50 hissesini satın aldı.
9 Ağustos 1994	Aydın Doğan Hürriyet Holding'in %20 hissesini daha satın aldı.
4 Eylül 1994	*Para* dergisi yayına başladı.
6 Ekim 1994	TESEV kuruldu.
16 Aralık 1994	*Yeni Yüzyıl* yayına başladı.
22 Aralık 1994	YDH siyasi partiye dönüştü.
15 Mayıs 1995	İMKB İstinye'ye taşındı.
13 Kasım 1995	Açık Radyo yayına başladı.
24 Aralık 1995	Erken genel seçimler - RP birinci parti çıktı.
3 Ocak 1996	*Tempo* yayına başladı.
22 Ocak 1996	ÖDP kuruldu.
12 Mart 1996	ANAP-DYP koalisyon hükümeti kuruldu.
6 Haziran 1996	ANAP-DYP koalisyon hükümeti istifa etti.
8 Temmuz 1996	RP-DYP hükümeti kuruldu.
29 Eylül 1996	*Pazar Postası* yayınına son verdi.
13 Ekim 1996	*Radikal* yayına başladı.
3 Kasım 1996	Susurluk'ta tarihe Susurluk Kazası olarak geçecek ve *siyasetçi - mafya ilişkilerini* gün ışığına çıkaran kaza meydana geldi.
17 Kasım 1996	Dünya Komşular Günü kutlandı.
27 Aralık 1996	*Son Çağrı* yayına başladı.
26 Ocak 1997	*GazetePazar* yayına başladı.
1 Şubat 1997	Sincan Belediyesi "Kudüs gecesi" düzenledi. "Sürekli Aydınlık İçin 1 Dakika Karanlık" eylemi başladı.
4 Şubat 1997	Sincan'dan tanklar geçti.
28 Şubat 1997	MGK kararları açıklandı.
19 Mayıs 1997	*Son Çağrı* yayınına son verdi.
11 Haziran 1997	Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde İslami hareketle mücadeleyi hedefleyen BÇG kuruldu.
15 Haziran 1997	*Yeni Ufuk* yayına başladı.
18 Haziran 1997	Erbakan başbakanlığındaki RP-DYP koalisyon hükümeti istifa etti.
30 Haziran 1997	ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümeti kuruldu.
18 Temmuz 1997	*Yeni Ufuk* yayınına son verdi.
28 Aralık 1997	*GazetePazar* yayınına son verdi.
16 Ocak 1998	RP kapatıldı.
18 Nisan 1999	Genel seçimler - ANAP-DSP-MHP koalisyonu kuruldu.
17 Ağustos 1999	Marmara bölgesinde deprem meydana geldi.

10 Ekim 1999	CNN-Türk yayına başladı.
24 Aralık 1999	*Yeni Binyıl* yayına başladı.
8 Ocak 2001	*Yeni Binyıl* yayınını durdurdu.
19 Şubat 2001	MGK'da Cumhurbaşkanı Sezer ile Başbakan Ecevit arasında gerginlik yaşandı. Ekonomik kriz başladı.
22 Haziran 2001	FP kapatıldı.
20 Temmuz 2001	Saadet Partisi kuruldu.
14 Ağustos 2001	AKP kuruldu.

KAYNAKÇA

GÖRÜŞMELER

B.D., 15 Nisan 1999

J.K., 15 Nisan 1999

Erkut Can, 12 Eylül 2000

İshak Alaton, 3 Temmuz 2001

Sami Kohen, 17 Temmuz 2001

REFERANS YAYINLARI

Kronolojiler

Cumhuriyetin 75 Yılı, 1979-1997, cilt 3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Demokrasimin 50 Yılı 1945-1995, Aydın Kitaplar, İstanbul (t.y.), cilt 2.

Mumcu, Erkan ve Pamuk, Şevket, *Artık Herkes Milyoner Hürriyet Sayfalarından Ekonominin 50 Yılı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2001.

Bibliyografyalar

Davaz-Mardın, Aslı, *Kadın Süreli Yayınlar Bibliyografyası: 1928-1996 Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998.

Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Yüzyıl Biterken, cilt 11-15, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995-1996.

TİCARİ YAYINLAR

Alkent İstanbul 2000, Cenajans Grey, İstanbul, (t.y.)

Gerçeğe Dönüşen Bir Rüya: Kemer Country, Kemer Yapı ve Turizm A.Ş., İstanbul, 1995.

Marin City, Enelka Taahhüt İmalat ve Ticaret Ltd. Şti., İstanbul, (t.y.).

Mekana Hayat Vermek, Kemer Yapı ve Turizm A.Ş., İstanbul, (t.y.)

Metrocity Millenium, Yüksel Yapı Yatırım A.Ş., İstanbul (t.y.)

Polat Tower Residence, Polat İnşaat San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul, (t.y.)

Türkçe

Akar, Rıdvan ve Özgentürk, Jale, *Bir Prensin Hikâyesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Altan, Mehmet, *Amerikan Rapsodisi*, Can Yayınları, İstanbul, 2000.

Altınay, Ayşe Gül (Der.), *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Aslandaş, Alper Sedat ve Bıçakçı, Baskın, *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Avşar, Zafer, *Sanki Amerika'da Yok Mu?*, Onbin Yayınları, İstanbul, 2000.

Bahar, Beki L., *Doğada Düğün*, Sümbül Basımevi, İstanbul, 1989.

Batur, Enis, *Amerika Büyük Bir Şaka, Sevgili Frank, Ama Ona Ne Kadar Gülebiliriz?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Berkan, İsmet, *Birden Fark Ettim! Benim Bir de Hayatım Vardı*, Su Yayınları, İstanbul, 2000.

Birand, Mehmet Ali - Yalçın, Soner, *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.

Birkiye, Atilla, *Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş 'Bir Festivalin On Yılı'*, Çınar Yayınları, İstanbul, [1996].

Buğra, Ayşe, *Devlet ve İşadamları*, (Çev. Fikret Adaman), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Coşkun, Bekir, *Pako'ya Mektuplar*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.

Dr Nejat F. Eczacıbaşı İçin Yazılanlar, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Eczacıbaşı, Nejat F., *Yeni Bir Türkiye*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Erdoğan, İrfan, *Amerika İkinci Vatanda İdeoloji, Düşler, Gerçekler*, Umut Yayıncılık, Ankara, 1995.

Ergüder, Üstün; Esmer, Yılmaz ve Kalaycıoğlu, Ersin, *Türk Toplumunun Değerleri*, TÜSİAD, İstanbul, 1991.

Erolgaç, Yılmaz, *Taşı Toprağı Altın Amerika*, Californıa, [1998].

Ertuğ, Celâl Prof. Dr., *Sivil Toplum Lideri Dr. Nejat F. Eczacıbaşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.

Esmer, Yılmaz, *Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye'de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler*, TESEV, İstanbul, 1999.

Güldemir, Uluk, *Texas-Malatya*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1992.

Güner, Engin, *Özal'lı Yıllarım*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2000.

Hezarfen Hezeyan Çelebi, *Aydın Muhiti*, Boyut Yayınevi, İstanbul, 1995.

Hezarfen Hezeyan Çelebi, *Edebiyat Sosyetesi Aydın Muhiti 1*, Stüdyo İmge, İstanbul, 2001.

Keyder, Çağlar (Der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

Kırıkkanat, Mine G., *Bir 'New' varmış 'York' olmuş*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998.

Kinzer, Stephen, *Hilâl ve Yıldız: İki Dünya Arasında Türkiye* (Çev. Funda Keskin), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Kozanoğlu, Can, *Cilâlı İmaj Devri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992

Kozanoğlu, Can, *Pop Çağı Ateşi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Kozanoğlu, Can, *Yeni Şehir Notları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Kozanoğlu, Hayri, *Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Mermerci, Mehmet, *Mektupla Liberallik: Mehmet Mermerci Olayı*, Cem Ofset Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 1993.

Münir, Metin, *Sabah Olayı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993.

Sabancı, Sakıp, *Para Başarının Mükâfatıdır*, İstanbul, 1985,1986

SAM, Sosyal Araştırmalar Merkezi, *TÜSİAD Kurum Kimliği*, İstanbul, Eylül 2000.

Sekman, Mümin, *Türk Usûlü Başarı*, Alfa Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2001.

Seymen, Serkan, *Sabah Grubunun Öyküsü: Amiral Battı - Can Ataklı'nın Tanıklığıyla*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.

Sorun Soruda: Salı Toplantıları 1999-2000, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Soysal, Ertuğrul, *İğneler*, Dönemli Yayıncılık, İstanbul, 1989.

Tanör, Bülent, *Siyasal Partiler Yasası: Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi, Tartışma Toplantıları Dizisi I*, TÜSİAD, İstanbul, 1997.

Terzioğlu, Fidan, *Hayat Roman*, Stüdyo İmge, İstanbul, 2001.

Turgut, Serdar, *Maymunu Tokatlamak*, Parantez, İstanbul, 4. Baskı, 1997.

Turgut, Serdar, *New York*, Khalkedon, İstanbul, 1998.

Turgut, Serdar, *Öteki Türkiye*, Parantez Yayınları, İstanbul, 2000.

Türkiye Profili, Capital Guide: 47, Nisan 1999.

Uzuner, Buket, *New York Seyir Defteri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Yılmaz, Emre, *Genç Bir İşadamına*, İlkkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri, Ankara, 1996

Yılmaz, Mehmet Y., *Kırmızıyı Seçtim Aşk Mavinin Altındaydı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2002.

Yabancı Dilde

Abramowitz, Morton (Der.), *Turkey's Transformation and American Policy*, The Century Foundation Press, New York, 2000.

Brooks, David, *Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There*, Simon and Schuster, New York, 2000.

MAKALELER

Türkçe

Agduk-Gevrek, Meltem, "Cumhuriyetin asil kızlarından 90'ların Türk kızlarına: 1990'larda bir Türk kızı Tansu Çiller", s. 280-307, Ayşe Gül Altınay (Der.), *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000 içinde.

Akar, Serra, "Davet 70. yaş kutlaması", *Vizyon*, Temmuz 2000, sayı 120, s. 142-143.

Akman, Haşim, "Siyasette en büyük uzlaşma", *Aktüel*, 21-27 Temmuz 1994, sayı 159, s. 30-33.

Akman, Haşim, "Yem Türkler...", *Aktüel*, 28 Temmuz-3 Agustos 1994, sayı 160, s. 28-33

Aköz, Emre, "Welcome to the club!", *Esquire*, Ekim 1993, sayı 1, s. 11.

Akşit, Figen, "Türk'ün rengini tutturabilene aşkolsun", *Tempo*, 24 Mayıs 1995, sayı 21, s. 34-36.

"Aktüel yoksa kalsın", *Aktüel*, 9 Nisan 1998, sayı 351, s. 30-32.

Akverdi, Mine, "Beyaz Türkler eve sığındı!", *Aktüel*, 5-11 Kasım 1998, sayı 381, s. 32-36.

Alaton, Ishak, "Lüzumsuz olabilmek", *Alarko Bizim Dünyamız*, Ocak 1997, s. 2.

Alaton, Ishak, "Üçüncü Dalga'ya beş var", *Alarko Bizim Dünyamız*, Aralık 1995, sayı 62, s. 2.

"Ali Rıza Kardüz bildiriyor. Savulun, New York'tan Beyaz Türkler geliyor...", *Express*, 26 Kasım 1994.

Altan, Sanem, "Önsevişmede tedirginim", *Aktüel*, 11-17 Nisan 2002, sayı 560, s. 32-34.

Aras, Yasin, "Tİ ranın silueti şehre düştü", *Aksiyon*, 20-26 Mayıs 2000, sayı 285, s. 8-9.

Arman, Ayşe, "Kızgın feminist değil, neşeli ve kadınsı bir dergi...", *Aktüel*, 19-25 Mart 1992, sayı 37, s. 124-125.

Asal, Defne, "Demokrasi olmadan tişört satamayız", *Aktüel*, 27 Mayıs-2 Haziran 1999, sayı 410, s. 41-44.

Aşar, Ceyda, "İstanbul bekârları nasıl yaşıyor?", *Cosmopolitan*, Mart 2001, sayı 108, s. 84-87

Ataözden, Ruhat, "Amerikan dürümü", *Life +*, Şubat 2001, sayı 10, s. 16-17

Avalin, Murat, "Yabancılar", *İstanbul Life*, Nisan 2001, sayı 2001/04, s. 34-42.

"Ayda en az 2 milyon", *Nokta*, 9 Haziran 1985, yıl 3, sayı 22, s. 36-38.

Balar, Bora, "'75 'sıradan' yüz", *Aktüel*, 16-22 Nisan 1998, sayı 352, s. 118-120.

Bali, Rıfat N., "Ertuğrul Özkök: Yeni Türk İnsanının heykeltraşı", *Birikim*, Nisan 2001, sayı 144, s. 57-65.

Bayramoğlu, Uluç, "İstanbul-Manhattan tadı", *Tempo*, 1-7 Şubat 2001, sayı 686, s. 102-103.

Bayramoğlu, Uluç, "İş dünyasının kalbindeki lezzetler", *Tempo*, 22-28 Mart 2001, sayı 693, s. 94.

Behmoaras, Liz, "Mario Levi ile söyleşi: Duygusal ve ahlâki bir azınlığı yaşamayı seçmek...", *Virgül*, Kasım 1999, sayı 24, s. 28-29.

Belge, Murat, "Yeni insan, yeni kültür", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Yüzyıl Biterken*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, cilt 15, s. 826-830.

Berkan, İsmet, "Yaramaz öğrenci öğretmen oldu!", *Aktüel*, 16-22 Nisan 1992, sayı 41, s. 38-41.

"Beyoğlu'nda 'sivil' arayışlar", *Nokta*, 1-7 Mayıs 1994, yıl 12 sayı 19, s. 17-19.

"Bir reklamın toplumsal anatomisi, şekilde görüldüğü gibi", *Express*, 15 Ekim 1994, yıl 1, sayı 38, s. 2.

"Bir Yeni İnsan Portresi", *Türk Henkel*, Mart 1993, sayı 98, s. 27-28.

Bora, Tanıl, "Türkiye'de milliyetçilik söylemleri: Melez bir dilin kalın ve düzensiz lügâti", *Birikim*, Kasım 1994, sayı 67, s. 9-24.

Buğdaycı, Ahmet, "6 Önemli trend", *Capital*, Temmuz 1999, yıl 7, sayı 7, s. 72-76.

Buğdaycı, Ahmet, "Hedefteki 626 bin kişi", *Capital*, Ekim 1997, yıl 5, sayı 10, s. 96-99.

Çalışlar, Oral, "Hayim'ın oğlu İshak", *Cumhuriyet Dergi*, 18 Ocak 1998, sayı 617, s. 1, 10-12.

Cankurt, Bülent, "Born in USA", *Aktüel*, 29 Haziran 1995, sayı 208, s. 32-35.

Çaykara, Emine, "İddiası kendinden menkul Açık Radyo", *Tempo*, 29 Kasım 1995, sayı 48, s. 144-145.

Çekmeci, Sûalp, "Para, para kazandıracak", *Aktüel*, 1-7 Eylûl 1994, sayı 165, s. 82-83.

Çintay, Nur, "Taze şarap gibi", *Aktüel*, 10-16 Şubat 2000, sayı 447, s. 69-72.

Çintay A., Nur, "Yaz düğünleri vesaire...", *Aktüel*, 8-14 Haziran 2000, sayı 464, s. 17.

Çintay, Nur ve Akdemir, Handan, "Röportajımın erkeği", *Aktüel*, 24 Şubat-1 Mart 2000, sayı 449, s. 46-50.

Çintay, Nur ve Ertuna, Çağdaş, "Hakkıdır eğlenen milletimin İstiklal!", *Aktüel*, 22-28 Şubat 2001, sayı 501, s. 50-54.

Çintay, Nur ve Ertuna, Çağdaş, "Sosyete eve çekildi", *Aktüel*, 19-25 Nisan 2001, sayı 509, s. 25-28.

Çizmeci, Şule, "T.C. Holding", *Kariyer*, Agustos 1998, sayı 11, s. 26-34.

Çoraklı, Selim, "Beyazlar siyahları yine dışladı", *Cuma*, 29 Haziran-5 Temmuz 2001, sayı 20012S/555, s. 21.

Danişmend, Melis, "Şölen bitti", *Vizyon*, Mayıs 2001, sayı 130, s. 32-35

Devecioğlu, Ayşegül, "Medyada uzun operasyon", *Birikim*, Mayıs 2001, sayı 145, s. 109-120.

Doğan, Yonca Poyraz, "Ana yemek hep mutfakta", *Cumhuriyet Dergi*, 30 Aralık 2001, sayı 823, s. 12-13.

Eğin, Oray, "Beyaz Türk de değil, Demirelci de!", *Oküz*, Ocak 2000, sayı 68, s. 42-43.

"Ekonomist, vizyonu olan bir dergi", *Tempo*, 8 Eylûl 1993, sayı 36, s. 78-80.

Ekşigil, Hülya Bankoğlu, "İshak Alaton: Mimarlık içimde uktedir", *Vizyon*, Mayıs 1990, s. 97-100.

"En Üsttekiler", *Ekonomik Panorama*, 22 Mart 1992, sayı 12, s. 12-18.

"Entelektüellerin bir numarası", *Aktüel*, 16-22 Aralık 1993, sayı 128, s. 56-59.

Ergin, Yeşim, "Artık HIT var", *Tempo*, 20 Temmuz 1994, sayı 29, s. 78-80

Eryürek, Erel, "Sabah'taki Amerikalılar", *Aktüel*, 19-25 Eylûl 1991, sayı 11, s. 88-91.

"Eskiden caz kulübü işletmek müslüman mahallesinde salyangoz satmaya benzerdi. Şimdi ise yılan yahnisi satmak kadar zor...", *Elegans*, sayı 24, s. 19-20.

"Euro-Türkler ve milli magandalar", *Aktüel*, 14-20 Mayıs 1992, sayı 45, s. 52-55.

Evin, Mehveş, "Bıyık ki en çok yakışandır bize!", *Aktüel*, 29 Haziran 1995, sayı 208, s. 44-47.

Feldman, Selin, "Pazar şölenleri", *İstanbul Life*, Mayıs 1999, sayı 36, s. 38-40.

"Gazetecilik gösteri işi mi?", *Cumhuriyet Dergi*, 7 Ocak 2001, sayı 772, s. 10-11.

"GazetePazar her şeyi farklı yazar", *Tempo*, 29 Ocak 1997, sayı 4, s. 88-91.

Genç, Elif, "Cosmo Kızının Kriz Günlüğü", *Cosmopolitan*, Mayıs 2001, sayı 110, s. 58-60.

Germen, Murat, "New York @ İstanbul", *Atlas İstanbul*, Ocak 2001, s. 16-35.

Gevgilili-Veral, Elif, "Moda özgürlüktür Manhattan'da", *Vizyon*, Kasım 2000, sayı 124, s. 30.

Gevgilili-Veral, Elif, "Son trend: Underground", *Vizyon*, Aralık 2000, sayı 125, s. 34.

Göçmen, Banu, "İki Türk'ün Amerika rüyası Tribeca", *Tempo*, 22-28 Nisan 1999, sayı 593, s. 120-121.

Gökmen, Esra, "Dünya Borsalarındaki genç Türkler", *Tempo*, 16 Ekim 1994, sayı 42, s. 92-93.

Göktürk, Yücel - Bengi, Derya, "Bir köprüyüm aslında", *Roll*, Eylül-Ekim 2000, s. 40-43.

Görgülü, Güventürk, "On yıl sonra merkez: Riva", *Atlas İstanbul 2000*, Ocak 2000, s. 100-101.

Gülen, Sevgi, "Tiryakileri, dergimizi anlattı", *Gurme*, Mayıs 2000, s. 43-47.

Günal, Asena, "Mine G. Kırıkkanat ve beyaz Türk oryantalizmi", *Birikim*, Nisan 2001, sayı 144, s. 66-73.

Güngör, Tolga ve Fırat, Gülay, "Havası da cabası", *Aktüel*, 1 Ocak 1997, sayı 286, s. 128-133.

Hakyeri, Metin, "Kadın olmanın keyfini yaşadım", *Nokta*, 23 Aralık 1990, yıl 8, sayı 51, s. 84-86.

Hakyeri, Metin, "Köklü bir sosyal demokrat: İshak Alaton", *Nokta*, 24 Haziran 1990, sayı 25, s. 60-62.

"In Vino Veritas", Sommelier Pleasure, 15 Mart-15 Haziran 2000, sayı 1.

İlknur, Miyase, "Mektepliler Holding", *Nokta*, 23 Şubat 1992, yıl 10, sayı 8, s. 40-42.

İpekçi, Leyla, "Rüyamda bile gazeteyi görüyorum", *Esquire*, Ekim 1994, sayı 13, s. 103-105.

İpekçi, Leyla, "Zengin doğmak şanssızlık", *Aktüel*, 9-15 Eylül 1993, sayı 114,s. 112-115.

"İş âleminin Jön Türkleri", *Yeni Gündem*, 22 Temmuz 1990, s. 8-14.

"İşte Aktüel 100", *Aktüel*, 1-7 Nisan 1999, sayı 402, s. 18-25.

"İşte Türkiye'nin yaşayan 40 aydını", *Aktüel*, 21-27 Ocak 1999, sayı 392, s. 38-43.

"Kadın kadına şamata yapıyoruz", *Aktüel*, 13-19 Ekim 1994, sayı 171, s. 94-95.

Kahraman, Hasan Bülent, "Bir adam, bir hayat, bir kitap", *Radikal Kitap*, 5 Nisan 2002, sayı 10, s. 55.

"Kahvaltıda şişman simit", *Life+*, Haziran 2000, sayı 2, s. 30-31.

Kalaycı, Gökçe, "Biz en tepedeyiz, ilan vermeyiz", *ArtıHaber*, 17-23 Ekim 1998, sayı 44, s. 52-56.

Karlıklı, Şaziye, "Analiz bizden, sentez sizden", *Para*, 4 Eylül 1994, sayı 1, s. 3.

Kas, Nilüfer, "Biz halk hareketi değiliz", *Tempo*, 26 Ağustos-1 Eylül 1999, sayı 611, s. 92-94.

Kas, Nilüfer, "Pastadan çıkan uzman", *Tempo*, 23-29 Ağustos 2001, sayı 715, s. 66-67.

Kaya, Ferhan, "Artık maçlar daha zevkli!..", *Tempo*, 25 Ağustos 1993, sayı 34, s. 64-67.

Kaykılar, Dilek, "Üniversitesi yok, *café*si var", *Tempo*, 2 Nisan 1997, sayı 13, s. 96.

Keçeci, Salih, "Küçüklüğümden beri tek idealim işadamı olmaktı", *Klips*, Şubat 1999, yıl 7, sayı 79, s. 48-49.

Kızıltoprak, İlknur, "Mutfakta gourmet var!", *Aktüel*, 6-12 Haziran 1996, sayı 257, s. 118-119.

Kızıltoprak, İlknur, "Yükselmek isteyen Power okur", *Aktüel*, 1-7 Aralık 1994, sayı 178, s. 100-101.

Kocatepe, Banu, "Zamane hayaleti yeni yuppiler", *Nokta*, 3-9 Nisan 1994, yıl 12 sayı 15, s. 56-57

Kozanoğlu, Hayri, "80'lerden 90'lara yuppieler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Yüzyıl Biterken*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, cilt 13 içinde, s. 740-741.

Kozanoğlu, Hayri, "80'lerin Altın Çocukları: Prensler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Yüzyıl Biterken*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, cilt 11, s. 184-185.

"Kural bozduran sevgi", *Klips*, Mayıs 1999, sayı 82, s. 50.

Kurtoğlu, Perihan, "Bir yönetmene üç dergi", *Aktüel*, 12-18 Ekim 1995, sayı 223, s. 176-178.

Küpçü, Çiğdem, "Gökdelenleri dışında New York burada Manhattan Café", *Tempo*, 20 Ağustos 1997, sayı 33, s. 118-119.

"La Dolçe Vita", *Tempo*, 2-8 Aralık 1999, sayı 625, s. 15.

"Lezzet mütehassısları", *Nokta*, 3 Mayıs 1987, yıl 5, sayı 17, s. 56-61.

Livaneli, Aylin, "New York-İstanbul", *Aktüel*, 19-25 Nisan 2001, sayı 509, s. 84.

Mançer, Selin, "Refika'nın iddiası. Hamursuz işleri", *Amica*, Mayıs 2001, sayı 2001/05, s. 49.

"Materyalist veletler", *Nokta*, 3 Ocak 1988, yıl 5, sayı 52, s. 48-53.

Memecan, Burçak Güven, "Türk'e Türk'ü anlatan Amerikalı", *Aktüel*, 21-27 Haziran 2001, sayı 518, s. 40-42.

Mert, Nuray, "Kel başa *New York Times*'tan tarak", 12 Mart 2001, http://www.medyakronik.com/arsiv/nmert_arv_120301.htm

Mert, Nuray, "Light adam(lar)", *Virgül*, Kasım 2000, sayı 35, s. 44-48.

Mert, Nuray, "Öteki Serdar Turgut", 29 Mayıs 2001, http://www.medyakronik.com/arsiv/nmert_arv_290501.htm

Muhtar, Reha, "Demir Lady", *Nokta*, 25-31 Temmuz 1993, yıl 11, sayı 31, s. 48-49.

Mungan, Murathan, "Sinema günleri için katalog", *Milliyet Sanat*, 15 Nisan 2001, s. 10.

Musaoğlu, Binnur, "Neşeli yemek molası", *Life +*, Şubat 2001, sayı 10, s. 22-23.

Oğuz, Kürşad, "Harvard onu bekliyor", *Aktüel*, 25-31 Ocak 1995, sayı 203, s. 120-121.

Oğuz, Kürşad, "Turkish Beauty", *Aktüel*, 24 Şubat-1 Mart 2000, sayı 449, s. 22-28.

Opçin, Turncay, "Tartışmacı bir okura ulaştık", *Aktüel*, 10-16 Şubat 2000, sayı 447, s. 76-77.

Oran, Baskın, "Türkiye=Sünni Müslüman Türk", *Aydınlık*, 1 Eylül 1994.

Osma, Aslı, "Etiler'de Amerikan mutfağı", *Aktüel*, 16-22 Mart 2000, sayı 452, s. 86-89.

Öncü, Ayşe, "İstanbullular ve ötekiler", s. 117-144, Çağlar Keyder (Der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul 2000 içinde.

Özer, Yaprnk, "Reklamcı gözüyle son 50 yıl", *Capital*, Ocak 1995, yıl 3, sayı 1, s. 32-38.

Pamir, Balçiçek, "Nuriye Akman yürekli bir gazeteci", *Hülya*, Mart 2001, sayı 4, s. 54-56.

Romi, Nora, "Kaplan'ın Safran'ı", *Aktüel*, 27 Ocak-2 Şubat 2000, sayı 445, s. 51-55.

Sabuncu, Murat ve Okur, Meliha, "Yuppielerin önlenemez çöküşü", *Yön*, 19 Haziran 1994, yıl 1, sayı 3, s. 16-20.

Saka, Füsun, "Ben mavının kırmızı haliyim", *Tempo*, 11-17 Nisan 2002, sayı 15/748, s. 84-85.

Sancar, Cem, "Mao, Özal, Pavarotti ve Para", *Aktüel*, 11-17 Temmuz 1991, sayı 1, s. 39-31.

Saroğlu, Aycan, "Entelektüelin Pöti Larus'u", *Aktüel*, 23-29 Kasım 2000, sayı 488, s. 24-28.

Seçkin, Hatice, "Bütün çabalar 'Yuppie' olmak için", *Nokta*, 10 Şubat 1991, yıl 9, sayı 6, s. 44-45.

"Seçkin mideler, seçkin menüler", *Nokta*, 20 Ekim 1985, yıl 3, sayı 41, s. 48-50.

"Seks in the Cihangir", *Aktüel*, 28 Aralık 2000-3 Ocak 2001, sayı 499, s. 45-46.

Sevin, Esra, "Yeni hayatlarınız", *Harper's Bazaar*, Mart 2001, sayı 90, s. 100-103.

Soysal, Metin, "500. sayı", *Aktüel*, 15-21 Şubat 2001, sayı 500, s. 5.

Sunar, Demet, "Kilise düğünü gibi", *Life+*, Ağustos 2000, sayı 4, s. 34-36.

Süzer, Ersin ve Şengül, Asude, "Planlarımızı tatile gönderdik", *Tempo*, 2-9 Mayıs 2001, sayı 699.

Şahin, Haluk, "Dost acı söyler", *Radikal Kitap*, 12 Ekim 2001, s. 8-9.

Şener, Gülse - Kaplan, Sefa, "Youngtürkler geliyor!", *Aktüel*, 17-23 Eylül 1992, sayı 63, s. 40-46.

Şengül, Asude, "Gönüllerdeki liderler", *Tempo*, 29 Mart-4 Nisan 2001, sayı 694, s. 34-35.

"Şimdi yurtseverlik gitmektir!", *Aktüel*, 29 Mart-4 Nısan 2001, sayı 506, s. 30-32.

Şişman, Feza, "Çizgi dışı bir işadamı", *Power*, Temmuz 1997, s. 22.

Taşdemir, Birgül, "Bankacı babanın pastacı kızı!", *Ekotimes*, Eylül 2001, sayı 1, s. 72-74.

Turgut, Serdar, "Kalite süreklı düşüyor", *Tempo*, 20-26 Temmuz 2000, sayı 658, s. 64.

Turgut, Serdar, "New York'tan sonra İstanbul", *İstanbul Life*, Mart 1998, sayı 22, s. 19-23.

Turgut, Serdar, "NYT'de üslup değişikliği", *Tempo*, 25-31 Mayıs 2000, sayı 650, s. 90.

Turgut, Serdar, "Stres üzerine", *Tempo*, 30 Eylül-6 Ekim 1999, sayı 616, s. 56.

"Türkiye insan haklarına duyarlı olmalı", *Kalite Show*, sayı 39, Temmuz 1999, s. 76-78.

"Türkiye'nin Bridget Jones'ları", *Tempo*, 30 Ağustos-5 Eylül 2001, sayı 35/716, s. 30-33.

"Türkiye'nin para babaları", *Nokta*, 5 Mayıs 1985, yıl 3, sayı 17, s. 24-31.

Usta, Erdoğan, "İstanbul-New York", *Zip*, 22-28 Şubat 2001, sayı 51, s. 10-11.

Varon, Aylin, "Hayat kırışıklıklardan sonra başlar", *Aktüel*, 18-24 Ekim 2001, sayı 535, s. 72-73.

Yalçın, Mehmet • Seçkin, Hatice • Çubukçu, Mete, "Cemiyet karıştı", *Nokta*, 18 Kasım 1990, yıl 8, sayı 41, s. 52-54.

Yalçın, Mehmet, "Gurme'den", *Gurme*, Nisan 1998, yıl 2, sayı 13.

Yalçın, Mehmet, "Hepimize puro içirtecek", *Aktüel*, 7-13 Eylül 1995, sayı 218, s. 114-116.

"Yaşam/Türk Sosyetesi Dışa açılan Türk sosyetesi", *Nokta*, 27 Ekim 1985, yıl 3, sayı 42, s. 48-55.

Yumul, Arus, "Bitmemiş bir proje olarak beden", *Toplum ve Bilim*, Bahar 2000, sayı 84, s. 37-50.

Yumul, Arus ve Özkırımlı, Umut, "Milliyetçiliğin fark edilmeyen yüzü", *Varlık*, Mayıs 1997, sayı 1076, s. 6-11.

Yücetin, Dilek Şener, "İstanbullu 'New Yorker'lar", *Gurme*, Şubat 2000, sayı 34, s. 78-81

Yücetin, Dilek Şener, "New York'tan İstanbul'a göç!", *Life+*, Temmuz 2000, sayı 3, s. 59-64

Yabancı Dilde

Çandar, Cengiz, "Some Turkish perspectives on the United States and American Policy toward Turkey", s. 117-152, Morton Abramowitz (Der.), *Turkey's Transformation and American Policy*, The Century Foundation Press, New York, 2000 içinde.

Finkel, Andrew, "Istanbul diary: The cult that came from nowhere", *Cornucopia*, sayı 21, s. 119.

Lowry, Heath W., "Betwixt and Between Turkey's Political Structure on the Cusp of the Twenty-First Century", s. 23-59, Morton Abramowitz (Der.), *Turkey's Transformation and American Policy*, The Century Foundation Press, New York, 2000 içinde.

"Turks' new love of dogs", *The Economist*, 23 Ocak 1999, s. 31.

WEB SİTELERİ

http://www.acikradyo.com.tr, http://www.bkm.com.tr, http://www.jurnal.net, http://www.kemercountry.com, http://www.medyakronik.com, http://www.optimum-tr.com, http://www.tesev.org.tr, http://www.vakkorama.com.tr, http://www.ypo.org

GAZETELER

Agos, Akit, Akşam, Barometre, Cumhuriyet, Dünya, Financial Times, GazetePazar, Gözlem Gazetesi, Güneş, Hafta Sonu, Hürriyet, İkibinde Yeni Gündem, Meydan, Milli Gazete, Milliyet, Özgür Politika, Pazar Postası, Radikal, Sabah, Star, Şalom, The New York Times, Türkiye, Yeni Asır, Yeni Binyıl, Yeni Şafak, Yeni Yüzyıl, Zaman

DERGİLER

Aksiyon, Aktüel, Alarko Bizim Dünyamız, Alkent Style, ArtıHaber, Atlas İstanbul, Aydınlık, Birikim, Capital, Cornucopia, Cosmopolitan, Cuma, Cumhuriyet Dergi, Ekonomik Panorama, Ekotimes, Elegans, Elele, Elle, Esquire, Express, Gurme, Harpers Bazaar, Havana People, Hülya, İstanbul Life, Kalite Show, Kariyer, Kemer Bülteni, Klips, Life+, Matbuat, Milliyet Sanat, Nokta, Oküz, Para, Post Express, Power, Roll, Sommelier Pleasure, Tempo, The Economist, Varlık, Vizyon, Yeni Gündem, Zip.